

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

144696

144696

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR (47. CİLT)
METİN TENKİDİ VE İNCELEME

YASEMİN ABUL

Doç. Dr. Nezahat ÖZTEKİN

MANİSA
2004

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu:

Üniv.Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: ABUL

Adı: YASEMİN

Tezin Türkçe adı: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR (47. CİLT) METİN TENKİDİ VE İNCELEME

Tezin Yabancı adı: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR (VOLUME 47) EDITION CRITIQUE AND RESEARCH

Tezin yapıldığı

Üniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

Enstitü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yılı:2004

Diğer kuruluşlar:

Tezin Türü: YÜKSEK LİSANS

Dili: TÜRKÇE

Sayfa sayısı: 246

Referans sayısı: 38

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: DOÇENT

Adı: NEZAHAT

Soyadı: ÖZTEKİN

Türkçe anahtar kelimeler:

- 1- FİRDEVSİ
- 2- SÜLEYMANNAME
- 3- METİN TENKİDİ
- 4- TÜRK EDEBİYATI
- 5- HALK HİKAYELERİ

İngilizce anahtar kelimeler:

- 1- FİRDEVSİ
- 2- SÜLEYMANNAME
- 3- EDITION CRITIQUE
- 4- TURKISH LITERATURE
- 5- FOLK TALES

Tarih: 30.12.2004

İmza :

ÖZET

Süleymanname-i Kebir, 15. yüzyılda Firdevsi-i Rumi tarafından yazılmıştır. 82 ciltten oluşan bu ansiklopedik eserin içinde dini, destani, felsefi, tasavvufi, halk hekimliği ve astroloji ile ilgili konu ve bilgiler yer almaktadır.

Bu tezde, eserin 47. cildinde bulunan ilk 44 varak üzerinde yapılan incelemeye ve metin tenkidine yer verilmiştir.

Tez, iki bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde, yazarın hayatı ve eserleri, eserin nüshaları ile ilgili bilgiler; metnin şekil, dil, üslup, muhteva özellikleri ve içinde bulunan halk hikayeleri motifleri yer almıştır. İkinci bölümde metnin edisyon kritiği yapılmıştır. Ayrıca tezde önsöz, sonuç, sözlük ve bibliyografyaya da yer verilmiştir.

ABSTRACT

Süleymanname-i Kebir had been written by Firdevsi-i Rumi in 15th century. This encyclopedic work comes into existence volume of 82 and religious, Islamic mysticism, epic, philosophical, folk medicine, astrology interested in knowledge and subjects take part in there.

In this thesis, investigation and edition critique had been done on first 45 leaf of 47th volume of the work.

The thesis, comes into existence two part. In first part takes part life's writer and works, knowledge interested in the work's copy, text's form, language, style, contests speciality and motif of folk tales. In second part had been done edition critique. Besides in the thesis had been given place to introduction, result, dictionary and bibliography.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Süleyman-name-i Kebir (47.cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/12/2004
Yasemin ABUL

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 27/08/2004 tarih ve 12/1 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Programı öğrencisi Yasemin ABUL'un "Uzun Firdevsi'nin "Süleyman-name" adlı eseri üzerinde muhteva ve metin incelemesi " Konulu tezi incelenmiş ve aday 29/12/2004 tarihinde saat 14.00 de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	☐ *	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	☐ **	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Doç.Dr.Nezahat ÖZTEKİN

ÜYE
Doç. Dr. Alimcan İNAYET

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Bekir Sami ÖZSOY

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	IV
A. I. FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	
a. Hayatı.....	1
b. Eserleri.....	3
II. SÛLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR (CİLT 47; VARAK 1b-44a)	
a. Eserin ciltleri ve buldukları yerler.....	8
b. Eser üzerinde yapılan çalışmalar.....	9
c. Özet.....	10
ç. Şekil özellikleri.....	29
d. Dil özellikleri.....	32
e. Üslup özellikleri.....	37
f. Muhteva.....	42
g. Motifler.....	56
B. TENKİDLİ METİN	
a. Nüshaların tavsifi.....	66
b. Tenkidli Metin.....	67
SONUÇ.....	225
SÖZLÜK.....	227
BİBLİYOGRAFYA.....	244

ÖNSÖZ

Yapılan çalışmada, 15. yy şair ve yazarlarından Firdevsî-i Rûmî'nin "Süleymân-nâme-i Kebîr" adlı eserinin 47. cildinin 1b-44a arasındaki varakları incelenmiştir.

Süleymân-nâme, Anadolu'da anlatılan Süleymân Kıssaları'ndan yola çıkılarak hazırlanmış dini, tarihi, destani konuları ele alan, oldukça hacimli ansiklopedik bir eserdir. Eserin bugün, bilinen 82 cildi vardır ve bunlardan 1-4, 21-24 ve 81-82. ciltleri hariç, diğerleri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 82. cildin varlığı bilinmekle birlikte elde mevcut nüshası yoktur.

Çalışmada; Firdevsî'nin hayatı ve eserleri, 47. ciltte bulunan 1b-44a arasındaki metnin şekil, dil, üslup özellikleri, eserin ciltleri ve üzerinde yapılan çalışmalar, özeti, muhtevası ve barındırdığı halk edebiyatı motifleri hakkında bilgi verilmiş ve tenkidli metni yazılmıştır.

Çalışma iki bölümden meydana gelmektedir. Yazarın hayatı, eserleri, eserin ciltleri, nüshaları ve üzerinde yapılan çalışmalarla ilgili kısa bilgiler, incelenen metnin özeti, şekil, dil, üslup özellikleri, muhteva ve motifler birinci bölümde; nüsha tavsifi ve tenkidli metni ise ikinci bölümde yer almaktadır. Ayrıca küçük bir sözlük de çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Yaptığım bu çalışmada bilgisinden ve yol göstericiliğinden yararlandığım değerli hocam Doç. Dr. Nezahat ÖZTEKİN'e, eseri bulmamda yardımcı olan hocam Yrd. Doç. Dr. Ünal ŞENEL'e, Dr. Mustafa AKSOY'a ve çalışmalarım sırasında bana yardımcı olan aileme çok teşekkür ederim.

09.11.2004

Yasemin ABUL

KISALTMALAR

ab : yazma varak numaraları yanında ön ve arka yüzler

a.m. : aleyhisselam

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

a.g.t. : adı geçen tez

haz. : hazırlayan

Hz. : Hazret-i

Ktp. : kütüphane

s. : sayfa

st. : satır

Ünv. : üniversite

v. : varak

A. I. FİRDEVSÎ-İ RUMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

a.Hayati

Firdevsî, Firdevsî-i Rûmî, Türk Firdevsî, Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tâvil gibi adlarla tanınan yazarımızın asıl adı Şerafeddin Musa'dır. Mahlası kendi eserlerinde, Kınalızâde tezkiresi ve Gelibolulu Âlî'nin Künhü'l-Ahbâr'ında Firdevsî¹, Latîfî Tezkiresi'nde ve Süleymân-nâme muhtasarında Firdevsî-i Rûmî² olarak geçmektedir. Ayrıca Latîfî ve Kınalızâde Hasan Çelebi Uzun Firdevsî olarak tanındığını da belirtirler. Bursalı Mehmet Tahir Bey Firdevsî'yi tanıtırken bu üç mahlası da kullanmıştır.³

Yazarın ismi ile ilgili bilgileri ancak birkaç kaynaktan öğrenebiliyoruz. Bursalı Mehmet Tahir Bey, gördüğü bir Gülistan nüshasına dayanarak yazarın adının İlyas bin Hızır olduğunu belirtir.⁴ Fuad Köprülü ise E. Blochet'in bildirmiş olduğu "Şerafeddin Musa" isminin doğru olabileceğini, Gülistan nüshasının başka bir Firdevsî'ye ait olabileceğini bildirmiştir.⁵ Hasan Bicari, Süleymân-nâme nüshalarını tavsif ederken yazmalarda bu isimlere rastlamadığını, fakat "Orhan bin Genek" isminin yazarın ismi olarak geçtiğini söylemektedir.⁶ Ayrıca Süleymân-nâme üzerinde doktora çalışması yapan Asuman Akay ve Gülnaz Genç de yazarın isminin "Orhan bin Genek" olduğunu tespit etmişlerdir.⁷

Diğer bilgi kaynakları, Firdevsî'nin kendi eserleridir. Fuad Köprülü'nün elde ettiği Süleymân-nâme'nin 75. cildindeki bilgilere göre Firdevsî'nin soyu Alaaddin Keykubad dönemine dayanır. Dedesinin atası Gazi Genek Bey'dir. Bilecik'in fethi

¹ Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şuarâ, II. cilt, haz. Dr. İbrahim Kutluk, 2.Baskı, Ankara 1989, s. 745; Gelibolulu Mustafa Âlî, Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, haz. Dr.Mustafa İsen, Ankara 1994, s. 160.

² Latîfî, Tezkire, Kayseri Raşid Ef. Ktp., No:1160, v. 124a; Kastamonulu Latîfî, Tezkire-i Latîfî, Dersaadet 1314, s.261 ; Süleyman-nâme Muhtasarı, Fatih Millet Ktp. Ali Emîri, Tarih 316, v. 2a ; İstanbul Ün. Nadir Eserler Ktp. Türkçe Yazmalar 715, v. 4a.

³ Bursalı Mehmet Tahir Bey, Osmanlı Müellifleri, II. cilt, haz. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul 1972, s. 105.

⁴ Bursalı Mehmet Tahir Bey, a.g.e, s.106.

⁵ M. Fuad Köprülü, "Firdevsî" İslam Ansiklopedisi, IV. cilt, İstanbul 1988, s. 649.

⁶ Hasan Bicari, "Süleymân-nâme'nin Budapeşte'deki Yazma Nüshaları", Bilimsel Bildiriler 1972, Ankara 1975, s. 98.

⁷ Asuman Akay, Firdevsî Süleyman-nâme(44. cilt) Metin ve Fiiller Üzerine İnceleme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990 ; Gülnaz Genç, Firdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme(25ve26.ciltler), Giriş-Metin-Sözlük, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995

sırasında Osman Gazi'nin hizmetine girmiş, kendisine Sultan Öyüğü dirlik olarak verilmiştir ve burada bir cami ve bir hamam yaptırmıştır. Gazi Genek Bey'in oğlu İlyas Bey Gelibolu sancak beyliği, onun oğlu Hızır Bey ise I. Murad devrinde Sultan Öyüğü'nde sancak beyliği yapmıştır. Hızır Bey'in oğlu Bazarlı Bey, Yıldırım'ın yanında, onun oğlu Hacı Genek Bey ise İstanbul'un fethi sırasında yararlılıklar göstermiştir. Hacı Genek Bey'e Edincik (Aydincık) zeamet olarak verilmiştir. Firdevsî de burada doğmuştur. İbrahim Olgun, Kutb-nâme'de yazarın atalarına ilişkin bir bilgiye vakayinamelerde rastlamadığını, ancak Eskişehir'de aynı adla bir mescit ve mahalle bulunduğunu söyler.¹

Firdevsî, Fuat Köprülü'ye göre, yaşadığı yerin özelliğinden dolayı Süleymân kıssalarını dinleyerek büyümüştür. Ayrıca Bursa'da devrin ünlü şairi Melîhî'den aruz okuyarak şiire heves etmiş ve Latîfi bundan dolayı onu Bursalı olarak göstermiştir.² Firdevsî Kutb-nâme'sinde hiçbir yerde öğrenim görmediğini, marifet yolunda olduğunu söylerken, Köprülü onun Simavlı Nakşi Şeyhi Abdullah-ı İlahî'nin müridlerinden olduğunu belirtir.³

Latifi ve Kınalızade Hasan Çelebi onun tarihe meraklı ve bu konuda bilgili biri olduğunu söylerken Gelibolulu Ali, sözü çok uzatmasını eleştirerek, tarih bilgisini küçümser.⁴ Bursalı Mehmet Tahir Bey, onun tarih yanında felsefe, hendese ve nücümle da uğraştığını bildirir.⁵

Firdevsî, hayatını Edincik, Bursa, Manisa, Balıkesir ve İstanbul'da geçirmiştir. Balıkesir'de bulunduğu sırada, Davet-nâme'yi Türkçe'ye çevirmiş, Firaset-nâme adlı bir eser yazmış ve Süleymân-nâme'ye başlamıştır.⁶ Firdevsî eserlerini Balıkesir ve İstanbul'da yazmakla birlikte muhtelif seferlere de katılmış, bizzat savaşların içinde bulunmuştur. Bu savaşlarda gördükleri onun eserlerine, özellikle Süleymân-nâme'deki savaşların anlatıldığı bölümlere ayrıntılı savaş tasvirleri şeklinde yansımıştır.⁷

¹ İbrahim Olgun – İsmet Parmaksızoğlu, Firdevsî-i Rûmî, Kutb-nâme, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s. XII

² M. Fuat Köprülü, a. g. m., s. 650.

³ İbrahim Olgun – İsmet Parmaksızoğlu a.g.e., s.XII

⁴ Latîfi, a.g.e., s.261 ; Kınalızâde Hasan Çelebi, a.g.e., s.745 ; Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., s.160

⁵ Bursalı Mehmet Tahir Bey, a.g.e., s.105

⁶ M. Fuat Köprülü, a. g. m., s. 650-651

⁷ Mustafa AKSOY, Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sindeki Destan Unsurları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2000, s.27

Latifi¹, II.Beyazıt'a sunulan Süleymân-nâme'nin 80 cildinin seçildiğini ve diğerlerinin yakıtıldığını, bu yüzden Firdevsî'nin padişahı hicvederek, İran veya Horasan'a kaçtığını söyler. Diğer tezkireciler onu aynen tekrarlasalar da, yazarın kendi eserlerinden II.Beyazıt'ın ölümünden sonra da İstanbul'da olduğu anlaşılmaktadır. Fakat ölüm tarihi ve yeri tam olarak bilinmemektedir.²

b.Eserleri

Süleymân-nâme-i Kebîr

Süleymân-nâme'nin yazılışıyla ilgili bilgileri, Firdevsî'nin Yavuz Sultan Selim'e sunduğu eserin 81. cildinde, Fatih Millet Kütüphanesi'nde ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Süleymân-nâme muhtasarlarının sebebi teliflerinde bulmaktayız. Bu kaynaklara göre, Firdevsî, Şehnâme'nin bir bölümünü Türkçe olarak nazma çeker ve bunu Mahmud Paşa eliyle Fatih Sultan Mehmet'e sunar. Fatih Sultan Mehmet, Şehnâme'nin bilinip tanınan bir eser olduğunu söyler. Bunun yerine Firdevsî'ye Süleymân-nâme'yi yazmasını tavsiye eder. Firdevsî, bunu emir telakki eder ve Süleymân-nâme'yi yazma hazırlıklarına başlar. Önce hazine kitaplarından yararlanmak ister. Bu kitaplardan konuyla ilgili bilgileri toplar, fakat müstakil bir Süleymân-nâme bulamaz. Arap ve Acem kitapçılarından soruşturur, onlardan da müstakil bir Süleymân kıssası gördüklerine dair bilgi alamaz. Sonunda Tevrat'tan aldığı Hz. Davud kıssasını üç cilt halinde yazar. İl yazıcılığı emrinde Anadolu'ya çıkar ve bir Arap emiriyle karşılaşır. Emir, Firdevsî'nin bir at yükü kitabını görünce bunları ne sebeple taşıdığını sorar. Firdevsî, Süleymân-nâme yazmak için bütün şehir ve kentlerde dolaştığını, bulduğu "âcâip ve garâip" kitapları aldığını, bunlardan Hz. Süleymân'la ilgili olanları çıkardığını, fakat müstakil bir Süleymân-nâme kitabı bulamadığını anlatır. Bu şahıs kendisine dört cilt kitap gösterir. Firdevsî, bu kitapları Arap Emirinden ister ancak emir, Uzun Hasan'a götürdüğünü ileri sürerek satmaz. Firdevsî, ona bir görev bularak orada kalmasını sağlar ve dört ay içinde bu kitapları kendisi için istinsah eder. Bütün topladığı bilgilerden yararlanarak on altı cilt kitabı telif edip, Fatih Sultan Mehmet'e sunar.

¹ Latifi, a.g.e., s.261

² M. Fuat Köprülü, a. g. m., s. 651

Fuad Köprülü, gördüğü bir nüshaya dayanarak Firdevsî'nin Süleymân-nâme'yi II. Beyazıt'ın cülûsundan sonra yazmaya başladığını söylemiştir, ancak bu bilgi yanlıştır. Çünkü Firdevsî, Fatih'in ölümünden sonra, ona sunduğu eserlere adına mahlas bağlayıp tekrar II. Beyazıt'a sunmuştur. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine kitapları içinde bulunan beşinci ciltten sonraki bütün nüshalar II. Beyazıt'a sunulmuş ve onun adına mahlas bağlanmıştır.

Süleymân-nâme muhtasarlarının sebep-i teliflerine göre Firdevsî, kırk yıl ömrü sarf ederek üç yüz altmış cilt Süleymân-nâme yazmak için çalışır. Bunun için de ne bulduysa sözü uzatmak için kullanır. Kırk cilde kadar yazıp sultana sunar. Sultan sözü uzatmaktan kaçınıp eseri kısaltmasını, esmâ-i hüsnâ adedi olan doksan dokuzda bitirmesini söyler. Firdevsî, ancak yüz yirmi ciltte bitirilebileceğini belirtir. Eser çok uzun olduğu için devrinde pek fazla itibar görüp nüshası çoğaltılmaz. Ancak içindekileri öğrenmek isteyenlerin isteği üzerine muhtasarın yazarı tarafından altmış sekiz cilde kadar okunarak özeti çıkarılmıştır.¹

Firdevsî, H.893/M.1487-88 tarihlerinde yazmış olduğu Da'vet-nâme'de Süleymân-nâme'den bahsetmez. H.906/M.1500'de Edirne'de yazdığı Silahşör-nâme'nin sebep-i telifinde kendini Süleymân-nâme'nin musannifi, 366 cilt kitabın müellifi olarak tanıtır. H.908/M.1502-1503 yılında yazdığı Münâzara-i Seyf ü Kalem'in sebep-i telifinde 366 ciltlik Süleymân-nâme'nin iki yüz seksen yedinci cildini bitirdiğini belirtir. H.909/M.1503-1504 yılında yazıp II. Beyazıt'a sunduğu Şatranç-nâme-i Kebîr'de kendini 366 ciltlik Süleymân-nâme'nin musannifi, 1838 meclis bâbın müellifi olarak tanıtır. Hayat-nâme'de ise Süleymân-nâme'nin seksen ikinci cildini bitirdiğini belirtir, fakat eserden 366 ciltlik eser olarak bahsetmez.

II. Beyazıt esere yazarın beklediği ölçüde ilgi göstermemiş, eseri okumuş ve konuların çok uzatıldığını düşünerek kısaltılmasını istemiştir. Firdevsî, bu noktada isteksiz olsa da eseri kısaltarak tekrar yazmış veya sonra yazacağı konuları kısa kesmiştir. Çünkü önceleri yazdığı eserlerde iki yüz seksen altı ve iki yüz seksen yedinci ciltleri yazdığını belirtirken, sonraları yazdığı Hayat-nâme'de seksen ikinci cildini bitirdiğini belirtir.

¹ Süleyman-nâme Muhtasarı, İstanbul Ün. Nadir Eserler Ktp., Türkçe Yazmalar 715, v.4a-b.; Süleyman-nâme Muhtasarı, Fatih Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih 316. v. 2a-b.

Firdevsî, Yavuz Sultan Selim'e sunduğu 81. cildin sebab-i telifinde seksen iki cildi ölmeden önce II.Beyazıt'a sunup, hazineye teslim ettiğinden ve eğer isterse kalan on yedi cildi tamamlayarak ve hazineye teslim edilmiş olanların yanlışlarını düzelterek tekrar Yavuz Sultan Selim adına bütün esere mahlas bağlayabileceğinden söz eder.

Eserin temel konusu tarihtir. Fakat bu tarih, eski İslam tarihçilerinin tarih anlayışına uygun, doğru ve yanlışlığına bakılmaksızın çeşitli rivayetlerin olduğu gibi aktarılmasına dayanan efsanevî bir tarihtir. Ayrıca bütün dini söylentiler, öyküler bir araya toplanarak, felsefe, hendese, ilm-i nücüm ve hekimliğe ait bilgiler derlenerek ansiklopedik bir eser meydana getirilmiştir. Nazım ve nesirle karışık olarak yazdığı eserinde Firdevsî, fırsat düştükçe kendisini övmüştür. Köprülü, Latifi Tezkiresi'ne dayanarak eserin 1836 meclise ayrıldığını, her mecliste bir kısma anlatıldığını, 720 tevhid ve kasideyi kapsadığını anlatır.

Eserin farklı hacimlerdeki nüshaları ve bulunduğu kütüphaneler hakkındaki kısa bilgiler çalışmamızın ilerideki bölümlerinde verilmiştir.

Da'vet-nâme

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bursalı Mehmed Tahir Bey, eserden kısaca bahsetmiş, Köprülü, bu eserin II.Beyazıt tahta çıkmadan önce Farsça'dan tercüme edildiğini söylemiştir.¹ Eser, tılsımları ve bu tılsımlarda kullanılan malzemelerin bilgilerini içerir. Fatma Büyükkarcı eser üzerinde çalışma yapmıştır.²

Teşhisü'l-İnsan

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı'nda kayıtlıdır. Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilerek Ahmed Paşa'ya sunulmuştur. Asuman Akay doktora tezinde eser hakkında kısa bilgi vermiştir.³

¹ M.Fuat Köprülü, a.g.m., s.650.

² Fatma Büyükkarcı, *Firdevsî-i Tavîl and His Da'vetnâme, İnceleme, Metin, Dizin, Tıpkıbasım ve Mikrofiş*, Harvard University 1995

³ Asuman Akay, a.g.t., s.XVIII

Fâl-ı Kur'ân

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Farsça'dan tercüme edilip İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'den fal açmaya dairdir.

Silahşör-nâme

Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Firdevsî silahları tanıttığı bu eserini Ahmed Paşa'ya sunmuştur. Eser Baron O.M.V. Schlechta Wssehrd tarafından Almanca'ya çevrilip yayınlanmış, Türkçe metni Viyana'da M. Wickerhauser ve R. Bonelli tarafından bastırılmıştır.¹

Kutb-nâme

Tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Yazar esrin ismini Kutb-nâme koymuştur. Eserde Fransız ve Venedikliler'in Midilli adasını işgali sırasındaki mücadele destani bir şekilde anlatılır. Savaş sahneleri ayrıntılı ve Şehnâme'ye özentili bir şekilde dile getirilir.²

Şatranç-nâme-i Kebîr

Eserin Berlin, Münih Kütüphaneleri³ ve İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi nüshası vardır. Balıkesir'de yazılarak II.Bayezid'e sunulmuştur. Sebeb-i telifte bir yandan Süleymân-nâme'yi yazarken devrin ekâbirinin ve sultanın şatranca olan merakını öğrenmiş, onun hoşnutluğunu ve ihsanını kazanmak için bu eseri yazarak taktim etmiştir.⁴

Hakikat-nâme

Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası bulunmaktadır. Konusu, İstanbul'da ilmiyle büyük bir şöhret kazanan Mevlânâ İlahî'nin bazı tasavvufî sorulara verdiği cevaplardır.

¹ M. Fuat Köprülü, a. g. m., s. 651.

² İbrahim Olgun, "Uzun Firdevsî ve Türkçeciliği", Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara 1978, s.190-193; İbrahim Olgun-İsmet Parmaksızoğlu, a.g.e.

³ İbrahim Olgun, a.g.m., s.189.

⁴ Firdevsî, Şatranç-nâme, v.8a.

Hayat ve Memât (Hayat-nâme)

Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan eser Farsça'dan Türkçe'ye çevrilmiştir.

Son fasıl vezir İbrahim Paşa'ya ayrılmıştır.

Münâzara-i Seyf ü Kalem

Fatih Millet Kütüphanesi'nde bulunan eserin konusu kılıçla kalemin karşılaştırılması üzerinedir. Bu eserin sebab-i telifinden Firdevsî'nin Hadikatü'l-Hakâyık, Firâset-nâme, Şatranç-nâme-i Kebîr, Tecnisât-ı Süleymân, Belkıs-nâme, Tâlî-i Mevlûd-ı Kebîr, Kutb-nâme, Hadîs-i Ahsen adlı eserlerini yazdığını öğreniyoruz.

Tercüme-i Câme-şuy-nâme

Eser hakkında Bursalı Mehmed Tahir Efendi'nin verdiği bilgilere göre, aslı Farsça'dır. Bazı kumaşlardaki lekelerin giderilmesinden bahsetmektedir.¹

Pend-nâme-i Eflâtûn

Yine bu eser hakkında Bursalı Mehmed Tahir Bey'den bilgi ediniyoruz. Sağlık ve temizlik bilgisine dayanan eser, Farsça'dan tercüme edilmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'ndeki bu eseri gören Ata Çatıkkaş, eserin müstensihinin isminden dolayı Firdevsî'nin zannedildiğini ve eserin Şeyh Sâdî-i Şîrâzî'nin Farsça Gülistan isimli eserinin bir nüshası olduğunu belirtmektedir.²

Ayrıca yazarın kendi eserlerinde yazdığını belirttiği, ancak ele geçmeyen eserleri şunlardır; Hadikatü'l-Hakâyık, Firâset-nâme, Tecnisât-ı Süleymân, Belkıs-nâme, Tâlî-i Mevlûd-ı Kebîr, Hadîs-i Ahsen.

¹ Bursalı Mehmed Tahir Bey, a.g.e., s.106.

² Ata Çatıkkaş, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (Gramer-Sentaks-Lügat-Metin), İstanbul 1979, s.XXIX

II. SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR

a. Eserin ciltleri ve buldukları yerler

Fatih Sultan Mehmed, Yıldırım Beyazıt ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde yaşamış olan Firdevsî, Süleymân-nâme-i Kebîr adlı oldukça hacimli bir eser meydana getirmiştir. Bu hacimli eserin bugün pek çok cildi, nüshası ve buldukları yerler bizce malumdur. Ciltler, nüshalar ve buldukları yerlerle ilgili bilgiler, Mustafa Aksoy'un doktora tezinde ve İbrahim Olgun ile İsmet Parmaksızoğlu'nun üzerinde çalışma yaptıkları Kutb-nâme'de ayrıntılı olarak yer almaktadır.¹ Biz burada eserin bilinen ciltleri, nüshaları ve buldukları yerler hakkında kısaca bilgi vermekle yetiniyoruz.

Cilt 1, Gotha

Cilt 1-4, The Chester Beatty Library

Cilt 2-3, Macaristan Bilimler Akademisi Doğu Kütüphanesi

Cilt 3-5, Vaticano-Turco

Cilt 5-13, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 7-13, Macaristan Bilimler Akademisi Doğu Kütüphanesi

Cilt 14-20, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 17-18, Macaristan Bilimler Akademisi Doğu Kütüphanesi

Cilt 25-30, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 25-30, Macaristan Bilimler Akademisi Doğu Kütüphanesi

Cilt 31-36, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 31-32, İstanbul Belediyesi Kütüphanesi

Cilt 33-36, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Cilt 37-42, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 37-42, Manisa Akhisar Zeynelzade Kütüphanesi

Cilt 43-48, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (2 Nüsha)

Cilt 48, Süleymaniye Kütüphanesi

¹ Mustafa AKSOY, a.g.t., s.38-39-40-41; İbrahim Olgun – İsmet Parmaksızoğlu, a.g.e., s.XVI-XVII

Cilt 49-54, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 49-54, Macaristan Bilimler Akademisi Doğu Kütüphanesi

Cilt 55-60, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 57-59, Macaristan Bilimler Akademisi Doğu Kütüphanesi

Cilt 61-66, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 64-66, Macaristan Bilimler Akademisi Doğu Kütüphanesi

Cilt 67-71, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 67-72, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 71-73, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. TDE Bölümü Kütüphanesi

Cilt 73-76, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 74-76, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 75, Bibliothèque Nationale

Cilt 77, Macaristan Bilimler Akademisi Doğu Kütüphanesi

Cilt 77-80, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Cilt 78-80, Macaristan Bilimler Akademisi Doğu Kütüphanesi

Cilt 81, Fatih Millet Kütüphanesi

Cilt 82, varlığı bilinmekle birlikte elde mevcut nüshası yoktur.

b. Eser üzerinde yapılan çalışmalar

Eserin yazıldığı dönemi çok iyi yansıması ve Firdevsî'nin iyi bir dilci olması, çalışmaların daha çok dil alanında yoğunlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca eserde halk edebiyatına ait özelliklerin görülmesi bu alanda da incelemeler yapılmasını sağlamıştır. Akademik düzeyde yapılan bu çalışmalar aşağıda kronolojik olarak sıralanmıştır.

Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (72.cilt), Ata Çatıkkaş, (Gramersentaks-lugat-metin), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Doktora Tezi),1979

Firdevsî Süleymân-nâme metin ve fiiller üzerine bir deneme(44. cilt), Asuman Akay, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 1990

Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si (42. cilt), Dasitan-ı ceng-i aheng-i Afrasiyab-ı Türk üzerinde bir metin incelemesi, Hamdi Güleç, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 1994

Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25 ve 26. ciltler), Gülnaz Genç, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 1995

Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (İnceleme-metin-sözlük) (43-46. ciltler), Halil İbrahim Usta, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 1995

Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinde destan unsurları (37-42.ciltler), Mustafa Aksoy, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), 2000

Türk Firdevsî'si ve Süleymân-nâme-i Kebîr, Ata Çatıkkaş, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı.25, Ağustos 1983

c.Özet

Eser, Kur'an-ı Kerim'den alınan ayetlerle başlar. Hz. Süleymân, Sebe Melikesi'ne gönderdiği mektuba Allah'ın Rahman ve Rahîm olan adıyla başlamaktadır. Sebe halkından büyüklük taslamayarak, kendisine teslim olmalarını istemektedir.

Ardından gelen tevhid bölümünde şunlar anlatılır: Onsekiz bin alemin levhasını, kalemi ve insanları yaratan; onlara akıl, can ve nefes veren Hüda'ya sınırsız şükürler olsun. Halk edici odur ki, halk ve kainatı "kûn" sözüyle var etti. Rızk veren odur ki, Adem'i su ve topraktan yaratıp ona nimetler verdi. O, elbette her şeye gücü yeten, ezelf ve ebedî olan, tek olan, diri ve koruyucu olan, affeden, ulu olandır, benzeri yoktur, buna ben de yok demem. O, kûn dediğinde her iki alem de tamamiyle var oldu; eğer feyekun derse dünya yok olur. O; toprağı Adem, havayı İsa, ateşi gül bahçesi yaparken suyu da yakut, gümüş, altın gibi cevher yapar. O'nun yerine geçecek kimse, ortağı ve belirli bir yeri yoktur. O, büyüklük ülkesinin ve her şeyin padişahıdır. O, lutuf ve kerem ederse İbrahim'i ateşe attıran Nemrud'u bir sinekle kahr eder, sineğı onun beynini gıda yapar ve İbrahim'in atıldığı ateşi güle çevirir. Ey olgunluğun kıymetini bilen, Tur dağı

O'nun Kaf kudretindedir ve büyüklüğü karşısında Sina oğlunun bile nefesi tutulmuştur. Ermeni inkar etmişse, kafirler putlara tapıyorsa ne olmuş; ben doğruyu söyleyelim ki; O'ndan başka İlah yoktur, O birdir.

Nat bölümünde Hz. Muhammed için: “O, her iki alemin efendisi ve peygamberlerin başıdır; temiz nuru toplanmış mumlar gibidir ve gönderilenlerin içinde en saygıdeğeridir. O, peygamberlik deryasının incisi, din kurallarının güneşi, insaniyet ocağının mücevheri ve Allah'ın insanlara başıdır. İsa'nın yeri gökyüzü, Musa'nın yeri Tur Dağı olsa da dokuz kat feleğin üzerine ilk olarak Ahmed ayak basmıştır. Vücut pergelinin dönen noktası Ahmed'dir ve her vücuda ondan bereket, cömertlik, çokluk ve azlık dağılır. Onun nurlu cemalinden Duha suresi okundu ve kovulmuş inkarcı Ebu Cehil için hemen Tebbet Yeda suresi yerini buldu. Gönderilenlerin sonuncusu, insanlığın övüncü ve alemlere rahmet oluşu için ümmetleri çeker, hepsi Ahmed'e ümmettir.”denir.

Medhiyye bölümünde Yıldırım Beyazıt'a övgü yer alır: Onun sülalesine ve çocuklarına yüzlerce selam olsun ki, onlar din yolunun gösterilmesinde ilk adım atanlardır. Allah'ın gölgesi, Osman sülalesi, şahlar şahı Beyazıt, Rum mülkünün sultanıdır ki, Cemşid ve Cem onun kullarıdır. Her zaman üstünlük kazanmış gazi ve alem padişahı Yıldırım savaş için bayrak çekse, kara ve deniz askerle dolar. Saltanat güneşiyle yedi iklimi tuttu ki, askerinden ne kadar azıyla doğuya ve batıya hakim oldu. O, şahların şahı, İskender, Dara ve Süleymân'dır ki, ülkeye tamamen hakimdir. Ardından Beyazıt'a seslenir. Makamın dünya ülkesinde devamlı olsun ki, felek çarkının katibi (Allah) çeşitli yazılar nakşeder. Ululuğun, devletinin yüceliği, güzellik ve talihin ile gam kiskanaların gönlüne erdikçe neşe olsun. Ey beyim, bu aleme senin adaletinin güzelliği ışık vermese; bu zamanı ve yer yüzünü karanlıklar tutar. Hizmetinde başı üzerinde yürümeyen kalemler varsa; onların hayat fermanını levhadan kazıyıp üzerine bir kalem çek.

Fabriyye bölümünde şöyle devam edilir: Sen Sultan Mahmud, ben de (Şeh-nâme yazarı) Firdevsî oldum; eğer o temiz toprağını öpersem söz incileri saçırım. Ne yazık ki alemde söze kıymet kalmadı; hamam torbası şöhret kazandı ve büyüklük de nem tuttu. Nerede kamil varsa ömrü eksikle ve ah ederek geçer; ancak nerede cahil varsa onun makamı büyük olur. Ne yapalım ki çarpık feleğin gerektirdiği bu; cahillerin hoyratı

zevk içinde yaşarken kamillerin gözleri yaşla dolar. Feleğin dönüş şiddeti yüzünden aklımız başımızdan gitti fakat çok şükür ki söylediğim sözler cevher değrindedir.

Ardından Süleymân-nâme'nin iki yüz otuz birinci meclisine şöyle giriş yapılır: Şimdi bu Süleymân hikayesini candan dinle ancak Mustafa'ya en ince ve kalın telden salavat ver.

Yazar iki yüz otuz birinci meclisin manzum girişinde eseri yazma sebebini açıklar. Firdevsî eseri, doğruları ve gerçekleri söylemek için yazmıştır, çünkü itibar gören gerçeklerdir. Bu Süleymân hikayesi de gerçektir, hatta bu konuda ayet bile vardır. Süleymân gibi bir padişah gelmiştir ve kitaba değer bir tarihi vardır. Söz incilerini bu hazinede (kendisinde) bir araya getirebilmek için elli yıllık ömrünü harcamıştır. Sonunda da başarılı olmuştur ve bu kitabı kendinden sonraya hatıra bırakabildiği için Allah'a şükreder. Bu kitabı okuyanlardan tek bir isteği vardır; o da kendisini Fatiha'yla hatırlayıp ruhu için dua etmeleridir.

Ardından mensur bölüm başlar. Bu bölümlerde anlatılan hikayeler, hep Lokman-ı Hakim, Eflatun-ı Yunani gibi üstadlarca anlatılmaktadır. Buna göre cinler padişahı, Semendün-i Hezaryek-dest'ten şikayet eder ve Süleymân çok kızar. Hemen asker toplayıp, Semendün üzerine gitmeye hazırlanır. Onu yakaladıktan sonra Bağdat'a saldırmış olan Horasan Şahı ve Kandehar-ı dev'i de yakalamak istemektedir. Sultanlardan, yeryüzü pehlivanlarından savaş hazırlığı yapmalarını ister. Bunun üzerine Sam-ı süvar yerinden kalkarak "Sen bu büyüklüğünle ve saltanatınla Semendün-i hezaryek dest ve Kandehar-ı dev üzerine varırsan yanında hiç pehlivanı yokmuş ki, Süleymân Süleymânlığı ile Semendün üzerine kendisi gitmiş derler; öyleyse ey dünya hükümdarı, ben kuluna emret ki, bin bir toplu salığı alarak Semendün şerrini Bahr-ı Zulumat üstünden götürüp senin önüne elleri bağlı ve dili susmuş olarak getireyim" der.

Süleymân bunu düşünürken çevresindeki vezirleri ve hükemaları makul karşılırlar ve Süleymân'a söylerken Cebrail de Süleymân'a görünür ve ona Allah'ın emrini iletir. Emir şöyledir: Semendün üzerine Sam-ı süvar ve Melik-i Ahmer gidecektir. Süleymân ise önce Mekketullah'a varacak, geçmiş peygamberlerin mezarlarını ziyaret edecek ve Mekke'yi tavaf edecektir. Sonra Nil kenarından, tahtıyla Billur Dağı'na gidecek oradaki vekil olan meleği ziyaret edip, onun için Allah'a dua edecektir. Bu melek bir zamanlar halifeymiş ve Billur Dağı'nın doruğundaymış.

Tesbihini yanıldığı için kanatları parçalanmış ve dağın üzerine düşmüş. O zamandan beri Allah'a yalvarmış. Süleyman bu meleğin affını isteyecektir.

Cebrail bunları söyledikten sonra yükselir. Hz. Süleymân daha sonra Allah'ın emrini Sam-ı süvar'a bildirir. Sam çok mutlu olur, kabul ettiğini söyleyerek, Süleymân'ın elini öper. Süleymân ona hilat giydirip Simurg, Melik-i Ahmer, yüz bin cin serhengi ve tekvinleriyle savaşa gönderir. Sam-ı süvar Süleymân'dan yine oğlu Zal'ın orada kalmasını ve diğerlerinin (Rüstem, Pilten, Berzin, Züpin, Zerir, Güsthem, Güderz, Tus ve diğer insanlar) kendisiyle gelmesini ve bunların savaş araçları ve aletlerini cinlerin götürmesini ister. Sam'ın ikinci bir dileği daha vardır. Kahraman-ı Katil salıgını almak. Bu salık bin bir tane toptan oluşur ve Semendün'ün de bin bir tane eli vardır. Ona ancak bu salıkla karşı konulabilir. Bu salık Şehr-i Zerrin'dedir. Bunu getirmesi için Hz. Süleymân'dan yüz binlerce cin görevlendirmesini ister.

Süleymân cinleri görevlendirir ve cinler Şehr-i Zerrin'e giderler. O gün ve o gece cinler dem çekip şehre varırlar ve salığı bulurlar. Toplarına onar cin yapışıp bin bir başlı evren gibi salığı gök yüzüne kaldırırlar. Kanlar terleyerek Süleymân'a getirirler. Gece yarısı olunca Karadeniz üzerine gelirler. Sabah, güneşin doğma vaktinde gelip Sinop Kalesi'ne yakın yerde havada dururlar. Süleymân onları görünce divanı dağıtır, halvete çekilerek sabaha kadar ibadet eder. Sabah olunca Süleymân Tahtı'nda bulunan bütün kuşlar kendi dillerince Allah'ı zikir ederler. Bunların içinde Simurg, tavus, bülbül, türnac, kumru vb yırtıcı, tartıcı kuşlar vardır. Süleymân bunları duyup, gün doğduğunu görür. Taze suyla abdest alır, namaz kılar, Tevrat ve Zebur okur. Şit Peygamber cübbesini giyer, Adem-i Safi saçını kuşak kuşanır, Halil Peygamber'in sarığını başına sarınır, Musa Peygamber'in asasını eline alır ve halvetten dışarı çıkar. Onu evliya ve enbiyalar, hakimler, sultanlar, emirler, zarifler karşılayıp saygı gösterirler. Sonra her biri yerli yerine geçip otururlar. Birinci safta, Beni İsrail Kavmi'nin on iki bin peygamberi ac-abnus kürsülerde yer alır. İkinci safta, evliyalar, alimler, fasihler, hakimler, zarifler, şairler şimşad sandallarda otururlar. Onların alt yanında üçüncü safta, Süleymân'ın sağ yanında sultanlar ve sıbt melikleri altın kürsülerde oturur. Sol tarafına ise yedi yüz yetmiş yedi hükema, defterdarlar gümüş sandallara geçip otururlar. Sonra Sam-ı süvar ile dört bin dört yüz kırk dört pehlivanı demir kürsülerde otururlar. Ondan sonra kullar, kapıcılar sağ ve sol kapıda girip çıkanları gözetlemeye dururlar. Yine Süleymân'ın sol tarafında altın ve gümüş

sandallarda cinler ve sultanları yer alır. Kuşların uluları taht merkezinde dururken diğerleri havada tahta gölge yaparlar ve Allah'ı zikrederler veya Süleymân'ı överler. Ayrıca Süleymân'ın müvekkel melekleri de sağ ve sol tarafında hazır beklerler.

Süleymân ve maiyeti yerle gök arasında beliren bulutlara hayretle bakarlar. Elhenc-i Cin, onların Melik-i Ahmer'le Kahraman salıgını getirmeye giden cin askerleri olduğunu söylerler. Sonra cinler omuzlarında taşıdıkları salığı Süleymân'ın nazarına getirirler. Süleymân bu acayip salığı inceler ve cinlerle birlikte hayrette kalırlar. Sonra Süleymân salığa bakar, Kahraman ve Sam'a bu salıkla savaştıkları için aferin kılar ve divanda bulunanlardan bu salığı kaldıracak başkası olup olmadığını merak ettiğini söyler. Önce Güstehem salığı kaldırmayı dener ama başaramaz. Sonra Züpin alır ve sapını ancak dizine kadar götürebilir. Ardından Berzin, göğsüne kadar çıkarır. Karun sapını omuzuna kadar götürür ancak toplar olduğu yerde kalır. Onu Rüstem takip eder ve elli topuyla kaldırır. Zal, yüz tane topunu kaldırır. Kartus-ı Adi bunları beğenmez ve salığı kaldırmak ister, ancak sadece sapını kaldırabilir ve Sam'ın da bunu kaldıramayacağını iddia eder. Sam da bu salığı kaldırmaya gelen pehlivanlardan toplara yapışmalarını ister. Salığı onlarla birlikte kaldıracağını iddia eder ve salığı kaldırıp başı üstünde yedi kez döndürür. Bu arada dört pehlivanın elleri kurtulur ve her biri bir memlekete düşüp ölür. Süleymân bunu görünce Sam'a hilat giydirip yanına pehlivan ve cinler vererek savaşa gönderir.

Sam, savaşa giderken Süleymân da Medayin'e doğru yola çıkmak için hazırlanır. Sinop Kalesi'nden gereken malzemeler alınarak tahta yerleştirilir.(Burada tahtın çeşitli katlarına çeşitli malzemeler, hayvanlar, aletler vb yerleştirilirken isim isim sayılır.) Süleymân yine sabaha kadar Allah'a dua eder. Sabah olunca abdest alır, namaz kılar ve müvekkel meleğe yelleri harekete geçirmesi için emir verir. Ardından Trabzon Kalesi(Medayin)'ne doğru yola çıkarlar. Bu arada evliya ve enbiyalar taht üzerinde Karadeniz'i seyredip Süleymân'ın saltanat ve büyüklüğüne hayret ederler ve onu överler.

Süleymân bu saltanata sahip olduğuna şükrederek giderken, cinler sultanı Elhenc-i Cin'e daha önce hangi Süleymân ların hizmetinde bulunduğunu sorar. Elhenc, pek çoklarını gördüğünü ama ilk olarak Süleymân İbn-i Can'ı gördüğünü, ona hizmet ettiğini, onun da kendisi (Süleymân İbn-i Davud) gibi biri olduğunu söyler.

Hız. Süleymân, Elhenc'e onun zamanında ne gibi acayıplık ve gariplikler gördüğünü sorar. O da pek çok gariplik gördüğünü ama bir tanesinin çok gariplik olduğunu söyler ve anlatmaya başlar. Bir gün yel tahtıyla seyahat ederken Kaf Dağı'nın eteğine gelirler. Heyhat Sahrası'nda bir beyaz kubbe görürler, yanına gittiklerinde bir yumurta olduğunu anlarlar. Süleymân İbn-i Can bu yumurtanın sahibini merak eder. Orada bulunan cin çavuşlarından birisi Süleymân Sehr-i Nar zamanında böyle bir kuş gördüğünü söyler. Bu kuş dağ üstünde dağa benzemektedir, olsa olsa bu yumurta da onundur. Süleymân İbn-i Can bu kuşu görmek ister ve yuvasının bulunduğu dağa giderler. Burada da on iki tane yumurta ve bir de yuvanın dibinde altın halka vardır. Bu halkada bazı yazılar kazılmıştır. Süleymân İbn-i Can tahtı ve tahttaki hakimleri, alimleri, vezirleri buraya indirir ve halkayı incelemeye başlarlar. Bu halka bir küpeye benzemektedir ancak çok büyüktür. Süleymân İbn-i Can'ın isteğiyle bu halkadaki yazıları bir hakim okur. Yazıya göre; "Can Kavmi'nden önce dünyaya bir kavim gelmiş. Onlara Cebbar Kavmi derlermiş. Bunların boyu çok uzunmuş, başları bulutlarda, büyük denizler ise dizlerinde bile deşilmiş. Bunlar çoşalmışlar ve dünyayı tutmuşlar. Bu halka da onlardan birinin yüzüğüymüş ve yüzüğün sahibine Cabir bin Kahir derlermiş. O kavmin padişahı dünyaya üç bin yıl hükmetmiş. Sonunda o da ölmüş." deyince zamanın Süleymân'ı inanmaz. Böyle insanlar yarılmadı der ve tarihin geri kalanını okutmaz. Bu sırada aniden yumurtaların sahibi kuş gelir ve yuvasına konar. Yuvasında askerleri ve Can kavmini görünce sinirlenir ve öyle sert bir şekilde öter ki gökyüzü çınlar, yer de sallanır. Sonra oradakilere saldırmaya hazırlanır. Süleymân, bunu görünce müvekkel olan meleği çağırır. Müvekkel melek, ona Süleymân İbn-i Can'ı tanıtır. Ardından kuş kendisini bilmediği için ondan özür diler.

Süleymân İbn-i Davud bunları duyunca Elhenc-i Cin'den devam etmesini, hikayeyi tamamlamasını ister. Elhenc devam eder. Süleymân İbn-i Can kuşu affeder ve bu halkayı nereden aldığını sorar. Kuş gittiği büyük şehri ve Cebbar Kavmi'ni anlatır. "Bu şehrin mezarlarının enine ve boyuna bile göz ermez. Her mezar taşında böyle bir küpe vardır, bir gün oraya uğradığımda bunu aldım" der.

Süleymân İbn-i Can bunları duyunca o kuşu kılavuz yapar, altı aylık yol giderler ve bir denize ulaşırlar. Denizın büyüklüğü karşısında şaşırarak Süleymân İbn-i Can bu büyüklüğe uygun mahluk olup olmadığını merak eder. Bu sefer kuş anlatmaya başlar. Kendisinin bu Alem-i Kebir'de yaşadığını, buradaki kuşların bile büyüklükte yer

altındaki horoza benzediğini söyler. Bir gün diğer kuşlarla gezerken başka alemleri merak etmişler, yanlarında bulunan bir bilgili kuş onlara şunları anlatmıştır. “Bu bilgili kuş bir gün uçarken başka bir kuşa rastlar. Kuş ondan yardım ister. Çünkü kuş, başka alemleri görmek isteyen arkadaşlarıyla beraber Kaf Dağı’na gitmiş, dağın doruğunu görmek isterlerken rüzgar onları ateşten bir tabakaya götürmüştür. Diğerleri ölür ve bu kuş yaralı halde kurtulur. Ancak düştüğü bu alemin neresi olduğunu bilmemektedir. Çünkü burası kendi alemine benzemez, ay ve güneş yoktur. Bilgili kuş ay ve güneşin ne olduğunu bilmediğini söyler. Kuş başka aleme geldiğini öğrenince çok şaşırır ve Allah’ın birliğini söyleyerek can verir.” Bu kuş Rub-ı Meskun’dan gelmiştir. Süleymân İbn-i Can bunun üzerine onun söylediklerini akıl dışı bulur. “Ay ve güneş bu alemde olmaz mıydı?” diye sorar. Kuş, o alemde on iki yıldız olduğunu, bunların her birinin ışığının güneşe denk olduğunu, onlar batınca yedi tane yıldız çıktığını, bunların ışığının da ay ışığından geri kalmayacağını ve gece olduğunu oradan bildiklerini anlatır. Süleymân İbn-i Can, Alem-i Kebir’i öğrendiğini, şimdi de Muhit Deryası’nı merak ettiğini ve oradan haber vermesini kuştan ister. Kuş devam eder. Bilgili kuştan bunları duyunca Rub-ı Mesken’i merak ettiklerini ve gelmek için yola çıktıklarını anlatır. Birinci kat Kaf’ı aşarken pek çoğu ölür. Sonra Heyhat Sahrası’na, Alem-i Cebbar’a gelirler. Derya-yı Muhit’ten geçerken bir büyük dağ, dağın üzerinde de bir ateş dağı görürler. Bu dağ gibi görünen şey aslında bir Ejderha’dır. Kuş onu geçemeyeceği için korkusundan orada yuva yaptığını söyler. Ayrıca erkeğinden ayrılmıştır ve yavruları buranın havasını sevmedikleri için kanatları gelişmemiştir. Bu yüzden açtırlar ve kuş da onları besleyemediği için üzgündür. Süleymân İbn-i Can’a şikayet edip, ağlar.

Daha sonra iki yüz otuz birinci meclis bu bölümle sona erer. Firdevsî meclisi manzumeyle bitirirken olayın kahramanlarıyla insanların kendi içinde bağlantı kurmalarını öğütler. Süleymân’ın tahtı insanın gönlü, Süleymân akıl, murg insanın özü, Ejderha nefs-i emmare, kuş yavruları da iyi amellerdir. Eğer Ejderha helak edilirse kuş yavruları zarar görmez. Süleymân’ın gösterdiği yoldan giden gerçeğe ulaşır. Onun öğütlerine kulak tutan bu dünya tuzağına düşmez ve yeri melekler gibi gökyüzü olur. Nefs-i emmare şeytandır ve ona uyanlar cehenneme gider. Akla uyanların yeri ise Firdevs cennetidir. Ardından kendini öven Firdevsî cahillerden ve onlara gösterilen itibardan yakınıdır.

İki yüz otuz ikinci meclis de yine öğütle başlar ve hikaye devam eder. Süleymân zaman azalınca meclisi dağıtır. Sonra büyük divan kurulur ve Süleymân İbn-i Davud Elhenc-i cin'e Süleymân İbn-i Can'ın Tayr-ı kebir'le ne yaptığını sorar. Elhenc-i cin anlatır. Kuş bunları anlatınca Süleymân İbn-i Can hayret eder ve inanmaz. Allah da ona gücünü göstermek ister ve taht deniz üzerinde giderken bir büyük dağ görünür. Üzerinde ne taş ne de ağaç vardır. Süleymân bunun ne dağı olduğunu sorar. Kuş burada dağ olmadığını, olsa olsa bunun bir canavar olabileceğini söyler. Süleymân emreder ve yel tahtını o dağın tepesine kondurur. Hep birlikte inip dağı incelemeye koyulurlar. Dağın şekli kemik gibidir ve üzerinde toprakla ve suyla dolmuş çukurlar bulunur. Süleymân İbn-i Can bu dağ mı canavar mı diye düşünürken karşı tarafta iki kemer görünür. Cinleri onların ne olduğunu öğrenmeleri için gönderir. Cinler gelirler ve onların yengeç kısıracına benzediğini söylerler. Bu arada deniz coşar ve dağ harekete geçer. Dağa inenlerin çoğu taht çıkınca orada kalır ve dağ suya dalınca onlar da boğulur. Süleymân tahttan bakınca dağın bir kaplumbağa ve karşıdaki kemerlerin de yengeç kısıracı olduğunu görür. Bu iki canavar birbiriyle savaşırken deniz yeniden coşar ve alevler belirir. Canavarlar bunu görünce kaçmaya başlarlar ve denize dalarlar. Süleymân baktığında görür ki, bu gelen bir ejderha başıdır. Hemen, Allah'a onun şerrinden kurtulmak için dua eder. Bu arada ejderha yengeç ve kaplumbağayı bulamayınca sinirlenir ve göğe bakar. Tahtı görüp nefesiyle çeker. Nefesinin kuvvetiyle tahtın bir tarafını eğer. Tahtı ejderha nefesi kaplar ve Süleymân İbn-i Can Allah'a sığınır. Ardından emreder ki yel çıkıp tahtı götürsün. Sarsar çıkar ama Ejderha karşısında yeterli olamaz. Tahttakilerden bir kısmını yutar. Süleymân İbn-i Can bunun üzerine Allah'a yeniden yalvarır. Allah Süleymân İbn-i Can'ın duasını kabul eder ve melekler görevlendirir. Melekler Ejderha'yı göğe çekerler. Ancak Ejderha o kadar büyüktür ki, başı görünmez olduğu halde gövdesi hala denizdedir. O gün akşama ve akşamdan sabaha kadar çekerler, kuyruğu ancak öğleye doğru denizden çıkar, tahta dokunarak onu sarsar. Bir çok mahlukat denize düşüp boğulur. Süleymân İbn-i Can hatasını anlayıp tövbe eder ve ibret alır. Sonra yollarına devam ederler ve birkaç ay sonra deniz kenarına varırlar. Taht deniz kenarına ve mahluklar yeryüzüne inerler, denizden kurtulduklarına şükrederler. Daha sonra denizden yemek çıkarmaları için Süleymân emir verir. Yedi gün yiyip içerler, sekizinci gün tahta çıkarlar ve yeller, tahtı Cebbaran Vilayeti'ne götürürler. Taht üç gün üç gece gider, dördüncü günün sabahı

oraya ulaşır. Bir büyük ovaya gelirler ve ortasında bir büyük şehir görünür. Süleymân ve maiyetindekiler tahttan inip şehrin kapısına atlarla gelirler. Bu büyük kalenin kapısı yakutlarla, elmaslarla süslüdür. Süleymân İbn-i Can kapıyı açmak ister ama açılmaz. Cinlere, ehremenlere, gul ve ifritlere emreder ancak onlar da kaleden çıkan alevler yüzünden içeri giremezler. Sonunda Allah'a yalvarır birinci gökten bir melek iner ve bu kaleye yalnız ahir zamanda gelecek olan Süleymân İbn-i Davud girebilir, bu kalenin tılsımını ancak o çözebilir der. Buna gücenen Süleymân İbn-i Can kalenin etrafını görmeye çıkar. Kalenin kapısında dört direk vardır. Üzerindeki tarihi okurlar. Tarihte mamur olan bu şehrin denizden gelen bir kavim tarafından yok edildiği yazılmıştır. Denizden çıkan bu kavim bin kişiye bedel, el uzatılsa dizine değilemeyecek kadar büyüktür. Bunları görmek isteyenler için temsilen Cebbaran padişahı bir heykel yaptırmıştır. Süleymân ve maiyeti onu görmeye giderler. Heykelin göğsünde yedi satır yazılıdır. Lokman-ı Hakim'e okutturur. Satırlarda Süleymân Azami adlı bir Süleymân diğer Süleymânlar'a seslenerek önce kendini sonra da şehir halkını tanıtır. Bu halk önceleri müminken sonra Allah'a karşı gelmişler ve Allah da onları cezalandırmak için denizden diğer halkı çıkarmıştır. Bu halk onları helak etmiş, ancak kalanlar yine çoğalıp Allah'a asi olmuşlardır. Bu sefer Süleymân Azami gelmiş, onların kökünü tamamen kazımıştır. Sonra o kaleyi yapmış, içine de ancak haşre yedi bin yıl kalınca gelecek olan Adem neslinin Süleymânı'nın girmesine izin veren bir tılsım koymuştur.

Elhenc-i cin bunları anlatır ve Süleymân İbn-i Davud hayrete varır. Firdevsî onları bırakarak Horasan'da savaşan Tubba Halife'den ve Horasan şahından haber verir. Süleymân'ın kardeşi Edinya, Horasan şahına iğva vererek Bağdat üzerine savaş açmasını sağlamıştır. İnsan askerlerini ve ehremenleri toplayıp Bağdat Kalesi'ne saldırıya geçerler ve kaleyi kuşatırlar. Edinya, şahtan savaş için izin ister, o da verir. Atılan oklardan kale kirpiye döner, kale taşları ise eğelenmiş gibi olur. Sonra devler Kandeher-ı Dev komutasında saldırıya geçer. Bağdat Halifesi Tubba düşmanların saldırısına karşılık verirken alimler de Tevrat ve Zebur okuyarak devleri süst kılarlar ve öldürürler. Ehremenler bunu görünce korkarak kaleye gitmek istemezler ve Kandeher-ı dev'in emriyle Şat Irmağı kenarından değirmen taşı gibi taşları alarak kale üzerinden atarlar ve müslümanları helak ederler. Savaş akşama kadar sürer. Sonra devler ve insanlar Horasan Şahı'nın nazarına gelirler. Herkes yerli yerine geçer. Sofralar gelir, yenilir, içilir, ardından şaraplar sunulur. Şah, amacının o gün içinde Bağdat'ı alıp sonra

Süleymân üzerine gitmek olduğunu ancak zamanı yetmediğini söyleyerek ah eder. Kandeher-ı Dev ise o güne kadar yaptığı savaşlarda öyle kuvvetli azayimler görmediğini, okunan azayimlerin yanındaki ehremenlerini helak ettiğini ertesi gün ne olacağına dair bir şey bilmediğini söyler. O sırada ak sakallı bir ihtiyar gelir. Şah ona kim olduğunu sorunca kendisini Tubba Halife'nin gönderdiğini söyler. Sözde, Tubba teslim olmak ister ama Süleymân'dan korkar, bunun için de kendisiyle haber gönderir. Tubba Halife'nin şahın da savaşa katılıp dört bir yandan olanca kuvvetiyle saldırmasını, böylece kaledekilerin aciz kalıp teslim olacaklarını söylediğini ama buna gönlünün inanması için şahtan hatem yüzüğünü istediğini söyler. Şah bunları duyunca çok sevinir ve yüzüğü verir. Aslında gelen kişi şeytandır ve niyeti savaşta müslümanların daha fazla helak olmasıdır.

Şeytan, hatemi alıp savaşı seyretmeye giderken hikaye Tubba Halife'ye gelir. Savaş bırakılınca onlar da bir araya toplanırlar. Yakaladıkları devleri haps ederler. Tubba düşmanın kuvvetinden yakınırken Hz. Süleymân'ın gönderdiği Gazanfer-i cihansuz ayağa kalkar, üzülmemesini ve Süleymân'ın ya da askerlerinin sabaha kadar kaleye geleceğini söyler. Ama bir fikri daha vardır. Kuknus kuşuyla Süleymân'a bir name göndererek durumu bildirmek. Tubba bunu makul görür. Kuknus'a önce yemek verirler sonra da mektubu Radi-i Alim'e vererek sırtına bindirirler. Sonra Kuknus ağzında bir fanusla havalanır. Kaledekiler ve dışardakiler onu hayretle seyrederek. Sonra Kandeher-ı dev, Kastat-ı dev'i Kuknus'u tutması için gönderir. Kastat yaklaşınca Radi-i Alim azayim okuyarak onu süst eder ve Kuknus da pençesiyle yakalayıp Hz. Süleymân'a götürür.

Hikaye, yine Süleymân'a gelir. Gönderdiği Rad ibn-i Bark ve Gazanfer-i Cihansuz'dan gelen haberlerle Horasan Şahı ve Kandeher-ı dev'in ittifak ettiklerini ve Bağdat'a geldiklerini öğrenen Hz. Süleymân üzülür ve sabah divanı toplayarak Bağdat'a gitmek istediğini bildirir. Lokman-ı Hakim ve Asaf bin Berhıya karşı çıkarlar. Hazır Halep Şehri'ne gelmişken Kuds-ı Mübarek'e gidelim, zaten Horasan Şahı'nın ve Kandeher-ı dev'in senin karşında ne hükmü var ki derler. Süleymân Elhenc'e emreder, Melik-i Ahmer'i, Melik-i Meytataruş'u ve pehlivanları Bağdat'a götürür.

Hikaye, bu sefer Tubba'ya gelir. Kalede iki taraf da bekçiler koyarak hazır beklerler. Sabah olur Süleymân'ın kayın babası Tubba ve diğerleri abdest alır, namaz

kılar ve Tevrat, Zebur okurlar. Sonra herkes savaş durumu alır. Diğer yandan Horasan şahı da hazırlanıp kaleye yürür. Kaledekiler savunmaya geçerler ve büyük bir savaş olur. Devler ve ehremenler kalenin içine büyük taşlar atarlar. Müminler helak olur, yerle gök arasını şeytanlar tutar ve her yer devlerin ağzından çıkan dumanlardan kapkara olur. Yine bazı devler azayimlerle helak edilir. Kaledekiler aciz kalınca Tubba, Allah'a yalvarır. O sırada Halep tarafında aklı kızılı bulutlar belirir. Bunlar Süleymân'ın gönderdiği pehlivanlar ve cin askerleridir. O kadar heybetle gelirler ki, yer ve gök inler. Bunu gören Tubba Halife Allah'a şükreder.

Sonra Melik-i Ahmer ve Meytataruş savaş açmak için Süleymân'ın amcası İlyave Şah'tan emir beklerler. O da Şat ırmağı kenarına konmalarını söyler. Onun emriyle Horasan leşkerine saldırmak için hazır bekleyen Süleyman'ın askerlerini gören Horasan Şahı, kaleyi bırakıp askerlere saldırmak için hazırlanır. Diğer taraftan Kandehar-ı dev de cinlere saldırmak için hazır olur. Süleymân'ın cinleri de hazırlanır. Karşılıklı saf bağlarlar.

Hikaye, yine Semendün-i Cin'e giden Sam ve Rüstem'e gelir. Cinler bunları üç gün, üç gece götürür, dördüncü gün Karadeniz kenarına yetirirler. Melik-i Ahmer, Sam'a, burada duralım ve Semendün'e casus gönderelim ki, nerede olduğunu öğrenip ona göre savaşalım der. Sam da makul görür ve güzel bir yere inerler. Burada karanlıktan göz gözü görmez. Zal-ı Destan, Sam'a bu korkunç ve karanlık yerde nasıl savaşacaklarını sorunca Sam güler ve sen pehlivan neslindensin, her yerde savaşmalısın diye çıkışır. Sonra sofraya gelir, insanlar ve cinler gıdalarını yerler, Allah'a dua ederler. Ardından Sam, Melik-i Ahmer'e casusluk için bir cin göndermesini emreder. Dasiri Tekvin'i gönderirler.

Ardından hikaye Recim'e gelir. Şeytan, Sam'ın geldiğini haber vermek için Semendün'ün yanına gider, ona Sam'ın kendisiyle savaşmaya geldiğini, şimdi Bahr-ı Zulumat kenarına konduğunu söyler. Semendün bunu duyunca kahkaha ile güler. Yalnız Sam geldiği için kendisine bir şey yapamayacağını iddia eder ve Surh-bad'dan yardım istemek için mektup gönderdiğine pişman olur. Gönderdiği cini geri getirmesi için Şaşaa-i cin'i de oraya gönderir. Cin gittiğinde mektup çoktan açılmıştır. Bir cin alimi okumaktadır. Surh-bad yazılanları duyunca çok sinirlenir. Ben bugüne kadar hiçbir Süleymân'a boyun eğmedim şimdi bir insana mı boyun eğeyim veya

Semendün'ün ayağına gidecek kadar mı düştüm diye haykırır. Mektubu parçalayıp, elçiyi de aşağılar. Bunları gören Şaşaa-i cin gelip Semendün'e haber verir. Elçi de gelir ve olanları anlatır. Semendün buna çok kızar ve hemen onun üzerine gitmek ister. Şeytan buna engel olarak, Sam'ın çok büyük savaş hazırlığıyla geldiğini söyler. Onun amacı Semendün'ü yola getirmektir. Eğer yola gelmezse yakalayıp Süleymân'a götürecektir. Semendün, bunları duyup daha çok gazaba gelir ve daha fazla savaş hazırlığı yapılması için emir verir. Bu arada casusluğa gelen Dasir-i tekvin bunları görür ve gelip Sam'a anlatır. Sonra cinler Sam'ı ve askerleri alarak Semnedün'ün bulunduğu yere gelirler. Geldikleri yerde her taraf ve her şey zifte batmış gibi simsiyahtır. Bahr-ı Zulumat'ın başkentine geldiklerinde görürler ki, bir kara dağın yanında kara taşlardan yapılmış büyük bina var. Bu binada ne kapı ne de baca var. Onun yanında bir kara ırmak akar ve ırmağın çıktığı yerde bir set yapılmış, setin üstündeki altın kürsüde Semendün oturmakta ve kafir cinler de ona hizmet etmektedir.

Sam, Semendün'ü görüp Melik-i Ahmer'e cinlerin insan askerlerini ve kendisini yere indirmesi için hükm eder. Hepsi savaş hazırlığını yaparlar ve Sam salığı da alıp savaşmaya gitmeyi ister. Melik-i Ahmer bırakmaz. "Bu salığı yalnız at değil yüzlerce cin bile götüremez, ancak Kıbtü'l-ebalak götürebilir" der. Sam ona biner ve salığı eline alır. Sağ ve sol yanında diğerleri alay bağlayıp savaşa hazır olurlar. Semendün ve yanındakiler de bunları görüp hazır olurlar. Semendün, yanındakilere "Ben Sam'ı yenerim, eğer askerleri gelecek olursa siz de gelirsiniz yoksa yerinizden kıpırdamayın." der. Sonra Sam'a gülererek hakaret eder, Kahraman-ı Katil salığı ve Melik-i Ahmer'le mi bana karşı koyacaksın, beni Süleymân'a ileteceksin, benim seni öldürmem gerek." der. Semendün bunları söyledikten sonra ancak dokuz yüz doksan sekiz eline alabildiği taşları, kayaları, direkleri ve toprakları Sam'a atar. Çünkü Sam daha önce onun üç elini kesmiştir. Sam da Allah'a sığınıp ona karşı durarak ellerine güvenmemesini, teslim olmasını ister. Böylece onu Süleymân'a iletip şefaahat isteyecektir, aksi takdirde salıkla öldürecektir. Semendün buna kızıp, ellerini kaldırıp Sam'a vurmak için hazırlanır. Sam da salıkla ona karşılık vermeye hazırlanırken Kıbtü'l-ebalak ona hazırlıklı olmasını ve üzerinde sağlam oturmasını söyler. Semendün elindekileri atıp bir de darbe vurur ki hem yer hem de gök sarsılır. Sam, kendini havada ve bu darbeden kurtulmuş görünce şükreder. Semendün de onu öldürdü diye sevinir. Kıbtü'l-ebalak, Sam'ı Semendün'ün kafasının üstüne getirir ve aman vermeden salıkla vurmasını söyler. Sam, tekbir getirip

salığı vurur. Semendün, bunu farkederek elleriyle topları tutar, ancak dokuz yüz doksan sekiz eli olduğu için üç top serbest kalır. Birisi kafasını ayırır, biri göğsüne, biri de sağ gözüne gelir. Sam, hemen iner ve ejderha kemendiyi onu bağlamak ister. Bu sırada kafir cinler ayağa kalkıp Sam'a saldırmak isterler. Bu taraftan pehlivanlar da onlara saldırır.

Daha sonra Firdevsî, bu hikayedeki kahramanların ve yerlerin neleri temsil ettiğini manzum olarak anlatır. Sam, insanın kendisi, Şehr-i zerrin gönül, Semendün nefs-i emmare, Semendün askerleri şeytanın çocuklarıdır. Vatanından ayrı düşen Sam, bu alemi seyran eder. Yapması gereken ise “Rabbini bilen nefsinin bilir” sırrına ulaşmaktır. Bundan sonra Firdevsî bir manzumeyle iki yüz otuz ikinci meclisin bittiğini haber verir.

İkiyüz otuz üçüncü meclis yine iyi bir şair olmak için verilen öğütlerle başlar. Ardından Sam ile Semendün hikayesi devam eder. Sam, ejderha kemendini Semendün'e geçirmeye uğraşırken diğerleri de kafir cinlerle savaşır. Taktakuş, Dasir ve Kıbtü'l-eblok'un yardımıyla Sam kemendi geçirir. Ancak bu yeterli değildir. Kementten kurtulmaması için kulaklarını hançerle delip, ism-i azam yazılı küpeleri geçirirler. Sam, onları vekil bırakıp, salığı alıp, kafir cinlere saldırır ve her savuruşunda bin bir tane cin öldürür. İki taraftan yaptıkları saldırıyla Semendün'ün cinlerini kısa zamanda helak ederler.

Sonra hikaye Süleymân'a gelir. Süleymân Karadeniz'den Medayin'e giderken Elhenc-i cin daha önce gördüğü garip olayları anlatmaya devam etmektedir. Bu arada taht Medayin Sahrası'na gelir. O devrin Tırabzon padişahı, Efrasiyab'ın amcasının oğlu Satvan-ı Türk'tür. Medayin Beyleriyle toplanmış sohbet ediyorlarken söz Süleymân'dan açılır ve Satvan-ı Türk Süleymân'ın tahtını yelin götürdüğüne inanmaz. Bu sırada, birden Karadeniz üzerinden katı yeller eser, dalgalar yükselir; aklı, kızılı, yeşilli bulutlar belirir ve taht-ı Süleymân görünür. Satvan-ı Türk hayrette kalır ve bilir ki bu gelen taht-ı Süleymân'dır. Hemen beylere ziyafet için hazırlık yapmalarını emreder. Medayin'in doğusunda cennete benzeyen bir bağı ziyafet için hazırlarlar. Süleymân da şehri görür ve çok beğenir. Yele emreder, şehri üç kez dolaşır sonra o bağa tahtı indirir. Satvan-ı Türk tahtın indiğini görünce maiyetiyle birlikte karşılamaya gelir. Önce Efrasiyab'a giderler, sonra onunla birlikte Süleymân'a gelirler ve hediyeleri sunarlar.

Süleymân kabul edip, hepsini yanındaki beylere dağıtır. Ardından Efrasiyab, Süleymân'ı o bağa ziyafete davet eder. O da kabul eder ve yanındaki sultanlarla, beylerle birlikte bahçeye gelirler. Bahçede çeşit çeşit çiçekler açmış, serviler sular üstüne gölge salmış, kuşlar kendi dilince Allah'ı tesbih etmektedir.

Süleymân, bağı görünce attan inip içine girer ve servi ağacında bir Kumru görür. Bu kuş “ah nidem dost” diye figan etmektedir. Süleymân ona kendisinde ne mecazi ne de hakiki aşk olmadığı halde, ah nidemin ne olduğunu, dostun ne olduğunu bilmediği halde neden yanıp yakıldığını sorar. Onu manasını bilmediği halde Arapça konuşmayı öğrenen papağana, anlamını bilmeden Kuran'ı ezbere okuyan hafıza ve kendi vücudundan haberi olmayıp yıldızlardan haber veren müneccime benzetir. Kumru ise her şeyin bir özelliği olduğunu, her şeye hakaretle yaklaşmamasını söyler. Aslında şahla gedanın, fille sineğin bir farkı yoktur. Şah da geda da öncelikle insandır, ikisi de doğar ve ölür ve ikisi de yaptıklarının karşılığını cennet veya cehennem olarak alır. Yine fil ve sinek de birdir. Çünkü ikisinin de dört ayağı ve hortumu vardır, biri kulaklarını biri kanatlarını açar ve ikisinin de kuvveti vardır ki sinek hortumuyla insanı sokar ve incitir. Öyleyse bunlar gibi Süleymân'la Kumru'nun da fikir yönünden bir farkı olmayabilir der. Süleymân buna çok kızar ve “Sen aklını kaybetmişsin, çünkü sen bir hayvansın boş yere dava kılarırsın, öncelikle insan veya cinin ibadetinin kabul olması için nefsini bilmesi gerekir, nefsini bilmeyen rabbini bilemeyeceği için yaptığı ibadet ve zikri tam olmaz, zikri tam olmayanın duası da kabul olmaz. Öyleyse sen hangi yolla kendini ve rabbini bildin ve ibadet kıldın ki, benimle aynı fikir ve duada olasın?” diye sorar ve devam eder; “Öncelikle bu mahlukat Allahın mükerrem kıldığı Adem oğludur, sen ise akli ve anlayışı olmayan bir zayıf kuşsun, Allah benim babam hakkında “Ey Davud Hanedanı şükür için çalışın, benim kullarımdan şükreden çok azdır” demiştir.” der. İnsanlar bile gerektiği gibi zikir ve şükür edemezken, bir kuş mu bunu yapacaktır. Kumru bunu duyunca feryad eder ve insan, cin veya diğer mahluk olsun maksadın kendi nefsini bilmek olduğunu, ondan sonra bir olan varlığı anlamak, sonra da hal dilince ah nidem deyip inlemek olduğunu söyler. Süleymân ona hangi dille Allah'ı bildiğini ve zikrettiğini sorar. Kumru, yumurtadan çıkıp aleme baktığında gördüklerinin hepsini bir yapan olduğunu bildiğini, O'nun herkesin rızkını verdiğini gördüğünü eğer tek olmasaydı dünya padişahları gibi birbirlerine zıt olmaları gerektiğini, bu durumda aralarında savaşın eksik olmaması gerektiğini söyler. Oysa O, kafirlerin bile rızkını

kesmez, birliğine ikrar getirene ise rahmet eder. Eğer “Celale” sözcüğünden “La” götürülse geriye “Ah” kalır ve ah demekten maksadın Allah demek olduğunu söyler. Kumru da yaptıklarını affetmesi ve kerem etmesi için onu çağırılmaktadır.

Süleymân, bunları duyduktan sonra Kumru'nun aklına, idrakine aferin kılar ve tahtına geçip oturur. Herkes yerli yerine geçip oturur. Kuşlar da havada güneş ısısı dokunmasın diye gölgelik yaparlar. Bu safta bulunan bir Bülbül, şehrin bağ, bahçe ve gülistanlarını görüp dışisine “Biz bu gülistana gidip gülü temaşa etsek, acaba Süleymân'ın haberi olur mu veya olursa bunu kim söyler?” diye sorar. Dışisi ona izinsiz giderlerse Süleymân'ın kızıp, gazap edebileceğini söyler. Ancak erkek aldırılmaz ve gider. Dışı de onu takip eder. Ardından Bülbüller gül bahçesine gelip güle karşı ötüşürler.

Bülbüller Gül'e karşı ötüşmekteyken onların ayrıldığı yerden güneş ışığı sızarak Süleymân'a dokunur. Bunun üzerine Süleyman, Simurg'u çağırarak hangi kuşun izinsiz yerini terkettiğini öğrenmesini ister. Simurg da kuşların gammazı olan Kuzgun'u çağırır. Kuzgun, bunların kim olduğunu öğrenip Simurg'a, Simurg da Süleymân'a bildirir. Süleymân, Kuzgun'a onları bulup huzuruna getirmesi için emir verir. Kuzgun derhal gider, gülistanları arar ve Bülbül'ü bulur. Bülbül, bir gülün karşısında şakiyip durmakta, bunun karşılığında Gül ise ona nazlanmaktadır.

Kuzgun, Bülbül'ü bu halde görünce ona kızarak Süleymân'ın kendisini çağırıldığını söyler. Bülbül ise kendinden geçtiği için ne Kuzgun'u ne de sözlerini fark eder, “Ben Gül'e aşığım, onun kuluyum, benden uzak ol.” der. Kuzgun, durumu gelip Süleymân'a anlatır, Süleymân da Gül'ü görünce kendi hizmetini unutan Bülbül'ü serbest bırakır, ondan uzak durmalarını ister ve bütün Bülbülleri gül mevsiminde serbest bıraktığını ilan eder.

Bülbül serbest kalınca, dergahta Kuzgun gibi ne kadar ulu kuş varsa hepsi haset edip Süleymân'a gücenirler. Bir yere toplanıp kendi aralarında konuşurlar. Bülbül izinsiz gidip gelmediği halde azad edilir, zevk ve sefa sürer ama onlar hizmet kahrı çekerler. Kuzgun, diğer kuşlara eğer kendisine uyarlırsa Bülbül'ü helak ettirebileceğini söyler. Böylece diğer Bülbüller bir daha hizmetten çekilmeye cesaret edemeyeceklerdir. Kuzgun, Süleymân'a hile ile Bülbül'den şikayet edecek, diğerleri de onu tastik edeceklerdir. Aradan biraz zaman geçer ve Kuzgun, fırsatını bulunca Süleymân'a

şikayete başlar. “Biz bugün gülistanda Bülbül’ü gördük ve senin onu azad ettiğini söyledik, o ise “Ben bu yerde o demirci oğlu, zenbil örücünün himmetiyle mi bulunuyorum veya Simurg’un kulu muyum ki, her gün varıp ona hizmet kılalım? Ondan ne farkım var? Ben Gül’ün bir yaprağını onun gibi yüz Süleymân’a değişmem.” dedi, sana verhem etti.” der. Süleymân söylediklerinin doğru olması konusunda Kuzgun’u uyarır. Kuzgun da doğruluğuna şahit olarak Simurg’u ve diğer kuşları gösterir. Onlar da gelip yemin ederler ve Süleymân inanır. Gazaba gelip Şahin’i Bülbül’ü getirmesi için gönderir. Ona sorusu olduğunu, bu yüzden pençesinde öldürmeden getirmesi gerektiğini tenbih eder. Kuzgun, yolu ve Bülbül’ü Şahin’e gösterir. Şahin, Bülbül’ü Gül’e karşı terennüm ederken görür ve ona acır.

Sonra Bülbül’ü alıp dergaha gelir ve Süleymân önüne koyar. Süleymân; “Ben seni azat ettimse sen ne sebeple beni ayıplayıp demirci oğlu, zenbil örücü dersin? Ben zaten bunları biliyorum, ancak senin neden bunları söyleyip asilik ettiğini anlayamadım” der. Bülbül, Süleymân’ın devletine dua kılıp, kendisine büyük bir iftira atıldığını, böyle bir şeyi asla söylemediğini anlatır ve kendisine iftira atanlarla yüzleşmek istediğini söyler.

Süleymân bütün kuşları toplar ve onlara tek tek Bülbül’ün kendisi için neler söylediğini sorar. Kuzgun, Bülbül’ün kendini bilmez, mecnun, kınayıcı, cahil ve meftun olduğunu söyler. Bülbül buna karşılık onun her sabah zikir ve dua etmek yerine necaset yemeye giden, kendi pisliğini görmeyip başkalarına iftira etmeye kalkan bir melun olduğunu söyler. Böyle önemsiz bir yaratığın sözü de kendisi gibi önemsizdir ve kabul edilemez. Bunları duyunca Kuzgun’un başka bir şey söylemeye mecali kalmaz.

Ardından Süleymân Simurg’a sorar. Simurg, Kuzgun’un doğru söylediğini, Bülbül’ün bir yıldan bir yıla gül yaprağını görmek için özlem çeken bir akılsız olduğunu söyler. Bülbül bunları duyunca Simurg’un iki başlı, iki yüzlü, kaza ve kaderi inkar edici olduğunu münkirin şahitliğinin kendisi gibi bir sünni üzerinde geçerli olamayacağını söyler. Simurg’un da Bülbül’ü dinleyecek mecali kalmaz.

Süleymân bu sefer Hüdhüd’e sorar. Hüdhüd Bülbül’ün aşk şarabı içmiş, sermest olmuş bir kişi olduğunu, bu sözleri söylediğinde de aklının başında olmadığını ve ne dediğini bilmediğini söyler. Bülbül ise onu, dışını hırka ve taçla düzmüş, ancak onları kendi kendine giymiş bir zahide benzetir. Bu yüzden onun da şahitliğini kabul etmez.

Sonra Süleymân Doğan'a sorar. Doğan da Bülbül'ün divane, mecnun olduğunu bu yüzden onun günahının affedilmesi gerektiğini söyler. Bülbül ise onun mazlum kuşların Azrail'i olduğunu, nefesine uyup havayı gözlediğini ve zalimlerin şahitliğinin mazlumlara üzerine dinlenemeyeceğini söyler. Doğan bunları duyunca susar.

Süleymân bu sefer Papağan'a sorar. Papağan "Gül goncası Bülbül'ü öyle mecnun etmiştir ki ne söylediğini bilmez, söylediğinin nereye vardığını bilmez, akli olmayan kimseyi akıllı kimseler mazur görürler." der. Bülbül, buna karşılık Papağan'a dili yüzünden kafese kapatıldığını ama yine de uslanmayıp her diline geleni söylediğini, açık konuştuğunu ama konuştuklarında bir güzellik olmadığını, içinin dışı kadar hoş olmadığını, yalan söyleyenlerin doğru söyleyenler için şahitlik yapamayacağını söyler. Papağan söylenenleri bir süre düşünür ve uzaklaşır.

Sonra sıra Tavus kuşuna gelir. Tavus, Bülbül'ün bunları Maşuk katında söylediğini, maşuk katında böyle sözler söylemenin adet olduğunu, hükemanın mazur tuttuğu üç şeyden birinin de bu adet olduğunu söyler. Bülbül ise onun fahişe kadınlar gibi süslü elbiseler giyip, nefesine uyup, şeytana yardım edip cennetten kovulan, Hakk'ın sözünü tutmayan, kendi ayaklarını görmeyen bir yalancı olduğunu söyler. Kendisi cennetlik olduğu için cennetten çıkarılanların şahitliği onun üzerine doğru değildir. Tavus bunları duyunca söylediklerine pişman olur.

Son olarak Süleymân Leylek'e sorar. Leylek, "Ben de kuşlarla birlikte Bülbül'e nifak etmekteydim, ama ömrümde yalan söylemedim, bunları ne Bülbül söyledi, ne de diğerleri duydu." der. Bülbül'ün ne kendisinde yaramazlık gördüğünü ne de böyle şeyler düşünemeyeceğini, kuşların Kuzgun'la anlaşıp bunları uydurduklarını, Süleymân'ın bunları bilmesi gerektiğini söyler.

Süleymân, bunları dinleyince Leylek'e aferin kılıp kuşların şeyhliğini verir. Kuzgun'u katından kovar ve "Yüzün kara olsun." der. Bu yüzden Kuzgun'un yavrularının rengi ilk kırk gün beyaz olup sonra kararır. Süleymân, diğer kuşları da dergahından kovarken Bülbül'ü yine serbest bırakır ve "Sen de her yerde talep edilen ol." der. Bu yüzden Bülbül, her yerde istenen bir varlıktır. Süleymân, onu azad edince bütün kuşlar ona yine kin tutarlar ve yine gammazlamak için fırsat kollarlar.

Firdevsî daha sonra Medayin Sahrası'nda bulunan ve Süleymân aleyhisselamın dergahına giden Anıt kuşunu anlatmaya geçer. Diğer kuşlardan sürekli Süleymân'ın

övgüsünü duyan Anıt, onun dergahında hizmet kılmayı istemektedir. Bunu dışisine de söyler ve ağzına bir nişadır soğanı alarak Süleymân'ın dergahına gelirler. Önce kuşlar safında Simurg'la buluşurlar, sonra Simurg onları Süleymân huzuruna çıkarır. Anıt'ın gözlerinde İsfahan sürmesi, boynunda siyah ridası, sırtında kırmızı üzerine sarı nakışlı, ipek kadife elbisesi vardır. Kuşlar safından naz ve işveyle salınarak çıkar, dergaha girer, taht u pa öper, dua kılıp detirdiği soğanı bırakır ve kendi dilince medh ü sena okur. Süleymân onu görünce gülümser ve Simurg'a bu elbisesi kırmızı-sarı, ağzı, burnu, ayakları siyah, görünüşü ve getirdiği hediyesi korkunç, sesi ve cüreti kendinden büyük acayip kuşun kim olduğunu sorar. Simurg bunun sadece çiftiyle ırmaklar kenarında yaşayan, cimaa haris olmayan, yumurtalarını erkeğinin gübreye örterek sakladığı bir kuş olduğunu söyler. Kurt yavrularına düşman olduğu için nişadır soğanı bulunan yerlerde yuva yapar ve bir diğer adı Hummere'dir. Bu kuşun gözünde nişadır soğanı, yavrularını ve kendisini Kurt'tan koruduğu için dünya hazinelerinden daha değerlidir, bu yüzden onu bir şey sanıp huzura getirmiştir. Simurg bunun mazur görülmesini ister.

Bunun üzerine Süleymân, Lokman-ı Hakim'e bu soğanın özelliğinin ne olduğunu sorar. O da İdris-name'yi açıp ilgili yeri bulur ve okur. Soğanın pek çok faydası vardır. Bunları duyan Süleymân Anıt'a hediyesini kabul ettiklerini söyleyip onu teselli eder. Ona yaşam tarzıyla ilgili bazı sorular sorar. Sen niçin cimaa hırslı değilsin, niçin çiftinle yaşayıp topluma karışmazsın, niçin yumurtalarınızı dişileriniz basmaz ve niçin yuvanızı taşlı, çakıllı yerlerde ve mağaralarda yaparsınız diye sorar. Ona yuvasını diğer kuşlar gibi açıklık yerlerde yapıp Allah'a sığınmasını tavsiye eder. Çünkü Kurt düşmandır diye kovuklara girse bunun ahmaklık olacağını, kaderde olanın başa geleceğini, başa gelenin de tedbirle reddedilemeyeceğini söyler.

Anıt, kendi dilince dua ederek düzgün ve tatlı bir dille cevap vermeye başlar. O, cimaa hırslı değildir. Çünkü akıllılar cimada üç fayda, beş zarar olduğunu söylemişlerdir. Üç faydası; nefse lezzet vermesi, çiftler arasındaki anlaşmayı sağlaması ve neslin üremesine sebep olmasıdır. Genelde bütün canlılar cima ile çoğalırlar, pek azı üremek için buna ihtiyaç duymaz. Beş zararı ise; öncelikle bedeni güçsüz bırakır, ömrü azaltır, cima edip gusl edilmezse yer ve melekler incinir, dişiler cimaa alışır da erkekten karşılık bulamazsa başka erkeklerden cima isteyebilirler ve neslim üresin diye yapılırsa sonra çok fazla zahmet çekilir, çünkü evlat büyütmesi çok zordur. Anıt Kuşu cimaa istekli olmamasını bu şekilde açıklar. Neden çiftiyle birlikte yaşadığına gelince;

yalnızlığın Allah'a mahsus olduğunu, iki sebepten çiftini tercih ettiğini söyler. Bu sebeplerden birincisi sevgilinin ancak bir tane olması gerektiği ve ondan başkasını istemenin fahişelik olması, ikincisi Allah'ın hayvanların çoğunu kendi birliğine delil olmak üzere çiftiyle yaratmasıdır. Bu yüzden çiftini bırakmanın Allah'ın birliğini inkar etmek olduğunu söyler. Üçüncü sorunun cevabı ise hem hal ile hem kal ile şöyledir: Kal ile şöyledir. Çifti yumurtladığı zaman sözünü dinlemez ve yumurtanın üzerine yatmak istemez. O zaman Anıt yumurtayı gübreye örter. Bu gübrenin sıcaklığıyla yumurtalar çıkma vaktine kadar durur. Vakit gelince Anıt onları kırar ve yavrular ölü gibi hareketsiz olarak yumurtadan çıkarlar. Sonra annelerine haber verir, anneleri gelip yavrulara nefesiyle üfler ve yavrular canlanır. Bu yumurtaları gübreye gömme olayı Mısır'da yaygındır. Hal ile anlatılırsa, yumurtanın aslı menidir ve meninin de aslı gerçekte pisliktir. Dünyanın bazı nimetleri pistir ama bazı kıymetli nimetleri de pistir. Mesela bal ve ipek arının ve bir kurtçuğun pisliğidir.

Dünyadaki hayvanlar üç kısımdır; birileri uçar, birileri yüzer ve birileri de yürür. Bunların üçünün de türemesi iki şekildedir, ya yumurtadan çıkarlar ya da karından doğarlar. Yumurtadan çıkanlar hem yürür hem yüzer hem de uçabilirler. Bunların üreme şekli bazısı böceklerden, bazısı pis yerlerden ve kalanları ise menidendir. İnsan bile en şerefli varlık olduğu halde meniden yaratılmıştır. Aslında yumurtaların da aslı menidir. Çünkü horoz olmazsa tavuğun yumurtasından yavru çıkmaz. Meni karından idrar yoluyla geldiği için de pislikten ayrı değildir. Bunlara hakikat yüzünden bakarsan dünya bir pisliktir ve talep edilen köpek değerindedir.

Dördüncü sorunun cevabı ise şöyledir; akıllı olanlar yuvalarını düşmandan korunacakları yerlere yaparlar. Ancak kaza geleceği zaman göz bağlanır. Ancak göz göre göre tehlikeye karşı yuva yapmayı Anıt istemediği için kayalıklara ve taşlar arasına yuva yaptığını söyler. "Çünkü beden korkaklık ile kurtulurken aç gözlülük ile yok olur." der.

Süleymân, bunları dinleyip Anıt'a aferin kılar ve Simurg'a bu kuşların insanlara ne gibi bir faydası olduğunu sorar. O da Anıt'ın kendisine kuş dilince sorar ve cevap alır. Kuduz olan biri yedi günü geçmemek şartıyla üç dört dirhem Anıt eti yerse bu hastalıktan kurtulur, yüreğinde sancısı olan sıcak otlarla kebab yapıp yerse şifa bulur ve kuşun tamamını kebab yapıp ayın ilk Çarşamba günü gece yarısında yiyen kişiyi asla

sihir tutmaz. Anıt'ın tüyü tütüzlenirse haşereleler oraya uğramaz, kanı miskle birlikte üstte taşınırsa herkes o kişiyi sever ve evde Anıt beslenirse o ev cinlerden ve cadılardan etkilenmez.

Süleymân Anıt'ın bu doğru sözlerine, aklına, idrakine karşılık, kendisini Anıt cinsine hakim yapar ve Simurg'a onu hoş tutmasını, görüp gözetmesini tenbih eder. Deniz kuşları Süleymân'ın Anıt'a bu kadar izzet göstermesine incinirler ve bir daha ona karışmazlar. Bu yüzden Anıt da kendi cinsiyle yaşar ve başka kuşlara katılmayıp çiftiyle birlikte olur.

ç. Şekil özellikleri

Süleymân-nâme, pek çok halk hikayesinde olduğu gibi manzum-mensur karışımı bir eserdir. Firdevsî'nin halk ağzından derlediği eserin 47. cildi, 231. meclisle başlayıp 232. ve 233. meclislerle devam etmekte, 74 manzum, 66 mensur bölümden oluşmaktadır. Ayrıca metinde 32 bölüm başlığı da yer almaktadır.

Meclislere başlarken ve bitirirken, hikaye kahramanlarıyla ilgili bilgiler ve bu kahramanların konuşmaları verilirken manzumelere başvurulur. Mensur bölümlerde ise daha çok olay anlatımı, mekan ve kahraman tasvirleri görülür.

Metin, manzum bölümlerde mesnevi özellikleri taşır. Manzumelerde nazım birimi olarak beyit ve aruzun daha çok mesnevilerde kullanılan "Fâilâtün Fâilâtün Fâilün" ve "Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün" kalıpları yer almaktadır. Kafiyeleşme ise mesnevilerde olduğu gibi "a-a, b-b, c-c..." şeklinde veya yine mesnevilerde sıkça karşılaştığımız gazellerin kafiyeleşme şekli olan "a-a, b-a, c-a..." şeklindedir. Mesnevi kalıplarında zengin uyak kullanılırken, gazel kalıplarında daha çok yarım ve tam uyak yer almıştır.

"Var kıyâs it şeh Süleymân bî-gümân

Nice ulu pâdişehdi ol zamân

Bîñ bir ümmet emrine fermânidi

Dergehinde hâcibi Keyvânidi”¹

“Böyle diyüp Şeh Süleymân hazreti’ne Cebrâ’îl

Oldı sâkin ol dem içre uçuben gitdi rehîl

Difile imdi cân-u dilden bu Süleymân kıssasın

Vir salâvat Aḥmed’e ki rahmet ide ol celîl”²

Ancak, mensur bölümler de bulunması sebebiyle biz metni genel anlamda halk hikayesi olarak değerlendirmeyi uygun gördük. Bilindiği gibi halk hikayelerinde de mensur bölümler arasında hece vezniyle yazılmış, nazım birimi dörtlük olan, türkû koşma, mani vb manzumeler yerleştirilmektedir.

Nesirler arasına yerleştirilen beyitlerin sayısında bir istikrar yoktur. Bunlar en az iki beyitten oluşmakla birlikte 49 beyite kadar çıkabilmektedir. Anıt kuşunun Hz. Süleymân’a cevap verirken söylediği tek beyitlik bir nazım da incelediğimiz metinde mevcuttur.

“Lezzet ancak üç olur üç de et

Hûb koşmak eti yimek binmek et”³

Mensur bölümler de farklı uzunluklardadır ve başlangıçlarında Farsça başlıklar yer alır. Bu başlıklar hikayenin içinde bulunan küçük hikayelerin ayrımında da görülür. Nesirlerde secili bir anlatım göze çarpar.

“Daḥı eydeler ki; Semendün-i cin gibi bir mel’ûn-ı bî-dîne nesl-i şeytân-ı (9) erba’îne, Süleymân Süleymânlığıyla kendü varmış, yanında bir pehlevân-ı cihân-gîri yogımış kim, Semendün-i (10) cinnîyle varup ceng ide, cihânı gözlerine teng ide.”⁴

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.6a, 16,17.st.

² Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.3a, 10,11.st.

³ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.40b, 19.st.

⁴ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.2b, 8,9.st.

“âlî hazretüfîe emr-i Sübhânî (4) budur ki nübüvvet tahtına süvâr olasın, evvel kuds-ı mübareke varasın, andan Mekketü’llah’a varasın, İbrahîm (5) Hâfîl merkadine ve Mûsâ ve Yûsuf ve dahı geçmiş peygamberler kubûrların ziyâret kılasın. Mekke’i tavâf idesin (6) andan sofirâ saltanat, devlet ile Billûr Tağı’na ki Cebel-i Kamer’dür Mısır, Nîl kenârında yıl tahtuñı (7) götürüp gidesin, ‘azm-i Cebel-i Kamer idesin, kaçan ki Cebel-i Kamer’e varasın”¹

Ayrıca mensur bölümlerde halk hikayelerinde olduğu gibi kalıplaşmış ifadelere de rastlanır. Bir olaydan diğere geçerken, olay anlatımlarına başlarken bu ifadeler sık sık kullanılır.

“Hakîm kavlince şeytân kim hâtemi alup gitdi.”²

“Hükemâ kavlince kaçan kim Süleymân İbn-i Cân ol sözi kim işitdi”³

“Bular bunda ammâ kim bu cânibden bizüm kıssamız Horâsân pâdişâhına geldi.”⁴

“Loqmân İbn-i ‘Âd ol hakîm-i üstâd kavlince ve Eflâtûn-i (5) Yunânî yetmiş iki dilûñ tercümânı naklınce, râviyân-ı ahbar ve muhaddisânı ihtiyar ol vechile sahîh hikâyet (6) kırup, eydürler ki”⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Firdevsî, divan edebiyatındaki mesnevinin şekil özelliklerini halk hikayelerine yerleştirerek kullanmış ve şekil yönünden de özgün bir eser meydana getirmiştir.

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.3a, 3,4,5,6,7.st.

² Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.19b, 14. st.

³ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.11b, 18. st.

⁴ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v. 18a, 20.st.

⁵ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.30a, 4,5,6. st.

d. Dil özellikleri

“Sanatçı yönü zayıf, nazım tekniği yetersiz olan Uzun Firdevsî'nin dili, Türkçe yönünden son derece önemlidir. Yazdıklarını okuyanlar onda ne denli güçlü bir dil bilinci olduğunun hemen farkına varacaklardır. Onun kullandığı sözcüklerden ve deyimlerden yararlanarak o dönem Türkçesi üzerinde çok önemli ip uçları elde etmek mümkündür.”¹

Eseri dil yönünden değerlendirecek olursak görürüz ki, gerek nüshalar arasında gerekse nüshaların kendi içinde yazım yönünden tam bir tutarlılık yoktur. Pek çok kelime aynı nüsha içinde bile farklı yazımlarla karşılaşırız. Bunun sebebi nüshalarda karşılaştığımız yazı karakterlerinin değişiklikleri olsa gerektir. Çünkü değişen yazı karakterleri müstensihlerin de değiştiğini gösterir. Müstensihler değiştiğinde, sözcüklerin söyleyişinin ve yazımının da değişmesi doğaldır. Nitekim bizim incelediğimiz 1b-44a arasındaki metinde A nüshasında 11a'da, 21a'da ve 41a'da yazı karakterleri çok sık değişmekte, benzer durum B nüshasında da 21a'da ve 29a'da karşımıza çıkmaktadır.

Farklılıkların bir başka sebebi de hareketlerdir. Harekelerde yapılan en küçük bir dikkatsizlik sözcüğün anlamının değişmesine sebep olmaktadır. Anlamı değiştirmeyen “e-i, i-e, i-ü, ü-i” farkları nüshaların karşılaştırılmasında aparatta gösterilmemiştir.

Mesela “pehlevân” sözcüğü 23. varaktaki 8. satıra kadar “pehlüvân” okunacak şekilde harekelenmiştir. Bazı Arapça ve Farsça tamlamalarda ve birleşik sözcüklerde de hareketlerle farklı okuyuşlar ortaya çıkmıştır;

Zahmnâk / zahmînâk; Şahbâz / şahıbâz; Tahtgâh / tahtıgâh; Şad-mân / şadumân; Kûhsâr / kûhusâr; Kârgâh / kârıgâh; Tîg-zen / tîguzen; Gülbâng / gülübâng ; İlyâve / İlyâvü; Sâm-ı sūvâr / Sâmusūvâr; Satvân-ı Türk / Sütvân-ı Türk; Nebîu'llah / Nebîa'llah; Fevkü'l-'ulâ / fevkü'l-alâ / fevke'l-ulâ; Aleyyü'l-sabâh / aliyye'l-sabâh / aleyye'l-sabâh; kârzâr / kârızâr; Kûhü'l-bürz / kûhe'l-bürz; Kıbtü'l-ebîlâk / Kıttü'l-ebîlâk / Kıttü'l-ebîlâk; Nebîu'llah / Nebîa'llah / Nebiyyu'llah / Nebiyya'llah; Gülbâng /

¹ İbrahim Olgun-İsmet Parmaksızoğlu, a.g.e., XXXII

gölübâng / gülbang; Hevâ-yı fenâ / Hevâ fenâ / hevâ-i fenâ; Melek-i müvekkel / melik-i müvekkel; Melik-i Dehişne / melek-i Dehişne.....

Aynı durum bazı Türkçe sözcüklerde de görülür; Țarabozan; Țırabozan

Oluşturduğumuz tenkidli metinde yukarıdaki sözcüklerin ilk şekillerine yer verilmiş, ancak manzum bölümlerde değişiklik yapılmamıştır. Bunların yanında farklı yazılan ve uygun şekli kabul edilen sözcükler şunlardır:

Ahin / ahen; Bulut / bulud; Burc / buruc / buric; Dasîrî / Dâser / Țâsır / Dâsîrî;
Duĥân / dumân / Țuman; Ehremen / ihremen; İkvân / Ekvân; Țandehâr / Țandihâr /
Țantihâr / Țantahâr; Țurt / Țurd; Melek / melik / melek; Mübâriz / mübâzir; Sînob /
Sînâb; Țaĥuk / Țavuk; Zûpîn / Züpîn

Eserde, Farsça tamlamalar ve belirtme durum ekleri de harekeyle gösterilmiş, zaman zaman bu hareketler yine konulmamıştır. Bunların dışında sonu ünlüyle biten bazı yabancı sözcüklerin sonuna belirtme durum eki getirilirken hemze kullanılmıştır. Bunlar metinde yine yazıldığı gibi hemzeli olarak gösterilmiştir. Örnekler: cinnî'i, kıssa'i, ictimâ'i, dünye'i, Firdevsî'i, halife'i, devvâre'i, Süleymânî'i, nâme'i, Bülbül-i âşufte'i, tûĥî'i, İdris-nâme'i, muĥaddime'i vb.... Bu özelliğin “yumurda”da olduğu gibi Türkçe kelimelere uygulandığı da olmuştur.

Ayrıca eserde çok sayıda deyim, ayet, hadis ve Arapça ibareye rastlanır:

“Haĥ Te‘âla (5) benüm atam Dâvud haĥķında dimişdür kim “i‘melu âle dâvude şükran ve ĥalîl min i‘bâdfü’ş-şekûr”¹

“Kendü vücûd-ı nefsinı bilmeyen rabbini bilmez.”²

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.33a, 1.st ; Kuran-ı Kerim, Sebe’ Suresi (34), 13. ayet

² Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.32b, 21.st “Men arefe nefsehu fe kad arefe rabbehu” (nefsini bilen rabbini bilir)

“Evvelâ işbu maḥlûkât ki, benî âdemdür (4) “ve lekad kerramnâ benî âdeme”¹ dūr.”

Firdevsî, Arapça ibarelerin anlamlarını da metne ekleyerek hem sözü uzatmış hem de dile zenginlik kazandırmıştır.

“anıñçün dünyâ cîfedür ve taleb olan kilâb haddindedür. “E’ d-dünyâ cîfe (15) ve talebhâ kilâb”²

“kazâ-yı âsmânî ve âfât-ı zamânî gökden nâzil olcağ göz bağlanur “izâ câ’e’l-kazâ ‘ama’ il-basırü”³

“ümîd kesmek bir nesneden âzâdlıktır. Nite, eydür; “e’l-râhatü (3) ma’ü’l-ye’s.”⁴

Arapça ve Farsça tamlamalar eserde bolca yer alırlar:

Satvân-ı Türk, Nebîu’llah, Fevkü’l-‘ulâ, aleyyü’l-sabâh, Kûhü’l-bürz, Kıbtü’l- eblâk, Nebîu’llah, hevâ-yı fenâ, melek-i müvekkel, melik-i Dehişne, melekü’l-mevt, Destân-ı Zâl, mısfü’l-leyl, Kandeher-ı div , Elhenc-i cin, İkvân-ı div.....

Aynı durum Arapça ve Farsça sözcükler için de geçerlidir. Pek çoğu Türkçe karşılıkları ile birlikte yazılmıştır. Kuzgun-Gurab, Anıt-Hummere, cife-pislik, çürümüş-puside, yumurta-beyze, Andelib-Bülbül-hezar-destan, piyaz-soğan, Doğan-Şahbaz, Cebel-i Kamer-Billur Dağı, engüş ber-dehan-parmak ağıza salmak, bekçi-pasuban

Ayrıca Arapça sözcüklere Türkçe yardımcı fiiller getirilerek, Türkçe’ye yeni anlamlar ve yeni sözcükler kazandırılmıştır. Bunlardan bugün kullandığımız ve kullanmadığımız pek çok örnek şunlardır; dem çekmek, saf bağlamak, alay bağlamak,

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.33a, 2.st ; Kuran-ı Kerim, İsrâ Suresi (17), 70. ayet

² Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.43a, 14,15.st; Arapça ibare (dünyâ cîfedir ve taleb olan kilâb haddindedür)

³ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.43a, 18.st; Arapça ibare (kaza nâzil olcağ göz bağlanur)

⁴ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.42a, 2,3.st; Arapça ibare(rahat ümitsizliktedir)

hil'at geyürmek, hil'atlemek, cevlâna turmak, karar kılmak, hilkat olmak, nazar kılmak, nazar salmak, hayrete varmak, havale kılmak, Hak'dan dilemek, şadman olmak, hükm eylemek, hücum etmek, makbul tutmak, niyaz etmek, münacat etmek, ceng itmek, serkeşlik kılmak, taaccüb kılmak, kuvvet kılmak, cehd itmek, kan derlemek, can aldirmek, nara urmak

Yine bu yardımcı fiillerle yapılmış Türkçe birleşik fiiller de vardır. Mesela; ayagın turmak, parmak ağıza salmak, baş salışmak, turu gelmek, yirinden götürmek, yirinden itmek, yirinden turmak, el urmak, adımın apışmak, yarak idinmek, tañ atmak, yüz sürmek, baş koymak, ayak tayamak, üzerinden salmak, üzerine gitmek, kazgan urmak, od yakmak, arka olmak

Eserde halk ağzında bugün dahi kullanılan ve kullanılmayan pek çok Türkçe kelime de bulmak mümkündür. Bunlardan bazıları şunlardır: anılçak, ańramak, çetük, kayır, gene, geyürmek, kazgan, kaşanmak, kagan, gümremek, dakmak, soykaşmak, kakımak, yarag, salık, ışık, kolçag, der, yaña, sınımak, balçık, çınramak, ötmek, ütme, bugur, tañlamak, irgürmek, tuynak, idügi, yetilmek, yortmak, kazmak, yürüme, engeç, kısac, çatmak, öndin, tag, бага ...

Eserde çok sayıda zarf-fiil, isim-fiil ve sıfat-fiil bulunur: görüp, kakıyup, sakışup, soykaşup, iderken, gedicek, kalıcak, olıcak, açmak, girmek, yürüş, basduğı, oldugı, gezen, yazan, bulan, kılan, yitüren, bilen vb

Cümle yapıları da çeşitlilik gösterir. Uzun, bağı ve birleşik cümlelerin yanında kısa cümleler de önemli yer tutar. Uzun cümleler “ve, ki, kim” bağlaçlarıyla bağlanmıştır.

“Bular bunda ammâ kim bu cânibden bizüm kıssamız Hırâsân pâdişâhına geldi.

Nite, şöyle kim, Süleymân'ufi qarındaşı Edinyâ Bin Dâvud igvâsıyla Hırâsân leşkerin cem' idüp ve Kânde-hâr-ı (21) İfrît dahı dîvler çerisin cem' idüp, yir yüzinde

Horâsân leşkeri yürüyüp ve hevâ-yı fenâda ehremen 18b (1) leşkeri uçup, gelüp, Bagdâd Kal'ası üzerine enüp, Kal'a-i Bagdâd'ı çevre alup, kuşadup (2) kondılar.”¹

“Ol kadar oklar atdılar kim, okdan kal'a oklu kirpiye (7) döndi ve peykân darbından kal'a taşları egeden geçmiş dörpiye döndi.”²

“Hakîm kavlince (3) tâ aḥşam olunca ‘azîm ceng oldu.”³

“Andan subḥ-dem göçüp, Süleymân üzerine giderdüm.”⁴

Ayrıca bildirme eki düşmüş cümlelere de rastlanır:

“Biri ruḥâmî ve biri somâkî mermerden ve iki kanâdı kapusınuñ yek-pâre yeşim taşlarından (4) mücellâ ve musaffâ.”⁵

“Ma'âdin taşlarından evveli somâkî mermer, ikinci dahne-i frenkî ve üçüncü taş (6) necefden, dördüncü yâkût-ı remmâniden, beşinci elmâsdan, altıncı zebercetden, yedinci pîrûzedden.”⁶

Eserde; kan derlemek, can aldirmek, fikre varmak, fikir itmek, gam yemek, yirlü yirinde karar kılmak, taht u pa öpmek, yüz sürmek, taacüb etmek, hayrete varmak, parmağı ağıza salmak, kanad kanada çatmak, göz kakışmak, baş salışmak, aman vermek, aman dilemek, güm güm ötdürmek gibi deyimlere de rastlamak mümkündür.

Ayrıca dilbilgisi kurallarına aykırı olmasına rağmen “uçmag-ı irem” gibi Türkçe kelimelerle Farsça tamlamalar da kurulduğu olmuştur.

Eser, Ata Çatıkkaş'ın¹ dediği gibi bünyesinde devre uygun olarak çok sayıda Arapça, Farsça sözcük ve özel isim barındırır. Ancak bağfiller noktalandığında sade ve akıcı bir üslupla birlikte halk söyleyişine yakınlık göze çarpar.

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.18a, 20.st

² Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.18b, 6,7.st

³ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.19a, 2,3.st.

⁴ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.19a, 15.st

⁵ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.16b, 3,4. st.

⁶ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.16b, 5,6.st.

e. Üslup özellikleri

Klasik edebiyattaki destan şairlerinden biri olarak kabul edilen Firdevsî, döneme uyarak, okuyanlarına öğüt vermeyi amaçlamış bunun için de uzun bir mesnevi yazmış, gerek uzatma kaygısıyla gerekse kıt olan şairlik yönüyle şiirin yetmediği yerlerde nesire yönelmiştir diyebiliriz. Çünkü Firdevsî için geniş bilgisine ve zaman zaman övünmelerine karşı gerçek şairlikle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur; bildiği, duyduğu, öğrendiği her şeyi yazmak eğiliminde olan bir yaradılışa sahiptir; gereğinden çok sözle ve tekrarlarla okuyucuyu sıkır, yapıtlarını daha çok öğretmek ya da bilgisini sergilemek amacıyla ortaya koyar² denir. Bunu özellikle Hz. Süleymân'ın tahtını tasvir edişini, savaş veya sefer için yapılan hazırlıkları anlatışını okurken daha iyi anlarız.

“Süleymân hazreti dahı cinnîleri görücek ol gün dîvân-ı Süleymân şagıdup, halvet-i hâsına varup subh oluncaya dek ol gice Hâlîk'a 'ibâdet eyledi. Subh-dem oluncak, âfitâb Kâf Kulesi'nden baş kaldurup güneş nûriyle 'âlem mâl-a-mâl olunca, tañ atınca Sîmurg-ı 'Ankâ'yile cennet kuşu Tâvus, hubûbat yiyen kuşlarla ve yırtıcı, tartıcı etyâr ulularıyla Süleymân tahtınıñ ucunda hevâ-yı fenâda, makâm-ı 'ulâda cemî' murgân-ı fuyûr dillü dilince hâlîka zikr itdiler. Bî-ķusûr bülbül ü tûti, dürrâc, ķumrî hûbû'l-hân âvâz ile ba'zı uşşâķ-ı hüseyin-i nevâda, ba'zı makâm-ı nevrûz-ı Isfahân'da hezâr-destân ile dâsîtânlar okuyup, fasîh lisân ile her birisi ötüp, şakıyup, hânif-i ķuds gibi âvâz idüp, dillü dilince Hâlîk'a tesbîh, temcîd okuyup, âvâz idüp, ötüşdiler. Süleymân hazreti dahı subh-ı sâdıķ olup, tañ atduĝın görüp, seher ķuşcugazları dile gelüp ötdüĝin ĝuş idüp, yirinden Şurup, tâze sudan abdest alup, subh namâzın ķılup, Tevrât, Zebûr okuyup, dîv-i şeytân boynın tûĝ-ı tevhîd ile Őokuyup, andan namâzdan,

¹ Ata Çatıkkaş, Türk Firdevsî'si ve Süleymân-nâme-i Kebîr, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı.25, Ağustos 1983, s. 174

² İbrahim Olgun-İsmet Parmaksızoĝlu, a.g.e., s.XXVIII-XXVI-XXVII

niyâzdan fârig kim oldu, du'â kılup elin kim yüze sürdi, andan Şît Peygâmbere'üfî cübbesin egnine aldı ve Âdem-i Saff saçın beline kuşak kuşandı ve 'İmâme-i Hâfîl başına sarındı ve Mûsâ 'asâsın eline aldı. Andan halvet-i hâsından taşra çıkdı. Lokmân-ı akîm ile Nâsin Peygamber ve Kâd Peygâmbere ve Evyâser Peygâmbere ve Asâf İbn-i Berhîyâ Süleymân hazretini karşılayup, on iki biñ enbiya vü evliyâ hükemâ i zürefâ ve umerâ birle server-i selâfînler karşı varup, Süleymân'a tapu kılup, alup, nübüvvet tahtı üzerine götürdiler. Devlet ile çıkup, tahta karar itdi. Andan, evvelki sâfda on iki biñ enbiyâ ile Sâdık Peygâmbere ve Haymân Bin Mâhûr Peygâmbere, Gûsa Evniyazû Peygâmbere, İklîs Peygâmbere, Târûh Peygâmbere ve Eşi'yâ Peygâmbere ve Râhil ve Râcîl ve Câhîz ve T'âzîm ve Raşakîn Peygâmbere ve Haynâ ve Zâlya ve Karnîl ve Hucub ve Mihrâc ve Yûfinâ ve Hemüyyes' fi'l-cümle ol Benî İsrâ'îl Kavmi'nün on iki biñ mu'cizâtı zâhir olmuş enbiyâ salavâtü'l-lahi 'aleyhim ecma'in 'âc-âbnûs kürsîlerde yirli yirinde karar kılup oturdılar ve andan soñra ikinci sâfda on iki biñ evliyâ ve 'ulemâ fusañâ ve hükemâ, kümelâ, zürefâ, şu'arâ, 'uçalâ geçüp şimşâd sandallar üzerinde karar itdiler ve anlaruñ altı yanında üçüncü sâfda Mısır Sultânı Celâle'd-dîn ile, İrân şahı Keykubâd ile, Tûran Serveri Efrâsiyâb ile, 'Amâlikâ meliki Sührâb Şâh ile, Bagdâd Halîfesi Tubba' İbn-i Asda' ile, Yûnân meliki Kutâhân Yûnânî'yle ve Kayser-i Rûm ile Benî Asfar meliki Bilâd Asfar ile, Endelüs meliki Hüsrev Şâh Endelüsî bile, on iki sibtuñ melikleri Yehûdâ sibtuñ meliki Şâmil Şâh ile, Şem'un sibtuñ meliki Dâvûd Peygâmbere karındaşı Evî Nârû'yle, Velâvîl sibtuñ meliki Rânib Bin Eşâh'la ve Zîbalûn sibtuñ meliki Uçin bin Eşâhla ve Sahr sibtuñ meliki Dâvûd karındaşı Şem' ile ve Behrâm sibtuñ meliki Dâvûd oğlu Elnûhâ ile ve Dârâm sibtuñ meliki Sıfât-

yâbin Dâvûd'la ve Sâr sıbînuñ meliki Süleymân Nebî karındaşı Tîr-i Â'mla ve İssîr sıbî meliki Süleymân karındaşı Eynâ ile ve Yûsuf Peygâmbere sıbî [meliki] Nâsin Bin Dâvûd ile İbn-i Yâmin sıbînuñ beglerbegisi Yehdî Yâd' Bin Yehû Sâfâd gelüp Süleymân'ufî sag tarafında üçüncü sâfdan zerrîn kürsiler üzerinde zikr olan selâfîn serverleriyle, cihân-gîr mehterleriyle geçüp oturdılar ve yine Süleymân'ufî sol tarafında yedi yüz yetmiş hükemâyile Lokmân-ı hakîm ve Âsaf İbn-i Berhîyâ ve feylesof hakîm ve mantık tasnîf iden 'ilm-i hendesede kâmil olan, 'ilm-i hikmetde 'âlim-i fâdıl olan Feysâgoras-ı hakîm, Eleyâlus-ı hakîm, Berhûs-ı hakîm, Câlûs-ı hakîm, Beydigarûs-ı hakîm birle seyyidlerden Hanâyâ ve Kirbî ve Kel'âd-ı Barçilî ve Raḥnâ bin Âyâ ve Ârmûn ve Mehûlâtî ve Eznî ve Recefâ ve Haranâ ve 'Acezyâ Yâhû Bin Sâdîk defterdâr, Ehiyyâ Sisâ defterdâr ve Câbûd Nâsin defterdâr geçüp yirlü yirinde oturdılar. Süleymân nazarına sîmîn sandallar üzerinde karar itdiler ve andan soñra dört biñ dört yüz kırk dört pehlevân-ı cihân-gîrle Sâm-süvâr, cihân pehlevânı Zâl-ı Destân ve Rüstem-i cihân-gîr, Kârûn-ı Pîlten ve Zûpîn ve Bürzîn ve Zerîr ve Gîv ve Güstehem pulâd kürsiler üzerinde diz çöküp şurdılar, pulâd gürzlere el urdılar. Sedd-i İskender gibi yirlü yirinde karar itdiler ki, her birisi pehlevân-ı Şeddâdî ve nesl-i 'Âdî ki, anlarufî dahı uluları Elhân Bin Ya'rama ve Kartûs 'Âdî ve Zenzûr 'Âdî ve Ra'd İbn-i Barḳ ve Gazanfer-i Medenî ve Kaḥḥân-ı 'Aranî, Behrâm-ı tıg-zen ve Gührem-i saf-şiken, Sîmâ Hâtûrî, Lîkâhâ Hândî Çalah, Hayâtî, Evya'ciz, Hâ'in, Nûsî, 'Îrâm, Mîbnâyî, Hâsûtâ, Selmûnî, Hâuhûcî, Mâhurây, Hafsûnâ, Hilû Bin Bâ'inâl, Hantû, Fânî, Îtâ Bin Ridây, Binâ, Yâyrî, Gışnî fi'l-cümle zikr olan pehlevân-ı cihân-gîrler ceng-hûn dilâverler geçüp yirlü yirinde karar itdiler ve andan soñra on iki biñ zerrîn-kemer hâs kullar, kimisi tıg [u] teber götürür,

kimisi tîg [u] hancer. Her birinüñ yüzi gül, saçı sünbül, çeşmi ebher ve anlaruñ kafasında biñ dört yüz kırk dört altun çibuk götürür. Çavuşlarla biñ iki yüz gümüş degneklü hâcibler dergâh-ı Süleymân'ıñ sag [u] sol kapusunda tûrdılar. İctimâ'-i insânî yirlü yirinde saf, âlây düzedüp dergâha gireni çıkanı gözedüp tûrdılar. Ellerin sîmîn çöp, zerrîn çubuga urdılar ve andan soñra anlaruñ kafasında Bâd-ı Pâ-yı 'ayyâr ile, Zemzeme-i 'ayyâr, Demdeme-i 'ayyâr'ı, Tahtınke'-i 'ayyâr altı yüz altmış altı biñ cellâdlarla hûn-hor horyâdlarla elmâs naçaklar ellerine alup, rengûre tutunup, çilli kuş gibi çevre yaña bakışup, birbirine göz kaçışup, kân içmege üşüp, hazır tûrdılar ve andan soñra yigirmi kez yüz biñ 'Arab [ve] 'Arbâ leşkeri, Bagdâd-ı Medâyin çerîsi, Benî İsrâîl serverleri, Kayser-i Rûm mübârizleri, Yunân bahâdırları, 'Amâlika pehlevânları, Endelüs ser-firâzları ve Benî Asfar tîr-endâzları ve Mısır, Şâm dilîrleri, Tûrân cihângîrleri, İrân emirleri cümlesi âhen-pûş olup ellerini kılıç kabzasına urdılar. Bellerine hançer soğup, yağrınlarına cinnî-pulâd kalkan salup, her birisi, uşagi, irisi yigirmi dört pâre ceng âletine müstagrağ olup terkeşe koyulmuş oğlar gibi ayag üzerine tûrdılar ve andan soñra yine taht-ı Süleymân'ıñ sol tarafında zerrîn, sîmîn sandallar üzerinde cinnîler sultânı Elhenc-i cin, melik-i Dehneş, melik-i Meytağârûş, melik-i Meymûnü'l-azam, melik-i Sîyid, melik-i Şemhûreş, melik-i Asnef yirlü yirinde qarâr itdiler ve andan soñra bu cin meliklerinüñ kafasında neçe yüz biñ cin serhengleriyle Meyûs, Evyes, Keyderüşin, Kendüres, İkderûş, Ehderûş, Hedûş, Şenâfşin, Esnirtişin, Ehleyûş, 'Alyûş, Ehyâş, (20) Selsâlin, Salmâşin, Ganşâr, Kanşâr, Esyûh, Haynûh, Hesîsâ, Delîsâ, Enûşâ, Kaynûşâ, Ezûnây, Âlişed, Şedây, Asbâvûsin, Esra' fi'l-cümle ins ü cin ictimâ'ı ki tûrdı, yirlü yirinde qarâr itdi. Andan soñra etyâr ulusı Sîmurg ve Kuknûs ve Rağne ve

Rûh kuşu ve murg-ı cennet Tâvus dahı hevâ yüzinden kanâd açup, serîr-i Süleymân üzerine enüp, Divân-ı Süleymânî’de konup, altun, gümüş neşâmeler üzerinde, taht-ı Süleymân merkezinde, qarâr itdiler ve bâkî murgân yırtıcı kuşlardan kerkes, şah-bâz, sunkur, ‘ukâb, favşancıl, lori ve zaganûs ve hecirî ve zegan fi’l-cümle cemî’ yırtıcı, tartıcı kuşlar hevâ-yı fenâ yüzinde kanâd kanâda çatup baş başa çatup yelek yelege virdiler. Yerle gök arasından Karedeniz yöresinde Süleymân Nebî üzerine saybân tıtdılar ve yine hubûbat yiyen efyâr dahı bülbül, kumrî, tıfî ve türîrâc, hezâr-destân her birisi dillerince hezâr destân okuyup, ağız açup sakışup, kuyruk kanâd düzüp, birbirine göz kaçışup gâh dillerince Hâlık’a tesbîh idüp ve gâh medh-i Süleymânî okuşup cev lâna tırdılar. Fi’l-cümle kıssa’i dırâz kılmayalum divân-ı Süleymân tırdı ins ü cin bir yire cem’ oldı ve nübüvvet tahtı üzerinde Süleymân Peygâmbere, ol sultân-ı ekber, ol güneş-i tal’at, cemşîd-i rıfat, melek sûret qarâr kırup devletiyle oturdı ve melekûtü’l-müvekkilinden müvekkil-i hâtem Azûnâ’îl melek ve dahı nübüvvet tahtınuñ müvekkel melegi Herkıya’îl melek ve dahı dîv, perî üzerine müvekkel olan Tu’mihâ Gehmâ’â’îl melek Süleymân ile enbiyâlar gözlerinde “ezher mine’s-şems ‘ayân” ve halk gözinde penhân ellerine oddan hilkat olmuş kudret kılıçlarını alup kanâdlarını çiginleri üzerine salup nübüvvet tahtınuñ kenârında, Süleymân kafasında, ‘azamet-i heybet ile tıruurlardı. Divân-ı Süleymân’a göz ururlardı.”¹

Ayrıca sağlam ve yöntemli bir bilgiye sahip olmamasının şiirlerinde sık sık dilbilgisi, ölçü ve kafiye yanlışlıkları yapmasına neden olduğu² söylenir. Bizim metnimizde de olan hatalı beyitlerden bir tanesi:

¹ Firdevsî, Süleymân-nâme, H. 1530,1531, v.4a 21st.-6a 15 st.

² Fatma Büyükkarcı, a.g.t., s.8

“K’iki demden kaçmak olmaz er kazâdan bî-gümân

Birisi yirse kazâ ikinci olmasa yına”¹

Bunun yanında Firdevsî’nin dili çok iyi kullandığı kabul edilir. Zaten üzerinde yapılan pek çok dil çalışması bunun bir göstergesidir.

f.Muhteva

Muhtevada da şekilde olduğu gibi mesnevi özellikleri görülür. “Mesnevilerde akıl ve mantık ölçülerini aşan bir sürü olay birbirini izler, olayın geçtiği yer ve zaman belirsizdir. Hikayenin bölümleri birbirine eklenmiş ilgisiz parçalar gibi görünür. Hikaye kahramanları olağanüstü davranışlarda bulunur.”² Tüm bunlar incelenen eserde mevcuttur. Ancak bunun yanında Şükrü Elçin’in İran-Hind kaynaklı olarak tanımladığı halk hikayelerinin özelliklerini de görmek mümkündür.³

Firdevsî, daha önce de belirttiğimiz gibi, sözü uzatmak için, eserin içine bulduğu bütün acayip ve garayip olayları doldurmuş, bunların arasına tasavvufi öğütleri, halk hekimliği ile ilgili bilgileri yerleştirmeyi de ihmal etmemiştir.

Daha çok olaya geçişte ve öğüt verirken kullanılan manzum kısımlarda bazen olay anlatımına ve mekan tasvirine de yer verilmiştir.

“Döküp Bülbül gözinden kânlu yaşı

Gül öfünde dahı kırdı o başı

Ciger mecrûh olup gül âteşinden

Gözi pür-hûn olup bagrı başından

Figân idüp güle karşı o Bülbül

¹ Vezin gereği “yine” yına yazılmıştır ve “ki” “iki” yle birleşik okunmaktadır. Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.40b, 12, 13.st.

² Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK yayımları, Ankara 1995. s. 177

³ Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s.445

Hezâr-destân gibi iderdi gulgul

Gül-i şâha urup ‘arz-ı niyâz ol

İçip gonca dehen diyüp de râz ol”¹

“Nerîmânlar nerm olurken cengüme

Sille urup bozariken çerç felek

Püşt-pâmdan iñleriken gâv semek

Ûâf kafasın tağıdurken gürz ile

Hurd iderken hâk-i kûh-ı El-bürz ile

Gözlerümden şems isterken bir mekes

Gün demümden kararurken çün ‘ades

Bahr-i leşker sıyrıken ben yüz bigi

Kâf’ı dîvler ken tağıdurken toz gibi

Şimdi âh ki ‘akse döndi rûzigâr

Gâlib oldu baña çün Sâm-ı süvâr

Bir ‘Arab-beçe Süleymân devirdi

Korkısından cin-i rûhân kırıldı”²

“Azrâilem cân alıcı men bu dem

Gâfil olma cûduñı kılam ‘adem

Ûuvvet ile saña uram salığı

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.34a, 14,15,16.st.

² Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.25b, 2,3,4,5,6.st.

Nice sen öküzle sıyam balığı

Böyle diyüp pehlevân-ı Sâm-süvâr

Na'ra urdı vir salavat yâdigâr"¹

Tevhid, na't bölümünde ve öğüt verilen manzumelerde, iktibas, telmih ve tenasüb sanatlarına başvurulur.

“Saña maşsûd o seferden neyse bil

Aña göre Haqq'a tâ'at sen de kıl

Kendüñi bil itmegil 'ömrüñ telef

Rabbüñi bil okuyuben men 'aref"²

“Kem kulınuñ kemteri İskender i Dârâ dürür

Kim bahâdur kemteri Dâstân-ı Rüstem Zâl Sâm"³

“Yâd idüp hayr u du'adan Âhmed'e vir selâm

İy cihân lafz-ı künden kâim iden ber-çarâr

Mâ tıynden Âdemî'yi durudup viren ârâm

İy şefi'ü'l-müznibîn iden Muhammed Ahmed'i

Enbiyâ-yı mürselîne hem kılan â'zam imâm

Ol Muhammed Nûr-i Haqqı rahmet it Firdevsî'ye

Cürme göre 'adl iderseñ âh olur aña âşâm"¹

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.28a, 12,13,14.st.

² Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.29b, 5,6.st. “Men arefe nefsehu fe kad arefe rabbehu” hadis.

³ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.29b, 9.st.

“Kâdir i Kayyûm Ehad’dür Hay i Hâfız bî-bedel

Gâfir ü ferd ü Samed’dür lâ dimezem men ne’am

Kün didiyse buldı varlık her dü ‘âlem ber-kemâl

Çün fe-yekûn² emri gelse olıser ‘âlem ‘adem

Hâki ‘Âdem bâdı ‘İsî âteşi gül-zâr ider

Peşşeye kıılır gıdâ Nemrûd-ı magz itse kâhr

Âteş İbrâhîm’e ider gül luğfila kılsa kerem

Tûr-ı Sînâ kudret-i Kâf’ındadır kâdr-i kâmil

İbn-i Sînâ kibriyâsı vasfı içre beste-dem

Men muğırem vâhid oldur lâ ilahe illâ Hağ

Nola münkirse Ermenî kâfir şaparsa büt sanem”³

Olayların anlatıldığı, kahramanların tanıtıldığı, tasvirlerin yapıldığı, bilgilerin verildiği bölümler daha çok mensur bölümlerdir. İncelediğimiz metin Hz. Süleymân’ın Semendün üzerine savaşa gitmek ve Sam’ın ona engel olmak istemesiyle başlar. Buralarda karşılıklı konuşmalara yer verilerek eser sıkıcı üslubundan bir parça da olsa kurtarılır.

“Horâsân Çerisi cengine perîşân olduğdan soñra Semendün-i hezâryek-dest’den cinnîler pâdişâhı şikâyet itdi dağı andan Süleymân hazreti ‘a.m. gâyet gazaba gelüp, ‘azm-ı kâsd itdi ki, leşker degşüre, Semendün-i hezâryek-dest üzerine vara, anı ele

¹ Firdevsî, Süleymân-nâme, H. 1530,1531, v.29b, 12,13,14.st.

² Kur’an-ı Kerim, Bakara Suresi(2), 117. ayet; Al-i İmran Suresi, 47, 49, 59. ayetler; Nahl Suresi, 40. ayet; Meryem Suresi, 35.ayet; Yasin Suresi, 82. ayet; Mü’min Suresi, 68. ayet

³ Firdevsî, Süleymân-nâme, H. 1530,1531, v.1b, 3,4,6,7.st.

getürüp dağı dönüp, Horâsân şâhıyile Kândeâr-ı dîv üzerine gele anları ele getüre, şer-i fesâdlarını Bagdâd üzerinden götüre. Bu niyyet üzere server-i selâtinlere, pehlevân-ı rûy-ı zemînlere yarağ kuluñ diyü hükm idicek ol cihânuñ pehlevân-ı rûzigârı, Nerîmân ile Kerîmân yâdigârı Sâm-ı süvâr yirinden turup, Süleymânı eyyâm-ı devletine du'â kırup eyitdi ki: Yâ Nebîu'llah küstâhlık olmasun ki, 'âlî hazretüñe mahal lâyıq görmezem ki, Semendün-i hezâryek-dest için veya Kândeâr için yetmiş iki milletüñ dil-âveriyle yüz yigirmi dört dürlü sıfat-ı ma'hlûkâtuñ server-i selâtinleriyle ve pehlevân-ı rû-yı zemînleriyle bağı u berde biñ bir ümmetüñ ser-hengleriyle ve kîne-sâzları ve ser-firâzları birle yıl tahtuñı götürüp ins ü cîn çerisiyle dîv, gül, 'ifrit, 'askeriyle bunca hadem ü haşem ile ve tabl u 'alem ile cihânuñ şâh-ı zamânı ya'nî kim Hazret-i Süleymân saltanat 'azametile, haile ü haşem şevket ile, salâbet, şecâ'at ile anuñ üzerine vara. Dağı eydeler ki; Semendün-i cin gibi bir mel'un-ı bî-dîne nesli-i şeytân-ı erba'ine, Süleymân Süleymânlığıyla kendü varmış, yanında bir pehlevân-ı cihân-giri yogmuş kim, Semendün-i cinnîyle varup ceng ide, cihânı gözlerine teng ide. Eyle olsa ben kuluña yâ şâh-ı cihân hükm eyle ki, Sî-murg'a süvâr olup, cinnîlerle Semendün üzerine varayım. Kahramân-ı Kâtil salıgın elüme alup, ol biñ bir toplu ceng âletin ki ele getürem, Semendün-i cinnüñ şerrini Bağı-ı Zulumât üstünden götürem, dest-beste, dil-şikeste nazaruña getürem."¹

Eserdeki Hz. Süleymân aleme hükümdar olmak üzere Allah tarafından gönderilen bir hükümdar peygamberdir. Bu Süleymân bin Davud'dan önce de aleme çok Süleymânlar gelmiştir.² Süleymân tahtıyla seyahat eden, gittiği her yerde

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.2a 18-2b 13st.

² Mustafa Aksoy, a.g.t., s.110

hayranlıkla karşılanan, haksızlıklar karşısında gazaba gelen, savaşçı ve aynı zamanda hikayelerin baş kahramanıdır. Gerçi Semendün seferinde aktif rol almaz ama o da Cebel-i Kamer'deki melek için dua etmeye gider. Çünkü Allah'tan böyle emir gelmiştir. Diğer kuşların kıskanıp iftira attıkları Bülbul hikayesinde, Satvan-ı Türk'ün bağında karşılaştığı Kumru ve Anıt Kuşu'nu kabul ettiği hikayede de baş kahramanlık rolünü üstlenir. Okuduğu ism-i azamlarla müvekkel meleklerle ve dolayısıyla da havaya, suya, yere, rüzgara ve kuşlara hükmeder. Geçmiş peygamberlerden Adem'in saçını kuşak olarak sarınır, Halil'in imamesini başına sarar ve Musa'nın asasını eline alır. Sabah kalkınca abdest alır, müslüman bir peygamber olmasına karşılık sadece Tevrat ve Zebur okur, namaz kılar. Süleymân'ın tahtı üzerinde pek çok Beni İsrail peygamberi, evliyası, sıbt melikleri de bulunur.

Onun yanında her şeyi danıştığı veziri Asaf bin Berhıya ve Lokmân-ı hakim vardır. Anıt kuşunun getirdiği piyazın faydalarını İdris-name'den okuyan Lokman-ı hakimdir. Yine pek çok insan sultanı onun emrine girip, hizmet etmektedir. Sam-ı süvar, onun oğlu Zal ve torunu Rüstem de Süleymân'ın önemli kahramanlarındandır. Bu zaman pehlivanları, dünya cihangirleri her savaşta görev alırlar. Sam, o kadar güçlüdür ki kimsenin kaldıramadığı, hatta binlerce cinin bile zor getirdiği bin bir toplu salığı, üzerine binen pehlivanlarla birlikte başı üstünde yedi kere döndürebilir. Adı geçen diğer pehlivanlar ise; Karun, Güstehem, Giv, Güderz, Züpin ve Bürzin'dir.

Hz. Süleymân'ın yardımcılarında bir kısmı da müvekkel meleklerdir. Bunlar yardımıyla rüzgara esip tahtı götürmesini emreder. Tesbihini şaşırın bir meleğin kanatları parçalanıp Kamer dağına düşmüştür. Onun affi için dua etme görevi yine Hz. Süleymân'a verilir.

Cinler de sultanları Elhenc-i cinni ile onun emrindedir. Ona, daha önce emrinde bulunduğu Süleymânlar ile ilgili garip olayları anlatır. Bağdat'ı kuşatan Horasan şahı ve Kandehar-ı dev'le savaşması için askerleri Melik-i Ahmer komutasındaki cinler götürür ve bin bir toplu salığı yine onlar getirir. Ayrıca düşmanı Semendün de bir cindir. Eserde savaş hazırlığı sırasında daha pek çok cinin ismi geçer.

Bunların yanında, özellikle Hz. Süleymân'a Allah'ın dillerini öğrettiği kuşlar da hikaye kahramanı olarak eserde yer alırlar. Mitolojik kahramanlardan Sîmurg, kuşlarla Süleymân arasında iletişimi sağlarken Ruh, Rahne ve Kuknus haberleri ve habercileri

taşırılar. Gerçi Bülbül hikayesinde Simurg başta olmak üzere Kuzgun, Doğan, Hüdhüd, Papağan ve Tavus kötü karakterdedir ama bunu Bülbül'ü kıskandıkları için yaparlar. Doğruyu söyleyen Leylek ise ödüllendirilerek kuşların şeyhliğini kazanır. Bilgisi, aklı ve kendine olan güveniyle dergaha kabul edilen Anıt ve yine zekasıyla aferin kılınan kuş Kumru'dur.

Yine taht üzerinde gölge yapan kuşlardır, ayrıca güzel sesleriyle Allah'ı zikreden, Süleymân'ı öven kuşların uluları tahtta belirli yerlere sahiptirler. Bülbül, gölgelikten izinsiz ayrıldığı ve affedildiği için diğerlerince kıskanılmış ve iftiraya uğramıştır.

Eserde adı geçen pek çok mitolojik kahraman vardır. Ejderha, Elhenc'in anlattığı hikayenin kahramanlarından biridir. Süleymân ibn-i Can'a biraz zararı dokunur ama onu, kudretini göstermek için Allah göndermiştir ve Süleymân ibn-i Can'ın tövbe etmesi üzerine yine göğe çeker. Çünkü mitolojiye göre ejdeha olan yılanlar melekler tarafından zarar vermemeleri için göğe çekilirler.¹

Genelde nazım kısımlarda sıkça adı geçen, olay kahramanları olmayan mitolojik unsurlar da vardır. Bunlar balık ve öküzdür. Kahramanlar kendilerini överken öküzü boğazlamak, balığı ve yeri depretmek şeklinde bu unsurlardan söz ederler. Çok eski bir inanışa göre dünya düzmüş ve kendisini çevreleyen Kaf dağıyla birlikte çalkalanıp duruyormuş. Allah bir melek gönderip balığı omuzuna almasını emretmiş. Meleğin altında bir kaya, kayanın altında bir öküz, öküzün altında bir balık, balığın altında okyanus, okyanusun altında cehennem ve cehennem altında da fırtınalı bir rüzgar bulunuyormuş.² Firdevsî de bu unsurlara sıkça manzumelerinde yer verir.

Eserdeki hikayelerin mekanı genelde Süleymân'ın tahtıdır. Kararlar orada alınır, konuşmalar orada geçer, bütün kahramanların orada bir yeri vardır. Taht saf saf ayrılmıştır. Herkes divan toplanacağı zaman yerli yerine geçer. Birinci safta, Beni İsrail Kavmi'nin on iki bin peygamberi ac-abnus kürsülerde yer alır. İkinci safta, evliyalar, alimler, fasihler, hakimler, zarifler, şairler şimşad sandallarda otururlar. Onların alt yanında üçüncü safta, Süleymân'ın sağ yanında sultanlar ve sıbt melikleri altın kürsülerde oturur. Sol tarafına ise yedi yüz yetmiş yedi hükema, defterdarlar gümüş

¹ Dr. İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü, Cilt I-II, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000

² Dr. İskender Pala, a.g.e.

sandallara geçip otururlar. Sonra Sam-ı süvar ile dört bin dört yüz kırk dört pehlivanı demir kürsülerde otururlar. Ondan sonra kullar, kapıcılar sağ ve sol kapıda girip çıkanları gözetlemeye dururlar. Yine Süleymân'ın sol tarafında altın ve gümüş sandallarda cinler ve sultanları yer alır. Kuşların uluları taht merkezinde dururken diğerleri havada tahttakiler için gölge yaparlar veya Allah'ı zikrederler ya da Süleymân'ı överler. Ayrıca Süleymân'ın müvekkel melekleri de sağ ve sol tarafında hazır beklerler.

Sam'ın Semendün'le savaşmak için gittiği ve savaştığı yer Bahr-ı Zulumat'tır. Burası simsiyah bir yerdir. Karanlıktan adam adamı görmez. Destan Sam'a gözün gözü görmediği böyle bir yerde nasıl savaşacaklarını sorduğunda, Sam kendisine bir pehlivan oğlu olduğunu ve her yerde savaşabilmesi gerektiğini hatırlatır. Sam, casustan bilgi alıp Semendün'ün bulunduğu başkente gelir. Burası Sam'ın gözüyle şöyle anlatılır:

“Sâm-ı süvâr felekden yir yüzine nazâr kılup gördi kim, bir ‘acâib kûhistân, sengistândur ki, zift deryâsına bağmış gibi řag, şaşı řabķara ve aķarsuları dağı eyle siyâhdur kim zift ma’denine beñzer ve ba’zı yirlerinde siyâh gergedenler yürür, her birisi bir řaga beñzer. Ammâ eyle siyâhdur ki âbnûsa beñzer ve bir ‘aceb dağı bu kim, ne kadar cânavarları varise mecmû’ısı zışt, hey’etinüñ rengi, aslı, hilkati sanasın ki şağran deryâsıdır.”¹

“Sâm-ı süvâr nazâr kılup gördi ki, bir řara řaguñ dibinde řara şaşlardan binâ olmuş bir ‘âli, mu’azzam şal’a var, şapusu bacası yok. Yirden yuķaru ķollarınuñ yuķsekligi yüz arış ola ve gine bu şal’anuñ cânib-i garbîsinden deryâ-yı şağrân gibi bir řara ırmaķ revân olup akar. Çıkdığı yirde řara şaşdan kesme suffalar düzilmiş bir seddür mu’azzam. Üzerinde Semendün-i hezâryek dest oturmış, biñ bir elin yuķaru

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.26b, 10,11,12,13,14.st.

kaldurmuş, karşusunda kırk kez yüz bifi kâfir cinnîler ayagın tırnışlar. Her biri elinde yarak tıutup, oklu terkeş misâli ayagın tırnışlar.”¹

Bu arada Semendün Surh-bad adlı bir cinden mektupla yardım istemiştir, o da Billur Dağı’nda etrafındaki ateşi cinleriyle otururken tasvir edilir.

“Şa’şa’a-i [cin] dem çeküp gıtdi. Göz yumup açınca Kûh-ı Billûr etegine yetdi. Bu cânibden Surh-bâd dahı kendüye tâbî âteşî cinnîlerle oturmuşdı. Agzından çıkan odlar ‘alevinden duhana boyanmış, cinnîler karşusunda ayagın tırnışlar nâme’i dahı elinde tıtmışlar bir cin ‘âlimine emritdi, okudı.”²

Elhenc-i Cin’in anlattığı garip hikayede ise mekan Alem-i Kebir’dir. Şöyle tasvir edilir:

“Altmış altı denizi ve bifi üç yüz kırk dört cerîdesi, heft-kışveri, rub’-ı meskûnı var. Envâ’ dürlü maḥlukât ile toḫtoludur, velî kavmi ve eger etyâr ululardandır ki yürüyüp geçen vuhûş dabbetü’l-arza beñizer ve dahı gök yüzinde uçan etyâr ululugda ‘arş altındagı ḫurûsa beñizer.”³

“ol yirde ki ‘Âlem-i Kebîr’dür, gündüzün ‘âlem-i ‘ulvînüñ on iki cânibinden ya’ñî felegün on iki burcından on iki yılduz çıkup tâ aḫşama dek ‘âleme nûr virtürler didi. Şöyle ki her birinüñ nûrı gündün seçilmez. Vaktî kim, ol yılduzlar toḫlunsa felegün etrâfından yedi yılduz mukâbelesinden, yedi yılduz toḫar anlaruñ dahı şevki, her birisi ay şevkünden kalmaz. Gice oldugın andan bilürüz”⁴

¹ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.26b, 16,17,18,19,20.st.

² Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.25a, 16,17,18,19.st.

³ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.12a, 9,10,11.st.

⁴ Firdevsî, Süleyman-nâme, H. 1530,1531, v.13a, 1,2,3,4,5.st.

Medayin'e gelen Süleymân'ın saltanatı hakkında söylenenlere inanmayan Satvan-ı Türk'ün bulunduğu yere Süleymân'ın gelişi şöyle ifade edilir:

“Saṭvân-ı Türk eytdi: İy Medâyin begleri, bu nâ-ma'kûl sözi neye söylersiz. Bu kaçan ola ki yil âdeme fermân ola, yayıla tahtın götürdüp âdem oğlamı 'âlemi seyrân ide. Bu kaçan olacaḡdur diyüp inkâr idince nâgehân Ḳaradeñiz'üñ garbisinden beri yiller esdi. Ḳaradeñiz'i Ḳaynadup ṡaşurdi, emvâcı ucı felek yüzine merrîḡ ılduzına aşurdi. 'Acabâ ne 'alâmetdür dirken Ḳaradeñiz'le gök arasından aḡlı, kızıllu, yeşillü, sarılu bulutlar belürdi ve yir yir yılduzlar görindi. Ay u güneş şavḡı gibi şu'leler belürdi. 'Acabâ nedür dirken nâgehân taht-ı Süleymânî yil kuvvetiyle gelürek zâhir olup görindi. Gördiler kim bir 'azîm taht, gâyet ulu, ṡûlı, arzı elli mil ola içi mâ-ḡalaḡa'llah ṡoṡtolu. Üzerinde ḡuşlar pervâz urup uçarlar ve taht kenârınca sag ve sol envâ' dürlü cinnîler dem çeküp uçarlar. Birbirin geḡüşir ve yine nübüvvet tahtınuñ üzerinde İrân, Tûrân Sultânları yir yirin oturmuşlar, yigirmi kez yüz biñ âdemî zâd leşkeri ayag üzerine ṡurmuşlar.”¹

Zaman zaman hikaye kahramanlarının da canlı tasvirlerine rastlarız.

“ol ḡuş daḡı Baḡır-ı Zulumat'dan ḡopmuş ḡara bulut gibi ḡanâd açup, uçup, ḡazâ ve ḡader gibi gök yüzünden yir yüzine endi, râst yuvasınuñ üzerine yıldırım gibi ḡondı daḡı Süleymân leşkerinden yaḡıa naḡar itdi. Leşker guluvsın görüp, yuvası üstünde Cân kavminüñ ictima'ın göriceḡ ḡaḡıdı. Baḡ ḡaldurup, boyun uzadıp, ejdehâ gibi silkinüp,

¹ Firdevsî, Süleymân-nâme, H. 1530,1531, v.31a, 3.st.-14.st.

kuyruk kanâd düzedüp, sûr-ı İsrâfil gibi âvâz idüp eyle katı ötdi ki, gök yüzi çıñrayup yedi yir zelzeleye gelüp hareket itdi.”¹

Anıt Kuşunun dergaha ilk gelişi şöyledir:

“Sîmurg gördi ki; bir çift kuş geldi naẓarına ki, tüleri rengi hunnâ yakılmış Rûm mahbûbları saçına beñzer. Andan Sîmurg Aññit kuşın alup, Süleymân naẓarına getürdi. Süleymân ‘aleyh’is-selâm naẓar kılup gördi ki, mahbûb renkdeki nârfihî zemîn üzre saru dolu münakkaş, harîr-kañife libâs egnine alup ve Hıñâ-yi Hoten zurefâsı gibi siyeh ridâsın boynına salup, gözlerine sürme-i Sifâhânî çeküp nâz u şive vü hırkât ile mahbûbâne salınu salınu

“kuşlar safından çıkup dergâh-ı Süleymânî’ye girdi ve taht u pâ öpüp elde piyâz, gönülde niyâz diyüp, nûşâdır soganın taht merkezinde Süleymân naẓarında agz ile kodı.”²

Alem-i Kebir’deki akıllı kuşlardan birinin rastladığı Rub-ı Meskun’dan gelen bir kuşun durumu şöyledir:

“kuşuñ cemî kanâdları yanmış, kanâdı yelekleri ütülmiş ve cisminüñ eti kara kömür gibi yanık ve beynisi çıkmış. Câmı agzına gelmiş, gözlerinüñi nûrı, ferî gitmiş.”³

Tüm bu unsurların bulunduğu hikayelerde zaman eş ve art zamanlıdır. Sam, Semendün’ün üzerine giderken, Süleymân da Medâyin’e gider. Her iki olay da dönüşümlü olarak anlatılır. (1. ve 3. Hikaye) 2. hikaye geçmişten haber verme şeklinde anlatılmış, 4. hikayede Hz. Süleymân’ın kuşlarla olan diyalogu art zamanlı olarak verilmiştir. Eser rivayetlere dayanan bir tarih olduğu için zaman; sabah, akşam, altı aylık yol, üç günlük yol, subhdem gibi kavramlarla da karşılanmaktadır.

¹ Firdevsî, Süleymân-nâme, H. 1530,1531, v.11a, 6,7,8,9,10,11.st.

² Firdevsî, Süleymân-nâme, H. 1530,1531, v.39a, 9-16.st.

³ Firdevsî, Süleymân-nâme, H. 1530,1531, v.12a 21.st.-12b 1.st.

Eş zamanlı anlatım sayesinde eser monotonluktan kurtarılmakta, ancak söz çok uzatıldığı için hikayenin önceki kısmıyla bağlantı kurmak ilk okumada biraz güçleşmektedir.

Hikayeleri şöyle sınıflandırabiliriz:

1-Sam'ın Semendün-i Cin Üzerine Savaşa Gittiği Hikaye

Sam, Süleymân'dan izin isteyerek onun yerine Binbir Elli Semendün'ün üzerine gider. Onunla savaşmak için Süleymân'dan bin bir toplu salığı ister. Cinler salığı getirirler. Melik-i Ahmer ve Kıbtü'l-eblak'la birlikte Bahr-ı Zulumat'a Semendün'ün memleketine gider. Onunla savaşır ve Kıbtül-eblak'ın yardımıyla Semendün'ü yener. İncelediğimiz bölümde hikaye burada son bulur ancak sonrasında devam etmektedir.

Bu hikayede anlatıldığına göre Sam, Semendün ile daha önce savaşmış ve üç elini kesmiş, Semendün'ün ancak dokuz yüz doksan sekiz eli kalmıştır.

Hikaye 231. mecliste başlamasına rağmen araya giren diğer hikayeler sebebiyle 232. meclise kadar uzar. Okunduğunda olağanüstü kahraman, olay ve yerlerin anlatıldığı bir hikaye gibi görünse de hikayenin sonunda Firdevsî, aslında bu kahramanların insanın manevi dünyasında temsil ettiklerini bir nazımla anlatır.

Burada çok derin olmamakla birlikte alegorik bir anlatım vardır. Buna göre, Sam insanın kendisi, Semendün nefs-i emmaresi, şehri Zerrin gönlü, Semendün'ün askerleri İblis'in çocuklarıdır. İnsanın yapması gereken şey bu aleme niçin geldiğini, Allah'tan niçin ayrı düştüğünü anlamak ve nefsiyle birlikte Allah'ı bilmektir.

2-Elhenc-i Cin'in Süleymân İbn-i Can'dan Acayip Haberler Verdiği Hikaye

Hikaye, Süleymân ibn-i Davud'un Elhenc-i Cin'e kendinden önce hangi Süleymânlar'a hizmet ettiğini ve onların zamanında ne gibi şaşkıncı olaylarla karşılaştığını sormasıyla başlar. Elhenc, önceki Süleymânlar'dan Süleymân İbn-i Can'a hizmet ettiğini, onun zamanında çok garip olaylar gördüğünü söyler ve bunlardan birini anlatır. Bir gün yel tahtıyla Kaf'ın eteğine gelirler, ve Heyhat sahrasında beyaz bir kubbe görürler. Yanına gittiklerinde bunun bir yumurta olduğunu anlarlar, yumurta iki tanedir ve yanlarında bir de altın halka vardır. Halkadaki yazıları alimlere okutur ama inanmaz. Sonra yumurtaların sahibi olan Tayr-ı kebir gelerek onları öldürmek ister. Müvekkel melek aracılığıyla Süleymân kendini kuşa tanıtır. Kuş ona itaat ederek özür

diler ve sorması üzerine Alem-i Kebir'i anlatır. Süleymân yine inanmaz ve o kuşun kılavuzluğu ile oraya giderler.

Bu hikayenin içinde Tayr-ı Kebir kısa bir hikaye daha anlatır. Bu da Rub-ı Meskun'dan Alem-i Kebir'e düşen başka bir kuşla ilgilidir. Bu kuş yüzünden kendisi de Alem-i Kebir'den ayrılıp, Rub-ı Meskun'a gelmiş burada ejderha ile karşılaşmışlar arkadaşları ölmüş, yavruları hava yüzünden gelişememiş, kendisi de bedbaht olmuştur.

Sonra 231.meclis sona erer ve bu hikayedeki alegoru açıklayan manzumede şunlar anlatılır: Süleymân'ın tahtı insanın gönlü, Süleymân akıl, kuş insanın özü, kuş yavruları insanın iyi amelleri ve ejderha da nefs-i emmaredir. Eğer ejderha öldürülürse kuş yavruları zarar görmez ve aklın gösterdiği yoldan gidilirse gerçeğe ulaşılır. Akla uyanlar cennete, nefse yani şeytana uyanlar cehenneme gider.

Hikaye 232. mecliste devam eder. Süleymân ibn-i Can bu dinlediklerine inanmaz ve taht Muhit Deryası'nda yol alırken iki canavarla karşılaşır. Bunlar çok büyük birer Yengeç ve Kaplumbağa'dır. Ardından ne olduğunu önce anlayamadıkları Ejderha gelir ve onlara saldırır, yine Allah'tan yardım dileyerek kurtulurlar ama bayağı zarar görürler. Süleymân da inanmadığına pişman olup tövbe eder. Sonra denizi geçip Cebbaran Vilayetine gelirler. Şehrin muazzan kalesine girmek isterler, ancak tılsımlı olduğu için giremezler. Sadece kalenin dışını ve o şehrin halkını sembolize etmek üzere Süleymân Azami'nin yaptırdığı heykeli görebilirler. Çünkü oraya girmek ancak Süleymân ibn-i Davud'a nasiptir.

3.Horasan Şahı Ve Kandehar-ı Dev'in Bağdat'ı İşgal Ettiği Hikaye

Süleymân'ın kardeşi Edinya'nın kışkırtması sonucu Horasan Şahı ve Kandehar-ı dev Bağdat'ı kuşatır. Bu hikayede şeytan müslümanların daha çok helak olması amacıyla bizzat devreye girer. Horasan Şahı'na yaşlı bir insan kılığında giderek Bağdat Halifesi Tubba'nın teslim olmak istediğini ancak Süleymân'dan korktuğunu, kaleye daha güçlü saldırması gerektiğini, o zaman teslim olabileceğini söylediğini söyler. Şah çok sevinir.

Bu arada Süleymân'dan haber verilir. Süleymân Bağdat'ın işgalini duymuş, oraya gitmek istemiş ancak Asaf bin Berhıya ve Lokman hakim karşı çıkmıştır.

Horasan Şahı inanıp kendisi de savaşa katılır, Tubba ümitsizliğe kapıldığında, Allah'a dua eder, Süleymân'ın gönderdiği insan ve cin askerleri yardıma gelir. Gelen yardımla iki ordu karşılıklı savaş vaziyeti alırlar. Hikaye burada sona ermesede bizim incelediğimiz bölümde bu kadarı yer almaktadır.

4. Hz. Süleymân'ın Satvan-ı Türk'ün Bağında Karşılaştığı Kuşların Hikayeleri

Hikaye Süleymân'ın Tırabzon(Medayin)a gelmesiyle başlar. Satvan-ı Türk onu karşılar ve orada bulunan cennet misali bağa ziyafete davet eder. Süleymân da kabul edip tahttan iner bağa gider.

a) Orada "Ah nidem dost" diye inleyen bir kumruyla karşılaşır. Kendisini söylediği kelimelerin anlamını bilmeyen bir papağana, bir hafıza benzeten Süleymân'a Kumru yerinde cevaplar vererek onun taktirini kazanır.

b) Bu sırada, bu güzel bağın üzerinden geçerken oradaki Gül'ü görmek isteyen bir Bülbül, izin almadan gölgelikten ayrılır. Süleymân bunu farkedince Simurg'tan kimin gittiğini öğrenmesini ister. Kuzgun yoluyla öğrenirler. Sonra gül devrinde oldukları ve Bülbül Gül'ün aşığı olduğu için Süleymân onu affeder. Ancak bunu diğer kuşlar hazmedemez ve kendi aralarında anlaşarak ona iftira atmaya karar verirler. Kuzgun bir fırsatını yakalayıp Süleymân'a izinsiz gittiği halde azad ettiği Bülbül'ün kendisini aşağılayıp hakaret ettiğini, ona çoban oğlu, zenbil örücü dediğini, benzer şeyleri daha önce de yaptığını ancak Bülbül zarar görmesin diye söylemediklerini anlatır. Süleymân inanmasa da diğerleri şahitlik ederler. O zaman Süleymân inanır ve Doğan'ı Bülbül'ü getirmesi için gönderir. Doğan, onu yine Kuzgun yardımıyla bulur ve getirir. Bülbül kendisinin böyle şeyler söylemediğini, iftira ettiklerini ve bu iftira edenlerle yüzleşmek istediğini söyler.

Bu noktadan sonra Bülbül'ün diğerleriyle yüzleşmesi çok kısa hikayeler şeklinde yer alsada aslında bu hikayenin birer parçasıdır. Bülbül Kuzgun, Simurg, Hüdhüd, Doğan, Papağan, Tavus ve leylek ile tek tek yüzleşir. Ancak Leylek'in pişman olup doğruyu söylemesiyle tekrar Süleymân tarafından azad edilir.

Hikaye ile ilgili alegorlar eserde bildirilmemekle birlikte edebiyatta önemli bir mazmun olan Gül-Bülbül için şunlar söylenebilir: İnsan vücudu Gül bahçesine, ruh

Gül'e, Bülbül gönüle benzetilmiştir.¹ Önceki hikayelerde Süleymân akli temsil ettiğine göre, buradaki iftiracı kuşlar da nefis-i emmare olmalıdır. Vücut mülkünde ruhu bulan gönlü çekemeyip akla şikayet etmişler, ancak nefisle yüzleşen gönül, aklın önünde serbest bırakılmıştır. Bu hikayenin bir benzeri de Ömer Fuadî'nin Bülbüliyye'sinde karşımıza çıkar. Ancak orada hükümdar Kuzgun, hüküm verici Süleymân'dır. Ancak o da aciz kalır ve hüküm vermesi için Baykuş çağırılır.

c) Dördüncü hikaye içinde yer alan başka bir kuş hikayesi de Hz. Süleyman'ın dergahına gelen Anıt kuşunun hikyesidir. Bu hikyede Süleymân hizmetinde bulunmak isteyen son derece akıllı, bilgili ve mağrur bir kuşun Süleymân Dergahı'na ağzında bir yaban soğanıyla nasıl geldiği anlatılmaktadır. Süleymân, onun dış görünüşüne bakıp, tuhaf bulsa da sorduğu sorular karşılığında aldığı cevaplarla ne kadar akıllı bir kuş olduğunu anlar ve onu kendi cinsine hakim yapar. Onu kıskanan diğer kuşlar, kendisiyle konuşmazlar ve Anıt kuşu sadece eşiyle birlikte su kenarlarında yaşamaya devam eder. Bu hikayenin önemli bir unsuru da halk hekimliği ile ilgili bilgilerin yer almasıdır. Anıt'ın getirdiği yaban soğanı ve Anıt'ın kendisi, pek çok derde deva olabilecek niteliklere sahiptir. Bunlarla ilgili bilgiler kuşun ağzından ve Lokman-ı hakim tarafından İdris-name'den okunarak verilir.

g. Motifler

“Hikaye etmenin en küçük unsuru” şeklinde tanımlanabilen motifin halk nesrinde olağanüstülük taşıması gerekir.² Biz de bu tanımlamadan hareketle halk hikayelerinin klasik edebiyattaki devamı olarak kabul edilen Süleymanname-i Kebir'de, incelemiş olduğumuz metinde (47.cilt, 1b-43a arası) bir motif araştırması yaptık. Bu bölümdeki hikayelerde pek çok motife rastladık. Buradaki motifler, Stith Thompson'un Motif Index of Folk-Literature (Thompson, 1955-1958) adlı eserine göre düzenlenmiştir.

Düzenlemede hikayeler, Muhteva bölümündeki sıralanışa göre ele alınmış, motiflerin bu dört hikayeden hangisine ait olduklarına dair bilgi parantez içinde belirtilmiştir.

¹ Nezahat Öztekin, Fazli-Gül ü Bülbül, Akademi Kitabevi, İzmir 2002, s. 186

² Ali Berat Alptekin, Halk Hikayelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yay, Ankara 2002, s.287

A2286. Hayvanların özellikleri

Tayr-ı kebir dağ üstünde dağa benzer.(2)

Kumru, Allah için yanıp yakılan akıllı bir kuştur.(4a)

Bülbül, Süleyman dergahından izinsiz ayrılacak kadar Gül'e aşıktır.(4b)

Bülbül'e göre Kuzgun kendi pisliğini görmeyip başkalarına iftira atar. (4b)

Bülbül'e göre Simurg iki yüzlü ve münkirdir.(4b)

Bülbül'e göre Hüdhüd taç ve hırkayı kendi kendine giymiş bir zahiddir.(4b)

Bülbül'e göre Doğan nefesine uyan, kuşların azraili olan bir zalimdir. (4b)

Bülbül'e göre Papağan içi ve dışı farklı olan bir yalancıdır.(4b)

Bülbül'e göre Tavus dışını fahişe kadınlar gibi süslemiş bir yalancıdır. Şeytana uyduğu için cennetten kovulmuştur ve kendi ayıbını görmemektedir.(4b)

Anıt, Hz. Süleyman'ın dergahına elinde bir yaban soğanı ile gelir.(4c)

B11. Ejderha

Tayr-ı kebir Rub-ı meskun'a gelirken bir Ejderha ile karşılaşır.(2)

Süleyman İbn-i Can karşılaştığı Ejderha'nın şerrinden Allah'a sığınır ve tövbe eder.(2)

Ejderha canavarları yakalayamayınca sinirlenir ve Süleyman İbn-i Can'ın tahtına saldırır.(2)

Melekler tarafından göğe çekilen Ejderha'nın başı bulutlarda kaybolduğu halde gövdesi hala denizedir ve çekilmesi 1 gün ve 1 gece daha sürer.(2)

B122.1. Nasihat eden kuş

Kumru, Hz. Süleyman'a şahla gedanın, file sineğin ve kendisiyle Süleyman'ın arasında bir fark olmadığını söyler. (4a)

B165. Hayvan dillerinin öğrenilmesi

Hz. Süleyman kuşların dilini bilir ve onlarla konuşur.(4abc)

B211.3. Konuşan kuş

Tayr-ı kebir, Süleyman İbn-i Can'a Alem-i kebir'i ve Muhit deryası'nı anlatır.(2)

Tayr-ı kebir, yavrularının büyümediğini ve onları besleyemediğini Süleyman İbn-i Can'a ağlayarak anlatır.(2)

Kumru, Bülbül ve Anıt Hz. Süleyman ile konuşurlar.(4abc)

B401. Yardımcı at

Hız. Süleyman, Satvan-ı Türk'ün yanına İshak Peygamber'in atıyla gider.(4)

G410. Devlin hakimiyetini kıran insan

Sam-ı Süvar, Semendün'ü binbir toplu salıkla yakalar.(1)

B450. Yardımcı kuşlar

Semendün'le savaşmaya giden Sam'ın yanında Simurg da vardır.(1)

Tayr-ı kebir Süleyman İbn-i Can'ı Cebbaran Vilayeti'ne götürmek için kılavuzluk yapar.(2)

Gazanfer-i Cihansuz, Hz. Süleyman'a durumu bildirmek için Kuknus kuşu ile mektup gönderir.(3)

Kuşlar, güneş ısı gelmesin diye tahtın üzerinde gölgelik yaparlar. (4)

Hız. Süleyman gölgelikten ayrılan kuşu öğrenmesi için Simurg'u görevlendirir.(4b)

Kuzgun, Hz. Süleyman için gammazlık yapar.(4b)

Şahin, Hz. Süleyman'ın emriyle Bülbül'ü öldürmeden dergaha getirir.(4b)

C755. Bir işi muayyen bir zamanda yerine getirme

Melik-i Ahmer, Sam-ı süvar'a önce Semendün'ün yanına casus göndermeyi sonra savaşmayı önerir.(1)

D906. Sihirli rüzgar

Hız. Süleyman çok beğendiği şehri 3 kez daha dolaştırması için yele emreder.(1)

D1722. Peygamberlerin sihirli gücü

Hız. Süleyman, yele emrederek tahtıyla birlikte seyahat eder.(1,2,3,4)

D1130. Sihirli yapılar ve parçaları

Cebbaran vilayeti'ndeki kale şehrin kalesi Süleyman Azami tarafından Süleyman İbn-i Davud'dan başkası girmesin diye tıslımlanmıştır.(2)

F570. İnsanların olağanüstü davranışları

Sam Kahraman-ı Katil'in bin bir toplu salıgını kaldırıp başı üstünde pehlivanlarla birlikte savurabilmektedir.(1)

Hız. Süleyman ve maiyeti Rüzgarın götürdüğü tahtta seyahat ederler.(2)

F610. Çok kuvvetli insan

Sam, bin bir toplu salığı üstündeki pehlivanlarla kaldırabilecek kadar güçlüdür.(1)

F700. Olağanüstü yer

Hız. Süleyman'ın tahtı havada uçan; içinde mutfak, ahır gibi bölümleri bulunan; peygamberlerin, alimlerin, hakimlerin, sultanların, pehlivanların kademe kademe sıralandığı ve üstünde kuşların gölgelik yaptığı olağanüstü bir mekandır.(1)

Satvan-ı Türk'ün ziyafet verdiği bağ, İrem bağı kadar güzeldir.(1)

Tayr-ı kebirin yuvası tahtın inebileceği kadar büyüktür, yuvada kubbeye benzeyen 12 tane yumurta ve bir de küpeye benzer altın bir halka vardır.(2)

Cebbaran vilayeti'ndeki şehir kalesinin kapısı çok büyüktür ve elmaslarla, yakutlarla süslenmiştir.(2)

F750. Olağanüstü dağlar ve ülkelerin özellikleri

Süleyman İbn-i Can yel tahtıyla giderken bir dağla karşılaşır. Aslında bu bir canavarın sırtıdır.(2)

F770. Olağanüstü binalar ve eşyalar

Semendün'ün ejderha kemendinden kurtulmaması için Sam, kulaklarını delerek ism-i azam yazılı küpeleri Semendün'e takar.(1)

Tayr-ı kebirin yuvasında altından ve küpeye benzeyen bir halka vardır.(2)

F771. Olağanüstü kale, saray, ev

Cebbaran vilayetindeki kale, içine girilemeyen tılsımlı bir kaledir.(2)

F830. Olağanüstü silah

Sam-ı süvar, savaşa giderken Hz. Süleyman'dan bin bir toplu Kahraman-ı Katil salığını ister.(1)

1001 toplu salıgın 998 topunu Semendün tutar. Ancak geriye kalan 3 toptan biri kafasını, biri gözünü, biri de göğsünü yaralar.(1)

Sam salıkla her vuruşunda 1001 tane kafir cin öldürür.(1)

F900. Olağanüstü hadiseler

Hz. Süleyman, yele emrederek tahtıyla birlikte seyahat eder.(1)

Hz. Süleyman. Rüzgarın götürdüğü tahtı ile Karadeniz'i geçip Medayin'e gelir.(1)

Elhenc-i cin Hz. Süleyman'a daha önce gördüğü garip olayları anlatır.(2)

Bağdat alimleri azayimler okuyarak devleri ve ehremenleri süst kırlarlar.(3)

G100. Çok büyük devler

Kavm-i Cebbaran başı bulutlarda olan ve büyük denizler dizine bile gelmeyen bir millettir.(2)

Kandehar-ı dev komutasındaki devler Bağdat Kalesi'ne saldırıya geçerler.(3)

G303. Şeytan

Şeytan Sam'ın geldiğini haber vermek için Semendün'ün yanına gider ve onu kışkırtır. (1)

Şeytan Horasan Şahı'na ak sakallı bir ihtiyar kılığında gelerek onu daha şiddetli bir savaş olması için kışkırtır. (3)

H11.1. Baştan geçeni hikaye etme

Semendün'ün yardım istemek için gönderdiği elçi gelerek ona Surh-bad'm yaptıklarını anlatır.(1)

Semendün gönderdiği elçinin başına gelenleri, onun ardından gönderdiği Şaşaa-i Cin'den öğrenir.(1)

Dasir-i tekvin Semendün'ün orada gördüklerini Sam'a anlatır.(1)

Elhenc-i cin başından geçen garip olayları anlatır.(2)

Tayr-ı kebir gittiği Cebbaran vilayeti'ni ve Alem-i kebir'de yaşadıklarını anlatır.(2)

H200. Doğruluk imtihanları

Hz. Süleyman, Bülbül'ün isteği üzerine ona iftira atan kuşları yüzleştirmek için çağırır.(4b)

Bülbül'ü kıskanan diğer kuşlar, Kuzgun'un doğru söylediğine yemin ederler.(4b)

H506. Beceriklilik imtihanı

Hz. Süleyman, salığı Sam'dan başka kaldıracak pehlivan olup olmadığını merak eder. Pehlivanlar sırasıyla salığı kaldırmaya çalışırlar.(1)

Sam, salığı kaldıramayacağını söyleyenlere karşılık her topuna bir pehlivanın yapışmasını söyleyip salığı kaldırır ve başı üstünde 7 kez döndürür.(1)

K2211. Hain erkek kardeş

Hz. Süleyman'ın kardeşi Edinya, Horasan Şahı'na Bağdat üzerine savaş açması için iğva verir.(3)

N813. Yardımcı cin, peri, ruh

Hz. Süleyman savaşmaya giden Sam'ın yanında Melik-i Ahmer'i, cinleri ve tekvinleri de gönderir.(1)

Cinler Şehr-i Zerrin'den bin bir toplu salığı getirirler.(1)

Melik-i Ahmer, Sam'a salığı ancak Kıbtül-ebalak yardımıyla kullanabileceğini, bu yüzden onunla birlikte gitmesi gerektiğini söyler.(1)

Kıbtül-ebalak, Semendün'ü yenmesinde Sam'a yardım eder.(1)

Kafir cinler Semendün'e yardım ederler.(1)

P110. Kralın veziri

Asaf bin Berhıya Hz. Süleyman'ın akıl danıştığı bilgili bir vezirdir. (3)

P233. Baba ve oğlu

Zal, Sam'ın oğludur.(1)

P461. Asker

Hz. Süleyman'ın askerleri cinler, tekvinler ve pehlivanlardan oluşur.(1)

P551. Savaş

Sam ve askerleri Semendün'ü görürler, yere inerek savaş hazırlığına başlarlar.(1)

Önce Sam ve Semendün savaşmak için karşılıklı dururlar.(1)

Semendün yaralanınca kafir cinler Sam'a saldırır. Bunun üzerine Hz. Süleyman'ın pehlivanları da onlara saldırır ve savaş başlar.(1)

Bağdat Kalesi'ndekiler ve Horasan Şahı'nın emrindekiler savaşır. (3)

P604. Ziyafet

Satvan-ı Türk, Medayin'e gelen Hz. Süleyman'ı bağa ziyafete davet eder.(4)

P634. Ziyafetler

Satvan-ı Türk Hz. Süleyman'ın Medayin'e gelişi için ziyafet verir.(4)

R10. Esir alma

Bağdat alimleri yakaladıkları devleri hapsederler. (3)

R39. Çeşitli esir almalar

Sam ve diğerleri Semendün'ü yakalayıp kaçmaması için ejderha kemendiyile bağlarlar.(1)

Q114. Hediye ile mükafatlandırma

Hz. Süleyman, Sam bin bir toplu salığı kaldırıncaya ona aferin kılıp hilat giydirir.(1)

Hız. Süleyman, Satvan-ı Türk'ün getirdiği hediyelerin hepsini yanındaki beylere dağıtır, kendine bir tane bile almaz.(1)

Hız. Süleyman, aklından dolayı Kumru'ya aferin kılar.(4a)

Hız. Süleyman, Gül'e olan aşkı ve doğruluğu yüzünden Bülbül'ü serbest bırakır.(4b)

Hız. Süleyman, akıllı olduğu için Anıt'ı kendi cinsine hakim yapar.(4c)

V50. Dua

Hız. Süleyman Billur Dağı'ndaki kanatları kırık melek için Allah'a dua edip affını dileyecektir.(1)

Billur Dağı'nda bulunan melek kurtulmak için Allah'a dua etmektedir.(1)

Hız. Süleyman Medayin'e doğru yola çıkmadan önce abdest alır, namaz kılar, dua eder.(1)

Hız. Süleyman halvet-i hasına kapanıp sabaha kadar ibadet eder, sabah olunca namaz kılp, dua eder. (1)

Hız. Süleyman'ın askerleri ve cinleri gıdalarını yedikten sonra Allah'a dua ederler.(1)

Süleyman İbn-i Can Ejderha şerrinden kurtulmak için Allah'a dua eder. (2)

Tubba Halife ve diğerleri abdest alır, namaz kılar ve dua edderler. (3)

V200. Dini yardımcıları

Allah'ın emrini Hız. Süleyman'a Cebrail iletir. (1)

V230. Melekler

Hız. Süleyman'a Cebrail gelerek Semendün-i Cin üzerine Sam-ı süvar'ı göndermesi gerektiği şeklindeki Allah'ın emrini bildirir.(1)

Müvekkel melekler tahtta Hız. Süleyman'ın sağ ve sol yanında dururlar.(1)

Hız. Süleyman yelleri harekete geçirmek için müvekkel meleğe emir verir.(1)

Müvekkel melek Tayr-ı Kebir'e Hız. Süleyman'ı tanıtır.(2)

Allah'ın emriyle melekler Ejderha'yı göğe çekerler.(2)

V300. Dini inanışlar

“Rabbini bilen nefsi bilir.” (1) (4a)

Kavm-i Cebbaran önce mûminken sonra Allah’a asi olmuşlardır.(2)

Bağdat Kalesi’ndeki alimler Tevrat ve Zebur okurlar.(3)

Hiz. Süleyman’a göre Kumru bir hayvandır ve hayvanlar nefsi bilemez. Nefsi bilmeyen rabbini de bilemez ve yaptığı zikir ile ibadet de tam olmaz. Zikri tam olmayanın duası da kabul olmaz.(4a)

Hiz. Süleyman’ın atası, Allah’ın mükerrem kıldığı adem oğludur. (4a)

Ah demek Kumru’ya göre Allah demektir.(4a)

W33. Kahramanlık

Sam, Zal, Rüstem, Züpin, Berzin, Zerir, Güstehem, Güderz, Tus olağanüstü güçleri olan birer kahramandır.(1)

W117. Övünme

Semendün, Sam’ı küçümseyerek kendini över.(1)

W171. İkiyüzlülük

Şeytan, Horasan Şahı’na Tubba Halife’nin hatem yüzüğünü istediğini söyler.

W181. Kıskançlık

Hiz. Süleyman Bülbül’ü affettiği için Kuzgun ve diğer kuşlar onu kıskanır.(4b)

Z71.1. Formülistik sayı:3

Sam, Semendün’ün 3 elini kesmiş, ancak 998 eli kalmıştır.(1)

Cinler, Sam ve Rüstem’i Karadeniz’e 3 gün 3 gecede götürürler. (1)

Karaya çıkan Süleyman İbn-i Can ve maiyeti 3 gün 3 gece giderler.(2)

Z71.2. Formülistik sayı: 4

Tahtta 4444 pehlivan demir kürsülerde oturur.(1)

Sam salığı savurduğunda 4 pehlivan ellerini salıktan bırakır.(1)

Sam ve Rüstem, Karadeniz kenarına 4. gün ulaşırlar. (1)

Karaya çıkan Süleyman İbn-i Can ve maiyeti 3 gün 3 gece gittikten sonra Cebbaran Vilayeti'ne ulaşırlar.(2)

Z71.5. Formülistik sayı: 7

Tahtta Hz. Süleyman'ın sol tarafında 777 hükema yerini alır.(1)

Sam, bin bir toplu salığı başı üzerinde 7 kez döndürür.(1)

Süleyman İbn-i Can ve maiyeti 7 gün 7 gece konaklar, yer ve içerler.(2)

Şehir kalesine ancak haşre 7 bin yıl kala gelecek olan Adem neslinin Süleymanı girebilecektir.(2)

Z71.8. Formülistik sayı:12

Tahtta 12 bin peygamber ac-abnus kürsülerde oturur.(1)

Tayr-ı kebirin yuvasında 12 tane yumurta vardır.(2)

Z140. Sembolik renkler

Semendün'ün bulunduğu diyarda her şey zifte batmış gibi simsiyahtır.(1)

Yer ve gök cinlerin nefesinden kapkara olur.(1) (2)

Cinler, gökyüzünde aklı, kızılı, yeşilli bulutlar şeklinde belirirler. (1) (2)

B. TENKİDLİ METİN

a.Nüshaların tavsifi

Süleymânname'nin üzerinde çalışma yaptığımız 47. cildi, 6 ciltten oluşmuş bir mücelledin içinde yer almaktadır. Eserin Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı Bölümü, H.1530 ve H.1531'de kayıtlı iki nüshası vardır. Nüshalar arasında bazı yazım farkları ve zaman zaman değişen yazı karakterleri dışında çok fazla fark yoktur. Bu yazım farklarının da değişen müstensihlerden kaynaklandığı açıktır.

Bu nüshaları şöyle tavsif edebiliriz:

Birinci nüsha H. 1530 (A)

İstinsah tarihi: H.904 (?)

Müstensih: Belli değil.

Kitap ölçümü: 35 x 25,5 cm

Cilt: Miklepli ve şemseli koyu kırmızı deri

Varak: 76 (İncelenen metin; 43)

Satır: 21

Yazı: Harekeli nesih, sahife cetvelleri yaldızlı

Kağıt: Aharlı kağıt

Bu nüshanın serlevhası müzehheptir, ancak serlevhada cilt numarası yer almaz. Satır uzunluğu 17,5 cm'dir. Cildin başında veya sonunda herhangi bir kayıda rastlanmamıştır. Mücelledin 236-312 arası varaklarını ihtiva eder. Biz çalışmamızda cildin ilk varağını başlangıç (1b) kabul ettik. Nüshada 11a'da, 21a'da ve 41a'da yazı karakterlerindeki değişmeler göze çarpar. Başlıklar, bazı ibareler ve ayetler surhla yazılmıştır.

İkinci nüsha H. 1531 (B)

İstinsah tarihi: H.904 (?)

Müstensih: Belli değil.

Kitap ölçümü: 35 x 26 cm

Cilt: Miklepli ve şemseli açık kahverengi deri

Varak: 74 (İncelenen metin; 43)

Satır: 21

Yazı: Harekeli nesih, sahife cetvelleri yaldızlı

Kağıt: Aharlı kağıt

Bu nüshanın serlevhası müzehheptir ve cilt numarası yazılmıştır. Satır uzunluğu 17,5 cm'dir. Cildin başında veya sonunda herhangi bir kayıda rastlanmamıştır. Mücelledin 229-303 arası varaklarını ihtiva eder. Biz çalışmamızda cildin ilk varağını başlangıç (1b) kabul ettik. Nüshada 21a'da ve 29a'da yazı karakterlerindeki değişmeler göze çarpar. Başlıklar, bazı ibareler ve ayetler surhla yazılmıştır.

b.Tenkidli Metin

Yukarıda da belirttiğimiz gibi eserin iki nüshası vardır. Her iki nüshada da istinsah tarihi olmamakla birlikte Bayezid'in mührü bulunmaktadır. H. İbrahim USTA'nın¹ Kutb-nâme'ye² dayanarak verdiği bilgiye göre eserin bizim metnimizin de içinde bulunduğu mücelledinin 1498(H.904)'den önce yazılmış olması gerekmektedir.

Nüshaların ikisinde de ortak hatalar olduğu gibi müstensihlerden kaynaklanan farklılıklar da mevcuttur. Bunların dışında çok belirgin bir fark olmadığı için 1530'da kayıtlı nüshayı "A", 1531'de kayıtlı nüshayı "B" olarak adlandırdık ve bunlardan A'yı esas alarak metin tenkidi yaptık.

Tenkidli metin oluşturulurken;

- a) Metinde, satır numaraları parantez içinde gösterilmiş, manzum bölümlere bir de beyit "1. , 2. , 3. ,4." şeklinde numaralar eklenmiştir.
- b) Kabul edilen rivayet tenkitli metne konulmuş, kabul edilmeyenden (:) ile ayrılmıştır.

¹ H. İbrahim USTA, Süleyman- name-i Kebir(Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens, Ank. 1995, XV

² İbrahim Olgun- İsmet Parmaksızoğlu, Kutb-nâme, Firdevsî-i Rûmî, TTK Yayınevi, Ankara 1980, Giriş

- c) Mensur kısımlardaki farklar aparatta satır numaraları “1.st., 2.st., 3.st....” şeklinde yazılarak gösterilmiştir.
- d) Manzum kısımlardaki farklar, aparatta beyit numaralarıyla “1 a), 1 b), 2 a), 2 b).....” şeklinde gösterilmiştir.
- e) Metindeki hatalar, ayetler, hadisler ve bazı Arapça ibareler aparatta (1,2,3....) şeklinde numaralandırılmıştır.
- f) Aynı satırda olan farklar veya hatalar birbirinden (;) ile ayrılmıştır.
- g) Metnin aslında bulunmayan ve bizim tarafımızdan eklenen ses, sözcük vb bölümler [] içinde gösterilmiştir.

E'l-cildi's-sâbi' ve erba'ûn¹

1b (1) İnnehu min Süleymâne ve innehu bismi'llahi'r-rahmani'r-rahîm ellâ ta'lu
'aleyve ve'tünî müslimîne²

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(2) 1. Hâmd bî-had ol Hüdâ'ya virdi 'aql ü cân dem

K'itdi halk u on sekiz biñ 'âlem levh-i kalem

2. Hâlık ol ki lafz-ı künden kıldı halk ve kâinât

(3) Râzık ol ki mâ' i tıynden itdi Âdem virdi ni'am

3. Kâdir i Kayyûm Ehad'dür Hay i Hâfız bî-bedel

Ġâfir ü ferd ü Samed'dür lâ dimezem men ne'am

(4) 4. Kün didiyse buldı varlık her dü 'âlem ber-kemâl

Çün fe-yekûn³ emri gelse olıser 'âlem 'adem

5. Hâki 'Âdem bâdı 'İsî âteşi gül-zâr⁴ ider

(5) Âba cevher-gâne virür la'l sîm ü zer direm

¹ "E'l-cildi's-sâbi' ve erba'ûn" A'da yok

1b(1) ve'tünî: ve etünî B

² Kur'an-ı Kerim, Neml Suresi (27), 30, 31. ayetler

2 a) halk ve: halku ve A

2 b) ni'am: ne'am A

³ Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi(2), 117. ayet; Al-i İmran Suresi, 47, 49, 59. ayetler; Nahl Suresi, 40. ayet; Meryem Suresi, 35. ayet; Yasin Suresi, 82. ayet; Mü'min Suresi, 68. ayet

⁴ Metinde "gül-nâr" şeklinde yazılmış.

6. Hâk İlâhî bî-bedeldür lâ-şerîk ü lâ-mekân

Pâdişâh-ı bî-ḥaleldür mâlikü'l-mülk-i 'azîm

(6) 7. Peşşeye kıılır gıdâ Nemrûd-ı mağz itse kahr¹

Âteş İbrâhîm'e ider gül luḫfıla kıılsa kerem

8. Tûr-ı Sînâ kudret-i Kâf'ındadır kadr-i kâmil

(7) İbn-i Sînâ kibriyâsı vasfı içre beste-dem

9. Men muḫırrem vâhid oldur lâ ilahe illâ Hâk

Nola münkirse Ermenî kâfir ḫarsa bût sanem

(8) 10. Seyyid-i kevneyn-i 'âlem enbiyânuñ serveri

Nûr-ı pâkî şem'-i cem' ve mürsel içre muḫterem

11. Dürr-i deryâ-yı nübüvvet âfitâb-ı şer'-i dîn

(9) Gevher-i kân-i mürüvvet rahmet-i Hâk bî-elem

12. 'İsî'ye gök Mûsa'ya Tûr oldıysa nola maḫâm

'Arş-ı 'âla fevḫine² basdı ezel Aḫmed ḫadem

(10)13. Nokḫta-i edvâr-ı pergâr-ı vücûd Aḫmed dūrür

K'andan oldı her vücûda feyz ü cûd ü bes ü kem

¹ Metinde "ḫahr" şeklinde harekelenmiş.

7 b) âteş: âteşi B

9 a) Hâk: ḫaḫ A

² Metinde "farḫına" şeklinde yazılmış.

14.Çün okındı ve'd-duhâ ¹ enver cemâliñden anuñ

(11) Buldı pes tebbet yedâ ² münkir-i la'în ü bü'l-hakem

15. Hıatm-ı mürsel fahr-i âdem rahmeten lil-âlemîn

Olduğıçün Aħmed'e ümmet dūrūr cerrü'l-ümem

(12)16.Şad tehiyyet şad selâm evlâdına vü âline

K'anlar oldı dîn râhuñ rehberinde pîş-ķadem

17. Zıll-ı İzid âl-i 'Osmân şâh-ı şultân Bâyezîd

(13) Milk-i Rûmuñ mâlikidür kim ķulı Cemşîd Cem

18. Gâzî-i sâhib-ķurân hâķan-ı 'âlem İldırım

Ber ü baħre tıola leşker rezmiçün çekse 'alem

(14)19.Âfitâb-ı şaltanatla tıtdı heft-ü kişveri

K'oldı şarķ ve ğarba hâkim nûgerinden niçe kem

(20)Hüsrev-i şultân odur ki İskender ü Dârâ'dur

(15) Şeh Süleymân-mân ol ki milke ider küllî hâkem

(21)Müstedâm olsun cihân milkinde tıpuñ nitekim

Katib-i çerħ-i felek elvâh-naķş ider raķam

¹ Kur'an-ı Kerim, Duha Suresi (93), 1. ayet

² Kur'an-ı Kerim, Leheb Suresi (111), 1. ayet

14 b) la'în ü: la'înü ve A

17 b) kim: kem B

19 b) kem: kim A

20 a) Odur: oldur A ; Dârâ'dur: Dârâ A

2a (1) 22. 'İzz ü devlet eclâlûñ nuşret ü iķbâlile

Hurrem olsun irdügince hâsidüñ göñline ğam

23. 'Âleme 'adlûñ cemâli virmese nûr iy begüm

(2) Bu zamânile zemîn yüzün tatar zûlm-i zulem

24. Hîzmetüñde başı üzre çün kalem kim yürümez

'Ömrinüñ haţı-ı hayâtın levhadan kaz çek kalem

(3) 25. Hazretüñ Sulţân Mahmûd olmişem Firdevs ben

Söz dürrin nîsâr iderem hâk-i pâkî çün öpem¹

26. Lîki hayfâ söze kıymet kalmadı 'âlemde kim

(4) Buldı şöhret tobre yunaķ tutdı şevket nîz nem

27. Kande kâmil varsa sürer kemligile 'ömr-i âh

Kande câhil varsa câh-i 'âzam ider ol ne'am

(5) 28. Muķtezâ-yı çerh-i kejev bu dürür pes nidelüm

Cilf-i câhil zevķin idüp çeşm-i kâmil tuta nem

29. Çerh-i gerdiş şiddetinden eñsümüz endiyüpdür

(6) Lîki Haķķ'a çok şükür ki sözlerüm gevher direm

30. Diñle imdi bu Süleymân kıssâsını cânile

21 b) raķam: kamer A

24 a) üzre: üzere A

¹ Metinde "oyem" şeklinde yazılmış.

Lîki virgil hoş şalâvat Muşafâ'ya zîr ü bem¹

(7) Süleymân-nâme'nüñ ikiyüz otuz birinci meclisinüñ zikrindedür

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(8) 1. İy hakâyık ehli söyle hak haber

Kim hakîkat sözleridür mu'teber

2. Söz ki rast ola be-gâyet key sahîh

(9) Eydür âhsen gûş idincek pür-hüner

3. Bu Süleymân kıssasın k'itdüm beyân

Vardur âyet şah haberdür nâm-ver

(10)4. Tâ Süleymân misli geldi pâdişâh

Tâ kitâbına bedel târif-ver

5. Elli yıldur itmişemdür 'ömri çerh²

(11) İşbu gence cem' idince söz durer

6. Hakk'a minnet 'âlem içre soñuma

Bu kitâbı komışamdur yâdiger

(12)7. Okuyandan bu dürür ammâ murâd

Okuyuncağ bu kitâbı ser-te-ser

8. Fâtihayla yâd idüp Firdevsî'ni

¹ zîr ü bem; A'da yok.

² Metinde "çerh" şeklinde yazılmış.

6 b) yâdiger: yâdigâr A

(13) Rûhiçün hayr-ı du'âlar kılalar

Dâstân-ı Sâm-ı süvâr icâzet havâ seyr ez-hazret-i Süleymân be-ceng-i Semendün-i hezâryek-dest

(14) Loqmân-ı İbn-i Ekber, ol hakîm üstâd-ı pür-hüner naklınce ve Eflâtûn-ı Yunânî yetmiş iki dilüñ tercümânı kavlınce, râviyân-ı (15) âhbâr ve nâkilân-ı muhtâr ol vechile şahîh hikâyet kılup eydürler ki, nite Bağdâd Hâlifesi (16) Tubbâ' İbn-i Asda' Ğazanfer-i cihân-sûz¹ la¹ danışıkda, döleşikde. Ammâ bizüm kıssamız ez-ân-cânib Süleymân Peyğâmbere (17) 'a.m. geldiği ol zamân ki, Sâm-ı süvâr oğlu Kâhir cengin ki Süleymân işitdi ğamgîn oldı. Andan soñra (18) Horâsân çerisi cengine perîşân olduĝdan soñra Semendün-i hezâryek-dest'den cinniler pâdişâhı (19) şikâyet itdi daĝı andan Süleymân hazreti 'a.m. ĝâyet ĝazaba gelüp, 'azm-ı kâsd itdi ki, leşker degşüre, (20) Semendün-i hezâryek-dest üzerine vara, anı ele götürüp daĝı dönüp, Horâsân şâhiyile Kândeĝâr-ı (21) dîv üzerine gele, anları ele getüre, şer-i fesâdlarını Bağdâd üzerinden götüre. Bu niyyet üzere server-i 2b (1) selâtinlere, pehlevân-ı rûy-ı zemînlere yaraĝ kılup diyü hükm idicek ol cihânüñ pehlevân-ı rûziĝârı, (2) Nerîmânile Kerîmân yâdigârı Sâm-ı süvâr yirinden ŧurup, Süleymânüñ eyyâm-ı devletine du'â kılup eyitdi ki: (3) Yâ Nebîu'llah küstâhlık olmasun ki, 'âlî hazretüñe maĝal lâyıĝ görmezem ki, Semendün-i hezâryek-dest (4)içün veya Kândeĝârîçün yetmiş iki milletüñ dil-âveriyle yüz yigirmi dört dürlü sıfat-ı maĝlûkâtüñ server-i (5) selâtinleriyle ve pehlevân-ı rû-yı zemînleriyle

¹ Metinde "Cihân-ĝîr'le" şeklinde yazılmış.

21.st. dîv: B'de 20. st.

21.st. anları ele: anları daĝı ele B

baħr u berde biñ bir ümmetüñ ser-hengleriyle ve kîne-sâzları (6) ve ser-firâzları birle yil tahtuñı götürüp ins ü cîn çerisiyle dîv, ğül, ‘ifrit, ‘askeriyle bunca hadem ü haşemile (7) ve řabl u ‘alemile ciĥânüñ şâh-ı zamânı ya’nî kim Hazret-i Süleymân şaltanat ‘azametile, ĥayle ü ĥaşem şevketile, (8) salâbet, şecâ’atile anuñ üzerine vara. Daĥı eydeler ki; Semendün-i cin gibi bir mel‘ün-ı bî-dîne, nesl-i şeytân-ı (9) erba‘îne, Süleymân Süleymânlığıyla kendü varmış, yanında bir pehlevân-ı ciĥân-gîri yoĥımış kim, Semendün-i (10) cinnîyle varup ceng ide, ciĥânı gözlerine teng ide. Eyle olsa ben kuluña ya şâh-ı ciĥân hükm (11) eyle ki, Sîmurg’a süvâr olup, cinnîlerle Semendün üzerine varayım. Ķahramân-ı Ķâtil salıĥın elüme alup, (12) ol biñ bir toplu ceng âletin ki ele getürem, Semendün-i cinnüñ şerrini Baħr-ı Zülümât üstünden (13) götürüm, dest-beste, dîl-şikeste nazaruña getürem. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Ger Semendün-i hezeryek-dest olursa şad hezâr
(14) Dîv cinnî ğül ifrit olsa yüz biñ bî-şümâr

2. Devletüñde cümlesin şıyup řaĥıdam şehriyâr

Böyle diyüp itdi alķış pehlevân-ı Sâm-süvâr

(15) Nesr: Hakîm ĥavlince ĥaçan ki Sâm-ı süvâr böyle diyicek, Süleymân hazreti fikre vardı. Ammâ ki (16) Lokmân-ı ĥakîm cemi‘ ĥükemâyile ve vüzerâyile Sâm-ı süvârüñ sözüñi müvecceĥ ma‘ĥûl gördiler (17) daĥı eyitdiler ki; ya Nebû’llah Sâm-ı süvâr her ne kim didiyse Hazret-i Süleymân devletine lâyıĥ ve sa‘âdetine muřabıĥdur (18) diyüp nasihat itdiler. Velakin Süleymân cevâb virmeyüp fikre varınca

nâ-gehân Tâvûs-ı Kuḏs, (19) Hazret-i Cebrâ'îl, Server-i Rûhâniyân, Peyk-i Celîl 'aleyhi'ş-şalâtu ve's-selâm Süleymân nazârına geldi. (20) Enbiyâ vü evliyâyile Süleymân çeşminde 'ayân, sâîr ma'hlûkât gözlerinde pinhân. Süleymân yirinden şurup, (21) 'izzet kılup yanına aldı. Cebrâ'îl da'ı Hakk Te'âla'nun selâmın Süleymân'a degürdi ve eyitdi ki; yâ Süleymân 3a (1) Peygâmbere, iy melik-i ins ü cin, şâh-ı server, Hakk şubhânehu ve Te'âlâ celle celâluhu ve 'a.m. nevâluhu şöyle buyurdu ki; Semendün-i (2) cin üzerine Sâm-ı süvâr Sîmurgile ve cinnîler serhenglerinden neçe yüz biñ cinile melik-i Aşmer'i gönderesin, (3) Semendün'e havâle kılasın ve Semendün-i cinnîyi ele getürmesi Sâm-ı süvâr elindedür ve 'âlî hazretüne emr-i Sübhânî (4) budur ki nübüvvet tahtına süvâr olasın, evvel kuḏs-ı mübareke varasın, andan Mekketu'llah'a varasın, İbrahîm (5) Halîl merkadine ve Mûsâ ve Yûsuf ve da'ı geçmiş peygâmbereler kubûrların ziyâret kılasın. Mekke'î tavâf idesin (6) andan soñra şaltanat, devletile Billûr Tağı'na ki Cebel-i Kamer'dür Mışır, Nîl kenârında yil tahtunu (7) götürüp gidesin, 'azm-i Cebel-i Kamer idesin, kaçan ki Cebel-i Kamer'e varasın, anda bir melek-i müvekkel vardır. Anı (8) ziyâret kılup göresin ki Hakk Te'âlâ aña hışm idüp şurur. Ümîddür ki sen Süleymân emînu'llah (9) ol melik-i müvekkeli görüp cürmini Hakk'dan dileyüp isteyesin, tâ ki anunî günâhı 'afv ola. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(10)1. Böyle diyüp Şeh Süleymân hazretine Cebrâ'îl

Oldı sâkin ol dem içre uçuben gitdi rehîl

2. Diñile imdi cân-u dilden bu Süleymân kıssasın

(11) Vir şalâvat Aḥmed'e ki rahmet ide ol celîl

Nesr: Hakîm kavlince Tavus-ı Kud's böyle diyüp yine Süleymân'dan (12) icâzet alup gitdi, 'arşü'l-'azîm altında 'urûc itdi. Süleymân hazreti Tavus-ı Kud's'üñ ki (13) sözün işitdi andan baş kaldurup Sâm-ı süvâra eydür: Yâ pehlevân, rızâ-yı Haḳ bunuñ üstüne oldı ki, (14) cinnîler meliklerinden melik-i Aḥmer'le bir neçe yüz bifi cin çerisinle Semendün-i cin üzerine Baḥr-ı Zulumât'a (15) varasın, anuñla muḳâbil, mu'âriz olup cenge ḩurasın, taḳdîru'llah ne vâḳi' olursa göresin (16) ve bize daḩı emr şöyle oldı ki, bundan kalkup Kud's-ı Mübarek'e varavüz, İbrâhîm ḩalîl merḩadını ziyâret (17) kılavüz, andan soñra Mekketu'llah'a varup ḩavâf idevüz, andan Mısr'a varup Nîl IrmaḒı kenârınca (18) yirle gök arasında taḩtum leşkerümle yil götüre, Billûr TaḒı'na yetüre, Cebelü'l-kamer'e varam, Nîl (19) IrmaḒı'nuñ başını görem ve daḩı Billûr TaḒı'nuñ ḩulesinde bir melek-i 'azam varımış, ḩalife imiş, tesbîhün (20) yañıldıḒı sebebden 'aklı şaşmıış, ḩanâdları şınmıış, gök yüzinden Billûr TaḒı üzerine düşmiş. Ol (21) zamândan berü ḩaḩḩ'a münâcât idüp niyâz idermiş. Mübtelâ vü zelîl olmış, bundan evvel daḩı nübüvvet ḩâtemin 3b (1) getüren Melekût-ı Semavât bizden dilek itmişlerdi. Taḩt-ı Süleymân mezîd olıcak emr idesin yil taḩtuñı (2) götüre, Cebel-i Kamer'e yetüre, varup ol ḩalife'i göresin, ol müvekkel-i melegüñ hâlin sorasın cürmini (3) ḩaḩḩ'dan dileyüp ḩizmet-i ḩaḩḩ'a yüz süresin, ola ki ḩaḩ Te'âlâ ol melegüñ günâhın 'afv ide ḩanatları bite (4) felege uçup 'urûc idüp maḩâm-ı 'ulvîsine geḩüp ber-ḩarâr-ı sâbıḩ ḩizmetinde ola, evvelki hâli üzerine Allah'a (5) tesbîḩ kıla. İmdi eyle olsa

yâ Sâ-m-1 sÛvâr, cinnîler serhengi melik-i Ahmer'le SemendÛn-i hezârÿek-dest cengini (6) safa virdÛm ve seni Allah'a ısmarladum ben şimden sofra Mekketu'llah'a togru giderem beyt'ul-muqaddise. Andan (7) varup, haceru'l-esvedi ziyâret iderem diyÛp SÛleymân Nebî hükm idicek Sâ-m-1 sÛvâr-1 zamân, ol pehlevân-1 (8) cihân gâyet şâdmân olup, ilerÛ varup SÛleymân hazretinÛfi SemendÛn-i hezârÿek-dest cengin kabÛl kılup (9) mÛbârek elin òpdi. SÛleymân hazreti dağı Sâ-m'ı hil'atleyÛp Sîmurğ-ı 'Ankâyı bile koşup, melik-i Ahmer on kez (10) yÛz biñ cin çerisiyile rakîb koşdı ve dağı cin serhenglerinden Halcemîşin, GeygeyÛşin, Hârneşin, (11) BaşnehÛşin, MagÛcin, DâgÛcin, DeygÛcin, Ba'rÛcin, YanfÛcin, Melihâ, Müstetihâ, MerkeyÛşin, BağrÛkebÛşin, (12) Şekşâ, TaqmÛşin, Damlâhin, Berâhin, Astîfâlin ve cinnîler tekvînlerinden dağı KıbtÛ'l-eblâk'ı ve Dâsirî (13) tekvîn, TaqtakÛş-ı tekvîn bile koşdı. Ammâ ki Sâ-m-1 sÛvâr yine penhânca yirine varup eytdi ki, yâ (14) Nebîu'llah hazretÛnden bir dilegÛm dağı var ki, lutf idÛp kabÛl kılasın. SÛleymân didi ki nedÛr? Sâ-m-1 sÛvâr (15) eydÛr: DilegÛm budur ki iy şâh-ı cihân, oğlum Zâl-ı Destân benÛm yirÛmde nazaruña karşu otura, pehlevânlık (16) şerâyitin yirine getÛre ammâ ki, ciger kôşem RÛstem-i Tehemten'i ve KârÛn-ı pîl-ten'i ve Berzîn-i tiğ-zen'i ve ZÛpîn-i (17) saf-şiken'i ve Zerîr'i ve GÛstehem ve GÛderz ve TÛs ve dağı sistânlardan üç biñ âdemî zâd bilence (18) koşasın, her birisin ceng aletiyle, cebesi, cevşeni ve ışıg ve kolçağıyla, ođ u yây, hançer, tîr, gÛrz, salık, (19) kalkan, kılıç, balçığıla ve bindÛkleri filleri, gergedenleri, atlarıyla ve cemîf ceng aletleriyle cinnîler gÛtÛreler, (20) benÛmle bile SemendÛn nazaruña yetÛreler, tâ kim ben dağı devletÛnde hayl [Û] haşemile tabl u 'alemile

10.st. GeygeyÛşin: GebgeyÛşin B

16.st. RÛstem; A'da yok.

19.st. kalkan; B'de 18.st.

Semendün-i cin (21) üzerine varam leşkerine karşı ben dağı ins ü cin leşkerini şaf bağlayup meymene ve meysere, kalb-i cenâh âreste 4a (1) kılup devletüfde cenge niyyet idem ve dağı yâ Nebû'llah ikinci dilegüm budur ki, Kahramân-ı Kâtil düzdüğü biñ (2) bir toplu salık ki her salığı, her topı biñ miskâl ahen-pûlâddur. Semendün-i hezâryek-destile ceng (3) idicek ol salığı elüme alup, ceng idecegüm. Zîrâ ki ol mel'ûnuñ bîn bir eli vardur, her elinde bir yarağ (4) vardur, ser-cümlesi biñ bir eldür ve biñ bir yarağdur. Hiç nesneyile aña zafer bulmazam, illâ ki Kahramân-ı (5) Kâtil salığıyla buluram. Ol salık şimdi Şehr-i Zerrîn'dedür, bilence degüldür. Dilegüm budur ki, (6) yâ Nebû'llah cinnî ser-henginden bir neçe ser-heng gönderesin varup ol salığı getüreler, hazretüñ (7) himmetiyle nazaruña yetüreler. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Bir neçe ser-heng-i cinnî gönderüñ ki getüre

Hazretüñ dîvânına cehd idübeni yitüre

(8) 2. Kahramânüñ salığını tâ göresin şehriyâr

Eyle ağırdur sanma anı ki neçe cinnî götüre

Der-beyân-ı Salık Kahramân âverden be-dergâh-ı Süleymân vü 'âzamet-i dîvlet-i Süleymânî

(9) Hakîm kavlince Sâm-ı süvâr böyle diyüp dilek idicek, Süleymân hazreti Sâm'üñ dilegin (10) maqbûl tutdı. Andan cinnîler serverlerinden melik-i Dehişne hükm eyledi Kaşâ'âhûr-ı cinnîyle, Kaşâ'âhûr-ı (11) cinnîyle, Helânagû-yı cinnîyle, Tamâ'âhûr-ı

cinnîyle ve Kiyâzahûr-ı cinnîyle bu cin tekvînleriyle arka olmakîçün (12) ve kırk biñ cinnî çerisiyle göndürdi. Şehr-i Zerrîn'e gitdiler, Kahramân salıgın getürmege niyyet (13) itdiler. Ol gün, ol aḥşâm dem çeküp ki, gitdiler aḥşam olucak gelüp Şehr-i Zerrîn'e yitdiler. Fi'l-cümle (14) kıssa'ı dırâz kılmayalum Kahramân-ı Kâtil salıgın Şehr-i Zerrîn'de buldılar, on biñ [cin] salıgın kulpına yapışup, (15) ve biñ bir topına daḥı onar cin yapışup, hücum idüp, varca kuvvetlerini her birisi bazularına (16) getürdiler daḥı dem çeküp, ol salığı biñ bir başlu evren gibi felek yüzine götürdiler. (17) Götürmekden yorulup derler dökerek kara bulut gibi yirle gök arasında melikler, ejdeha gibi (18) hevâ-yı fenâya çıķup, 'azm-ı Süleymân idüp gitdiler. Nısfü'l-leyl olduğı hinde Karadeñiz üzerine (19) yitdiler. Subh-dem ki âfitâb ḥulû' idincek dek elf-i cehd idüp, dem çeküp, zor itdiler. (20) Tâ kim gelüp Kal'a-i Sînob'a yakın hevâ-yı fenâya yitdiler. Cinnîler salık götürmekte, bu (21) yañadan Süleymân hazreti daḥı cinnîleri görücek ol gün dîvân-ı Süleymân tağıdup, ḥalvet-i ḥâsına 4b (1) varup şubḥ oluncaya dek ol gice Ḥâlîķ'a 'ibâdet eyledi. Şubḥ-dem oluncak, âfitâb Kâf Kulesi'nden baş (2) kaldurup güneş nûriyle 'âlem mâl-a-mâl olunca, ḥaî atunca Sîmurg-ı 'Ankâ'yile cennet kuşu Ṭâvus, ḥubûbat yiyen (3) kuşlarla ve yırtıcı, ḥartıcı eṭyâr ulularıyla Süleymân tahtınıñ ucunda hevâ-yı fenâda, maḳâm-ı 'ulâda cemîf (4) mürgân-ı ḥuyûr dillü dilince ḥâlîķa zikr itdiler. Bî-ķusûr bülbül ü ḫûti, dürrâc, ķumrî ḥübü'l-hân âvâzile (5) ba'zî uşşâķ-ı hüseyin-i nevâda, ba'zî makâm-ı nevrûz-ı Isfahân'da hezâr-destânile dâsitânlar okuyup,

11.st. Kiyâzahûr: Kiyâḫahûr B

14.st. yapışup: B'de 15.st.

17.st. ejdeha gibi: B'de 18.st.

18.st. üzerine: B'de 19.st.

19.st. idincekdek :idinceyedek B

19.st. itdiler B'de 20.st.

fasîh (6) lisanile her birisi ötüp, şakıyup, hânif-i kuds gibi âvâz idüp, dillü dilince Hâlîk'a tesbîh, temcîd okuyup, (7) âvâz idüp, ötüşdiler. Süleymân hazreti dahı şubh-ı sâdıķ olup, fañ atduğın görüp, seher (8) kuşcuğazları dile gelüp ötdüğin gûş idüp, yirinden ũurup, tâze sudan abdest alup, şubh (9) namâzın kılup, Tevrât, Zebûr okuyup, dîv-i şeytân boynın tîğ-ı tevhdile ũokuyup, andan namâzdan, niyâzdan (10) fâriğ kim oldı, du'â kılup elin kim yüze sürdi, andan Şît Peyğâmbere'ün cübbesin egnine aldı (11) ve Âdem-i Şafî saçın beline kuşak kuşandı ve İmâme-i Hâlîl başına sarındı ve Mûsâ 'asâsın eline (12) aldı. Andan halvet-i hâsından taşra çıkdı. Loqmân-ı hakîmile Nâsin peygâmbere ve Kâd peygâmbere (13) ve Evyâser peygâmbere ve Asâf İbn-i Berhıyâ Süleymân hazretini karşılayup, on iki biñ enbiya vü evliyâ (14) hükemâ i zürefâ ve umerâ birle server-i şelâfinler karşı varup, Süleymân'a tapu kılup, alup, nübüvvet tahtı (15) üzerine götürdiler. Devletile çıķup, tahta karar itdi. Andan, evvelki şâfda on iki biñ (16) enbiyâyile Sâdıķ peygâmbere ve Haymân bin Mâhûr peygâmbere, Gûsa Evînâzû peygâmbere, İklîs peygâmbere, (17) Târûh peygâmbere ve Eşî'yâ peygâmbere ve Râhil ve Râcîl ve Câhîz ve T'âzîm ve Raşâķın peygâmbere (18) ve Hıyânâ ve Zâlya ve Karnîl ve Hucub ve Mihrâc ve Yûfinâ ve Hemüyyes' fi'l-cümle ol Benî İsrâ'îl Kavmi'ñin (19) on iki biñ mu'cizâtı zâhir olmuş enbiyâ şalavâtü'l-lahi 'aleyhim ecma'in 'âc-âbnûs kürsîlerde (20) yirli yirinde karar kılup oturdılar ve andan sofira ikinci şâfda on iki biñ evliyâ ve 'ulemâ (21) fusahâ ve hükemâ, kümelâ, zürefâ, şu'arâ, 'uķalâ geçüp şimşâd sandallar üzerinde karar itdiler ve anlarıñ altı 5a (1) yanında üçüncü şâfda Mısır Şultânı

11.st. ve: B'de 10.st.

15.st. götürdiler: götürdile A

21.st. fusehâ ve: B'de 20.st.

Celâle'd-dînile, İrân şâhı Keykubâdile, Tûran Serveri Efrâsiyâbile, (2) 'Amâlikâ meliki Sührâb Şâhile, Bağdâd Halîfesi Tubba' İbn-i Asda'ile, Yûnân meliki Kuşâtîhân (3) Yûnânî'yle ve Kayser-i Rûmile Benî Asfar meliki Bilâd Asfarile, Endelüs meliki Hüsrev Şâh Endelüsî bile, on iki sıbtuñ (4) melikleri Yehûdâ sıbtuñ meliki Şâmil Şâhile, Şem'un sıbt meliki Dâvûd Peygâmbere karındaşı Evî (5) nâzû'yile, Velâvîl sıbtuñ meliki Rânib Bin Eşâh'la ve Zîbalûn sıbtuñ meliki Uçin bin Eşâhla (6) ve Sihr sıbtuñ meliki Dâvûd karındaşı Şem'ile ve Behrâm sıbtuñ meliki Dâvûd oğlu Elnûhâyile ve Dârâm (7) sıbtuñ meliki Sıfât-yâbin Dâvûd'la ve Sâr sıbtuñ meliki Süleymân Nebî karındaşı Tîr-i Â'mla ve İssîr (8) sıbt meliki Süleymân karındaşı Eynâyile ve Yûsuf Peygâmbere sıbtı [meliki] Nâsin bin Dâvûdile İbn-i Yâmin sıbtuñ (9) beglerbegisi Yehdi Yâd' Bin Yehû Sâfâd gelüp Süleymân'ı sağ tarafında üçüncü sâfdan zerrîn (10) kürsiler üzerinde zikr olan şelâfîn serverleriyle, cihân-gîr mehterleriyle geçüp oturdılar ve yine (11) Süleymân'ın sol tarafında yedi yüz yetmiş hükemâyile Lokmân-ı hakîm ve Âsaf İbn-i Berhıyâ (12) ve feylesof hakîm ve mantık tasnîf iden 'ilm-i hendesede kâmil olan, 'ilm-i hikmetde 'âlim-i fâdıl (13) olan Feysâgoras-ı hakîm, Eleyâlus-ı hakîm, Berfûs-ı hakîm, Câlûs-ı hakîm, Beydigârûs-ı hakîm birle (14) seyyidlerden Hanâyâ ve Kirbî ve Kel'âd-ı Barçilî ve Raḥnâ bin Âyâ ve Ârmûn ve Mehûlâtî ve Eznî ve Recefâ ve Haranâ (15) ve 'Acezyâ Yâhû Bin Sâdıḳ defterdâr, Ehiyyâ Sîsâ defterdâr ve Câbûd Nâsin defterdâr geçüp yirli yirinde (16)

3.st. Yûnânî'yle: B'de 2.st.

3.st. sıbtuñ: A'da yok.

6.st. Sihr: B'de 5.st.

9.st. sâfda: sâfdan A

oturdular. Süleymân nazarına sîmîn şandallar üzerinde karar itdiler ve andan sofra dört biñ (17) dört yüz kırk dört pehlevân-ı cihân-gîrle Sâm-süvâr, cihân pehlevânı Zâl-ı Destân ve Rüstem-i (18) cihân-gîr, Kârûn-ı Pîlten ve Zûpîn ve Bürzîn ve Zerîr ve Gîv ve Güstehem pulâd kürsiler üzerinde diz çöküp (19) tûrdular, pulâd güzrlere el urdular. Sedd-i İskender gibi yirlü yirinde karar itdiler ki, her birisi pehlevân-ı (20) Şeddâdî ve nesl-i 'Âdî ki, anlaruñ dahı uluları Elhân Bin Ya'rama ve Kartûs-ı 'Âdî ve Zenzûr-ı 'Âdî (21) ve Ra'd İbn-i Barç ve Gazanfer-i Medenî ve Kahtân-ı 'Aranî, Behrâm-ı tîğ-zen ve Gührem-i şaf-şiken, Sîmâ Hâtûrî, Likâhâ Hândî 5b (1) Çalah, Hayâtî, Evya'ciz, Hâ'in, Nûsî, 'Îrâm, Mibnâyî, Hâsûtâ, Selmûnî, Hâuhûcî, Mâhurây, Hafsûnâ, Hilû bin Bâ'inâl, (2) Hantû, Fânî, İtâ Bin Ridây, Binâ, Yâyrî, Gışnî fi'l-cümle zikr olan pehlevân-ı cihân-gîrler ceng-hûn dilâverler (3) geçüp yirlü yirinde karar itdiler ve andan sofra on iki biñ zerrîn-kemer hâs kullar, kimisi tîğ [u] (4) teber götürür, kimisi tîğ [u] hancer. Her birinüñ yüzi gül, saçî sünbül, çeşmi ebher ve anlaruñ kafasında biñ (5) dört yüz kırk dört altun çibuk götürür. Çavuşlarla biñ iki yüz gümüş degneklü hâcibler dergâh-ı (6) Süleymân'ufî sağ [u] sol kapusunda tûrdular. İctimâ'-i insânî yirlü yirinde şaf, âlây düzedüp dergâha (7) gireni çikamı gözedüp tûrdular. Ellerin sîmîn çöp, zerrîn çubuğa urdular ve andan sofra anlaruñ (8) kafasında Bâd-ı Pâ-yı 'ayyârile, Zemzeme-i 'ayyâr, Demdeme-i 'ayyâr'ı, Tahtinke'-i 'ayyâr altı yüz altmış altı biñ cellâd (9) larla hûn-çor çoryâdlarla elmâs naçaklar ellerine alup, rengûre tutunup, çilli kuş gibi çevre (10) yaña bakışup, birbirine göz kaçışup, kân içmege üşüp, hazır tûrdular ve andan sofra yigirmi

16.st. biñ: B'de 17.st.

21.st. şaf-şiken: za'f-şiken A

kez (11) yüz biñ 'Arab [ve] 'Arbâ leşkeri, Bağdâd-ı Medâyin çerîsi, Benî İsrâîl serverleri, Kayser-i Rûm mübârizleri, (12) Yunân bahâdırları, 'Amâlika pehlevânları, Endelüs ser-firâzları ve Benî Asfar tîr-endâzları ve Mısır, Şâm (13) dilîrleri, Tûrân cihân-gîrleri, İrân emirleri cümlesi âhen-pûş olup ellerini kılıç kabzasına (14) urdılar. Bellerine hançer soğup, yağrınlarına cinnî-pulâd kalkın şalup, her birisi, uşağı, irisi yigirmi dört (15) pâre ceng âletine müstagrağ olup terkeşe koyulmuş oklar gibi ayak üzerine tûrdılar ve andan soñra (16) yine taht-ı Süleymân'ufî sol tarafında zerrîn, sîmîn şandallar üzerinde cinnîler şultânı Elhenc-i cin, melik-i (17) Dehneş, melik-i Meytafârûş, melik-i Meymûnû'l-azam, melik-i Sîyid, melik-i Şemhûreş, melik-i Asnef yirlü yirinde (18) karar itdiler ve andan soñra bu cin meliklerinüfî kafasında neçe yüz biñ cin serhengleriyle Meyûs, Eyyes, (19) Keyderüşin, Kendüres, İkderûş, Ehderûş, Hedûş, Şenâfişin, Esnirtişin, Ehleyûş, 'Alyûş, Ehyâş, (20) Selsâlin, Salmâşin, Ganşâr, Kanşâr, Esyûh, Haynûh, Hesisâ, Delisâ, Enûşâ, Kaynûşâ, Ezûnây, Âlişed, Şedây, (21) Asbâvûsin, Esra' fi'l-cümle ins ü cin ictimâ'ı ki tûrdı, yirlü yirinde karar itdi. Andan soñra etyâr ulusu 6a (1) Sîmurğ ve Kuşnûs ve Raşne ve Rûh kuşu ve murğ-ı cennet Tâvus dahı hevâ yüzinden kanâd açup, serîr-i (2) Süleymân üzerine enüp, Divân-ı Süleymânî'de konup, altun, gümüş neşâmeler üzerinde, taht-ı Süleymân (3) merkezinde, karar itdiler ve bâkî mürğân yırtıcı kuşlardan kerkes, şah-bâz, sunkur, 'ukâb, tavşancıl, (4) lori ve zaganûs ve hecirî ve zeğan fi'l-cümle cemî' yırtıcı, tartıcı kuşlar hevâ-yı fenâ yüzinde kanâd (5) kanâda çatup baş başa çatup yelek yelege virdiler. Yerle gök

21.st. yirlü; A'da yok

3.st. yırtıcı kuşlardan: yırtıcılardan B

3.st. sunkur: senkur A ; tavşancıl: tavuşancıl A

arasından Karadeniz yöresinde (6) Süleymân Nebî üzerine sâybân tıtdılar ve yine hubûbât yiyen etyâr dağı bülbül, kımrî, tıtı ve türrâc, (7) hezâr-destân her birisi dillerince hezâr destân okuyup, ağız açup sakışup, kıyruk kanâd düzüp, (8) birbirine göz kaçışup gâh dillerince hâlîka tesbîh idüp ve gâh medh-i Süleymânî okuşup cevîlâna (9) tırdılar. Fi'l-cümle kıssa'î dırâz kılmayalum divân-ı Süleymân tırdı ins ü cin bir yire cem' oldı ve nübüvvet (10) tahtı üzerinde Süleymân Peygâmbere, ol şultân-ı ekber, ol güneş-i şal'at, cemşid-i rıfat, melek (11) sûret karar kılıp devletiyle oturdu ve melekûtü'l-müvekkilinden müvekkil-i hâtem Azûnâ'îl melek ve dağı nübüvvet (12) tahtınıñ müvekkel melegi Herkıya'îl melek ve dağı dîv, perî üzerine müvekkel olan Tı'mihâ Gehmâ'â'îl melek (13) Süleymânile enbiyâlar gözlerinde "ezher mine's-şems 'ayân" ve halk gözinde penhân ellerine oddan hilkat (14) olmuş kudret kılıçlarını alup kanâdlarını çiginleri üzerine salup nübüvvet tahtınıñ kenârında, Süleymân (15) kafasında, 'azamet-i heybetile tırurlardı. Divân-ı Süleymân'a göz ururlardı. Eyle nitekim (16) nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Var kıyâs it şeh Süleymân bî-gümân

Nice ulu pâdişehdi ol zamân

(17)2. Biñ bir ümmet emrine fermânidi

Dergehinde hâcibi Keyvân idi

5.st. yöresinde: yöresinden A

8.st. cevîlâna: cevîlân A

10.st. ol: o B

12.st. melegi: meliki A

3. Tahtına merkeb oluben gökde bād¹
 (18)4. Gökde murgân dutar idi sâyebân
 Yirde dîvân bağlar idi ins ü cân
5. Hizmetin ervâh iderdi hem melek
 (19) Dilegince devr iderdi nüh felek
7. Aña hem-tâ şâh-ı şultân bî-gümân
 Gelmedi milk-i cihâna aña hemân
- (20)8. Diñle imdi kıssa nedür nîk-rây
 Buña hem-tâ sözde yok kıl nîk-rây
9. İns ü cin ü vahş u tayr u mûr u mâr
 (21) Hem çerende hem perende iy kübâr
10. Şah rivâyet budur imdi bâ-safâ
 Vir salâvat sen becân-ı Muştafâ

6b (1) Nesr: Hâkîm kavince çünkü Süleymân divânı tırdı. Güneş nîm-câc menziline ki vardı. Anı gördiler (2) ki, defiz yüzinden yirle gök arasında bād-ı şarşar esmege başladı. Aklu, karalu, kızıllu bulutlar (3) belürdi. ‘Acabâ neyiki diyicek nazâr kıldılar. Elhenc-i cin eydür: Yâ Nebîu’llah melik-i Aḥmer’le Qahramân-ı Qâtil’ün salıgın (4) getürmege giden cin leşkeridür diyüp tekrâr nazâr kılup, felek yüzine bakup, gördiler ki, (5) ol görünen bulutlar degül, cin leşkeriymiş. Qahramân-ı Qâtil salıgını yedi

¹ Her iki nüshada da bir dize yazılmamış.

7 a) sultân: Süleymân A

9 b) kübâr: kübbâr A

3.st. melik-i: melek-i B; Qahramân: Qahrıman A

başlu evren bulut (6) götürür gibi soykaşup götürürler. Dem çeküp, kanâd açup, uçup, Süleymân serîrine (7) yakın geçüp, yir yüzine bir evren gibi kondılar . Andan soykaşup yine getürdiler, Süleymân nazarına (8) yetürdiler. Süleymân nazar kılup gördi ki, cin-pulâddan düzülmiş bir 'acâyib salık. Sapınuñ (9) uzunluğı kırk dört arışdur 'Arab arışıyla ve devrinüñ dağı dört arış miqdârı devri var. (10) İçi mücevvef, yir yir yâkut-ı gevher toplar komışlar âvâze virmeğiçün ve andan soñra biñ bir (11) topı var. Her top, cüssede deve kuşu yumurdasınca var ola. Süleymân hazreti ol salığı görüp, (12) ta'accüb idüp, barmağ ağıza şalup hayrete vardı ve ins ü cinnüñ pehlevânları görüp her birisi (13) ta'accüb kılup, baş şalışup, yir yir bakışdılar. Bunu âdem degül dîv dağı götürmez diyü birbirine (14) remzile göz kaçışdılar. Andan Süleymân Nebî eydür: Şad-hezâr âferîn ol Kâhramân-ı Kâtil'e ki, (15) bu salığı eline alup şalmış ve dağı yâ Sâm-ı süvâr hezâr âferîn senüñ kuvvetüñe, salâbetüñe, (16) şevketüñe, şecâ'atüñe ki, buncılayın 'azîm salık kim elüñe alup salmışsın. (17) Semendün-i hezâryek-destile ceng kılmışsın. Ammâ ki senden ğayrı bu oturan pehlevânlar, cihân-gîr, (18) sâhib-kırânlar bu salığı yirinden tutup ¹ götüribile mi, ya yirinden ide bile mi, bu salıkla düşmâna (19) varup ceng idüp cevâb virebile mi? Diyicek revân yerinden Güstehem şuru geldi, salığüñ kulpuna (20) yapışdı, arslan gibi yire ayak tayayup iki yafıa apışdı, varca kuvvetin bazûsına getürdi.

5.st. bulut: B'de 6.st.

7.st. kondılar: kondurdılar B

9.st. arışdur: arışındur A

9.st. var: B'de 10.st.

10.st. biñ bir: B'de 11.st.

11.st. topı var: toplu A

11.st. görüp: B'de 12.st.

14.st. âferîn: tahsîn B

16.st.elüñe: etüñe A

¹ "yerinden" A'da fazladan yazılmış.

(21) Ne kadar ki cehd itdi, yirinden götüremedi. Andan dönüp, ol biñ bir topuñ birisine yapışdı 7a (1) elf-i cehd idüp yerinden kaldırdı, ammâ ki topuñ birisin kaldırdıncâ kan derleyüp beñzin aldurdı. (2) Zûpîn kalkıp Güstehem'e kaçdı, andan gelüp salıguñ şapına el urdı. Ol kadar kuvvet idüp, salıguñ (3) sapını yerinden kaldurup, dizine iledüp, gögsine çıkarmağa tâkat getüremedi, zor vefâ itmedi. Berzân-i (4) cihân-sûz anı görüp hışma geldi. Salıguñ şapına yapışup zor itdi, gögsine gelince kuvvet (5) kıldı. Ammâ kim kânlar derleyüp cânını aldurdı. Kârûn-ı Pîl-ten anı görüp, na'râ urup haykırdı. Yerinden (6) tırup, bebr ü peleng gibi gümürüyüp, şîr-i neheng gibi añrayup, salıguñ gelüp kulpına yapışup, fil-i (7) menkûs gibi adımın apışup, varca kuvvetin bazûsına getürdi. Salıguñ sapı ucun bîn dürlü (8) ve elf-i cehdile, gayret, hamiyet, kuvvet idüp kâsdile salık sapın omuzına çıkarup götürdi. Ammâ kim (9) salıkuñ biñ bir topı yirde, bir topını yiriden idemedi. Hışmından cânı içine sığışmayup, utandığından (10) yirinde dañı tıramadı, eytdi ki; hâşâ âdem oğlı bunı yirinden kaldıra, ceng-i aheng güninde (11) yarağ idinüp bunuñla düşmânların öldüre diyicek, Rüstem-i cihângîr 'uqâb gibi yirinden tırdı, (12) Kâhramân salıkınıñ yanında yedi başlu evren gibi yire ayak basdı, kuvvet idüp salıkı elli dâne top (13) birle yil geçecek miqdârı yirinden kaldırdı. Ammâ ki kaldırdıncaya dek der yirine kân derledi, cân içine (14) ol kağan- arslan gibi sığamayup sırtlan gibi hırladı. Anı görüp Zâl-ı Destân ol pehlevân-ı (15) cihân yirinden tırup, salık kulpına yapışup, kuvvet idüp salığı yüz dâne topunla yirinden kaldurup (16) götürdi.

4.st. cihânsun: cihânsûz B

6.st. bebr ü peleng: ü B'de yok.

12.st. yanmda: yanına B

13.st. birle: B'de 12.st.

14.st. sığamayup: sığamayuben B

Andan gelüp, taht-ı pâ öñünde baş koyup, yirinde edeble oturdı. Andan Kartûs-ı ‘Âdî, (17) ol pehlevan-ı Şedâdî, toksan sekiz arış kıadd u kâmetile salâbet, şecâ’atile yirinden turup, Zâl-ı¹ (18) Destân tütüşun begenmeyüp, salık yanına geldi. Kulpın eline alup, kuvvet kıldı. Kendünüñ (19) ol çenâr gibi kıollarına, kal’a-i burc gibi kâmetine, dîv-i send gibi hey’etine, şeytân gibi mağrûr olup (20) dağı kuvvet kıldı kim, salığı yerinden hep götüre idi. Andan Süleymân nazârına getürüp, geçüp, yirine (21) otura idi. Ammâ ne kıadar cehd itdi, salığüñ sapın kıaldurdı, amma ki biñ bir topından birisin dağı 7b (1) kıalduramadı dağı eytdi ki, şakalımı yolusunlar, eger ki Sâm-ı süvâr bu salığı biñ bir topunla (2) kıalduracak olursa. Degül ki Semendün-i cinile bu salığı götürip ceng ide, diyüp dile gelince (3) andan Sâm-ı süvâr Kartûs-ı ‘Âdî sözün işidüp, kıakiyup, ra’d gibi haykırup, berkı gibi şakiyup (4) dağı yirinden ‘ukâb felek gibi turdı taht-ı pâ-yi Süleymânî’ye baş koyup, yüz sürdi dağı baş (5) kıaldurup, Süleymân devletine du’â kıilup eytdi ki; iy şâh-ı cihân ve’y Süleymân-ı zamân, ben bu salığı, sen Süleymân (6) öñünde kıaldurayın, himmet it ki, ya Semendün-i cinni zahmnâk idüp nazârıña getürem veyâhûd serkeşlik kıılursa (7) bu salıkla kıafasın zahmnâk, vücûdın çâk, menzîlin hâk idem. Ammâ ki bu salıkla gelüp kıaldurmağa (8) yapışanlar, bebr ü peleng gibi pençe urup fil-i gergedan misli yire (9) ayak kıayayup apışanlar, salık toplarıyla kıaldurmağda ‘âciz olanlar, gelsünler. Her biri bir topuñ (10) devrini, zencirini² muhkem elleriyle kıutsunlar. Ben salıkla cümlesin yerinden kıaldurayın, başum üzre (11) çevüreyin, velî be-

¹ Metinde “Rüstem-i” şeklinde yazılmış.

4.st. dağı: B’de 3.st.

6.st. öñünde: B’de 5.st.

8.st. bebr ü peleng gibi pençe urup: A ve B nüshasında iki kez yazılmış.

² Metinde “zencirine” şeklinde yazılmış.

şarḫ-ı ân ki eger bu biñ bir toplu salıḫı biñ bir pehlevânile yirinden kaldurup başım üzere yedi (12) kerre salmayacaḫ olursam, bu da'vî kim itdüm, yirine getürüp da'vîye ma'nî göstermiyecek olursam daḫı ḫamḫam (13) ḫılıcın belüme hamâfil daḫınmayam, pehlevân-ı cihânem diyü kendüm görüp çevre yaña baḫınmayam, diyüp söyleyicek (14) Süleymân Nebî hükm eyledi, salıḫun her topına pehlevânlar yir yir ūrdılar. Başlu başına birer topa (15) el urup, zencirlerine sarıldılar. Nite bir topın Rüstem ūtdı ve bir topın Zâl-ı Destân ve bir topın Güstehem ve bir (16) topın Kârûn-ı Pılten, birin Berzîn, birin Zûpîn, birin ūs ve birin Gîv ve birin ḫartûs-ı 'Âdî ve bir top (17) daḫı Ra'd İbn-i Barḫ fi'l-cümle biñ bir pehlevân-ı cihân her birisi devrinde Zâl-ı¹ Destân gibi pehlevân-ı 'Arab (18) kimisi daḫı cihângîr-i merdân. Nesl-i 'Âdi toplu topın ūtup ol âhen-pûş pehlevânlar ki, her birisinüñ ḫad u ḫâmeti (19) bir ūğa beñzer başdan ayağa dek âhen-pûş ki, her birisin fil, gergeden gücüyle götürür. Bu 'azîm biñ bir (20) pehlevânlar şarḫ u ğarb[î] ve kimisi pehlevân-ı Şedâdî ve kimisi Endelüs-i ūbrûy ve kimisi Benî Aşfar-ı mübâriz ve kimisi daḫı merd (21) biñ bir toplu ḫahramân-ı ḫâtil salıḫın ki, her bir

¹ Metinde "Rüstem-i" şeklinde yazılmış.

18.st. kimisi: B'de 17.st. ; cihângîr: B'de 17.st. ve A'da yok.

18.st. kimisi daḫı cihângîr merdân nesl-i 'âdi toplu topın ūtup ol âhen-pûş pehlevânlar ki her birisinüñ ḫadd u ḫâmeti: şarḫ u ğarb ve kimisi pehlevân-ı ūedâdî ve kimisi Endelüs-i ūbrûy ve kimisi Benî Asfer-i mibâzir ve kimisi daḫı merd-i B

19.st. bir ūğa beñzer başdan ayağa dek âhen-pûş ki her birisin fil gergeden gücüyle götürür bu 'azîm biñ bir: merdân nesl-i 'Âd toplu topın ūtup ol ahen-pûş pehlevânlar ki her birisinüñ ḫadd ḫâmeti bir ūğa beñzer B

20.st. pehlevânlar şarḫ u ğarb ve kimisi pehlevân -ı ūedâdî ve kimisi Endelüs-i ūbruy ve kimisi Benî Aşfer mübâriz ve kimisi daḫı merd: başdan ayağa dek ahen-pûş ki her birisin fil gergeden gücüyle götürür bu 'azîm biñ bir pehlevânlar B

topınuñ vezni biñ miskâl ve murâdî. Sâ-m-ı sūvâr pehlevânı 8a (1) ol salığı kuvvet idüp, tıutup, çerh-i gerdûn gibi çevirüp, yedi kerre başı üzerinden şalup çevirdi Naẓm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(2) 1. Çün kazâ kaldırdı gürzi pehlevân

Hasma darbı urmağa sâhib-kırân

2. Diñle imdi nice ider ceng-i kırân

(3) Vir salâvat Ahmed'e ammâ key cihân

Nesr: Hakîm kavlince Sâ-m-ı sūvâr-ı cihân pehlevân çünki biñ bir toplu (4) Kahramân-ı Kâtil salığın biñ bir pehlevânile yedi kerre başı üzerinde çerh-i gerdûn gibi çevirüp, gene añılçağ (5) pehlevânları gürzî toplarıyla ki, yire kodı, meger ki dört pehlevân Sâ-m-ı sūvâr salığı çevirürken elleri (6) top zencîrinden koyup, her birisi bir memlekete düşdi. [Vücûdları] zahmnâk, menzilleri hâk oldu kim, ol (7) dört pehlevânıñ birisine Kâhûr Halebî, birisine Kañtîhâr-ı Endelûs ve birine Çâpûr-ı Bagdâdî, birine Sıklân-ı (8) Aşfarî dilerdi. Kaçan ki Süleymân hazreti Sâ-m-ı sūvârıñ bu kuvvetin, heybetin, şecâ'at-i salâbetin, kıadd u kıâmetin (9) göricek şad-hezârân, bâr-tahsîn erligine yüz biñ âferîn eyledi. Andan hıl'at-ı hâs geyürüp, (10) oğlı Destânile Kârûn-ı Pîl-tenile Zûpîn ve Berzen'i ve Güstehem ve Gûderz ve Gîv ve 'Arab [ve] 'Arbâ pehlevânlarından (11) Sîstân, Zâvlistân serverlerinden on iki biñ ahen-pûş sipâhî orundılayup, dağı cinniler melik (12) lerinden melik-i Âhmer'i ve melik-i Sîyid ve tekvînlerden Kıbtü'l-

6.st. zahmnâk: zahm gam-nâk B

8.st. kıâmetin: B'de 9.st.

11.st. orundılayup: orandılayup B

11.st. melik: B'de 12.st.

eblâk'ı bilesince koşup, yigirmi kez (13) yüz biñ cin çerisiyile Semendün-i hezâryek-dest cengine göndürdi. Andan Kıbî'1-eblâk (14) Sâm-ı süvârı götürdi dırâhşını Dâsîrîf tekvîn götürdi, Destân'ı Taçtağûş-ı tekvîn götürdi. (15) Kıssa'î dırâz kılmayalum, on iki bîn âhen-pûş sipâhî, on iki biñ cin dem çeküp götürdiler. (16) Dırâhşalarını dağı aña göre cinnîler kucaqlayup götürüp gıtdiler ve Kahramân-ı Kâtil gürzünü dağı bir neçe (17) [yüz] biñ cin toplarını şoykaşup, yedi başlu evren bulut götürür gibi götürüp gıtdiler. 'Azm-ı Zulumât (18) itdiler. Cinnîler nefesinden gök yüzi duhân oldu, nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Dîvüñ ağzından bürüdi 'âlemi esved duhân

(19) Ol çerînüñ heybetinden Merîh istedi amân

2. Görđi Sâm'ı kân kaşandı çerh kuşadan yılân

Cin deminden gök yüzünü tıtdı duhân

(20) 'Asker keşiden Sâm-ı süvâr be-cânib Semendün-i hezâryek-dest ve reften Süleymân be-cânib Medâyin

(21) Hakîm kavlince Sâm-ı süvâr ol pehlevân-ı rûzigâr leşker çeküp Semendün üzerine gedicek. 8b (1) Andan Süleymân hazreti 'a.m. hükm eyledi. Sînob Kal'ası içinde ne kadar hazîne-i Süleymânî varise (2) götürüp nübüvvet tahtınıñ hazîne-hânesine koydılar ve dağı zâd ü zevâd ekl ü şürb aşlından ne kim (3) varise götürdiler ekl-hâneye koydılar ve dağı eñime aşlından mañbah aletlerini, cümlesini dört biñ (4) dört yüz kırk

16.st. ve: A'da yok.

16.st. bir neçe: B'de 17.st.

20.st. Sâm-süvâr: Sâm-süvâ A

dört aşçıyla maḡbaḡa koydılar, yir yirin Süleymân maḡbaḡı içinde odlar yakup, kazğanlar (5) urup, elvân elvân ni'metler bişürmege başladılar ve andan soḡira server-i selâḡınlerüñ (6) ḡayme vü ḡargâḡlarını pehlevân-ı rûy-ı zemîn bâr-büngâḡlarını bî-kuşur alup götürdiler ve daḡı (7) 'Arab atların, fil, gergedan cinsinden ne ḡadar kim serfirâzlaruñ, mubârizlerin, mülûk-ı (8) selâḡınüñ ḡinkleri varise Süleymânî aḡûra, nübüvvet tahtınuñ onuncı ḡabaḡasında cemî'sini götürüp, (9) yir yir bağlayı ḡodılar. 'Alef döḡdiler, seyis ve ḡar-bende esb ü estere fil i gergedene tûmâr itmege meşḡûl (10) oldılar. 'Âḡıbet Süleymân hazreti cemî' yaraḡ ki, gördi zâd ü zevâdesin ki, aldı göç yaraḡın tamâm (11) ki, gördi şubḡ olmasına inḡizâr oldu ve andan soḡira Ḳala-i Sînob içinde pehlevânlardan Gazel'e (12) ve oḡlı Gührem'le Elhânen bin Ya'ra'ı yedi bin tîḡ-zen serverle bekçi ḡodi. Vezîrlerden Bertûs-ı ḡakîm (13) daḡı Bâlûs-ı ḡakîmile Sînob Ḳal'asını hıfz itmege emîn nasb itdi ve tenbîh itdi ki, ins ü cinden (14) benüm düşmânım çokdur mâzâ ki, üzerüñüze düşmen gelürse vaḡtûñüze hâzır olasız, ceng ü cidâl ḡilasız (15) diyüp, her birisine ḡil'at-ı ḡâs geyürdi, yidürdi, içürdi ve ḡoyurdi. Andan Süleymân anlara daḡı (16) teselli ḡılıp, ol gice şubḡ olunca Ḥâlîḡ'a ḡâ'at itdi. Çün kim ol gice geḡüp 'aliyyü'l-sabâḡ irdi, (17) seher kuşçuḡazları yine dile gelüp ötdi, şubḡ yetişdi, ḡâñ atdı, Süleymân yerinden ḡurup (18) on iki biñ enbiyâ vü evliyâyile yir yirin pâk sudan âbdest aldılar. Andan Ḥâlîḡ'a 'ibâdet (19) ḡıldılar. Çün kim namâzdan,

4.st. kazğanlar: B'de 5.st.

5.st. selâḡınlerüñ: selâḡın(6)lerüñ B

9.st. yir yir: B'de 8.st.

14.st. benüm: B'de 13.st.

14.st. vaḡtûñüze: vaḡtûñe A

15.st. Süleymân anlara: Süleymân'ı anlar B

17.st. yetişdi: yetişüp B

niyâzdan fâriğ oldı. Andan şâh-ı cihân cemşîd-i zamân Süleymân hazreti (20) şalţanat tahtına geçüp oturdı ve selâfın serverleri, ceng-i cû dilâverler maķâmılu maķâmında ki (21) karar itdi, andan Süleymân Nebî 'a.m. bâd üzerine müvekkel olan melek-i Nağmâgâ'il'e hükm eyledi, yile 9a (1) emr ide taht-ı Süleymân'ı yerinden kaldurup götürü, Karadeñiz üzerinden Tarabozan Kal'ası'na yetüre. (2) Süleymân'a müvekkel-i bâd dağı me'mûr olup, tekvîn-i bâda emr itdi Rub'-ı Mesekûn'ı (3) dört tarafından, dört dürlü yil çıķup, Süleymân tahtını dört kûşesinden altına girüp götürdiler. (4) Yir yüzünden bir fersağ, bir 'uķâb gibi kaldurup, yirle gök arasına yetürdiler. Andan müvekkel-i bâd (5) işâret itdi, felek yüzinde mihr ü mâh yürür gibi mağâribden maşârıķa rûĥ-ı ĳuds geçer gibi (6) veyâĥûd cenûb cânibinden şimâl tarafına berî [cin] leşkeri uçup, âheste âheste götürüp Karadeñiz'le (7) gök arasında ibtidâ Şehr-i Medâyin'e toğru Taht-ı Süleymânî giderdi. Enbiyâ vü evliyâ, 'uķalâ u fuzalâ (8) kümelâ vü 'ulemâ, ümerâ vü vüzerâ, zırafâ ve şu'arâ, şâh [u] gedâ, pîr [ü] bernâ taht-ı Süleymân üzerinden baķışup, (9) yirle gök arasında¹ yir yüzine, gâĥ Karadeñiz üzerine nazâr ĳı olup seyrân iderlerdi. Dâvûd oğlı (10) Süleymân'ı şalţanatı vü 'azamet-i şevketin nas'ib olan nübüvvet-i tahtın ta'acüb ĳılurlardı ve yir yir taht-ı (11) Süleymân üzerinde zühhâd, 'übbâd mihrâblu mihrâbında Ĥâlîķ'a 'ibâdet ĳılurlardı ve serverleri, (12) pehlevân-ı cihân-gîrler ceng ü cidâlden sergüzeşt-i hâl [ü] âhvâlden kelimât iderlerdi (13) ve niçe biñ 'ulemâ dağı yir yirin nübüvvet tahtını medâris-i mesâcidlerinde on iki

1.st. yetüre: B'de 2.st.

5.st. gibi: B'de 6.st.

¹ Metinde "arasında" yazılmış.

9.st. oğlı: B'de 10.st.

10.st. taht-ı: B'de 11.st.

11.st. serverleri: B'de 12.st.

dürlü 'ulûmdan, (14) her mesâ'ilden mubâhase kılurlardı ve bir dahı neçe biñ hukemâ 'ilm-i ebdândan ve 'ilm-i hendesden (15) ve 'ilm-i nücûmdan, kıyafetden, ferâsetden, kiyâsetden, riyâsetden haber açup, envâ' hikmet-gûne (16) söz söyleşürlerdi. Ellerine usturlâb alup evkât-i sâ'at-i şerif gözedürlerdi. Hazret-i Süleymâniçün (17) takvîm düzdürlerdi ve andan sofrâ yigirmi kez yüz biñ sipâhî divân-ı Süleymânda eyvân-ı (18) hâkânîde kim oturur, kim ayağın tûrur, şalânat-ı Süleymân'ı görüp yil taht-ı Süleymân'ı götürdügin, (19) yirle gök arasına çıkardüğün ta'accüb kılup, engüşt-ber-dehân ururlardı ve bir dahı ma'bah-ı (20) Süleymânî'de envâ' envâ' ni'metler, aşçılar kazganlara urup bişürürlerdi ve yine e'f'âr uluları Sîmurğ (21) kuşıyla ve Kuknûs ve Ruh ve Ra'ne kuşıyla cemî' yırtıcı, tarcı murgânile ve hubûbât yiyen e'f'ârile kanâd 9b (1) kanâda çatup, baş başa çatup, Taht-ı Süleymân'ı fevkü'l-'ulâsında hevâ-yı fenâda uçarlardı, birbirin geçerlerdi. (2) Yirle gök arası per ü bâlile tûlmışdı. Yelekler kavseyninden zamân içi neyistâna dönmişdi ve cinnîler dahı dem (3) çeküp, uçup, taht-ı Süleymân'ı sağ u solunca giderlerdi. Elhenc şâhuñ ser-hengleri, cinnîler (4) serverleri hevâ yüzinde leşker çeküp giderlerdi, tahtını Süleymân'ı gözedürlerdi. Cinnîler deminden gök yüzü (5) qararmışdı ve şems-i felek 'ades gibi sararmışdı. Sanasın ki, taht-ı Süleymân şems ya kamerdi. Seyrân idüp gök (6) yüzünde devrile devrân ider ve cinnîler aklı, kızılı bulutlar direk-i mâhtâb çevresin çegzinüp gerdûn (7) yüzün gerdân ider, Kal'a-i Sînob'ı halâyıkı yir yüzünde taht-ı Süleymân'ı gözedüp Süleymânı Hâk

15.st. ve 'ilm-i: B'de 14.st.

1.st. taht-ı: A'da yok

4.st. serverleri: B'de 3.st.

6.st. yüzünde: B'de 5.st.

7.st. yüzün: B'de 6.st.

7.st. yir yüzünde: yir yüzünden B

Te'âlâ nasîb (8) itdûgi memleketine, nübüvvet hâtemintüñ hâsiyyetine hayrân kalup, baķup  ururlardı. H ayrete varup engüşt (9) ber-deh an ururlardı. Birbirine eyd rlerdi ki; g r ñ bu D v d oğlı S leym n'a Ben  İsr 'l meliki şult na (10) niĉesi şaltanat virilmişd r? Bundan evvel gelen p diş hlara bu mertebe virilmedi. Nazm:

(F il t n F il t n F il t n F il n)

(11)1. P r   bern  t  ki verse halk-ı ' lem ol zam n

H ayrete varup urd  cümle eng şt-ber-deh n

2. İns   cin   vahş u şayr u m r m r  seyr idüp

(12) Biñ bir t mmet halkına h ayr n olurdi b -g m n

3. Dirler idi H k S leym n devletin itdi ziy d

Kim felekde yil götürüp tahtını olur rev n

(13)4. Añna hem-t  ř h-ı şult n gelmedi d ny ya bil

Ne h  mişlin g rised r ş h-ı min çeşm-i cih n

5. On sekiz yılda güneş doğduğı yire vardı ol

(14) Geh melek götürdi tahtın g h b d añla 'ay n

6. On sekiz biñ ' lemi seyr n idüpdür ol neb 

Cev-be-cev ' lem iĉin görüb dürür Z hir nih n

(15)7. şeh S leym n mişli geldi işbu ' lem milkine

8.st. itd gi: B'de 7.st.

9.st. ber-deh n: B'de 8.st.

10.st. niĉesi: B'de 9.st.

Ne kitâb-ı mişl-i târih añla vurdun kâmurân

8. Ol cihetden bu kitâbı eyledüm te'lif men

(16) Gûş idincek sözlerümden haz olur pîr ü cevân

9. Luṭf idüben ḥayrile yâd idene

Her ḥaṭardan hıfz idüben razı olsun müste'ân

(17) Dâsitân-ı Elhenc-i cin hikâyet kerden ez-Süleymân Nebî ve der-'acâîb-hâ kıssa-i nadirü'l-vukû'

(18) Hakîm kavlince, Sînob ḥalkı ta'accüb idüp ṭurmaḳda, yıl Taht-ı Süleymân'ı götürüp yirle gök arasından (19) alup, Ḳaradeñiz üzerinde Ṭarabozan Ḳal'ası'na toḡru götürüp gitmekde Süleymân Peyḡamber nübüvvet tahtı (20) üzerinde oturup, fevḳe'l-'ulâdan naḡar salup, on iki biñ enbiyâ ve etkıyâ birle ins ü cin melikleriyle (21) taht-ı merkezlerinde Sînob Şahrâsı'na ve daḡı Ḳaradeñiz'i teferrüc kılup, ve baḡrı kenârlarını ve Sînob 10a (1) Şahrâsı'nı, Ḥaracnâ Şehri diyârını teferrüc iderdi. Haḳ Te'âlâ kendüye ol şalṭanatı virdüğine, nübüvvet (2) ḥâtemine eli irdüğine şükür-i yezdân, ḥamd-ı bî-pâyân iderdi. Andan dönüp cinniler şulṭanı Elhenc-i (3) cinne eydür: Yâ cinler şulṭânı muḳaddem gelen Süleymânlar'dan kime irişdüñi, yıl tahtını götüren (4) ḥâḳânlardan kimün elin öpüp güreşdüñi? Cevâb virüp didi: Yâ Nebî'llah çok Süleymânlar (5) naḡarına yetdüm, her birisinüñi ḥâḳ-i pâyine yüz sürdüm, hizmet itdüm. Ammâ ki cümlesinden aḳdem (6) Süleymân İbn-i Cân'ı gördüm, anuñ hizmetine yüz sürdüm, rastlıḡıla dürüstliḡıla hizmet itdügümçün (7) huzûr-ı şerîfinde merâtib taḡsîl itdüm, ol

dağı hazretüne hem-tâ Süleymân-ı zamân idi. Kavm-i cin, kavm-i cân (8) vahş u tuyûr, mûr, mâr cemîf devârân halkı anuñ hükmine fermân, meğârib ı meşârıka tahtını yil götürmegile (9) seyrân iderdi. Gün gibi Kâf'dan Kâf'a cihân serâyını devrân iderdi.

Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(10)1. Gayet ulu pâdişehdi ol Süleymân İbn-i Cân

Kim felekde götürürdi tahtını şarşar 'ayân

2. Halk-ı 'âlem emrine mahkûm olupdı biş ü kem

(11) Hizmetine yüz sürerdi nesl-i cin kavm-i cân

Nesr: Hakîm kavlince Elhenc-i cin böyle diyicek Süleymân hazreti (12) eytdi:

Yâ Elhenc-i cin ol Süleymân İbn-i Cân zamânında 'acâib, garâib ne gördüñ bize beyân it ki didi. (13) cevâb virdi ki: Yâ Nebîu'llah devr-i Süleymân İbn-i Cân'da iken çok 'acâib, garâib gördüm. Ammâ ki bir nesne (14) garâib, 'acâib geldi ki, Süleymân eytdi. Nite. Elhenc-i cin eydür: Bir gün taht-ı Süleymân-ı İbn-i Cân'ı yirle (15) gök arasında yil götürüp giderdi. Kûh-ı Kâf eteginde Heyhât Sahrâsı'na yitdi, nażar kılup (16) gördi ki, bir şahrâ, anuñ tûl ve 'arzına nihâyet yok. Cânib-i şarkîsi birinci kat Kâf etegi ammâ ki cânib-i ğarbîsi (17) Baħr-ı Muhît kenârı. Pes bu şahrânuñ vasaatında bir aķ kubbe göründi, çün ğubbeye taht-ı Süleymân yakın (18) vardı, gördi ki, bu ğubbe bir ğuş yumurdası ki, 'Arab arışyle üç yüz arış yüksekliĝi var ve yüz (19) elli âriş

10.st. götürürdi: götürdi de A

14.st. ki: B'de yok.

16.st. ki: A'da yok.

19.st. elli: B'de 18.st.

yumurdasınıñ devri var. Süleymân İbn-i Cân anı görüp ta'accüb itdi. Andan 'ifrit serhenglerine (20) sû'al itdi ki, bu yumurda'ı yumurdlayan kuş ne vilâyetde olur ki ben Süleymân nazârına gelmemiş midür, (21) hükmüme mahkûm olmamış mıdır? Ol 'afârît serhenglerinden İkvân eytdi ki: Yâ Nebîu'llah Süleymân 10b (1) Sehr-i Nâr zamânında ben bu diyâra geldüm, işbu yakın yörede [bir tağ] vardır. Anuñ kullesinde bir kuş gördüm ki tağ (2) üstinde tağa beñzer. Vücûdı Kûhü'l-bürze gözleri Merrîhi'l-dürre beñzer. vaqti kim kanâd açup (3) uçsa gök yüzini kanâdıyle bürür. Gün şulesini yir yüzine düşmeyüp çarpar, anuñ tûl [u] 'arzına (4) göz irişmez vaqti kim ol 'azîm murğı gördüm, hayrete varup ta'accüb kılup tırdum. Varise bu yumurda (5) ol kuşundur diyüp cevâb virdi. Süleymân İbn-i Cân ol sözi ki işitdi, ol murğ-ı 'azîmi görmege (6) heves kıldı. Andan yil taht-ı Süleymân'ı götürüp gitdi, ol Ekvân-ı dîv gördügi kuşuñ kûh-ı Kâf'ı (7) kullesine yitdiler nazâr kılup gördük ki, Heyhât Şahrâsı'nuñ şarkisinden yaña kûh-u Kâf eteginde bir (8) 'azîm tağ. Yir yüzinden yücelüp göge berâber olmuş. Eyle yüksek ki, gözler yitişmez. Süleymân ol (9) yüksek tağı görüp müvekkel-i bâda hükm itdi, yil tahtı âheste âheste ol tağnuñ kullesine (10) berâber çıkarup dağı mua'llâk tıtdı. Andan bakup bu 'azîm kullenüñ üzerinde bir 'azîm yuva var şöyle kim, (11) tûl, 'arzi kal'a-i Halebçe ola, belki dağı ziyâde ola. Ammâ ki yuvasında on iki yumurda vardır ki, her birisinüñ (12) tûl, 'arzi ol evvelki yumurda miqdârınca var. Velakin bu yuvanüñ dibinde bir altun halka yatur ki, daîresi (13) dört yüz kadem ola. Ammâ yüksekligi dağı

3.st. çarpar: çalpar A

4.st. göz: gözler B

12.st. tûl 'arzi ol: B'de 11.st. ; ol: ola A

13.st. dört yüz: B'de 12.st.

dört âriş yukarı ola. Ammâ ki yir yir üzerinde bir huşûş yerilmiş, (14) tîğıla kızılmış. Süleymân hazreti, Cân kavminüñ hükemâsı, ‘ulemâsı, ‘umerâsı, vüzerâsı, füzalâsı, kümelâsı (15) üzerine kondurdu. Süleymân İbn-i Cân müvekkil bâda hüküm itdi, taht-ı Süleymânı yire indürdi. Ol kûh-ı cebelüñ kulesi üzerine (16) indi. Süleymân hazreti birle gelüp ol zerrîn halkanufî çevresin alup nazâr şalup gördiler, bu zerrîn (17) halkanufî şekli bir mengûşa¹ beñzer velîkin be-ğâyet ulu. Süleymân İbn-i Cân ta‘accüb kılup hüküm eyledi (18) cümle hukemânuñ ulusu, Cân kavminden Hamtahâ‘il-i hakîm ol haftı müthâlî‘a kılup, ne dilince olduğın (19) bildi. Beyân kılup eyitdi ki: Yâ Süleymân İbn-i Cân kavmi, cin kavmin hılkât olmazdan yetmiş biñ yıl (20) evvelden köhne cihâna bir dürlü mañlûk gelmiş ki anlara Kavm-i Cebbâr dirlerdi. Be-ğâyet dirâz-kâmet (21) pür-şecâ‘at kimseler olurmuş. Deñizlere girseler bahır-i ‘ummân dizlerine çıkmazmış ve başları bulutlarla 11a (1) berâber olurmuş. Bunlarufî nesli üreyüp cihânı tütmiş ve bu mengûşufî ıssına Câbir bin (2) Kâhir dirlermiş. Ol kavmün pâdişâhı, üç biñ yıl cihâna hüküm itmiş rub’ ‘âlemi Kâf’dan Kâf’a (3) tütmiş. Düşmenlerin mât idüben ötmüş.

14.st. tîğıla kızılmış Süleymân hazreti Cân kavminüñ hükemâsı ‘ulemâsı ‘umerâsı vüzerâsı füzalâsı kümelâsı: tîğıla kızılmış Süleymân İbn-i Cân müvekkil-i bâda hüküm itdi taht-ı Süleymân’ı yire indürdi ol kuh-ı cebelün kulesi B

15.st. üzerine kondurdu Süleymân İbn-i Cân müvekkil bâda hüküm itdi taht-ı Süleymânı yire indürdi ol kûh-ı cebelüñ kulesi üzerine: üzerine kondurdu Süleymân hazreti Cân kavminüñ hükemâsı ‘ulemâsı ‘umerâsı vüzerâsı füzalâsı kümelâsı B

16.st. indi Süleymân hazreti birle gelüp ol zerrîn halkanufî çevresin alup nazâr şalup gördiler bu zerrîn: birle gelüp ol zerrîn halkanufî çevresin alup nazâr şalup gördiler bu zerrîn halkanufî B
¹ Metinde “mengûl” şeklinde yazılmış. Ayrıca 11a’da 2. ve 4. satırda da aynıdır, 11b’nin 6. satırında değişir.

18.st. dilince: dilce B

2.st. Kâhir: B’de 1.st.

3.st. tütmiş: B’de 2.st.

‘Âkıbet cihândan derdile haşretile gitmiş, kara yir cismini yedi başlu (4) evren gibi yutmuş, diyüp cevâb virince, Süleymân İbn-i Cân ol mengûşuñî târîhine inânmadı bakdurmadı. (5) Bu kadar kadlû âdem hılkat olmadı diyü târîh okuyan hakîm sözine kanmadı. Bu esnâda iken nâgehân ol (6) kuş dağı Baħr-ı Zülûmat’dan kopmuş kara bulut gibi kanâd açup, uçup, kazâ ve kader gibi gök yüzinden (7) yir yüzine endi, râst yuvasınuñ üzerine yıldırım gibi kondı dağı Süleymân leşkerinden yaña naẓar itdi. (8) Leşker ğuluvsin görüp, yuvası üstünde Cân kavminüñ ictima’ın göricek kaķıdı. (9) Baş kaldurup, boyun uzadıp, ejdehâ gibi silkinüp, kuyruk kanâd düzedüp, sūr-ı İsrâfil (10) gibi âvâz idüp eyle katı ötdi ki, gök yüzi çıñrayup yedi yir zelzeleye gelüp hareket (11) itdi. Andan kaşd itdi ki, Süleymân İbn-i Cân çerîsine kaynaķ, tuynaķ çalup helâk ide. Süleymân (12) İbn-i Cân ol kuşuñ ğazabın hışmın görüp, dîv-i ehremen ve kavm-i cin be-ğâyet korķdılar. Zirâ ki yâ Süleymân (13) İbn-i Dâvûd be-haķķ-ı yezdân-ı pâk ma’bûd, ol kuşuñ cemî’ endâmı ‘uķâb şeklinde idi. Ammâ ki göğsinüñ (14) oluğı Kûhü’l-bürz gibi ve gözleri merrîhi’l-dürrî gibi bir ‘azîm tayrdur kim, (15) görenlere vehm şaldı, kavm-i Cân ‘ibret aldı. Andan Süleymân İbn-i Cân hâteminden bir ism (16) okudı, eñyâr cinsine müvekkel olan melegi da’vet itdi. Melek¹ pes Süleymân nazarına

6.st. kuş dağı: B’de 5.st.

7.st. yir yüzine: B’de 6.st.

9.st. Kanâd: kanâda B

11.st. itdi: B’de 10.st.

11.st. ide: ider B

12.st. İbn-i Cân ol: B’de 11.st.

13.st. İbn-i Dâvûd: B’de 12.st.

15.st. görenlere vehm: B’de 14.st.

16.st. okudı eñyar cinsine: B’de 15.st. ; itdi mesele: itdi melek mesele B

¹ Metinde “mesele” şeklinde yazılmış.

geldi. Süleymân hükm (17) itdi, ol kuşa varup, Süleymân İbn-i Cân idügin bildürdi, alup Süleymânî nazârına getürdi. (18) Ol kuş dağı sağ kanâdın felek-i çenberî gibi yukarı kaldurup per ü bâl uçlarını fevkü'l-'alâya (19) erişdürdi ve sol kanâdın dağı yedi kat yirle öküzi yeri götüren balık pulı gibi birbirine (20) çafırayup, şâh-perin açup meğâribden meşârika yetişdürdi. Andan baş kaldırup boyun uzadup Süleymân (21) taht 1 pâyın öpüp Süleymân hazretin bilmedüğine hizmet-i Süleymânî kılmadığına 'özü diledi. Tazarru' birle 11b (1) niyâz kırup eyitdi ki. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Yâ Nebî'ullah menem murğ-ı za'îf etdüm haşâ

Dergehüfide rû-siyâhem hem-çünân misk-i hıfâ

(2) 2. Nola kim küstâhlık itsem kaniya luğf-ı kerem

Ṭotalum kân eylemişem afv idüp eyle 'ağâ

Nesr: Hâkîm kavlince cinnîler şulţânı¹ (3) Elhenc-i cinnî böyle diyicek buğur Süleymân İbn-i Dâvud eyitdi: Yâ Elhenc-i cinnî bi'llah bu ğarâib hikâyeti tamâm it (4) sizlerden 'ibret alup Haqq'a lâyıq bir iş idelüm diyicek Elhenc-i cinnî eydür: Yâ Nebî'ullah çün ki ol kuşuñ (5) 'özrin Süleymân² İbn-i Cân kabûl itdi, andan súaal idüp eyitdi ki, yâ eñyâr ulusu haber virgil baña (6) ki bu 'azîm mengüşü kankı vilâyetden alup

18.st. ol: B'de 17.st.

20.st. çafırayup: B'de 19.st.

¹ cinnîler şulţânı: A'da yok

4.st. sizlerden: B'de 3.st.

4.st. Nebî'ullah: Nebî'ullah B

5.st. 'özrin: B'de 4.st.

² "Süleymân"ın noktaları B'de unutulmuş

5.st. idüp: kılup B ; baña: B'de 6.st.

getürdiler ki, bu yuvaña getürdüñ? (7) Cevâb virdi ki: Yâ Süleymân İbn-i Cân cânib-i şimâlden yaña bir memleket vardur, ‘azîm binâları vardur, (8) eyle binâlar kim, her binânuñ taşu benüm yuvam kadar ola ve bir ‘âli mu‘azzam şehr ü kal’adur dağı ol kal’ada (9) bir dürlü kavm gelmişdür ki anlara Kabâ’l-i Cebbâran dirlerdi. Ol kavm ol şehruñ çevresine (10) kal’alar yapmışlar ki, tûlu ve ‘arzına nihâyet yok. Şöyle kim eñ kem binâsı taşu bir kara tağa (11) beñzer ve bir ‘acâib dağı bu kim ol kal’anuñ çevresinde ol kavmuñ mağbereleri var. Enine göz (12) yetişmez. Her mağberenüñ başu ucunda bir mermer ‘amûd gömmişler, ‘amûd üzerinde birer buncılayın mengûş (13) komışlar altundan. Bir gün ‘âlem-i kâînâtı seyr iderken ol memlekete uğradum, bu mengûş (14) bir ‘amûd üzerinde, kaynağ çalup götürdüm, bu yuvama¹ getürdüm. Yâ Süleymân ol şehr kadar (15) ‘âlemde garâib şehr görmedüm, bir garâiblığı dağı bu kim Kâf’dan kâf’a ‘âlemi gördüm, (16) gün foğduğı, gün batduğı yire dek vardum, ammâ kim anuñ emsâli ‘azîm binâ (17) görmedüm. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Şarkı garbı ser-te-ser seyrân iden dîv perî

Aña hem-tâ kasr-ı cennet görmemişdür hiç biri

2. Toprağı kâfur-ı misk tütüyâ-yı ‘İsi’ye

(18) Seng-i Mûsa kimyâsı sürse ider zer cevheri

8.st. şehr ü kal’adur: şehr kal’adur A

9.st. bir: B’de 8.st.

10.st. kim: A’da yok.

12.st. yetişmez: B’de 11.st.

¹ A’da yuva(ga)ma şeklinde yazılmış “ga” nm üzeri çizilmiş.

14.st. kadar: B’de 15.st.

17.st. Şarkı garbı: Şark u garbı B

Nesr: Hükemâ kavlince kaçan kim Süleymân İbn-i Cân ol sözi kim¹ işitdi (19)

Ol kuşu kulavuz tutup, devletile tahtına binüp begleriyle oturdu. Müvekkel-i bâda hükm itdi. (20) Yil gelüp taht-ı Süleymânı götürdi ve gitdi. 'Azm-ı memleket-i Cebbârân itdi. Taht-ı Süleymân (21) yirle gök arasında giderdi, biz dağı dîv ü cin, perî leşkeriyle taht-ı Süleymân kenârında dem çeküp uçardık. 12a (1) Bu vechile yil taht-ı Süleymânî'ni gice gündüz altı aylık yol, menzil aldı. Bu vechile altı ay taht-ı (2) Süleymânî Bağr-ı Muhîf üzerinde, yirle gök arasında Süleymân İbn-i Cân'la Bağr-ı Muhîf'ün mevci, emvâcî² eflâke (3) çıkardı. Deryâ gümlüdsinden Cân kavminüñ kulaqları, dîv, cinnî zehreleri çâk oldı. Süleymân (4) İbn-i Cân defiz heybetin görüp eyitdi ki, 'aceb bu deryânuñ 'azametine göre maḥlûkât var mı ki? (5) diyü söylenince ol kulağız olan ḥayr-ı [kebîr] eydür: Yâ Süleymân İbn-i Cân eger ki sözüme kulağ tutarsañ, bu (6) deryânuñ ḥalâyık-ı 'azametinden saña ḥaber vireyin, diñlegil, deryânuñ 'azametüñ ve içindeki maḥlûkâtüñ (7) kad u kâmetin, şevketin tañlagil diyüp söyleyicek, Süleymân İbn-i Cân eyitdi: Luḥf eyle, beyân eyle. (8) Ḥayr-ı Kebîr eydür: Yâ Süleymân İbn-i Cân, ben bir 'âlemde oluram ki aña 'Âlem-i Kebîr dirler. (9) Altmış altı denizi ve biñ üç yüz kırk dört cerîdesi, heft-kişveri, Rub'-ı Meskûn'ı var. (10) Envâ' dürlü maḥlûkâtile toḫtoludur, velî kavmi ve eger eḫyârı ululardandır ki yüriyüp geçen vuhûş (11) dabbetü'l-arza beñzer ve dağı gök yüzinde uçan eḫyâr ululuğda 'arş altındağı ḥurûsa beñzer. (12) Pes bir gün

¹ kim: A'da yok

18.st. işitdi: B'de 19.st.

1.st. Süleymânî'i: Süleymân'ı A

² Metinde "âmâcî" şeklinde yazılmış.

6.st. vireyin: vireyim B ; maḥlûkâtüñ B'de 7.st.

7.st. tañlagil: tañlagıl B ; beyân eyle B'de 8.st.

8.st. dirler: B'de 9.st.

eşyâr ulularıyla bir yire geldük, biribirimize eyitdük ki; ‘acabâ ‘Âlem-i Kebîr’den ğayrı (13) dünyâ ile dahı ‘âlem var mı ki, varup anı teferrüc kılup seyrân ideydük, kanâd açup, uçup, (14) fûlı ve ‘arzı görmege müddet-i devrile devrân ideydük. Böyle diyüp söyleşince bir ‘âkıı murğ, fehm-i idrâki (15) çok, cevâb virüp eyitdi ki: Ben bir gün bu ‘Âlem-i Kebîr’üñ cânib-i şimâlini seyrân iderken gördüm ki, (16) hevâ yüzinde tûfi şeklinde vaz’-ı endâmı, ammâ kim kıadd-ı kıalıbı bir tağca ola. Gök yüzinden kıara (17) bulut gibi belürüp melekler elinden kıurtulmuş, zencîri üzülmiş ejdehâ gibi enüp geldi. (18) Yir yüzine yakın gelicek, kıuş dilince baña çağırdı kim; yâ Tayr-ı Kebîr baña dest-ğîr ol, dut, (19) yir yüzine düşüp helâk olmayam. Ben dahı kanâd büküp, andan evvel endüm, ol murğ-ı ‘azîzi yir yüzine (20) yaklaşınca kanâdılarumile kıucakılayup arkıanca kı yire kıodum. Gördüm ki bu kıuşuñ cemf’ kanâdları (21) yanmış, kanâdı yelekleri ütülüş ve cisminüñ eti kıara kömür gibi yanık ve beynisi çıkmış. 12b (1) Câmı ağzına gelmiş, gözlerinüñ nûrı, ferî gitmiş. Hâlüñ nedür, diyü suâl itdüm cevâb virdi kim, (2) biz bir niçe kıuşlarduk Rub’-ı Meskûn ‘âleminde olurduk, bir gün göñlümüz bu ‘âlem-i sifliden (3) ‘ilvîye, uçavüz ol kadar felek yüzine kııkavüz ki, rûy-ı zemînüñ fûlı ve ‘arzını görevüz, bu niyyet üzere (4) uçduk, felek yüzine geçdük, yir yüzi bir¹ kıalbîr kıadar göründi. Defîz içinde andan yukıaru (5) gine ol kıadar uçduk ki, yir yüzi felekden

13.st. dünyâ: B’de 12.st.

14.st. fûlı: B’de 13.st. ; ve B’de yok.

16.st. yüzinde: yüzünden B ; kim: ki B ; kıalıbı: kıalıbı A ; kıara: 17.st.

19.st. yüzine: B’de 20.st.

20.st. kanâdları: B’de 21.st.

3.st. fûlı ve ‘arzını: fûlı ‘arzını B

¹ A’da yok

görünmez oldu. ‘Âlem deniz göründi (6) ol kadar yine yukarı uçduk ki, felekden Küre-i Nesîm’e geçdik, yir yüzine nazar kılduk, gördük ki, bu Rub’-ı (7) Meskûn ‘âleminden eser görünmez. Ammâ denizün çevre haddi Kûh-ı Kâf Tağı görüldü ki, ‘âlemi ihâta itmiş. (8) Ta’accübe kılduk, istedik ki Kûh-ı Kâf kulesin dağı görüp üzerine berâber olup, aşavüz. Andan gine ‘azm-ı (9) felekden yaña dağı uçduk, Kürre-i Nâr-ı Har’ra yetişdik kim, Kâfun kulesi muqâbelesine yetişdik. (10) Andan diledük ki, bir nice kat Kâf’ı aşavüz, Kâf ‘âlemlerine düşevüz,¹ eyle olsa gine felekden (11) yaña ‘urûc idüp uçduk, Kürre-i Nâr’a yakın geçdik, oldu ki nâgâh Kürre-i Nâr’uñ (12) Kürre-i Nesîm’den hareket idüp, merkezinden tecâvüz idüp çıktı. Kanâdumuz altına yil girüp, ihtiyârsuz (13) bizi Kürre-i Nesîmden çıkarup, per ü bâlümüzi yakup, bâkî yoldaşlarum kül olup helâk oldu. (14) Ben dağı bu hâle giriftâr oldum. Kürre-i Nâr’a tutuşmadum, hevâdan gök yüzinden rûy-ı zemîne, bu ‘âleme (15) gelüp düşdüm. Ammâ ki ben hûd oluram, ammâ baña cevâb vir ki, bu ‘âlem ne ‘âlemdir ki gördüğüm yok. Rub’-ı Meskûn (16) ‘âlemine beñizemez. Zirâ ki ol Rub’-ı Meskûn’a ay u güneş toğar, folunurdu. Bu ‘âlemde ay güneş devri (17) yokdur, diyicek ben cevâb virdüm ki, buña ‘Âlem-i Kebîr derler, bunda ay u güneş seyr idüp, ol didigün ‘âlemi (18) biz işitmedük.

6.st. olkadar yine:B’de 5.st.

7.st. itmiş: B’de 8.st.

8.st. gine azm-ı: B’de9.st.

9.st. kulesi: kulle A

¹ A’da “düşevüz” önce “düşüp” şeklinde yazılmış sonra “b”nin üzeri çizilip “z” eklenmiş

10.st. felekden: B’de 11.st.

11.st. ki: kim B

14.st. bendağı: B’de13.st.

16.st. zirâ ki: zire ki A ; meskûna: meskûn B ; ay u güneş: ay güneş B

17.st. yokdur: B’de 16.st.

Ay u güneş didüğünü fehm itmedük. Eyle diyicek ol murğ-ı zâif gayrı 'âleme geldüğine ta'accüb idüp, (19) Allah'ıñ vahdâniyyetine ikrâr idüp, kelime-i tevhîdi tekrâr idüp, cân Hakk'a teslîm itdi, diyüp (20) cevâb viricek, buğur Süleymân İbn-i Cân ol Tayr-ı Kebîr'e sûâl itdi ki, yâ Tayr-ı Kebîr ne 'aceb söz söyledüñ, (21) nâ-ma'kûl rivâyet eyledüñ, ya'nî ol 'Âlem-i Kebîr'de ki sen olurduñ, anda ay u gün devrân itmez miydi? Anlaruñ 13a (1) şû'lesiyle mahlûkât birbirin seyrân itmez midi? Tayr-ı Kebîr eyitdi: Yâ Süleymân-ı zamân ol yirde ki 'Âlem-i Kebîr'dür, (2) kendüzüm 'âlem-i 'ulvînüñ on iki cânibinden ya'nî felegün on iki burcından on iki yılduz çıkup (3) tâ aḥşama dek 'âleme nûr virürler didi. Şöyle ki her birinüñ nûrı günden seçilmez. Vaqtî kim, ol (4) yılduzlar ḫolunsa felegüñ eḫrâfindan yedi yılduz mukâbelesinden, yedi yılduz ḫoğar anlaruñ daḫı (5) şevki, her birisi ay şevkinden ḫalmaz. Gice olduğın andan bilürüz, ay u güneşi biz bu 'âlemde¹ (6) gördük diyü cevâb viridi. Süleymân İbn-i Cân ol sözi eşidicek, ol 'âlem-i kebîre (7) varmağa daḫı niyyet itdi, daḫı eyitdi ki: Yâ Tayr-ı Kebîr 'Âlem-i kebîr'den ḫaber virdüñ ammâ ki (8) Deryâ-yı Muhît'den daḫı ḫaber vir diyicek, Tayr-ı Kebîr eyitdi ki: Yâ Süleymân İbn-i Cân kaçan ki ol (9) murğıñ sözüni eşitdük, bu Rub'-ı Meskûn 'âlemine gelüp irmege, bu ay u güneş seyrin görmege heves itdük (10) daḫı bir neçe eḫyâr ol sebebile ḫanâd açup, uçduk felek yüzine geçdük. Fi'l-

18.st. 'âleme: hâltîme B

20.st. cevâb viricek: B'de 19.st.

21.st. nâ-ma'kûl: ne ma'kûl A ; nâ-ma'kûl B'de 20.st.

2.st. çıkup: B'de 3.st.

¹ Metinde "'âleme" yazılmış.

6.st. gördük: girdük B

8.st. deryâ-yı: B'de 7.st.

9.st. murğıñ: B'de 8.st.

cümle birinci kat **Ḳâf**'ı (11) açduk, neçemüz helâk ve neçemüz hâlâs olup, Heyhât Şahrâsı'na geldük ve andan dahı geçüp 'âlem-i Cebbâr'a (12) yetişdük ve andan dahı Deryâ-yı Muḥîṭ üzerinden geçüp, giderdük. Rub'-ı Meskûn 'âlemine (13) varup geçmege 'azm iderdük. Anı gördük, bu deryânuḡı üzerinden gök altından geçüp (14) giderken bir 'azîm ulu ṭağ göründi ki, ol 'azîm ṭağı Deryâ-yı Muḥîṭ ihâṭa itmiş (15) ve bir 'aceb dahı bu kim, ol ḳara ṭağun üzerinde yanar otdan ṭağ var ve ṭağnuḡı üzerinde (16) ḳara bulutlar çekmiş duḡân var. 'Acabâ nedür diyü ve bu dahı ne ola diyü, ḡâfilin üzerine uğraduk. (17) Ol görünen, meger ki deniz ejdehâsı imiş. Dem çeküp aña varan gemileri (18) helâk idermiş ve ol yavrılarumu helâk iden dahı olmuş. Pes ol ejdehâ ḳorḳusından gelüp (19) bu arada yuva baḡladum. Henüz erkegümden ayrılmışdum ve çünkü bu yuvaya geldüm iki yumurda (20) çıkarup, iki yavru yavrıladum. Ammâ kim bu 'âlemüḡı hevâsını sevmeyükleri cihetden egerçi kim (21) ol yavrılar beyüdi ve ḳanâdlandı, lakin ḳuyruḳları ḳanâdları ol ḳadar yetilmedi ki, 13b (1) per ü bâl açup, uçup, hevâ yüzine geçüp, şikârgâhdân şikârın alalar ve nefslerine ḡidâ vireler. (2) Pes ol yavrıların nafaḳasının ele getürmekden 'âcizem ve bir dahı erkegümden ayrılduḡum haşret odı (3) yüregüme lâle gibi ṭağ urmuşdur. Yavrıların açlıḡından ḡöd gözlerümüḡı, kanlu yaşı akup seyl-âb (4) olmuşdur deyüp nevha ve zârî kıldı. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

15.st. ve bir 'aceb: B'de 14.st.

16.st. ḳara bulutlar: B'de 15.st.

17.st. ol: B'de 16.st.

19.st. ki: kim B

21.st. lakin: velakin B

1.st. nefslerine ḡidâ vireler: nefeslerine ḡidâ virürler B

2.st. pes ol: B'de 1.st. ; getürmekden: getürmekde B

3.st. seyl-âb: B'de 4.st.

1. Kıldı âh ki göklere boyandı dersüne felek

(5) Dökdi yaş ki ğarķa vardı şarķ u ğarb ğâv semek

2. İtdi zâr ki nâlišinden iñledi gerdûn çerĥ

Kim terahĥum itdi aña ĥalk-ı cihân rûĥ-ı melek

Der-beyân-ı temsîlât-ı dâsîtân-ı mazî¹

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. ‘Âķıl efđal kâmil iseñ pür-hüner

Saña senden diñle yine bir ĥaber²

(7) 2. Çün Süleymân tahtı göñlüñ seyri-var

Biñ bir ümmet içine cümle sıĥar

3. Şeh Süleymân hazreti olur ‘aķıl

(8) Kâmil ü ekmeldür fasîh eydür nakil

4. Murĥ özüñdür aç gözün uyar cânuñ

(9) Ejdehâdur nefsi-i emmâren seniñ

5. Murĥ-beççe fi’l-mesel sâlih ‘amel

Nefs-i ejder ister irĥüre ĥalel

(10)6. Ejder-i nefsi ķılursañ ger helâķ

Ejder almaz murĥ-beççeden yelek

4.st. dersüne: dirşüne A

¹ Başlık A’da ortada, B’de başta yer alır.

² Bu dize B’de 7.satıra kaymıştır, 9.satırda dizeler arasında paralellik sağlanır.

4 a) Bu dize A’da iki kez yazılmış.

6 b) beççeden: peççeden A

7. Kıl riyâzet birle nefsiñ sernigûn

(11) K? olmaz ejder nefis olur ammâ zebûn

8. Şeh Süleymân hazretidür çün hîred

Rehnümâ-yı pür-hîred saña sened

(12) 9. Nefsi yeñmek isteyen tahkîk pes

'Aqla uyup Hakk'dan bulur tahkîk bes

10. Sem'üñi 'akluñ tatarsañ pendine

(13) Düşmeye canuñ bu şehvet bendine

11. 'Âkıl iseñi tütuna hûy-ı melek

Kim ola cevlengehüñ 'arş-ı felek

(14) 12. Nefs-i emmâre dürür dîv-i recîm

Uyma aña kim mesken olmaya cahîm

13. 'Aqla uyan 'âkıl olur Firdevs bes

(15) Hem bulur cennet-i Firdevsî pes

Der-beyân-ı meclis-i âhîr

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Hakk'a minnet k'ol dürür vâhid İlah

(16) Halk anuñ birligine ider güvâh

3. Hakiken Firdevsi'ye virdi 'aql

Ma'rifet-i ervâh-veş ider naqil

(17)4. Çün 'inâyet itdi ol rabbü'l-enâm

Meclis iki yüz otuz bir oldı tamâm

5. Söyledim emleh kelâm âhsen hadis

(18) Kim baña ta'n itmeye câhil habîs

6. N'ola hâsîd dağrı itse ger hased

Terk idemez ölmeyince ol cesed

(19)7. Şeh Süleymân 'izzetin bulmaya mûr

Şeb-pere günden göre mi yâhû nûr

8. Misk-i nâfe koğusun almaz cu'al

(20) Kând-i nâye öyküne mi ya basal

9. Lahn-ı Dâvudî işitmez cilf-ger

'İsî-dem'den haz ala mı yâhû har

(21)10. Bu felek gendüm nümâ ve cev-fürûş¹

Cehl ider câhillerüñ göfilüni hûş

11. Kâmile kemlik virüp key kem tutar

14a(1) 'İzzeti nâ-ehle ider hurrem tutar

12. Muğtezâ-yı çerğ-i keçrev bu dürür

Kande câhil varise şâ'ir dürür

(2) 13. Sanma sen kim medh iderem ben beni

6 a) dağrı itse: itse dağrı B

¹ "gendüm nümâ ve cev-fürûş" yüze gülücü, hilekar anlamlarına gelen Farsça birleşik sıfat.

Kim benem ħor u zelîl yir meni

14. Bir faķîrem men ki kemden key kemem

(3) Hiç kes ‘âciz menem kim men kimem

15. Bu Süleymân nâmesin kim söyledüm

‘Avn-i Haķ’la ħûb ra’nâ eyledüm

(4) 16. Haķ ‘inâyet şeh de himmet ide ger

Nesrümüz yâķût ola nazmum güher

17. Var ümîdüm âĥir ola dâsitân

(5) K’evvel âĥir diñleyeler dostân

18. Müstemi‘den budur ammâ kim murâd

Ĥayrile Firdevsî‘i eyleye yâd

(6) 19. İy Ĥudâ-vend-i cihân gaffâr-ı Haķ

Mâlik-i deyyânile settâr-ı Haķ

20. Enbiyânuñ var-ı Haķķ’ı yâ ilâh

(7) ‘Afv ħıl kim itdi Firdevsî günâh

21. Ol Muhammed Nûr-i Haķķı yâ Kerîm

Ĥoyma oda yaķmaya cismüm cahîm

14 a) kemden: kimden A

15 a) kim: ki B

18 a) kim: ki B

19 b) Mâlik-i deyyânile: Mâlik ü deyyânile B

(8) 22. Nâr-ı dûzahdan dilerseñ ger necât

Vir salavât Muştafâ'ya pâk-i zât

Süleymân-nâmenüñ iki yüz otuz ikinci meclisinüñ zikrindedür¹

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(9) 1. İy Süleymân hüdhüdi ve murğ-cân

Di Süleymân kıssasından kıl beyân

(10)2. Hâr-ı hâsid el uzatmışdur 'acîb

Gör neler söyler özüñ murğî garîb

3. Ne ceyib olur cihânda ağıârsuz

(11) Ne ho biter bağda güller hârsuz

4. Çekme gam 'ömri geçürme âhile sen

Kâmili gör bakmaya nâ-ehle sen

(12)5. Halkı terk it Hakk'ı iste oldur hüner

Bu 'alaîkden kesil eyle güzer

6. Kendü nefsüñ bilmege cehd it düriş

(13) Nefsiñi bil kurb-ı Hakk'a var iriş

7. Hakk'a tâ'at eyle kıl şalih 'amel

Dünyeden el çek ki olur fül-i emel

¹ "Süleymân-nâmenüñ iki yüz otuz" 8.st. ve "ikinci meclisinüñ zikrindedür" 9.st. sonunda yer alır.

2 a) el: dil B

2 b) neler: ne B

3 b) güller: gül A

(14)8. Râhuñî düzdi ecel urmazdan öñ

Defterüñ devr-i zemân ırmazdan öñ

9. Heb müheyyâ kıl yarağ yatufı

(15) Zîn uruben kaza koğıl atufı¹

10. Yol uzak kıt azık merkeb de leng

Menzil almazsın olur göñül de teng

(16)11.Var kanâ'at hanesinde küşe gır

ıur riyâzet mezra'ında tüşe gır

12. Ğıll ü ğışdan eyleyüben kalbi pâk

(17) Yüzüñ alçaklığa ıtut hemçün ki hâk

13. Çerh-i çârümden toğarken bu güneş

Yüz sürüp kor her kadem altına baş

(18)14.Nuşhumı Firdevsî'nüñ ıtutup hemân

Vir şalavât Muştafâ'ya bes hemân

Dâsitân-ı Süleymân İbn-i Dâvud (19) ve dir 'azîmet-hâ-yı Su'bân²

Hakîm kavlince Loqmân İbn-i 'Âd Ekber, ol hakîm-i hâzık, üstâd-ı pür-hüner ve Eflâtûn-ı (20) Yûnânî, Süryânî dilince bu kitâbuñ oldur tercümânı, pes hükemâ-i

¹ Bu dize B'de satır arasına yazılmış ve diğer dizeler A'ya göre 19. satıra kadar kaymıştır.

² B'de 18. st.'da yer alır ; Dâsitân-ı Süleymân İbn-i Dâvud (19) ve dir 'azîmet-hâ-yı Su'bân: Dâsitân-ı Süleymân İbn-i bün ve dir 'azîmet-hâ-yı Su'bân B

19.st. hakîm-i hâzık: hakîm-i sâdıq B

20.st. Yûnânî Süryânî dilince: B'de 19.st.

mütekaddimîn, ol vechile şahîh hikâyet ve emlah rivâyet (21) iderler ki, kaçan kim Elhenc-i cinnî sözin ol araya ki getürdi, vaqt şar olup def-i meclis olduktan soñra ba'dehu dîvân-ı 14b (1) 'azîm kurup Süleymân hazret 'a.m. nübüvvet tahtına geçüp oturdu. Biñ bir ümem serhengleri yir yir ki ayağın (2) şurdılar, andan Süleymân Peyğâmbet 'a.m. sûâl idüp eyitdi ki: Yâ Elhenc-i cinnî haber vir baña (3) ki Süleymân İbn-i Cân ol şayrile nitdi? Cevâb virüp eyitdi ki; yâ Nebû'llah Süleymân İbn-i Cân'a (4) şayr böyle diyicek, Süleymân denizde bunuñ gibi ejdehâ olduğına ta'accüb itdi. Haq subhâne ve Te'âlâ Süleymân İbn-i Cân'a (5) kudretin izhâr itmegiçün nâgehân taht-ı Süleymân denizile gök arasında geçüp giderken (6) bir 'azîm ulu taş göründi. Ol taşuñ tûl ı 'arzına nihâyet yok. Çevresi deniz ve üzeri bu taşuñ (7) taş, ağaç, aşlı yok. Şayr-ı Kebîr'e sordı ki; bu ne taşdur? Cevâb virdi ki bu deryâ içinde (8) kûhistân yokdur, illâ ki varısa deniz cânavarlarından bir cânavardur diyicek, Süleymân İbn-i Cân ol Şayr-ı Kebîr'i (9) kaçıdı, eyitdi : Bunuñ gibi 'azîm cânavar mı olur? Bu görünen bir taş¹ beñzer diyüp, müvekkil-i bâda hükm (10) eyledi. Yil taht-ı Süleymânî'i götürüp ol taş kullesinde kondurdu. Buğur ceş-i nesl-i cin kavm-i Cân da (11) Süleymân tahtınile inüp ol kûhistâna yayılıp temâşa itdiler. Eyitdi: Gördüñ mü bu taşuñ taşı toprağı (12) yok. Ser-cümlesi kemük şekli ammâ ki yir yir ulu çukurlar var. Hâkile tolmuş ve ba'zı

21.st. iderler ki: B'de 20.st. ; ki A'da yok.

1.st. 'a.m.: 'aleyhi's-selâm B ; ayağın: B'de 2.st.

2.st. 'a.m.: 'aleyhi's-selâm B

4.st. şayr böyle diyicek: B'de 3.st. ; olduğına: olduğımı A ; İbn-i Cân'a: B'de 5.st.

8.st. kûhistân: B'de 7.st.

¹ "taş" A'da yok.

10.st. kavm-i Cân da: kavm-i Cân B

yirleri dağı (13) suyla  olmış, ammâ ki bu sular dağı acı, tatlı degül. S leym n İbn-i C n ta'accüb idüp ol  aradan sordı kim. (14) Acab  bu k hist n mı ola, y h d c navar arkası mı ola dirken n geh n bu  ağun  arşusında iki kemer görindi.  avsı (15) varır k ol kemere yakın geldi. S leym n İbn-i C n, cinlere hükm eyledi, bu   k kemer şeklinde g rinen nedür g r n  (16) diyicek varup gördiler, gelüp didiler: Y  Neb 'llah bu g rinen engeç kı sacına be zer diyüp  aber virince, dery -yı (17) mu ıf c şa gelüp  aynadı, yedi  at yir zelzeleye gelüp oynadı. S leym n İbn-i C n  ondug   ağ dağı (18)  arekete gelüp deprendi cin  avmi c n  avmi bu  ağu  deprendug n görüp her birisi S leym n tahtı üzerine (19)  ıkup ve cinniler dağı dem çeküp, uçup, yil taht-ı S leym n'u  altına girüp götürünce, birinci  at felek (20) yett rince, perende ve  erendeden ma l k tu  ekser  taht-ı S leym n  çıkup, dağı ol c navara ba arken (21) ol c navar suya çaldı. Ol  alk  ar a varup hel k oldılar. Andan bu c navarı S leym n İbn-i C n 15a (1) taht üzerinden tem ş  itdi. Gördi ki bu  ağ gibi g rinen k hist n-ı 'az m bir¹ bağanu  (2) arkası imiş . Ol gelen  er -i  enber gibi ve  avs-i  uz ğ gibi ve g rinen dağı Dery -yı Mu ıf içinde bir ulu (3) yengec kı sacımış . Biri biriyle  utuşup ceng itdiler. G h yengec kı sacı bağanu  buğazına yapışup mu kem  utup sışar (4) ve

13.st. suyla  olmış amm  ki bu: B'de 12.st.

14.st. acab  bu k hist n mı ola y h d: B'de 13.st.

15.st. varır k ol kemere: B'de 14.st.

17.st. mu ıf: B'de 16.st.

19.st. felek: B'de 20.st.

¹ Metinde "bu" şeklinde yazılmış.

2.st. arkası imiş: B'de 1.st.

3.st. yengec kı sacımış: B'de 2.st.

3.st. yengec: bağanu  A

gâh bağa dahı baş çıkarup yengecünî kısaclarını, ayaklarını dişiyile muhkem tutup sıkkardı. Ammâ kim ikisi dahı (5) anufi gibi ‘azîm canavarlar kim, biri Kûh-ı Kâf ve biri Kûh’ül-bürz gibi, biri biriyle ceng iderken (6) nâgehân mağrib cânibinden yafia deñiz mevclendi, katı katı yiller esdi, deñiz (7) emvâcın felege çıkardı. Zulumât belürdi dahı yakın gelürek Kürre-i Nâr misli od ‘alevleri (8) belürdi dahı yakın gelicek bu bağayile yengec biri biriyle ceng iderken nâgehân baş kaldurup (9) gördiler ki, bir ‘azîm ‘alâmet belürdi ol ‘alâmet heybetinden ikisi biri birinden¹ ayrılışup (10) şark cânibine kaçmağa yüz ttdılar. Deñize talup gitdiler, nâ-bedîd olup yitdiler. Bu tarafından ol Kürre-i Nâr (11) gibi yanan od ‘alevi ve zulumât-ı baħr ı ber ki ‘âlemi bürüdi dahı yakın gelicek, Süleymân İbn-i Cân (12) gök yüzinden deñiz yüzine nazır kılup gördi ki, bu gelen bir ejdehânuñ başıdur ki, engecile bağa kadar (13) şâh mühresinünî tûlı ve ‘arzı var, gevdesi deñiz içinde görünmez bu Kürre-i Nâr gibi görünen (14) anufi ağzından çıkan nefesi, odunuñ ‘alevi imiş ve ‘âlem-i zulumât göründüğü burnı delüğinden (15) çıkan tütünleri imiş. Ol engecle bağayı görüp, dem çeküp, yürütüp gidermiş Süleymân İbn-i Cân (16) ejdehâ heybetin görüp, Allah’a tazarru’ kılup şerrinden hâlâs bulmağa Haq Te’âla’ya (17) niyâz itdi. Ejdehâ dahı bağayile engeci gözleyüp giderken yirinde bulamayup, gazaba gelüp, baş (18) kaldırup, dil uzadup, âvâz idüp şakıdı dahı baş kaldurup, felek yüzünden (19) yafia baqdı. Taht-ı Süleymân’ı görüp dem çekdi. Yâ Süleymân İbn-i Dâvud be-haqq-ı hâlık-ı hayy-ı ‘azîm (20) pâk-i yezdân-ı ma’bûd, kaçan kim ol ‘azîm

4.st. ve gâh: B’de 3.st.

5.st. iderken: B’de 6.st.

¹ “birinden” A’da iki kez yazılmış.

11.st. baħr ı ber ki: baħr berle A

12.st. gök yüzünden: B’de 11.st. ; kadar: B’de 13.st.

17.st. gelüp baş: B’de 18.st.

ejdehâ baş kaldırıp Süleymân İbn-i Cân'ı deme çeküp, dem kuvvetiyle (21) anuñ gibi 'azîm taht-ı Süleymânî'ni bir tarafın egüp cân ve cin kavminden, vuhûş, tıyûr 15b (1) şîr, bebr ü pelengden, hayl ü haşem-i Süleymânî'den envâ' maḥlûkât-ı rummânîden, elvân-ı mevcûdât-ı cihânîden (2) ol kadar maḥlûkâtı dem-i ejdehâ basdı kim, Süleymân ejdehâ korkusından Allah'a sığındı (3) daḥı yile hükm eyledi, taht-ı Süleymânî'ni süre, ejdehâ nefesi muḳabelesinden ide. Egerçi kim dört dürlü (4) yıl çıkup taht-ı Süleymânî'ni götürdi ne kadar kim cehd itdi bâd-ı şârşâr sürdi, ejdehâ yine deme çeküp, yıllerüñ kuvvetini (5) nefes-i yilile urup, sürüp deme çeküp taht-ı Süleymânî'den bir neçe biñ âdem daḥı kendü ağzına getirüp, (6) loḳma gibi yutdı. Süleymân İbn-i Cân gördi kim tahtında âdem kalmaz, ejdehâ yudar, revân çıkup, nübüvvet serfirine (7) baş koyup, def'i el götürüp, Haḳḳ'a münâcât idüp, didi kim. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Didi yârab hazretüñdür pâdişâh

(8) Hazretüñden özge yok baña penâh

2. O celâl-i 'izzetüñ haḳḳı bu dem

Yârî kılup luḳ idüp eyle kerem

(9) 3. Çünki sensin rahmeten li'l-'âlemîn

Def it ejder şerrini benden hemîn

4. Levh-i âzam hürmetiçün Kirdigâr

20.st. dem kuvvetiyle: B'de 21.st.

4.st. yıl çıkup: B'de 3.st.

(10) Koma halkı yuda bu dem işbu mâr

5. Ejdehâyı luğ idüp eyle helâk

Yoksa kıur leşkerüm bağrını çâk

(11) 6. Şeh Süleymân hazret itdi du'â

Hağ Te'âlâ hâcetin kıldı revâ

7. Diñle imdi kıssa nedür yâr-ı cân

(12) Vir şalavât söyleyevüz dâsitân

Nesr: Hağim kavlince yâ Süleymân İbn-i Dâvud, Süleymân İbn-i Cân (13) bu vechile münâcât kılup tazarru' niyâz idicek, Allah Te'âlâ hâcetin kabul kılup, birinci kat gök (14) ferişte lerinden bir niçe melâyikeye hükm eyledi ki, gök yüzünden deñiz yüzine indiler ejdehâya çün¹ (15) oddan zencir urup çekdiler. Yâ Nebîu'llah ol hâlık-ı cin, nâs hağiçün ejdehâyı çün melekler (16) çekdiler, henüz ejdehânun başı felege çıkup gitdi, görünmez oldu dağı ejdehânun gevdesi deñiz (17) içinde idi. Ol gün ağışama dek, ağışamdan şabâha dek ol ejdehâyı çekdiler, tâ güneş kubbe-i felege dikilince (18) ejdehânun kıyruğı deñizden çıkdı. Andan taht-ı Süleymân'ı çıkduğı gibi kıyruğıla kaçup sarsdı. (19) Bir niçe biñ mağlûkât dağı taht-ı Süleymânî'den deñize düşürüp garğ itdi. Süleymân İbn-i Cân (20) anı görüp bildi ki bu Deryâ-yı Muğif içinde bunculayın 'azim 'ibretu'llah cânavarlar çoğudugı bildi, hağrete (21) varup 'ibret aldı, hağâsına

14.st. ferişte: B'de 13.st.

¹ "çün" B'de yok

15.st. oddan: B'de 14.st.

16.st. çekdiler henüz: B'de 15.st.

17.st. içinde: B'de 16.st.

20.st. anı görüp: B'de 19.st.

istigfâr kıldı. Andan yâ Süleymân İbn-i Dâvud, yine Tıyr-ı Kebîr kulağuz olup 16a (1) gitdi ve 'azm-ı Cebbârân iklîmin itdi. Bir niçe ay taht-ı Süleymân gitdikden soñra 'âkıbet muhîttüñ kenârı (2) görindi, çıkup leb-i deryâyâ yetdük. Deñizden halâs olduğumuza secde-i şükr itdük. Andan taht-ı Süleymân (3) muhîtt kenârına konuldu cemî' mahlûkat yiryüzüne endiler, sâf sâf, âlây âlây kondılar. Andan Süleymân (4) İbn-i Cân deñiz mâliklerine hükm itdi, deñizden balıklar çıkardılar ve 'anber-i esved çıkardılar (5) ve cin taiffesine 'üd u 'anber, buhûr gıdâ indürdiler ve yırtıcı, tartıcı cânavarlar[a] balığ etlerin verdiler ve mûryât, haşerât (6) ya'nî kim mûr u mâr, zübâb cinsine, balıq cigerin ve bagırsağın virdiler, gıdâlu gıdâsın bahş itdiler ve dahı (7) hubûbât yiyici kuşlar taiffesine, cinne emritdi, muhîtt kenârında olan şahrâdan hubûbât cem' idüp getürdiler. (8) Ol dem¹ Süleymân nazârına yetürdiler. Fi'l-cümle Süleymân İbn-i Cân leşkeri yedi gün yedi gice anda olup (9) yediler, içdiler, râhat oldılar. Sekizinci gün 'aliyyü'l-şabâh gine Süleymân Cân kavminüñ begleriyle, hayl ü (10) haşemi yegleriyle serîr üzerine geçüp oturdu ve dahı cin, cân kavmi maqâmlu maqâmında (11) oturdılar. Andan dört² dürlü yıl gelüben taht-ı Süleymânüñ altına girdiler, götürdiler. Yirle (12) gök arasına yetürdiler, andan yine ol Tıyr-ı Kebîr kulağuz olup, rehberlik idüp, uçup gitdi. (13) Ardınca taht-ı Süleymân kuvvetiyle 'azm-ı Cebbârân itdi. Üç gün³, gice ve gündüz taht-ı Süleymânî (14) gitdi. Dördinci gün

3.st. muhîtt: B'de 2.st.

5.st. ve cin taiffesine: B'de 4.st. ; tartıcı: dartıcı B ; mûryât: mûrayân A / mûzyât B

7.st. hubûbât: B'de 6.st.

¹ Metinde "ulu kadem" şeklinde yazılmış.

² "dört" A'da yok.

12.st. gök: B'de 11.st.

³ "üç gün" A'da iki kez yazılmıştır.

şubh-dem olıncağ Cebbârân vilâyetine yetişdi dahı bir ulu 'azîm (15) şahrâ göründi. Çemenler, yâsemenler, sünbül, za'ferân, ergavân, zeymurân, nu'mân, behmen, gülzârdur ve ağaçları 'ûd u kâfûr (16) şandal ve şimsâd ve nâr, serv-i sehî ve 'ar'ar ve sanevber idi. Bu şahrânuñ ortasında bir 'acâib şehr-i â'zam, (17) burc ve¹ bârûsı muhkem ve anûñ gibi 'âlî bülend kal'adur kim kuleleri üç felege (18) beraber ve Hindî-ka'ri yedi kat yirden sevr, semege berâber olmuş ve şehrûñ üzerinde (19) pîl-i Mısr mişli bir âb revân revân olmuş akar dahı yüz sürdüğü yirler sebze-zâr, lâle-zâr (20) olmuş. Andan Süleymân müvekkel-i bâda tahakküm-i hükm eyledi şehr-i Cebbârân muğabelesinde (21) ol revân olup akan ırmağ kenârına kındı. Andan Süleymân İbn-i Cân kavmi begleriyle 16b (1) tahtdan enüp, hınke süvâr olup, ol şehrûñ kal'ası kapusuna geldükde gördiler kim, bir ulu 'azîm kal'adur ki, (2) kapusunun eni 'Arab arışıyla beş yüz arış ve uzunı biñ arışdı ve bir 'aceb dahı bu kim, (3) kapusunda yek-pâre süsi var. Biri ruhâmî ve biri somâkî mermerden ve iki kanâdı kapusunun yek-pâre yeşim taşlarından (4) mücellâ ve muşaffâ. Ammâ kim bu kapunun üzerinde çâr-rükn bir dâr çatmışlar ol dâruñ üzerinde kavsi (5) kuzâhlayın kemer bağlamışlardı. Ma'âdin taşlarından evveli somâkî mermer, ikinci dahne-i frenkî ve üçüncü taş (6) necefden, dördüncü yâkût-ı remmânîden, beşinci elmâsdan, altıncı zebercetden, yedinci pîrûzedden.

14.st. gitdi: B'de 13.st.

15.st. sahrâ göründi. Çemenler: B'de 14.st.

16.st. sandal ve: B'de 15.st.

¹ "ve" B'de yok.

18.st. beraber: B'de 17.st.

19.st. pîl-i Mısr: B'de 18.st.

20.st. olmuş: B'de 19.st.

1.st. kim: ki B ; kal'adur ki: kal'adur kim B ; -dur ki: B'de 2.st.

5.st. kuzâhlayın kemer: B'de 4.st. ; ikinci dahne-i frenkî: ikinci dahne-i mermer frenkî A ; "mermer" in üzeri çizilmiş

6.st. necefden: B'de 5.st.

Andan Süleymân (7) İbn-i Cân kapuyı açmak diledi mümkün olup feth idemedi. Cinnilere hüküm eyledi dem (8) çeküp uçdılar, hevâ yüzünden ol kısrufî içine enüp girmek istediler, bir yilile od kal'a içinden (9) felege çıktı, âteşi, 'alevi çıktı, yakdı, helâk itdi. Andan Süleymân İbn-i Cân ehremenlerden ve gûl, 'ifritden (10) gönderdi. Kaçan ki bunlar uçup, kal'a üzerine geçüp ki, cemî'inüñ kal'anufî odı çıkup mecâl virmeyüp, kabkara (11) yakdı. Süleymân İbn-i Cân, ne kadar kim cehd itdi, ol kal'a'ı açup içine giremedi ne varıduğun (12) göremedi. 'Akıbet Allahü Te'âla'ya nâz u niyaz eyledi. Birinci kat gökden bir ferişte indi kim, Süleymân'a selâm (13) virüp eyitdi kim; yâ Süleymân İbn-i Cân, Allahü Te'âlâ saña selâm idüp eydür ki, ol Kıym-i Cabbâr Kal'ası'nuñ (14) içine senden öñdin zamân-ı evâilde gelen Süleymânlar dahı¹ içine giremedi ve senden soñra gelenler girmeyiserdür (15) didi. Ammâ ki zamân-ı âhirde Mekke ve Medîne yirinden, 'Arab [ve] 'Arbâ diyârından, Beytü'l-mukaddes kenârından (16) bir peygâmbere kopa didi. Âdem-i Şaîfî neslinden nübüvvet hâtemin eline ala, Süleymânlık rûzî kılınup (17) tahtını yil yirle gök arasında götürü, bu Kıym-i Cebbârân milkine götürü, ol Süleymân İbn-i Dâvud bu (18) kısrı görüp tılsımâtın feth idüp içine girüp, 'acâîbden, ğarâîbden ne varise göre. Bu kısrufî (19) tılsımâtı, fethi anufî elindedür. Saña girmege emr yok diyü cevâb virüp dahı naşîhat idüp (20) ol melek yine

8.st. çeküp: B'de 7.st.

9.st. felege: B'de 8.st.

10.st. gönderdi: B'de 9.st.

11.st. yakdı: B'de 10.st.

12.st. göremedi: B'de 11.st.

13.st. virüp: B'de 12.st.

¹ "dahı" A'da yok.

14.st. girmeyiserdür: B'de 15.st.

15.st. kenârından: B'de 16.st.

felege 'urûc itdi. Süleymân İbn-i Cân bu sözi eşidüp münfa'îl olup, andan kapudan (21) dönüp, kal'anuñ çevresin teferrüc kı lup, kal'anuñ kapusına gelüp, 17a (1) nazâr kı lup, gördi kim bu kal'anuñ kapusı öfinde dört 'amûd var. Ol 'amûdlaruñ (2) üzerlerinde bir dâr çatılı, ammâ ol dâr üzerinde bir kemer var ve ammâ kim ol 'amûdlaruñ (3) her birisinüñ yüksekliğine gözler irişmez. Bu 'amûdlaruñ üzerlerinde birer halka var kim, eyle 'azîm ki tûlı, (4) 'arzı yüz arış ola. Her birisinüñ üzerinde târîh var. Târîhleri yazılmış, tîgile kazılmış ve her birisinüñ (5) târîhin gördiler. Yazılmış ki Kavm-i Cebbârân baña fülân ibn-i fülân dirler, neçeler gelüp ni'metüm yirlerdi. 'Âkîbet bu diyâr, (6) bu şehir, ma'mûriken Bahr-ı Muht' den bir dürlü tâife gelip bu memleket kavmini kırup helâk itdi. Anuñ gibi (7) kavmidi kim her biri cengde biñimize cevâb virürdi ve dağı anuñ gibi kâmetlü ki 'azîm yüksekleridi, (8) el uzadup dizlerine iremezduk. Gerçi kim ol denizden çıkan kavmüñ kad ü kalıbın, şeklin görmek (9) isterseñ bu kal'anuñ garbisinden yaña kal'a misâli taş var, melik-i Cebbârân, ol taş (10) anlaruñ şeklinde üstâdlara düzdürmişdür. Görüp teferrüc kılasız dimiş. Süleymân İbn-i Cân târîhden bu haberi (11) alup kal'anuñ garbisinden yaña geldük, nazâr kı lup gördük kim kal'a misâlinde bir yüce taş (12) şöyle kim, yüksekliği üç biñ arış var ve eni dağı beşyüz arış var. Baş yayın balığı başına beñzer, (13) ammâ ki altı gözleri yeri nişanı, sekiz dağı elleri var ve sekiz dağı ayağı var ve ellerinüñ hey'eti ayu eli gibi (14)

20.st. kapudan: B'de 21.st.

1.st. dört 'amûd var. Ol 'amûdlaruñ: B'de 2.st.

2.st. ammâ ol dâr üzerinde bir kemer var ve ammâ kim ol 'amûdlaruñ: B'de 3.st.

3.st. üzerlerinde: üzerinde A

5.st. târîhin: B'de 4.st.

10.st. anlaruñ: B'de 9.st.

13.st. eli gibi: B'de 14.st.

tuynaqlu, pençelü ve ayakları dahı ejdehâ ayağına beñzer ve kıyruğı dahı ejdehâ kıyruğına beñzer (15) ve bir 'acâfîb bu kim, cemî' â'zâsı 'Arab nîzesi gibi kemükden süñü gibi süñükleri var. Şöyle kim (16) nebtîz gibi ucu dari dürür ve bir 'acâfîb sekiz elinde sekiz ħarbesi var. Balık süñüklerinden (17) eyle 'azîm balık süñüğü gibi el kemiyinüñ üç yüz âriş var ve eninüñ devri dahı elli âriş ve gögsünde (18) yedi saşır yazılmış, rûşen tîğile kızılmış. Süleymân İbn-i Cân hükm eyledi, kendünüñ ħassü'l-ħas vezîr (19) lerinden hukemânuñ ulusu 'ulemanuñ re'îsi Loķman-ı ħakîm, ol ħařtı müşala'a kılup ne dilce olduğın (20) bilüp okudu. Yazılmış kim nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Böyle yazmış ħařtı dilince yazan

(21) Ki'y cihân milkin seyr kılıp gezen

2. Ĥaķ t.'a.'dan Süleymânlık bulan

Biñ bir ümmet ħalkını fermân kılan

17b (1)3. Taştını göklerde yiller götüren

İzn-i Ĥaķ'la řarķ u ħarba yitüren

4. Dîv-i cinle daim iden ceng ü ħarb

(2) Zabt iden maħlûķ řarķ ħarb heb

14.st. beñzer: B'de 15.st.

15.st. kim: B'de 16.st.

17.st. gibi: ki B

18.st. yedi: B'de 17.st.

19.st. ne: bir A

21.st. Te'âlâdan: t.'a.'dan A ; olduğın: B'de 20.st.

5. O Süleymânlık yüzügin ele alan
O nübüvvet kürsisin qâdrin bilen
- (3) 6. Emr-i Hâk'la çünki bunda iresin
İşbu kaşrı â'zamı ki göresin
7. Bilesin kim ben dağı bir hânidüm
- (4) Bu cihânun cismi içinde cânidüm
8. İsmimüzdi Şeh Süleymân Â'zamî
Hâk müyesser itdi baña hâtemi
- (5) 9. Hâk Süleymânlık yüzügin viridi çün
Halk-ı 'âlem oldu fermân sernigûn
10. Çünki Allah yüce kıldı bahtımı
- (6) Kâf-be-kâf götürdi yiller tahtımı
11. Biñ bir ümmet emrüne me'mûridi
Bir bölügi 'askerümüñ mûridi
- (7) 12. Emr-i Hâk'la hizmetüm itdi melek
Dilegümce devr kıldı nüh-felek
13. O zamânüñ halkı â'zam has u 'âm
- (8) Emr-i Hâk'la hükmüne olmuşdı râm

14. Her birinüñ kâmetindi bir hisâr

Başu kûbbe kolları sanki çınâr

(9) 15. Biñ bir ârşun olurdı kâmeti

Korkudurdı Merrîh anuñ savleti

16. Ağzı ğârı saçuben nâr-ı semûd

(10) Burnı yili esdürürdi bâd-ı hûd

17. Bañr-ı 'ummân gelmezidi dizine

Gökde bulutdı niķâbı yüzine

(11)18.Çünki bunlar söze gelse ol zamân

Güm güm ötüp iñleridi asumân

19. Evvel anlar mü'minimiş ne ki var

(12) Hakk'a tâ'at iderimiş âşikâr

20. Şoñra zâlim oluben ermiş bular

Hakk'a tâ'at itmeyüp yermiş bular

(13)21. Hakk Te'âlâ bulara kılup 'ikâb

Bağrî halkı gönderüp kılur 'azâb

22. Her birinüñ kâmeti bir kûhsâr

(14) San cehennem kapusı gözi yanar

23. İki biñ ârşünimiş hep kâmeti

Çün balık dişi kemükden hılqati

(15)24.Üstüh^vân tenler veli ahen-sıfât

Ƙavm-i Cebbâr serçe olar¹ şâhin-sıfât

25. Her birisi götürür seng-i saqıl

(16) Tağ gibi hısmın urup kıılır zelif

26. Kavm-i Cabbârile anlar ceng ider

Ƙânlarından yir yüzün lâ'l-reng ider

(17)27.Ƙarşu tıran halkı anlar hep kıırar

Taşlar atup beynisin hâke kıarar

28. Ekserî kaçup velî olur halâs

(18) Cem' olur bâkî kıalanı her hışâş

29. Üstüh^vân tenler gedicek bahre hep

Cem' olur bâkî kıalanı pür-gazab

(19) 30.Bes zamânile yine bunlar çoğulur

Halka zılm idüp Hakk'a 'asî olur

31. Emr-i Hakk'la cem' idüp leşker tamâm

(20) Ƙavm-i â'zam direng itdüm hâs u 'âm

32. 'Askerile tahtımı götürdi yıl

¹ Metinde "olur" şeklinde yazılmış.

Bunda geldim ol zamân içinde bil

(21)33. Kāvım-i Cebbâri kıldum ben de ceng

Dünye'î itdüm gözlerine ʃar u teng

34. Eyle kırdum anları k'oldı helak

18a1. K'itdi tahsîn nüh felekle meh melek

35. Ol kavimden komadum kaʃâ eser

Bu diyârı ʃıtdum andan ser-te-ser

(2) 36. İşbu ʃasrı kim görürsin üstüvâr

Ben Süleymân yapmışam her ne ki var

37. Lîkin itdüm bunda bir hoş ʃılsımât

(3) Kimse girmez içine iy pâk-i zât

38. Biñ Süleymân cehd iderse girmeye

Kapusın açup içine girmeye

(4) 39. Hâşre yakın¹ gelür ammâ bir kavım

İsm-i Âdem sünnî ʃutar hep şavım

40. Yedi biñ yıl ʃalıcak hâşre tamâm

(5) Nesl-i Âdem dünye'î ʃutar tamâm

41. Bir Süleymân gele Âdem aslı ola

34 b) Ki'tdi tahsîn nüh felekle meh melek: Ki tahsîn neh felege meh melek A

38 b) içine girmeye: içini görmeye B

¹ A'da "gelür"den önce bir elif yazılarak üzeri çizilmiş.

Ceddi İbrâhîm Halîl'üñ nesli ola

(6) 42. Atası Dâvud ola bahtı 'azîm

Hem nebî mürsel ola ol kerîm

43. Çün nübüvvet hâtemin ala ele

(7) Tahtını yil götürüp bunda gele

44. Tahtgâhum cümlesin seyrân ide

Kaşrum için gün gibi devrân ide

(8) 45. Çok teberrük kodum aña yâdigâr

Hân mân genc ü la'î ü sîm ü zer

46. Ol Süleymân İbn-i Dâvud oliser

(9) Yâdigâr aña müyesser oliser

47. Andan özge kimse kaşra girmeye

Bunda ne vardur haber hem vermeye

(10) 48. Böyle diyüp¹ ol Süleymân Â'zamî

Âhir itmiş resm-i târih eklamî

49. Bu 'acâib kıssadan alup 'iber

(11) Vir şalavât Muşafâ'ya yâdiger

Dâsitân-ı ceng-i Horâsân ve kıssa-i Tubba' bin Asda'

¹ "diyüp" A'da yok.

(12) Hâkîm kavlince cinler serhengi Elhenc-i cinnî, Süleymân İbn-i Cân târifinden ol 'acâîb sözleri, Süleymân (13) bin Cân bu levhadan bu haberleri eşidüp hayrete vardı, deyüp Elhenc-i cinnî Süleymân bin Dâvud nazarında bu 'acâîb (14) ü'l-ğarâîb, hikmet-âmîz 'ibretu'llah sözleri gûş idicek ta'accüb eyledi. Bular bunda Elhenc-i cinnîyle (15) Süleymân 'a.m. sohbette, dimekte ve işitmekte, ammâ ki bizüm kıssamız ez-ân-cânib Ğazanfer-i (16) cihân-sûza geldi ki Rûh kuşu arkasına binüp Süleymân'a, Bağdâd'a gelmişdi. Raḥne (17) kuşu ve Tubba' Halife, Süleymân'dan Ğazanfer'e haber sordı. Ol daḥı ne vechile kendüyi (18) ve Ra'd İbn-i Bark'ı haber almağa gönderürken ve kuşlar arkasına bindürürken haber verdi. Bağdâd Halifesi (19) eşidüp şâd oldu. Bular bunda ammâ kim bu cânibden bizüm kıssamız Ḥorâsân pâdişâhına geldi. (20) Nite, şöyle kim, Süleymân'ın karındaşı Edinyâ Bin Dâvud iğvâsıyla Ḥorâsân leşkerin cem' idüp ve Kandeḥâr-ı (21) 'İfrît daḥı dîvler çerisin cem' idüp, yir yüzinde Ḥorâsân leşkeri yürüyüp ve hevâ-yı fenâda ehremen 18b (1) leşkeri uçup, gelüp, Bağdâd Kal'ası üzerine enüp, Kal'a-i Bağdâd'ı çevre alup, kuşadup (2) kondılar. Andan Süleymân karındaşı Dâvud Peygâmbere oğlu Edinyâ, sürüp Ḥorâsân pâdişâhı nazarına (3) geldi, eyitdi: Yâ şâh-ı cihân, eger Bağdâd'ı feth itmek dilerseñ, buyur ki yir yüzinden (4) âdemî zâd ceng eylesün ve gök yüzinden dîvler âheng eylesün, diyicek şâh-ı Ḥorâsân emr (5) itdi. Dîvü'l-eknâf hûn-h âr ki pehlevânidi, Ḥorâsân leşkerini atlara bindirüp, tîr-endâzların (6) öñ şafa tûtup, kal'aya cenge âheng itdiler. Ol kadar oḡlar atdılar kim, oḡdan kal'a oḡlu kirpiye (7) döndi ve peykân çarbından kal'a taşları egeden geçmiş dörpiye döndi.

18.st. ve Ra'd İbn-i Bark'i: B'de 17.st. ; bindürürken: bindürdügün B

19.st. eşidüp: B'de 18.st.

6.st. kim: ki B

Andan soñra dîvler (8) şultânı Kandeñâr-ı dîvî kığırdı, kal'aya yürüş kıla. Ca'ca'a-i dîvle Mahneka-ı dîv, Kastât-ı dîv, Helhâl-ı dîv, (9) Ğassâk-ı dîv, Şamşâm-ı dîv ehremenler leşkerini dem urup çekdiler. Kara bulutlar gibi yirle gök (10) ortasında dem çeküp, uçup, birbirin geçüp, ağızlarından zehirlü od saçup, seng-i âsiyâb (11) gürzlerini omuzlarına urup, kal'a üzerine yürüyüş itdiler. Ez-ân-cânib Bağdâd Halîfesi Tubba' İbn-i Asda' (12) düşmen leşkerinüñ cengini ve dîvlerüñ âhengini ki, gördiler burc, bârû üzerine çıķup (13) düşmen leşkerini top ve tufenge tutdılar, 'azîm ceng itdiler, ammâ ki Bağdâd (14) 'âlimleri burc u bârû başlarında şurup, İnc'îl, Tevrât okuyup, 'azâyimlerle cümle kalan dîvleri (15) süst kılup hevâdan düşürürlerdi. Pehlevânlar üşüp, dîvlerin ellerin kafalarında bağlardı. Cân ve cigerlerin (16) tağlardı. Ammâ ki ehremen leşkeri 'azâyimleri görüp kal'a içine girmege havf idüp (17) Kandeñâr-ı dîv emrile Şât İrmağı kenârında seng-i âsiyâb misâl taşları çıkarup felek yüzine (18) uçup, yirle gök arasında muķâbil hevâ-yı fenâda şurup kal'a kavmine taşlar yağdurdılar. Niçe (19) müsülmânları helâk¹ itdiler. 'Azâyîm 'âlimleri dağı 'azâyim okıyup hevâ-yı fenâda olan dîvlere okururlardı. (20) Efsûn haşşasıyla, Zebûr, Tevrât âyeti berekâtiyle, Haķ 'inâyeti birle Süleymân Nebî mu'cizâtıyla ol ceng (21) iden ehremenleri süst-endâm kılup, kal'a üzerine düşürüp tîğ-ı Hindî üşürüp helâk 19a (1) iderlerdi. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Dîv i insân ol zamân k'eyledi ceng

8.st. sulñân: B'de 7.st. ; yürüş: yürüyüş B

11.st. Asda': B'de 12.st.

15.st. süst kılup: B'de 14.st.

¹ "helak" A'da iki kez yazılmış.

20.st. ceng: B'de 21.st.

Gökde Merrîh heybet alup olurdu deng

(2) 2. Ol kadar kân ağıdı kim gark oldu Şağ

Kândan oldu kal'a faşı la'l-reng

Nesr: Hâkîm kavlince (3) tâ ahşam olunca 'azîm ceng oldu. Çünkü vakt şâm oldu, dîvler dahı Kândeğâr-ı dîvle cengden (4) döndiler. Horâsân Şâhı'na geldiler ve Zü'l-eknâf-ı pehlevân dahı cengden el çeküp, Horâsân (5) begleriyle, 'Irâk serverleriyle, İstiğrâ pehlevânlarıyla, Tûdemûr sâhib-kıranlarıyla sürüp Horâsân (6) şâhı nazarına geldiler. Devâm-ı devletine du'â kıilup yirlü yirine geçüp oturdılar. Sağ yanında Edinyâ Bin Dâvud (7) oturdu zerrîn kürsî üzerinde ve sol tarafında pûlâd sandal üzerinde Kândeğâr-ı dîv geçüp oturdu. (8) Bakî ehremenler serhengleri ve Horâsân melikleri yirlü yirinde karar kıilup oturdılar. Bakî (9) leşker ayak üzere şurdılar. Andan hûn geldi. İnsân melikleri öñlerine şofralar yayıldı (10) ve Kândeğâr-ı dîvle dîvler öñlerine altun, gümüş mecmirlere 'üd, şandal ve misk, kâfur ve z'âferân-ı 'abîr (11) düzürüp buğûrlarla ziyâfet itdiler. Çünkü şafdan şofralar götürüldi, andan sîmsâk sâkîler (12) altun kâdehlere gülgûn şarâblar koyup, râhatü'l-ervâh diyüp, oturan dîvân meliklerine ve ehremenler (13) serhenglerine kâdeh sundılar. Mâ-hazâr çünkü kâdehler sunuldu, şarâblar içildi, sözden(14) söz açıldı. Andan Horâsân Şâhı eyitdi: Yâ Horâsân melikleri ben şöyle kâsd

3.st tâ ahşam: B'de 2.st.

5.st. Begleri'yle: B'de 4.st. ; pehlevânlarıyla: Serverleriyle A

6.st. Şâhı nazarına: B'de 5.st.

7.st. oturdu: B'de 6.st.

10.st. 'abîr: B'de 11.st.

12.st. ve ehremenler: B'de 13.st.

iderdüm ki (15) bugün ahşâma komayup bu Kal'a-i Bağdâd'ı feth iderdüm. Andan subh-dem göçüp, Süleymân üzerine giderdüm. (16) Ammâ ne 'aceb ki rûzigâr fırsat virmedi. Elümüz düşmân yaqasına irmedi diyüp bir âh itdi. (17) Andan Kande-hâr-ı dîv eyitdi: Yâ Horâsân Şâhı ben bunca zamândur ki insânla ceng iderem (18) bu kal'anuñ 'azâyim hûnları gibi dîvler süst idici görmedüm ki, benüm bugün baña yaqın (19) ehremenlerümi, 'azâyim kuvvetiyle helâk itdiler. Bilmezem ki yarın hâl ne ola diyüp, fikirde iken (20) nâgâh gördiler bir aq saqallu muhteşem kişi, başında 'imâme, egninde cübbe, elinde 'asâ, boynında rıdâ içerü (21) girüp, kadd-ı hamîde kılup, selâm virdi. Şâh-ı Horâsân ol pîri görüp 'izzet kılup yanına aldı 19b (1) ve sordı: Kim ne kişisin neye geldüñ? Eyitdi ki: Beni Tubba' Halîfe hazretüñe gönderdi, senden amân (2) ister. Eydür kim, ben bilürem ki şâh-ı Horâsân Kande-hâr-ı dîv¹ kuvvetiyle bu kal'a'ı feth ider. Ammâ kim ben Süleymân'dan havf (3) iderem içâ'at itmege velakin andan maksûdum budur ki kendüzi yarın bile atlansun kal'anuñ (4) dört cânibinden 'azîm ceng eylesünler ve dahı ne qadar dîv leşkeri varsa her birisi götürübildügi deñlü (5) taşları götürüp hevâ-yı fenâ yüzinden kal'a içine atsunlar. Eyle kim kal'a halkınuñ ba'zısı (6) helâk olup, ba'zısı 'âciz kalup, nâçâr olıcaq ben dahı amân dileyüp şâh-ı Horâsân'a kul olayın. (7) Ammâ be-şarף-ı ân ki, baña yüzügin göndersün tâ ki gönülüm inana diyüp, ol pîr, Horâsân Şâhına du'â kıldı. (8) şâh-ı Horâsân eşidüp, şâd olup barmağından hatemin

15.st. iderdüm: B'de 14.st.

18.st. bu: B'de 17.st.

1.st. kim: ki B

2.st. ister: B'de 1.st.

¹ A'da "dîvle" yazılmış "-le"nin üzeri çizilmiştir.

6.st. helâk: B'de 5.st.

7.st. Ammâ be-şarף-ı: B'de 6.st. ; baña yüzügin: baña amân yüzügin B

çıkarp ol pîre virdi ve hıl'at geyirüp (9) eyitdi ki: Var benden Tubba'ya selâm it sözüni kabûl itdüm. Yarın ceng-i sultânî kılam (10) 'âciz olıcağ benden âmân dileye, âmân virem. Havf itmesün diyüp, ol pîr bu sözi eşidüp, (11) baş koyup, hâtem-i şâhı alup gitdi. Meger kim ol pîr Şeytân'ımış. Maşsûdı buyidi ki (12) ziyâde ceng-i 'azîm ola, tâ ki Bağdad halkı kırıla, helâk ola. Mü'minler kırılmasına ferağ kesb ide. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(13)1. Gör ne mel'ûn nâ-bekâr olur recîm

Kim ider fitneyile igvâ delîm

2. Balsa cümle halkı kırup ol pelîd

(14) Ezdirüp kılayidi yirin cahîm

Nesr: Hâkîm kavlince şeytân kim hâtemi alup gitdi. Zürriyâtiyle (15) yirle¹ gök arasına çıkup, iki düşmân leşkeri ceng ide diyüp teferrüc ide, bizüm kıssamız bu yaña Tubba' Halife'ye (16) yetdi. Çünkü ol gün ahşâma degin ki ceng itdiler, ahşâm olıcağ tabl-ı âsâyiş çalup, (17) cengden vaz gelüp, cemî' ulemâ vü zühhâd bir yire cem' oldılar. Andan ol tütğün dîvleri emr itdi getüreler. (18) Cemî'sini 'azâyimleyüp zindâna koyup habs itdiler. Ammâ ki bu düşmân leşkerinden (19) gayet 'âciz olup Allah'a tazarru' idüp tûrurken oldı ki, Süleymân Nebî'nüñ gönderdüğü Gazanfer-i (20) cihân-sûz ayağ üzerine kalkup eyitdi: Yâ şâh-ı cihân gam yime ki, ya bu gice ya şubh-dem

8.st. geyürüp: B'de 9.st.

9.st. kılam: B'de 10.st.

11.st. şeytanımış: şeytânü'l-la'înidî B

¹ "yirle" A'da yok.

17.st. itdi götüreler: B'de 18.st.

Süleymân (21) leşkerinden saña yardım gelür ya budur ki, cin leşkeri gelür veyâhûd Süleymân, 20a (1) devletiyle kendüzi gelür. Hemân gayret kılmak gerek, ceng itmek gerek. Ammâ ben bir fikir dahı itdüm. Bu beni (2) getüren Kuḡnûs kuşu ki vardur. Süleymân hazretine bir nâme yazup, ‘âlimlerden bir ‘âlimi kâsıd kılup, Kuḡnûs (3) arkasına bindürelüm. Süleymân nazarına göndürelüm. Düşmen elinden zebûn olduğumuz (4) bildirelüm diyicek Tubba’ Halife Ğazanfer’üñ sözün maḡbûl tutup bir nâme dahı yazup (5) vasf-ı hâli takrir ve düşmen ġâlib olduğın tahrir, ser-cümle-i kıssa taştir idüp, dahı [Râdî-i ‘Âlim] nâm ‘âlîme nâme (6) virdiler. Andan Kuḡnûs kuşunuñ nazarına iletdiler. Yedi koyun gevdesin yedi gümüş şınıya koyup (7) Ğazanfer bir koyunu şınıyile Kuḡnûs kuşunuñ öñüne kodı. Kuḡnûs¹ Ğazanfer’i görüp, bilüp, boz yire (8) sürdi. Andan ol kara bulut gibi kanâdların yayup göge yelkeni gibi yukaru (9) kaldurup, lenger gibi âhen pençelerin leşe tuynak, kaynak urup, pâre pâre iderdi. (10) Loḡma loḡma kılup ağziyle yudardı. Çünkü ta’âmdan yidi, dilince hâlika hamdın didi. Andan (11) Ğazanfer² ilerü varup işâretle nâme’i ve ol ‘âlimi götürüp Süleymân cânibine kol şalup, beşâretile (12) işâret itdi dahı ol ‘âlimi Kuḡnûs’uñ arkasına virdi ve bir Hindî dülbendle Kuḡnûs’uñ arkasına (13) düşmesün diyü muhkem bağladı. Andan Kuḡnûs kuşu dahı Ğazanfer’i görüp, bilüp, nâme’i (14) virüp ol ‘âlimi arkasına bindüricek hissile bildi ki, Süleymân’a ilenciyle nâme gönderdiler. Andan (15) Kuḡnûs

2.st. Kuḡnûs: B’de 3.st.

5.st. vasf-ı: B’de 4.st. ; olduğın: oldı A ; [Râdî-i ‘Âlim] metinde yok.

¹ “Kuḡnûs” A’da yok.

7.st. boz yire: B’de 8.st.

10.st. loḡma loḡma: B’de 9.st.

² “Ğazanfer” A’da yok.

dağı karşısında tûran bir bal mûmiyle fenâr ağzına alup kara bulut gibi kanâdların açup, kaža (16) ve kader gibi felege kalkup¹, uçup, yirle gök arasında 'azm-i Süleymân idüp gitdi. Ammâ ol şem'idânla fanûs (17) ki ağzında dutardı ki, mûm söyünmezdi. Fanûsa zarar virmezdi. İki cânibden kal'adağı (18) mü'minler ve taşradağı Horâsânîler anı gördiler ki, bir gırıldı kopdı ve kal'a içinden bir kara bulut (19) gibi nesne felege çıktı. Ağzında bir fanûs içinde mûm yanar. Bu mûm şulesine nazır (20) itdiler, gördiler ki, bir 'azîm ulu kuş üzerinde bir âdem "lâ-ilâhe illa'llah Dâvud halîfetu'llah Süleymân (21) emînullah"² diyüp gider. Gayet ta'accüb idüp, Kânehâr-ı dîve emr itdiler, dîvler serhenginden Kaştâf 20b (1) dem çeküp Kuknûs'ı dutmağ ardınca gitdi. Ammâ Kuknûs anuñ gibi tîz uçdı ki, dîvler ardından yetişemedi. (2) Ammâ ki Kaştâf-ı dîv irişdi, yakın iricek elinde bir köklü çenâr ağacı varidi. Çalıyle çalı kuşçuğazın (3) çarpar gibi ol 'azîm dîv diledi ki, ol 'âlimi ve Kuknûs'ı urup helâk ide. Ez-ân-cânib Râdî-i 'Âlim (4) dağı dîvüñ geldügin gördi. Tevrât'dan yidi âyet ve Zebûr'dan dört âyet 'azâyim okuyup üzerine (5) okırdı. Berekât-ı ism-i â'zam Kaştâf-ı dîv süst olup elindeki gürzi salı (6) virüp mecâli kalmayınca def'i Kuknûs kuşu yetişüp dîvüñ sağ eline sağ pençesin (7) geçürüp ve sol eline sol pençesin geçürüp, alup, Süleymân'dan yaña gitdi. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(8) 1. Gör 'azâyim hassasın iy kâmgâr

16.st. ve kader: B'de 15.st. ; arasında: arasından B

¹ "kalkup" A'da yok.

18.st. Horâsânîler: Horâsânîler B

² Arapça ibare (Allah'tan başka ilah yoktur, Davud onun halifesidir, Süleyman emindir.)

4.st. üzerine: B'de 5.st.

5.st. Salı: B'de 6.st.

Kim ne ḥassa kômîş anda Kirdgâr

2. Dîvi cinni süst ider okuyıcaḳ

(9) Vir şalavât Muştafâ'ya yâdigâr

Nesr: Ḥakîm ḳavlince bular Süleymân cânibine gitmekde (10) bizim kıssamız ez-ân-cânib Süleymân hazretine geldi. Nite bundan öñdin ki Süleymân hazreti (11) Ra'd İbn-i Barkile Ğazanfer-i cihân-sûzı Rahne kuşına ve Kuḳnûs kuşıyla arkasına bindirüp, dil almağa (12) ki göndermişidi. Ğazanfer Kuḳnûsile ḳal'aya girüp âmmâ ki Ra'd İbn-i Bark düşmâñ (13) leşkerine yakın gelicek Rahne kuşı'ndan enüp leşker kenârında bir kişi ḳaravul beklerken (14) bulup, iki elin ḳafasında bağlayup, Râhne kuşınıñ ḳaynağına vurup ol gice alup Süleymân nazârına (15) gelmiş idi. Süleymân ol kişiden Ḥorâsân Şâhı'nuñ Bağdad'a geldüğün ve Ḳandehâr-ı dîv (16) ittifâk itdüğün beyâñ ḳılmışdı ve andan soñra ol peyk dahı Süleymâñ nazârına yitüp (17) Tubba' Ḥalife'nuñ nâmesin sunup ḥaber virmişidi. Süleymân hazret eşidüp ğâyet ğamgîn olup, (18) şubḥdem dîvân ḳurup, ins ü cin beglerin ḳatına cem' idüp, diledi ki üzerine kendüzi vara. (19) Ammâ ki Loḳmân-ı Ḥakîm ve Âsaf Bin Berḥıyâ câiz görmeyüp eyitdiler. Yâ Nebîu'llah çün ki Ḥaleb şehrine (20) geldük, varalum Ḳuds-ı Mübârek'i dahı ziyâret ḳılalum. Üç gün anda ḫurup dördünci gün (21) devletile ya kendüñüz varasız yaḥûd cin leşkeriyle insân pehlevânların gönderesiz. 21a (1) Ḥorâsâñi şâhınıñ [askeri] ne miḳdâr

9.st. Süleymân: Süleymân'a B

11.st. dil almağa: B'de 12.st.

14.st. bulup: B'de 13.st. ; vurup: vürüp B ; Süleymân: B'de 15.st.

15.st. geldüğün: gelüp A

17.st.olup: B'de 18.st.

18.st. kurup: kılup A ; vara: B'de 19.st.

20.st. gün: B'de 21.st.

ola ki 'asker-i Süleymânî'ye muqâbil ola veyâhûd Kandeğâr-ı dîvûî ne tîkâtı (2) var ki segbânü'l-vesîlile mu'âraza kılıbile. Bunuñ gibi cüzî düşmânlara 'azametle kendü vire. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(3) 1. İşbu taht u şaltanat az degildür şehriyâr

Devletüñ eyle yüce kıldı şehâ Kirdgâr

2. Cümle dünyâ begleri düşmân olursa ger saña

(4) Hiç zafer bulmaz olur cümle ħor u şer mesâr

Nesr: Hakîm kavlince vüzerâ böyle diyicek Süleymân hazreti dahı (5) cinnîler şultânı Elhenc-i cinnîye hükm itdi kim, toksan biñ cin leşkeriyle melik-i Aħmer ve melik-i Meytağarûş (6) on biñ Benî İsrâ'îl pehlevânlarını ve üç yüz Şidâd-ı 'Âd sâhib-ķıranları atı tonıyla, altı harbeyile getürüp, (7) nişfü'l-leyl içinde kal'a-i Bağdâd'a vardılar. Tubba' Ĥalife'ye yardım kılup, Ĥorâsân Leşkeri'yle dîv çerisine tîğ-i âteş (8) uralar. Pes Süleymân emriyle melik-i Aħmer ve melik-i Meytağarûş toksan biñ cin leşkerinüñ (9) yarağın gördiler ve Benî İsrâ'îl beglerinden dahı Dâvud Peyğamber ķarındaşı İlyâs İşâ'î bâş diküp (10) pehlevânlardan Giv, Güderz ve Bürzîn ve Ĥaĥtân-ı 'Arabî ve Seķalân Rûmî ve Ra'd Bin Barķ ve Gührem-i (11) 'Âdî ve Ĥarğûs-ı 'Âdî üç yüz 'azîm pehlevânile ve on biñ 'Acem serverleriyle, on biñ 'Arab ve 'Arbâ dil-âver (12)

2.st. var ki: B'de 1.st.

7.st. tîğ âteş: B'de 8.st.

10.st. pehlevânlardan: B'de 9.st.

11.st. 'Âdî ve Ĥarğûs 'Âdî: B'de 10.st.

leri ve on biñ Asfarî nâmdârlarıyla ve beş biñ Endelüs tîr-endâzlarıyla ve beş biñ Rûmî ve Yunânî mubârizleriyle (13) fi'l-cümle kıssa'ı dirâz kılmayalum altmış biñ eri, atı, tonıyla altmış biñ cini götürüp, otuz (14) biñ cini dağı melik-i Ahmerile ve Meytağaruş-ı tekvînile karavul olup dem çeküp, uçup, insân (15) leşkeri yirle gök arasında götürüp gitdiler. 'Azm-ı Bağdâd itdiler. pehlevânlar cinler arkasında yir yüzine (16) nazâr kılup seyrân iderlerdi ve Süleymân'ı hükm-i fermânına hayrân kalurlardı. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(17)1. Gör Süleymân nicesi şulţânidi

K'ins ü cinnî hükmüne fermânidi

2. Cümle begler kapusına kul olup

(18) Dergehinde pâsubân Keyvânidi

3. Her nereye vardısıa buldı zafer

Zîre aña yarıcı henânidi

(19) 4. Gök yüzinde yil götürdi tahtını

İşi dünyâ gezmegü seyrânidi

5. Aña dağı kalmadı âhir cihân

(20) Şek tutarsañ o Süleymân kanidi

Nesr: Hâkîm kavlince melik-i Ahmer'le Meytağaruş-ı cinnî (21) toğsan biñ cin leşkeriyle altmış biñ 'Arab ve 'Arbâ pehlevânların, Şidâd sâhib-kırânları, 'Âdî 21b (1) dil-âverlerin, Benî Aşfar mubârizleri, Endelüs-i Mağrib-i ser-firâzların, Kayser-i Rûm

12.st. leri ve on biñ: B'de 11.st.

20.st. Ahmer'le Meytağaruş: Ahmer'le ve melik-i Meytağaruş B

tîr-endâzların, Efrasiyâb-ı (2) Türk kîne-sâzların, Sührâb Şâh tîg-zenlerin, Keykubâd
 ‘Acem şaf-şikenlerin, aşı, tonıyla, âlet ü harb ü (3) cevşeniyle zikr olan pehlevânları
 şerh olan şâhib-krânları, tabl u ‘alemle hayl ü haşemle cinnîler (4) kucağına alup,
 tevekkül-i Hudâyâ kılup, dem çeküp, yirle gök arasında çıkup, ‘azm-i Bağdâd idüp (5)
 gitdiler. Cin leşkeri yirle gök arasını tıtdı. Erenler na‘rası felek kulağın kör itdi. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(6) 1. İns ü cinnî götürüben gitdiler

Emr-i şehle ‘azm-i Bağdâd itdiler

2. Dem çeküben cinnîler uçaridi

(7) Hem-çü ‘ankâ birbirin geçeridi

3. Cin deminden gök yüzi oldı siyâh

Kim nefesden kararupdı mihr ü mâh

(8) 4. Ol erenler na‘rasından zât-i pâk

Zühre-i zehrâ olurdı anda çâk

5. Zî Süleymân k’ins ü cin fermânidi

(9) Hizmet iden kayser vü hâkânidi

6. Biñ bir ümmet hükmine çâkeridi

Kim kılınufı kemteri senceridi

(10) 7. Gökde şarşar götürürken tahtını

Yirde cinnî taşuriken rahtını

8. Şarq u ğarbı seyr iderken bâdile

(11) ‘Âlemi âbâd iderken dâdile

9. Aña dahı qalması âhîr cihân

Ĥâke yek-sân itdi cismin bu zamân

(12)10.Çok Süleymân geldi milk-i ‘âleme

Her birisi ĥâkim oldu ĥâterme

11. ‘Âkıbet bâda virüben tâc ü taht

(13) ‘Âciz olup sinler içre qodı raht

12. Qanı Şultân Hân Muhammed Bin Murâd

Yâ Firîdûn cemceme-i Keyqubâd

(14) 13.Cümlesinden arta qaldı bu cihân

Bâkı Ĥaq’dur zîre küllî gayri fân¹

14. ‘Âqıl olki virmeye dil ‘âleme

(15) Kim cihânuñ şâdisi degmez gâma

15. Söz budur ki söyledi Firdevs pes

Vir şalâvat Muşafâ’ya sözi kes

Nesr: Ĥakîm qavlince cinnîler insân leşkerin götürüp gitmekde bizim kıssamız
ez-ân-cânib Bağdâd ĥalîfesi (17) Tubba’ bin Asda’a geldi. Çünkü ol gece şubh olunca

10 a) Çok Süleymân geldi milk-i ‘âleme: Çün geldi Süleymân milk-i ‘âleme A

¹ “Küllî men aleyhâ fân”; Rahman suresi, 26. ayet

iki düşmân leşkeri biribirle qaravul koyup (18) turdılar. Dide-bânlar ve pâsubânlar vaqt-i seher olıncaya dek kal'a burcları üzerinde fanûslar yaqub hâzır (19) lıgıla turdılar. Çün kim ol gice geçüp vaqt-i seher ki yetdi, seher kuşçuğazları fesâhatla elhânile (20) hezâr destânile dillü dilince Hâlık'ı tesbîh idüp, mekânlu mekânında şakiyup ötmege başladı (21) ve pehlevânlar pîlleri ra'd-vâr na'ra urmağa ve tâzî atlar süheyle birle kişnemege ve tağda peleng, 22a (1) deryâda neheng ağız açup aırayup esneşmege başladı. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Çün seher-gâh oldı irişdi şubh-ı tâñ

(2) Oqunur Bağdâd Câmî'î üzre bâñ

2. Çağrışuben şehirde ötdi hurûs

Pâsubânlar burclar üzre çaldı kûs

(3) 3. Cânib-i ğarba gidüben mâhitâb

Çerh-i çarımından toğar pes âfitâb

4. Neyr-i 'âzam rûşen itdi 'âlemi

(4) Câme-hâbda tırdı cümle âdemî

5. İyki düşmân leşkeri açdı gözin

Cenge hâzır oluben dirdi özin

(5) Nesr: Hâkîm kavlınce ol zamân ki şubh oldı, Süleymân'ıñ kaynı atası Tubba'

bin Asda' hâlîfe hâzır olan (6) 'ulemâ ve hükemâyile pâk sudan arı abdest alup, şubh

17.st. koyup:koyuptur A

18.st turdılar: B'de 17.st.

namâzın kılup Tevrât, Zebûr âyetlerin (7) okuyup, tehîyyet tîğ birle nesl-i şeyâtîn boyunların tokuyup, namâzdan niyâzdan fârîğ oldılar. Andan (8) Allah'a tekbîr getirüp geçmiş peygamberler ervâhına şalavât virüp, ceng esbâblarına el urup (9) her biri cebe vü cevşen geyüp tevekkül-i Haq kılup, âhen-pûş olup burc, bârû üzerine çıkup (10) ceng yirlerin alup, erlik iden pehlevânlar erlik yirine turup, düşmân tarafına göz urdılar. Andan soñra (11) Sâdıq-ı Zâhidile yedi yüz yetmiş yedi 'ulemâ kal'anuñ her burclarınuñ üzerine çıkup dîv leşkerinden (12) halâs bulmağičün dâfireler çizüp içine girüp 'azâyim okumağa başladı ve Allah Teâlâ'ya niyâz (13) idüp, ihremenler şerrinden emîn olmağa necât istediler. Bu tarafdân Horâsân pâdişâhı dahı şubhdem¹ (14) olduğın ki bildi cebe vü cevşene müstağrak olup Horâsân beglerine tenbîh kılup cemf'si at (15) arkasına gelüp kal'aya yürüyüş itdiler. Yine ol Mihrâc Hân-ı İsfahânî on iki biñ (16) tîr-endâzile kal'anuñ şems tulû'undan yaña savâş virdi. İkinci yigirmi dört biñ kîne-sâzile Semerkand²-ı (17) melik, Şârûh şâhile kal'anuñ cânib-i şimâlinden yaña savaş virdi. Üçüncü kal'anuñ cenûb-ı cânibinden (18) yaña Naqlân-ı Sâlûmî otuz altı bîn Tubba' Halife pehlivânlarıyla cenge yürüdi. Dördüncü kal'anuñ mağrib tarafından (19) yaña Şâbûr Şâh-ı Sistânî altmış biñ hasım-efken bahâdurlarıyla cenge yürüdi. Çünkü Horâsân (20) leşkeri kal'a-i Bağdâd'ı çevre alup cenge turdılar. Şâh-ı Horâsân dahı bâkî kalan

5.st. olan: B'de 6.st.

7.st. andan: B'de 8.st.

10.st. ceng: B'de 9.st.

¹ A'da mürekkep damladığı için sadece mim harfi okunabilmektedir.

15.st. on iki biñ: B'de 16.st.

² "kand" A'da yok

17.st. melik Şârûh: B'de 16.st.

18.st. yaña Naqlân: B'de 17.st.

19.st. yaña: B'de 18.st. ; sistânî: sitânî A

20.st. leşkeri: B'de 19.st.

Horâsân serverleriyle (21) karavul olup, ceng iden dil-âverleriyle arka vurup tûrdılar. Kûs harbîyle çalındı. Atlar ayagından 22b (1) yedi kat yir delindi, tîr-endâzlar kal'aya oklar atmaya başladılar ve saf-şikenler ceng itmege ikdâm itdiler (2) ve mancılık taşların kal'anuñ yüce yirlerine pertâv idüp yakup vîrân itdiler. Cân, dilden Horâsâniler (3) 'azîm ceng itdiler. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Tîr-endâz ol kadar itdi hadeng

(4) Pehlevânlarile kıldı anda ceng

2. Kal'a oğdan döndi oğlu kirpiye

Taşı kandan olmışidi la'l-reng

(5) Nesr : Hakîm kavlince Horâsân leşkeri bu vechile ceng idüp tûrıcağ Kandeğâr-ı dîvile Ca'ca'a-i (6) ehrimen dahı şeyâtîn nesline tenbih itdiler. Her birisi қаза vü kader gibi yirinden tûrup seng-i âsyâb (7) gürzlerine ellerin urup dem tûtdılar, uçdılar. Bağdâdile gök yüzi ortasında geçdiler. Bâzısı hâmmâm (8) kubbesi miqdârı taşlar götürüp kal'a içine hevâ-yı fenâdan atarlardı.¹ Ecel gelen mü'minleri (9) helâk iderlerdi. Dîvler ağzından çıkan düttün² Bağr-ı Zulumât 'âlemi karañu itmişdi. Yirle gök arasın

21.st. karavul: B'de 20.st.

1.st. delindi: altında A ; itdiler: B'de 2.st.

2.st. Horâsâniler: B'de 3.st.

5.st. nesr: B'de 4.st.

6.st. ihrimen: B'de 5.st.

7.st. gürzlerine: B'de 6.st.

¹ "hevâ-yı fenâdan atarlardı" A'da iki kez yazılmış

² "düttün" A'da yok.

nesl-i şeyâ (10) fîn fütmişidi. Çün vâdî-yi cehennem gibi ağızlarından od 'âleme saçarlardı. Ba'zısı 'amûdile (11) ba'zısı seng-i âsiyâbile ba'zısı kökli çenârlarile insân leşkerin urup helâk iderlerdi. Âmmâ (12) ki 'azâyim hûnlardı dahı Zebûr, Tevrât âyetleri berekâtında, 'azâyim hâsiyyetiyle, Allah 'inâyetinle, (13) Süleymân mu'cizâtiyle ceng idüp mukâbil gelen dîvleri süst endâm kılpup kal'a içine düşürürlerdi . (14) Tîğ-zen, ser-firâzlar şaf çeküp şiken kine-sâzlar tîğ-ı Hindî çeküp bazısı helâk, ba'zısı (15) çâk vücûdın zahmnâk, menzilin hâk iderlerdi ve ba'zısın dutup bağlarlardı. Kahr (16) odiyle cigerlerin taşlarlardı . Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Bir 'acâîb ceng iderdi ihremen

(17) Gelmişidi heybet andan tîğ-zen

2. Darb-ı dîvden yıkılıpdı kal'a hep

Ne burc bârî kaldı anda ne beden

(18) Nesr: Hâkîm kavlince Hôrâsân şâhı Kândeher-ı dîvile Bağdâd Kal'asına ol gün tâ şubh¹ (19) vâktine, gün kûbbe-i felege gelinceye dek bir 'azîm ceng itdiler. Kal'a kavmini 'âciz kodılar. (20) Kal'anufî her tarafından Hôrâsânîler koyulmağa başladı.

9.st. nesl-i şeyâ: B'de 10.st.

10.st. 'amûdile: B'de 11.st.

11.st. iderlerdi. Âmmâ: B'de 12.st.

13.st. düşürürlerdi: B'de 14.st.

14.st. helâk ba'zısı: B'de 15.st.

15.st. kahr: B'de 16.st.

16.st. taşlarlardı: taşlardı A

¹ Metinde "şubha" şeklinde yazılmış.

Tubba⁶ Hâlfîfe kal'a kavmiyle düşmânüñ gâlib olduğın (21) görüp, yüz yire sürüp, Hâlık-ı Kirdigâr'a Râzık-ı Perverdigâr'a nâliş kıilup, meded 23a (1) umup niyâza fırdılar. Süleymân cânibinden yaña ceşm-i dâşt olup, göz kulağ urdılar. Nâgâh anı (2) gördiler ki yirle gök arasında aklı, kızıllu bulutlar peydâ oldı ve katı katı yiller esdi. Yirüñ (3) hâr-hâşâkın sürüp felege kaldırdı. Çünkü toz şak oldı felek yüzine nazâr kıilup gördiler ki, (4) nihâyet yok cin leşkeri, Haleb cânibinden yirle gök arasın¹ tıutup gelürlerdi ve insân (5) leşkerin dağı cebe vü cevşeniyle âlet-i harbiyle götürüp geldiler. Cin demlerinden gök yüzi (6) kararımış ve pehlevânlar na'rasından tās-ı gerdûn çıframış, atlar süheylinde gökler gürler ve pîller (7) na'rasından zehreler çâk olur.

Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Cin çerisi yir yüzün tıutmuş tamâm
- (8) San felekler yüzini bağlar gamâm
2. Her birisi götürüp bir pehlevân
- Kim yacana heybetinden Zâl Sâm

(9) Nesr: Hakîm kavlince Bağdâd hâlifesi Süleymân'dan yardım geldiğın ki gördi, yüz yire sürüp² Hâlık'a çok şükir (10) kıldı. Andan bu taraftan Horâsân leşkeri dağı

20.st. gâlib olduğın: B'de 21.st. ; gâlib A'da yok.

1.st. Nâgâh anı: B'de 2.st.

4.st. nihâyet: B'de 3.st.

¹ Metinde "asâsm" şeklinde yazılmış.

5.st. leşkerin: B'de 4.st.

6.st. kararımış ve pehlevânlar: B'de 5.st.

7.st. na'rasından zehreler çâk: B'de 6.st.

8.st. San felekler yüzini bağlar gamâm: B'de 7.b. ; bağlar: bağlardı B

9.st. Nesr: Hakîm kavlince: B'de 8.st.

² "yüz yire sürüp" A'da yok.

ceng iderken gök yüzünden na'ralar âvâzın¹ (11) işitdi. Yağup cin leşkerin ve âdemî zât² leşkerin görüp bildiler ki Süleymân'dan yardım (12) geldi. Bu taraftan dağı tekvînler serhengi melik-i Aḥmer ve cinnî ulusu melik-i Meyṭaṭarûş (13) hükm itdiler, cin leşkeri yirle gök arasında ũurdılar. Andan Süleymân 'amûsı İlyâve Şâh ḳatına geldiler (14) eyitdiler.³ Yâ Dâvûd Nebî Ḳarındaşı İlyâve Şâh, işde dũşmân leşkerine geldük. Eger kim emr iderseñ (15) Ḳal'a-i Bağdâd'a girelüm, eger fermân ḳılursañ Şaṭ Irmağı kenârına ḳonup insân leşkeri ve Horâsân (16) leşkeriyle ceng ider ve ihremen 'askerine cinnîler aheng eylesün diyicek İlyâve Şâh anlarufi (17) sözin ḳabûl idüp emr itdi. Gök yüzünden Şaṭ Irmağı kenârına endiler. İns, (18) cin leşkeri âb u revân kenârına ḳondırıldı. Andan İlyâve Şâh hüküm itdi. 'Arab [ve] 'Arbâ (19) Begleri Şidâd-ı 'Âdî pehlevânları, Ḳayser-i Rûm mübarizleri, Benî Aşfar kîne-sâzları, Endelüs (20) tîğzenleri, Yunân-ı hasım-efkenleri ceng âletiyle âhen-pûş olup, bâd-ı pâyi âhen-naḫun (21) atlara sũvâr olup, ellerine oḳ, yay, ḳılıç alup, Horâsân leşkerine ḳarşu ḳalup, cünâḫ ârâste 23b (1) ḳılup, şaf âlây bağlayup, meymene ve meysere ḳalb-i cenâḫ ârâste idüp mukabil⁴ vü mu'âriẓ durdılar. Ellerin gürz-i (2) girâna urdılar. Bu taraftan Horâsân şâhı

¹ "âvâzın" A'da yok.

² "zât" A'da yok.

13.st. hükm itdiler: B'de 12.st.

14.st. eyitdiler: B'de 13.st.

³ "eyitdi" A'da silinmiş.

15.st. Ḳal'a-i: B'de 14.st. ; leşkeri ve Horâsân: leşkeri Horâsân B

16.st. anlarufi: B'de 17.st.

17.st. Metinde "eyitdiler" şeklinde yazılmış.

18.st. âb u revân: âb revân

19.st. begleri: beglerine A

⁴ "mukabil" A'da yok.

1.st. durdılar. Ellerin gürz-i: B'de 2.st.

altmış biñ âhen-pûş Süleymân (3) leşkeri göricek al'a cenginden el çeküp, Süleymân leşkerine muâbil olup af (4) çeküp urdılar. Ellerin gürz i 'amûda urdılar. Erenler meydânına kim gire diyü (5) iki cânibden göz utdılar. Bu arafdan andehâr-ı dîv dahı dîvleriyle gök arasında (6) ara bulutlar gibi urup al'a avmine aş, acer urup ceng-i azîm iderken Süleymân-cinnîler (7) geldigin ki gördi ehremen leşkerine emr itdi. al'a¹ üzerinden irilüp, râst orâsân leşkeri (8) üzerinde dört misl yukaru hevâ-yı fenâda dîvler çerisine hüküm itdi. Alây bağlayup (9) urdılar, sağ arafında dört kez yüz bîn 'akârib leşkeriyle Ca'ca'a-i 'İfrît urdu (10) Â'râs-ı dîvle, utâs-ı dîv, Midrâs-ı dîv urdu ve sol arfda dahı beş kez yüz (11) biñ ehrimen 'askeriyle Hazhâs-ı ehrimen ve âmûs-ı ehrimen ve Sertâ-ı ehrimen urdılar (12) yirle gök arasını Bar-ı Zulumât gibi kapladılar. Ağızlarından çıan külhân düttüni gibidi (13) nefeslerinden cihân yüzünü siyâh itdiler. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Her birinüñ âmeti sanki minâr

(14) Ağızdur vâdi-i cehennem od yanar

2. Ellerinde gürz-i seng ü âsiyâb

2.st. pûş Süleymân: B'de 3.st.

3.st. olup af: B'de 4.st.

4.st. gire: girdiler A

5.st. iki: B'de 4.st.

6.st. ara ulutlar: B'de 5.st.

7.st. geldigin ki: B'de 6.st. ; leşkeri: leşkerine A

¹ "al'a" A'da yok

9.st. urdu: B'de 10.st.

11.st. biñ: B'de 10.st.

12.st. yirle gök: B'de 11.st.

13.st. nefeslerinden cihân: B'de 12.st.

14.a. B'de 13.b.

Ba'zı elde götürüp köklü çınâr

(15) Nesr: Hâkîm kavlınce Kândeğâr-ı dîv leşkerin bu vechile âreste kılıcağ bu
 tarafından cin leşkerin (16) hâzır¹ itdiler. Dem çeküp bād-ı pîcân gibi yirle gök arası
 Bağdâd yöresinde dîvler muğâbil mu'âriz (17) âlây bağlayup turdılar. Nite melik-i
 Ahmer 'âlem-i Süleymân birle cin atına süvâr olmuş sağ yanında (18) melik-i
 Meytâtarûş tırdı. Otuz biñ cin leşkeri sol tarafında âlây bağlayup tırdı ve anlaruñ (19)
 kazâsından Keyderûş-i cinnî, Ekdüreş-i cinnî, Ahdeveres-i cinnî, Hasîsâs-ı cinnî tırdı
 (20) ki, sercümlesinüñ başı Dâsirî² tekvînidî, şaf âlây bağlayup turdılar. Nazm :

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(21)1. Gök yüzinde tırdı cinnî leşkeri

‡ıtdı göğüñ yüzüni cân 'askeri

2. Ba'zı elde götürür taşıyla od

24a(1) Ba'zı elde götürür âteş 'amûd

3. Ba'zı nefî götürür şîşeyile

Kim yağa düşmenleri odla ola

(2) 4. Ba'zı elde götürür tîgile tır

15.st Nesr Hâkîm kavlınce: B'de 14.st.

¹ "hâzır" A'da yok.

16.st. hâzır itdiler: B'de 15.st. ; dîvler: dîvlere B

17.st. âlây: B'de 16.st.

18.st. Melik-i: B'de 17.st.

² "Dâsir-i" A'da yok.

20.st. nazm: nesr B

Kim görüp Behrâm ile korkardı tîr

5. Ba'zî elde götürür Mısrî sinân

(3) Kim urunca düşmeni olurdu fân

6. Dîv deminden gök yüzini tutdı pûs

Pûs içinde kaldı dîv cin ulus

(4) 7. Birbirine karşı tutdı dîv cin

Cenge niyyet itdi tutdı kibr-gîr

Dâsîtân-ı Ceng-i Kande(5)hâr-ı dîv aheng-kerden cinniyân ve 'asker-i Süleymânî

Hakîm kavlince cümle dîv leşkeri musâf (6) bağlayup mu'âriz tırıcak ol
Kandeğâr-ı dîv cânibinden Kuşâs-ı 'Akarîb kara tağ gibi (7) kad u kâmeta külhân gibi¹
ağzın açup, nârulen gibi odlar saçup, bezirhâne sütünü gibi bir somakî (8) mermerden
'amûd ele alup, dem çeküp, hevâ yüzinde meydâna girdüğü şekli câmûs, gevdesi (9) pîl-
ten ve iki ayagı âdem ayagı² gibi ammâ iki omuzunda kanâdları vardı. Kaçan kim hevâ
yüzine iki (10) leşker arasında cevân kırup yönünü cin leşkerinden³ yaña tutup ra'd-vâr
haykırup na'ra urup (11) lâf hırmanın savurup eytdi kim. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

6.st. Kuşâs: Kuşât B ; Kuşâs 'Akarîb: Kuşât 'İfrî B

¹ "gibi" A'da yok.

² "âdem ayagı" A'da yok.

10.st. leşker: b'de 9.st.

³ Metinde "leşkerinde" şeklinde yazılmış.

1. Didi benven dîv-i Kûştâs ihrimen

(12) Cengüme olmaz mukâbil pîl-ten

2. Depme ursam yire öküz magzın yerem

Omuz ursam yıķıla çerh-i peren

(13) Dâsitân-ı Pehlevân-ı Sâam-ı süvâr ve Semendün-i hezâryek-dest ve Dâsitân-ı Zâl bin Sâam-ı süvâr

(14) Hâkîm kavlince ol iki cin dîvleri ulusu cengde ammâ ki bizüm kıssamız ez-ân-cânib Sâam-ı süvâr ve Rüstem-i (15) Zâl-ı Destân'a geldi. Nite çünkim Rüstem, Zâl-ı Destânile, Sâam-ı süvâr ol zamânki pehlevânlarıyla (16) üç biñ âdemî zâdile ve yigirmi kez yüz biñ cin çerisiyle, Semendün-i hezâryek-destile cenge (17) gitmekde ki gitdi. Diñle imdi kim nitdi ol zemân ki cinniler re'isleri Sâam-ı süvârı ki (18) götürüp pehlevânlarıyla gitdiler, eyyâm-ı rûzigârile üç gün, üç gice felek yüzinde cinniler (19) dem çeküp uçdılar. İnsân leşkerine götürdiler. Dördüncü gün şubhüdem olunca Zulumât (20) Bahrı kenârına yetürdiler. Andan melik-i Ah Kûştâs-ı 'Akarîb mer cinnî Sâam-ı süvâra eyitdi, yâ pehlevân-ı rûzigâr işde (21) Zulumât Bahrı'na yitdük, Semendün-i hezâryek-dest memleketine gelüp girdik. İmdi bize 24b (1) budur ki, bu arada konavüz, Semendün-i hezâryek-deste câsûs gönderevüz. Görevüz ki kandedür.(2) Aña göre varup ceng idevüz. Gözlerine cihânı teng idevüz diyüp nasîhat viricek (3) Sâam-ı süvâr eytdi: Yâ melik-i Ahmer cinnî ma'kûl söylersin ne ola inelüm bu arada konalum diyüp (4)

1 a) Kûştâs: Kûştât B

13.st. Dâsitân-ı Pehlevân-ı Sâam-süvâr ve Semendün-i Hezâryek-dest ve Dâsitân-ı Zâl bin Sâam-süvâr :
Dâsitân-ı Pehlevân-ı Sâam-süvâr ve Semendün-i dest ve Dâsitâ Zâl bin Sâam-süvâr A

16.st. üç biñ: B'de 15.st. ; cenge: cengine B

19.st. dem: B'de 18.st.

6.st. Kûştâs: Kûştât B ; Kûştâs 'Akarîb: Kûştât 'İfrît B

hüküm itdi. Cinnîler, leşkeri Sâm-ı süvârile yiryüzine indürdiler. Baħr-ı Zulumât'da bir hûb yire kondırdılar. (5) Andan Sâm-ı süvâr Zulumât Baħrı'na nazır kılup gördi ki, egerçi ki taş, taş, toprağı gine (6) rûy-ı zemîn kûh-ı âsumân şeklinde, ammâ ki güneş şu'ası görünmez, felek yüzi görünmez, (7) belürsüz. Tağ başına duħân düşmiş gibi ok atım yirden adam adamı görmez, karañulıkdan siyeh. (8) Destân [ve leşkerüñ] Baħr-ı Zulumât gördükleri yogıdı, eytdiler: Yâ Sâm-ı süvâr, yâ pehlevân-ı cihân ta'acüb korkorunç yire (9) geldük göz gözi görmez. Bunuñ gibi zulûmât içinde cin leşkeriyile, düşmân çerisiyile (10) ne vechile ceng idevüz. Sâm işidüp, kahkahâyile gülüp, eytdi: Yâ ciger-küşem pehlevân oğı¹ (11) pehlevânsın, nesl-i Nerîmân,² Kerîman'sın saña lâyıķ budur ki, her yirde düşmânile ceng itmege kâdir (12) olasın. Gel berî gör ki, yedi kat yir altında ve baħr-ı 'ummân içinde³ ve hevâ-yı fenâda bile ceng (13) iderüz. Baħr-ı zulumâtta hû niçe kerre dîvlerle cinnîlerle ceng iderüz. Bir daħı bunuñ gibi söz söyleme (14) diyüp, Zâl-ı Destân'a verhem itdi. Andan Sâm-ı süvâr hükm eyledi, ħûn geldi insân begleri (15) dirilüp, Sâm-ı süvârüñ sofrasına diz çöküp oturdılar ve cinnîler öfine daħı 'ûd-ı 'anber, kâfûr (16) getirüp öflerine buħûr itdiler, ğıdâlandılar. Çünkü insân ta'âmlardan yidiler, içdiler ve cinnîler (17) daħı buħûrdan ğıdâlandılar, biri birle

4.st. Cinnîler leşkeri Sâm-süvârile: Cinnîler Sâm-süvar'ı âdemi zâd leşkeriyile B ; yire kondırdılar: B'de 5.st.

5.st. toprağı gine: B'de 6.st.

7.st. Metinde noktalar unutulmuş, "sih" şeklinde yazılmış.

9.st. geldük: B'de 8.st.

10.st. ne vechile: B'de 9.st.

¹ "oğı" A'da yok.

11.st. Pehlevânsın: pehlevânuz A ; Pehlevânsın: B'de 10.st.

² Metinde "Temyimân" şeklinde yazılmış.

12.st. olasın: B'de 11.st.

³ "içinde" A'da yok

17.st. daħı: B'de 16.st.

geçüp oturdılar. Çâşgîrler şâfdan şofrayı götürdiler, (18) pîrler dilinden du'a dilendi. Geçmiş peygâamberlerüñ ervâhına şalâvât virüp, Süleymân devletine gülbâng (19) getürdiler. Allah'a tekbîr, tehlîl getürdiler dağı yirlü yirinde qarâr kıldılar. Andan Sâm-ı süvâr melik-i (20) Ađmer'e eytdi: Yâ cinnîler sultânı bir cinnî gönderüñ, cinnî câsûslasun, gelüp bize ħaber (21) virsün diyüp hükm idicek melik-i Ađmer dağı cinnîlerden Semendün'e Dâsirî tekvin câsûsluğa 25a (1) lâyıķ görüp Semendün-i cine gönderdiler. Dem çeküp, uçup, 'azm-i Semendün idüp gitdi. (2) Bular bunda bizüm kıssamız Şeytân-ı Recîm'e gelüp yetdi. Kaçan kim Recîm Süleymân dergâhından (3) cinnîler melik-i Ađmerile üç biñ âdemî zâdile yigirmi kez yüz biñ cinnîyle Sâm-ı süvârüñ geldü (4) gin ki işidüp bildi, andan sürüp Semendün-i hezâryek-dest kıtına geldi¹ eytdi ki: İy Semendün-i (5) cinnî ve ber-'adû-yı sünnî, hiç ħaberüñ var mı ki yine cihân sarâyında ne hâdise oldı. (6) Semendün eydür, nite. Recîm cevâb virdi ki: Yâ Semendün, men [bilürem ki] Dâvud oğlı Süleymân Êrân, (7) Tûrân begleriyle nübüvvet tahtına süvâr olup, yıl taht-ı Süleymân'ı götürüp Mekketu'llah ziyâretine (8) gitdi. Cinnîler şulţânı Elhenc-i cin dağı ammâ ki yigirmi kez yüz biñ cin² leşkeriyle tekvînler (9) serveri melik-i Ađmerile otuz altı biñ³ pehlevânile, on biñ âdemile [Sâm-ı]süvârı

18.st. pîrler dilinden: B'de 17.st.

19.st. melik-i: B'de 20.st

2.st kıssamız: kıssa B

3.st. cinnîler: B'de 2.st. ; melik-i B'de iki kez yazılmış.

4.st. gin ki: B'de 3.st.

¹ "geldi" A'da yok.

5.st. cinnî: B'de 4.st.

6.st. Semendün: B'de 5.st.

7.st. Turan: B'de 6.st. ; ziyâretine: ziyâatine B

8.st. gitdi cinnîler: B'de 7.st.

² "cin" A'da yok.

9.st. serveri melik-i: B'de 8.st.

³ "biñ" B'de yok.

senüfile ceng (10) itmege gönderdi . Uş gelüp Baħr-ı Zulumât etegine indiler. Mağrib-i zemîn kenârına kondılar, ğâ (11) fil mebâis diyüp haber virince Semendün ellerin kaldurup, birbirine urup, kaħkahâyile güldi. (12) Eytdi ki: Ben korķardum ki, üstüme Süleymân leşkeri çıķup bile geleydi. Çünkü (13) yahıfuz Sâm-ı süvâr geldükden sofra Sâm'a dest i pâ urmuşamdur, ceng-i cidâlin görmişemdür. (14) Eger Sîmurg-ı 'Anķa olsaydı ben anı helâk, menzilin ħâk iderdüm. Ammâ ki çün Süleymân gelmedi (15) Surĥ- bâd'a nâme gönderdüğüm baña ğâyet 'ayıbdur diyüp, tüz cinnîlerden Şa'sa'a-i cinnîye hüküm (16) idüp, varup Surĥ-bâd'a giden cinnüñ ardından yetişüp döndüre. Şa'sa'a-i [cin] dem çeküp gitdi. (17) Göz yumup açınca Kûh-ı Billûr etegine yetdi. Bu cânibden Surĥ-bâd daħı kendüye tâbî âteşî (18) cinnîlerle oturmuşdı. Ağzından çıkan odlar 'alevinden duĥana boyanmış, cinnîler¹ karşusunda ayagın tırırlar (19) nâme'i daħı elinde tütmişlar bir cin 'âlimine emritdi, okudı. Yazılmış ki. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(20)1. O Semendün böyle yazmış nâmesin

İşbu ma'ni üzre çalmış ħâmesin

2. Nâme benden kim benem ol pîl-mest

(21) Kim Semendünem hezârânyek-dest

3. Biñ Süleymân yok gözümde zerrece

Yüz Sikender yok katımda terrece

10.st. itmege gönderdi: B'de 9.st.

11.st. fil mebâis: B'de 10.st.

13.st. yahıfuz: B'de 12.st.

14.st. eger: B'de 13.st.

18.st. cinnîlerle: B'de 17.st.

¹ "cinnîler" A'da yok.

25b (1) 4. Heybetümden 'arşı kuşadan ılan

Merrîhile benden isterken âmân

5. Kahramân kân kaşanurken hengüme

(2) Nerîmânlar nerm olurken cengüme

6. Sille urup bozariken çerh felek

Püşt-pâmdan iñleriken gâv semek

(3) 7. Kâf kafasın tağıdurken gürzile

Hurd iderken hâk-i kûh-ı El-bürzile

8. Gözlerümden şems isterken bir mekes

(4) Gün demümden kararurken çün 'ades

9. Bahr-i leşker sıyrıken ben yüz bigi

Kâf'ı dîvler tağıdurken toz gibi

(5) 10. Şimdi âh ki 'akse döndi rûzigâr

Gâlib oldu baña çün Sâm-ı süvâr

11. Bir 'Arab-beçe Süleymân devirdi

(6) Korqısından cin-i rûhân kurıdı

12. Pâk-i yezdân yüce idüp bahtın anuñ

Gök götürdür yile tahtın anuñ

(7) 13. Pehlevânı varidi Sâm-ı süvâr

K'insi cinnîyle ider dâim kârzâr

9 b) Kâf'ı dîvler tağıdurken toz gibi: Kâf'ı dîvler ken tağıdurken toz gibi A

14. Bu toköz kat¹ çerhe dimez bir kelek

(8) Biñ Semendün aña gelmez bir siñek

15. Nıce cengî dıvlerüñ kesdi başın

Nıce 'ifritün tamâm itdi işin

(9) 16. Cân alıcı karşı tıramaz cengine

Merrih Keyvân gelimez hengine

17. Pes Süleymân hükmi birle ol pehlevân

(10) Üstüme geldi bu dem işbu zamân

18. Nâme saña varıcağ iy Surh-bâd

Baña yardım gönder it lutf-ı ziyâd

(11) 19. Hâzretüñden olmazise yârî eger

Yarduma gelmezse cenge dâdıger

20. Ben Semendün virmeyem Sâm'a cevâb

(12) Bañr-ı Zülmet milkini kıtur harâb

21. Böyle diyüp ol Semendün-i cin pes

Âñir itmez nâmesini bîş pes

(13) 22. Diñle imdi kıssa nedür bâ-şafâ

Vir şalâvat sen becân-ı Muştafâ

Nesr: (14) Hâkîm kavlince Surh-bâd-ı cinnî çüñkim Semendün-i hezâryek-dest nâmesinden bu haberi kim işitdi. Süleymân (15) İbn-i Dâvud haberin kim aldı. Yıldırım

13 b) ider dâîm: dâîm ider B

¹ "kat" A'da yok.

gibi ağız açup şakıdı. Ğazaba geldi, kaçıdı. Dağı andan soñira (16) eytdi kim; âdemî zâd ne nesnedür ki, anlaruñ neslinden Süleymâncuğdan Dâvud oğlı çobancuğdan korkavüz. Bağır-ı (17) Zulumât'a da'vet idüp yardım isteye. Ben ol Surğ-bâdem ki yüz biñ dağı yigirmi üç biñ tokuz yüz toksan (18) Süleymânlar geldiler. Her bir Süleymân'ufi tahtına merkeb bâd olup meğârib-i meşârık'a ki, yetdiler Kâf dan Kâf'a ki, (19) 'âlemi tıtdılar, hiç birisine varup mutf' olmadum. Serkeşligile 'âlem-i kâinâta geldüm, bir Süleymân'a hizmet (20) itmedüm. Hiç birisi gelüp beni şalñanat kuvvetiyle ele getüremedi. Şimdi âdemî zâd mı ele getürür? Yâhûd (21) benüm mertebem şol araya irişdi ki Semendün-i hezâryek[-dest] ayagina varam diyü gazaba gelüp 26a (1) kaçıdı. Nâme-i Semendün'i çâk idüp paraladı, ilçülig'e gelen cinnîyi kovdı. Ğor-ı hecîl idüp Şa'sa'a-i (2) cinnî Semendün elçisin kovduğunuñ görđi kim, sürüp Semendün-i cinnîye geldiler. Elçisinüñ (3) Ğor-ı hecîl olup dergâhından kovulduğundan Ğaberi Semendün işidüp Ğazaba (4) geldi. Elçi dağı geldi. Ol dem ki yetdi, olan macerâyı hikâyet itdi. (5) Semendün-i cin¹ kâsd itdi ki, cin leşkerin cem' idüp Surğ-bâd üzerine gideydi. Gine (6) Recîm komayup men' itdi. Eyitdi ki: Yâ Semendün Ğâfil olma ki

15.st. İbn-i Dâvud: B'de 14.st.

16.st. eytdi kim; âdemizâd: B'de 15.st.

17.st. zulumâta da'vet: B'de 16.st.

18.st. Süleymânlar geldiler: B'de 17.st. ; tahtına: tahtlarına B ; ki B'de yok.

19.st. 'âlemi tıtdılar: B'de 18.st.

20.st. getürür: getüre mi A ; Yâhûd: B'de 21.st.

21.st. gelüp B'de 26a 1.st.

1.st. idüp Şa'sa'a-i: B'de 2.st.

2.st. Elçisinüñ: B'de 3.st.

3.st. Ğazaba: B'de 4.st.

4.st. geldi: gelüp B ; "olan" A'da yok.

¹ "cin" A'da yok.

6.st. Recîm: B'de 5.st.

Sâm-1 süvâr safa bir yarağıle gelüpdürür (7) ki, biñ bir elüñ degül biñ bir cânuñ dahı varise kırtılmaz. Semendün-i cin didi ki, nite, Recîm (8) eydür. Kahramân Kâtil'ün biñ bir kulplu pulât salığı bir nice biñ cinnîye götür dimişdür. Otuz altı (9) âdem oğlanı evrenleriyle, İrân, Tûrân pehlevânlarıyla bile alup geliyorur ve bir dahı cinnîler (10) tekvîni Kıbtü'l-ebîlâk bilesincedür ve bir dahı müstülmân cinnîlerinün serveri cin kavminün bihteri şultân-ı (11) serveri, melik-i Ahmer bilesince ve yigirmi kez yüz biñ cin çerisi uluları ve yüzi suluları bilesince ve bir dahı Tahtaş-ı (12) cinnî ve Dâsirî cinnî ki ve dahı cemî' cinnîlerün uluları ve tekvînlerinün yüzi suluları bunlardır. Ser- (13) cümlesi şol kasd üzerine gelmişlerdür ki, yâ anlara muftî olasız veyâ kahr eliyle biñ bir elüñ bağlayalar, (14) nusret tığı odiyle cân cigerün bağlayalar. Ya budur ki serkeşlik iderseñ Sâm-1 süvâr Kahramân-ı Kâtil¹ (15) salığın eline ala, senüñile ceng i cidâl kıla, erligile sen Semendün'i şuta, dest-beste,² (16) dil şikeste Süleymân nazârına elede.

Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Ol kadar fitne kırup iğvâ virür Şeytân aña

(17) Kim kalupdı fitnessine dîv ü cinnî hep şaña

2. Diñle imdi cân u dilden bu 'acâib kıssamı

7.st. ki biñ: B'de 6.st. ; biñ: bir A

8.st. eydür: B'de 7.st.

9.st. altı âdem: B'de 5.st. ; "altı" A'da iki kez yazılmış

10.st. tekvîni Kıbtü'l: B'de 9.st.

11.st. serveri: B'de 10.st.

13.st. cümlesi: B'de 12.st.

14.st. Nusret: B'de 13.st.

¹ "Kâtil" A'da yok.

² Metinde "dest-be-dest" şeklinde yazılmıştır.

Liki virgil hoş şalâvât sen be-câmı Muştafâ

(18) Nesr: Hakîm kavlınce Şeytânü'r-recîm eyle diyicek Semendün-i hezâryek-dest vay kim kaçıldı, (19) şikârın elden çıkarmış şâhîn gibi şakıldı. Andan ol gazabla hükm itdi, ne kadar cinnî (20) ser-hengleri varise ceng yarağıle muhayyâ vü hâzır oldılar. Ol cânibden melik-i Ahmer gönderdügi Dâsirî tekvîn (21) dem çeküp uçdı, Semendün mekânına gelüp geçdi. Görđi ki Semendün-i cinnî zerrîn 26b (1) taht üzerinde oturmuş, biñ bir¹ elin yukarı götrümiş, Şeytân-ı recîmile söyleşüp. Cemîf cin (2) leşkerin hâzır itdüm, Sâm-ı süvâr kaçan gele diyü lâf urup kelecı kılışurđı. Dâsirî cinnî (3) Semendün-i hezâryek-dest'ün leşkerin şevketin, kendünün kad u kâmetin, şalâbetin (4) görüp, andan dem çeküp, uçup, gelüp Sâm-ı süvâra haber virdi. Sâm işidüp, melik-i (5) Ahmer hükm itdi. Ne kadar cin çerisi varise ceng yarağına girüp üç biñ âdemî zâdı (6) götürüp otuz altı pehlevânile kendüzin dağı cinniler tekvînleri kucağına alup, Sâm-ı süvârile (7) dağı bir nice biñ cinniler götürüp gıtdiler. Süleymân 'alemlerinün perçemlerin ve şukıkların açdılar. (8) Tabl, zenc, borı çalup, yirle gök arasında uçup kûh-ı beyâbân geçüp gıtdiler. 'Âkıbet (9) gelüp Semendün-i Hezâryek-dest durdığı zulumât bahırnuñ tahtgâhına yıtdiler. (10) Sâm-ı süvâr felekden yir yüzine nazar kılup görđi kim, bir 'acâîb kûhistân, sengistândur (11) ki, zift deryâsına bağmış gibi şağ, şaşı kabkara ve aqarsuları dağı eyle siyâhdur kim (12) zift ma'denine beñzer ve ba'zı yirlerinde siyâh gergedenler yürür, her birisi bir şağa beñzer. (13) Ammâ eyle

20.st. ser-hengleri: B'de 19.st. ; "ceng" A'da yok.

¹ "bir" A'da yok.

6.st. ile: B'de 7.st.

12.st. zift: B'de 11.st.

13.st. ammâ: B'de 12.st. ; "âbnûsa" B'de yok.

siyâhdur ki âbnûsa beñzer ve bir ‘aceb dahı bu kim, ne kadar cânavarları varise (14) mecmû’sı zışt, hey’etinüñ rengi, aslı, hilkati sanasın ki kaşran deryâsıdur. Çün kim Sâm-ı süvâr görüp (15) ol başrin ğâyet ta’accüb idüp, andan hüküm kıldı. Cinniler dem çeküp gine uçdılar. Semendün oturduğı (16) Bařr-ı Zulumât taştgâhına geldiler. Sâm-ı süvâr nazâr kı lup görđi ki, bir kara tağufı dibinde kara taşlardan (17) binâ olmuş bir ‘âli, mu’azzam kal’a var, kapısı bacası yok. Yirden yukaru kollarınufı yüksekligi yüz arış (18) ola ve gine bu kal’anufı cânib-i ğarbîsinden deryâ-yı kaşrân gibi bir kara ırmağ revân olup akar.¹ (19) Çıkduğı yirde kara taşdan kesme şuffalar düzilmiş bir seddür mu’azzam. Üzerinde Semendün-i hezâryek (20) dest oturmuş, biñ bir elin yukaru kaldurmuş, karşusunda kırk kez yüz biñ kâfir cinniler ayağın (21) şurmuşlar. Her biri elinde yarağ şutup, oğlu terkeş mişâli ayağın şurmuşlar. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 27a (1)1. Yidü başlu ejdehâya beñzer anufı sûreti
Gökdeki Merrîh’i şalar vehme anufı heybeti
2. Ol kadar cinnî şurur karşusına dîvân şutup
- (2) Kavm-i mahşerden ziyâde artuğdı keyfeti

14.st. mecmû’sı zışt: B’de 13.st. ; "görüp" A’da yok.

16.st. Başr-ı Zulumât: B’de 15.st. ; A’da “Sâm-süvar”dan önce “Semendün” fazladan yazılmış.

17.st. binâ: B’de 16.st.

¹“akar” A’da yok.

19.st. çıkduğı: B’de 18.st. ; “kesme” A’da iki kez yazılmış.

20.st. dest: B’de 19.st. ;

20.st. cinniler: cinnileri B

Nesr: Hâkîm kavlince Sâ-m-ı sūvâr, Semendün-i hezâryek-dest (3) görüp cinnîler serveri melik-i Ahmer'e hükm eyledi. Âdemî zâd leşkerin kendüyle yir yüzine indirdiler. Kal'anuñ (4) şarkısinden yaña bir ferseng yirde, Sâ-m-ı sūvâr'ı leşkeriyle kondurdılar. Kaplan postlarından (5) Sâ-m-ı sūvâr üstüne sâyebân kırdılar. Andan Sâ-m-ı sūvâr hükm eyledi, oğlu Zâl-ı¹ Destânile (6) Kârûn-ı pîl-ten vü Zûpin-i tûğzen ve Bürzîn-i şâf-şiken ve Güstehem ve Guderz ve Gîv pehlevânlaruñ (7) ser-cümlesi üç biñ âdemî zâdile yirlerinden tırup, her birisi cebbe ve cevşene müstağrak olup, rahş (8) lu rahşına sūvâr olup, müretteb-i mükemmel olunca Sâ-m-ı sūvâr dağı otuz altı pâre ceng âletin (9) geyinüp diledi ki, rahşına sūvâr ola. Melik-i Ahmer komadı. Eytdi ki, yâ pehlevân Kahramân-ı (10) Kâtil salıgın ve haşemün götürmege tâkat getirmez, zirâ kim toksan toktuz biñ irfâl olındı, (11) demürlü biñ bir toplu salıgın yalıfuz at degül bir nice biñ cin dağı getirmez. Ammâ ki cinniler (12) tekvîni Kıbtü'l-eblağ[a] sūvâr ol ki, salıgile seni getüre, Semendün-i cin nazarına yitüre diyicek (13) Sâ-m-ı sūvâr hüküm eyledi. Kıbtü'l-eblağ'ı getürediler. Muflak arslân şeklinde idi. Sâ-m-ı (14) sūvâr sıçrayup Kıbtü'l-eblağ'uñ üzerine bindi. Kahramân-ı Kâtil salıgın eline aldı. Oğlu Destân pehlevânlarile (15) sancâk dibinden kodı. Üç biñ âdemî zâd leşkeri sağ tarafında âlây bağlayup kırdılar ve yigirmi (16) kez yüz biñ cin çerisi melik-i Ahmer'le Dâsirî

3.st. kendüyle: kendüye A ; yüzine: yüzi A

4.st. larından: B'de 5.st.

¹ "Zâl" A'da yok.

7.st. ser-cümlesi: B'de 6.st. ; ser-cümlesi: ser-cümle A

8.st. lu: B'de 7.st.

12.st. tekvîni: B'de 11.st. ; "seni" A'da yok.

13.st. Sâ-m: B'de 12.st.

14.st. sūvâr: B'de 13.st. ; "Kâtil" A'da yok

15.st. tarafında: tarafda B

16.st. kez: B'de 15.st.

tekvînile ̤uġtaġuş-ı cinnî bile sol ̤arafdan (17) âlây baġlayup ̤urdılar. Geġmiş peygâmbler ervâhına salâvat virüp, Allah'a tekbîr getürdiler. (18) ve Süleymân devletine gülbâng virdiler daġı Sedd-i Sikender gibi yirlü yirinde ̤urdılar. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(19)1. Şeh Süleymân devletine itdiler gülbângiġün

Na'radan Merrîġ ġorġup gökde suya ̤aldı nûn

2. Göklere velvele düşdi yire daġı zelzele

(20) San cihân vardı fenâya ola kün fe-yekûn¹

Nesr: Hakîm ġavlince Sâm-ı süvâr (21) leşkerin muġayyâ ġıluup, cenge hâzır olup ̤urdılar. Bu ̤arafdan Semendün-i hezâr 27b (1) yek-dest ol biñ bir ellü ejderhâ-yı ser-mest, Sâm-ı süvârûñ cin leşkeriyle geldügin ki (2) görđi, biñ bir elin yukaru ġaldurup daġı ayaġ üzerine ̤urđı. Hüküm (3) eyledi. Cemî' cin ġerisi yaraġlı yaraġa girüp hâzır olup yigirmi kez² yüz biñ (4) cin ġerisiyle [Mecalcal-i cinnî Mendika-i cinnî saġ tarafında tırdılar ve yigirmi kez yüz biñ cin ġerisinle]³ Mı'lâġ-i cinnî Mihnaġi-i

17.st. âlây: B'de 16.st.

18.st. Sikender: İskender B ; nazm: B'de 19.st.

2 a) B'de 2 b)

¹ Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi (2), 117. ayet; Al-i İmran Suresi, 47, 49, 59. ayetler; Nahl Suresi, 40. ayet; Meryem Suresi, 35. ayet; Yasin Suresi, 82. ayet; Mü'min Suresi, 68. ayet

2 b) B'de 3 a) ; Sâm-süvâr: B'de 21.st.

1.st. geldügin ki: B'de 2.st. ; biñ A'da yok.

2.st. Hüküm: B2de 3.st.

² "kez" A'da yok.

3.st. biñ: B'de 4.st.

³ [Mecalcali cinnî Mendika cinnî saġ tarafında tırdılar ve yigirmi kez yüz biñ cin ġerisinle] bu bölüm A'da olmayıp B'de de satırların kaymasına sebep olmuştur. A ve B arasındaki paralellik ancak 28a'nın 21.st.'inde saġlanmıştır.

cinnî sol tarafında turdılar. Andan Semendün-i hezâryek-dest (5) biñ bir eline biñ bir¹ yarağ alup, meydana gelür ve kendü leşkerine şöyle yasağ itdi (6) kim, hiç yirlü yirüñüzden deprenmeñüz, ben Sâm-ı süvâra cevâb virürem didi. Dağı ol zamân ki (7) ben Sâmile ceng idem eger benüm üzerüme anun leşkeri gelüp kurtarmak dilerse, siz dağı yardım (8) kılasız didi dağı meydâna girdi. Biñ bir elin yukaru kaldırdı. Kahkahâyile şöyle güldü ki, (9) felekleri yıkayazdı, güldirdi dağı eytdi ki: Ya Sâm-ı süvâr ne yüzle ne cânile üstüme geldüñ? Ya'nî bir yâña (10) melik-i Ahmer cin leşkerin getürmegile, Kahramân-ı Kâtil salıgın getürmegile, beni Zebûn (11) mı itsen gerekdür, ya dutup ol demürce oğlı Süleymân'a mı iletseñ gerek? Raş-süvâr ol gerekse (12) Kıbtü'l-ebılâk-süvâr ol, bu dem cânuñı alsam gerek, vücûduñı hâke yeksân kılsam gerek diyüp . (13) Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Men Semendün-i hezâryek-dest işit

Bir özece yok baña pîl-mest işit

(14)2. Nice ursam gökdeki çerhi bozam

Püşt baslasam öküz bilin üzem

3. Cenge girüp haşma şalsam gürzi ben

¹ “bir” A’da iki kez yazılmış.

6.st. kim hiç: B’de 6.st. sonu ; deprenmeñüz :deprenmeyüp ve deprenmeñüz A ; “cevâb” A’da yok.

7.st. ben Sâm’ile: B’de 7.st. sonu ; dilerse: diler A

8.st. kılasız didi: B’de 8.st. sonu ; güldü ki: geldi ki A

9.st. felekleri yıkayazdı: B’de 9.st. sonu ; “ki” A’da yok ; “ne yüzle” A’da yok.

10.st. Melek-i: B’de 10.st. sonu

11.st. mı itsen: B’de 11.st. sonu ; gerekse: A’da yok.

12.st. Kıbtü'l-ebılâk süvâr ol bu dem cânuñı alsam gerek, vücûduñı hâke yeksân kılsam gerek diyüp: B’de 3.st.

(15) Kûh-ı Kâf'la tağıdam Elbürz'i men

4. [Biñ elüm oldı çün biñ bir belâ

Her birinde var yarağum her belâ

5. Yirdeki evren karşı turmaz cengüme]¹

Gökde Merrîh ister âmân hengüme

6. Sen nesin kim eylesün kâr u zâr

(16) Hâzır ol cânuñı alam Sâm-ı süvâr

Nesr: Hakîm kavlınce Semendün-i hezâryek-dest böyle (17) diyüp² dağı biñ bir ellerinün üçünü ki, Sâm-ı süvâr kesmiş idi, tokuz yüz toksan sekiz ellerine (18) yarağlar ki almışidi ve ba'zı ellerine dağı ki, degirmen taşların ve tağ gibi delüklü kayalar (19) alup getürmişdi ve ba'zı ellerine dağı özdeni yüz arış ve devri (20) kırkar arış, mermer 'amûdlar alup getürmişdi. Mînâr qaddi gibi uçların (21) felege yitürmişdi ve ba'zı ellerine kara tağ gibi taş, toprağ niçesine 28a (1) almış idi. Sâm-ı süvâra havâle kılmış idi. Fi'l-cümle kıssa'i dirâz kılmayalum tokuz yüz toksan (2) sekiz ellerine yarağ ki alup, Sâm-ı süvâra ki, havâle ki kıldı, Sâm-ı süvâr dağı (3) Semendün-i hezâr yek-dest

¹ Biñ elüm oldı çün biñ bir belâ - Her birinde var yarağum her belâ - Yirdeki evren karşı turmaz cengüme: A'da yok.

16.st. Hâzır ol cânuñı alam Sâm-süvâr Nesr: Hakîm kavlınce Semendün hezâryek-dest B'de 18.st. ; böyle B'de 9.st. sonu

² "diyüp" A'da yok.

18.st. ki: B'de yok.; degirmen: A'da yok.

19.st. alup: B'de 20.st. sonu

20.st. mînâr qaddi gibi uçların (21) felege yitürmişdi ve ba'zı ellerine kara tağ gibi taş toprağ niçe: B'de 28a 1.st.

1.st. sine 28a (1) almış idi. Sâm-süvâr'a havâle kılmış idi. Fi'l-cümle kıssa-'i dirâz kılmayalum tokuz yüz toksan: B'de 2.st.

2.st. sekiz ellerine yarağ ki alup Sâm-süvâr'a ki havâle ki kıldı Sâm-süvâr dağı (3) Semendün hezâr: B'de 3.st.

bu heybetin ki gördi, Haḫ Te'âla'ya tevekkül kılup, (4) secdeye yüz sürüp, cân [u] dilden rabbına münâcât idüp daḫı Kıbtü'l-ebılâk'ı sürüp, (5) Semendün kıatına irüp, biñ bir kılplu Kıhramân salıḡın eline alup daḫı Semendün-i (6) cinnüñ helâkı kıasdına muķâbil kıtdı daḫı eytdi ki; ya Semendün-i hezâr (7) yek-dest, iy pıl-mest gel elüñ kıuvvetine kıayanma, kıad ü kıâmetüñ şevketine güvenme, (8) Dâvud oḡlı Süleymân'a muḫf' ol, seni iletayim, şeff' olup andan dilek ideyim, saña (9) zârar gelmesün. Yine Baḫr-ı Zulumât'ı saña virsün. Yok dirisen bu Kıhramân-ı Kıatil (10) salıḡıyla senüñ cânuñı aluram. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Sen kıayanma kıuvvetüñe iy la'în

(11) Fevķine salıḡ urıcaḡ ben hemîn

2. Cânuñı cismüñden alam bî-gümân

Başuñı ayırup saña virmem âmân

(12)3. Sen ķetükseñ olmişemdür ben peleng

Sen esedseñ olmişemdür ben neheng

3.st. yek-dest bu heybetin ki gördi Haḫ Te'âla'ya tevekkül kılup (4) secdeye yüz sürüp cân dilden: B'de 4.st.

4.st. rabbına münâcât idüp daḫı Kıbtü'l-ebılâkı sürüp (5) Semendün kıatına irüp biñ bir kılplu: B'de 5.st.

5.st. Kıhramân salıḡın eline alup daḫı Semendün (6) cinnüñ helâkı kıasdına muķâbil kıtdı daḫı eytdi: B'de 5.st.

6.st. ki; ya Semendün hezâr (7) yek-dest iy pıl-mest gel elüñ kıuvvetine kıayanma. Kıad ü kıâmetüñ şevketine: B'de 7.st.

7.st. güvenme (8) Dâvud oḡlı Süleymân'a muḫf' ol seni iletayim, şeff' olup andan dilek ideyim saña: B'de 8.st.

10.st. salıḡıyla: B'de 9.st.

1 a) iy: yâ B

11.a Fevķine salıḡ urıcaḡ ben hemîn: B'de 10.b.'de ve son iki dize 14. st.'da yer alır.

4. 'Azrâilem cân alıcı men bu dem

(13) Ğâfil olma cûduñı kılam 'adem

5. Kuvvetile saña uram salığı

Nice sen öküzle sıyam balığı

(14) 6. Böyle diyüp pehlevân-ı Sâm-süvâr

Na'ra urdı vir şalavat yâdigâr

Nesr: Hâkîm kavlince Sâm-ı (15) süvâr eyle diyicek, Semendün-i hezâryek-dest kağıdı. Yıldırım bigi şağıdı. Ne sen ol (16) ne Dâvud oğlu Süleymân olsun diyüp, toğuz yüz toğsan sekiz ellerini yukarı kaldurup, (17) Sâm'ı gözetdi ki darb ura. Sâm dağı Kahramân-ı Kâtil salığın muqâbil tutıcak Kıbtü'l-ebılâk (18) eytdi kim; yâ Sâm-ı süvâr¹ üzerimde muhkem otur ki ben dem çeküp hevâya uçsam gerek, (19) bu la'înüñ belâsından seni halâs itsem gerek. Yoğsa bu la'înüñ darbına toğuz yüz toğsan sekiz dürlü (20) âletü harbine kimse şâkat getüremez diyüp, bu kadar darb-ı harbe Kâf kazası dağı (21) muqâbil durmaz diyüp . Kıbtü'l-ebılâk'la Sâm-ı süvâr vaqtlerine hâzır olup 28b (1) turdılar. Bu taraftan Semendün-i hezâryek-dest ve toğuz yüz toğsan² sekiz ellerinle tutdığı şaşı (2) ve ağacı her birisini kımı, kayıru, toprağı kaldurup Sâm'a

15.st. süvâr eyle diyicek Semendün-i: B'de 14.st.

16.st. ne Dâvud oğlu Süleymân olsun: B'de 15.st.

17.st. Sâm'ı gözetdi ki darp: B'de 16.st. ; "Kâtil" A'da yok

¹ A'da "Sâm" ın sin ve elif harfleri yazılmamaştır.

18.st. eytdi kim yâ Sâm-süvâr: B'de 17.st.

19.st. bu la'înüñ: B'de 18.st. ; dürlü: B'de 20.st.

20.st. dağı: B'de 21.st.

² "toğsan" A'da yok

1.st. ellerinle: ellerine A ; şaşı: B'de 2.st.

havâle kıilup eyle darb (3) urdı kim darb sadasından, harb nidâsından yedi kat felekler taşları (4) çıñradı. Ashâb-ı kehf yirinden tırup bilikledi. Öktüz, balık yir altında darbe dutmayup (5) iñledi. ‘Amûdlar yire tókınup yiri yardı. Taş, toprak rîze rîze olup ve ağaçlar (6) şikest olup sındı. Darb-ı Semendün’den yir ditredi. Sâm, kendi Kıbtü’l-ebîlâk (7) arkasında hevâda göricek secde-i şükr itdi. Bu cânibden Semendün-i cinnî Sâm-ı süvârı öldürdüm (8) sandı, güldi, sevindi. Zor bâzusına tıayandı, diledi ki âdemî zâd leşkeri (9) üzerine hamle kıla. O taraftan Kıbtü’l-ebîlâk eytdi: Yâ Sâm ben seni rast Semendün-i cinnüñ (10) kafasına muķâbil hevâ-yı fenâda tıtayın, ammâ ki sen dağı mecâl virmeyüp Kahra (11) mân-ı Kâtil salıgınla Semendün-i cine darb urup, şerrini ‘âlemden tır idüp zebûn eyleyü (12) gör ve gerni kim sözüñ işitmezseñ Semendün’e zafer bulamazsın, tıtup Süleymân’a (13) iletmege çâre kılamazsın diyüp nasîhat itdi. Sâm’ı götürüp, Semendün-i cin (14) kafasına muķâbil götürüp hevâ-yı fenâda dutdı. Sâm-ı süvâr da görüp Allah’a tekbîr getürüp, (15) ol biñ bir toplu Kahramân-ı Kâtil salıgın Semendün kafasına muķâbil kıldı (16) dağı darbile salığı saldı. Bu cânibden Semendün-i cinnî gözün açdı, (17) baķup Sâm’ı kafasında gördi. Sâm-ı süvâr salığın havâle kıldığın ki bildi def’î (18) tókuz yüz tókstan sekiz elleriyle biñ bir toplu salıđıñ

2.st. sadasından: smdan A

7.st. arkasında hevâda: B’de 6.st.

8.st. sandı: B’de 7.st.

9.st. üzerine: B’de 8.st.

10.st. kafasına: B’de 9.st.

11.st. -man-ı: B’de 10.st. ; eyleyü: B’de 12.st.

14.st. kafasına: B’de 13.st.

17.st. baķup: B’de 16.st.

18.st. tókuz yüz: B’de 17.st.

tokuz yüz toksan sekiz toplarına (19) ayasın karşı virüp tutdı. Velâkin salıgun üç topunuñ birisi Semendün'üñ başına (20) tokunup kafasın ayırdı ve birisi gögsine tokunup dağı nefesin bağladı ve birisi (21) dağı sağ gözine tokunup gözün çıkaru yazdı. Semendün'üñ 'aklı başından gitdi. 29a (1) Sâm-ı süvâr Kıbtü'l-ebîlâk'den sıçrayup endi. Revân ejdehâ kemendin çıkarup Semendün'üñ ellerin (2) bağlamak dileyince, bu cânibden Semendün-i cinnî re'îsleri Mehleka-i cinnî, Mücelcel-i cinnî ve Mendûka-i cinnî (3) ve Mî'lağ-ı cinnî kırk kez yüz biñ kâfir cinnileri Semendün'üñ düşdügin gördiler, her birisi (4) yirlü yirinden dem çeküp, uçup hûm u hüçûm kılup, Sâm-ı süvâr üstüne deryâ-yı cûşân (5) bigi ğuluv itdiler. Bu cânibden Zâl-ı Destân, Kârûn-ı Pîl-ten, Bürzîn ve Zûpîn ve Güstehem (6) üç biñ âdemî zâdile kâfir cinnîlerinüñ 'ğuluvsın görüp, her birisi hüçûm idüp ğürz-i (7) girâna el urup karşı varup ceng [ü] cidâl itdiler. Şöyle kim Allah'a tekbîr getürüp ve Süleymân (8) devletine ğülbâng itdiler dağı cân u dilden Süleymân yolına ceng itdiler. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(9) 1. Şeh Süleymân cinnîsi her ne ki var

Cenge girdi bile hem Sâm-ı süvâr

2. Leşker-i cin birbiriyle itdi ceng

(10) Gökde esed belifleyüp şems oldı deng

21.st. dağı: B'de 20.st.

1.st. Sâm-süvâr: 28b 21.st.

2.st. bağlamak: B'de 1.st.

3.st. ve Mî'lağ-ı: B'de 2.st.

4.st. yirlü: B'de 3.st.

6.st. üç: B'de 5.st.

7.st. girâna: B'de 6.st. ; "urup" A'da yok.

3. Cin-i kâsttan gökde kızardı şafağ

Çerh-i peykân dilde çün köhne darağ

(11)4. Kuvvetile Sâ'm ki salardı salığ

Yidi kat yir turdı iñler gâv balığ

5. Cin deminden gök kızardı oldu 'aķıķ

(12) Kân buhârından kızardı şâm fatıķ¹

6. O Semendün-i cin hezâryek-dest

Ceng iderdi Sâ'mile çün pîl-mest

(13)7. Sihriyle yağardurdu âteş cinnîler

Vird okuyup itdi def sünñiler

8. Gürz çekdi çün Semendün añradı

(14) Tâs-ı gerdün ötdi ötiden çıñradı

9. Ellerinde götürüp bî-had yarağ

Ağzı âteş saçup ider ħasımı ħırâğ

(15)10.Sâ'm Semendün özine urdı salığ

Hâke öküz siñdi suya taldı balığ

11. O Semendünile Sâ'm itdü ki ceng

(16) Merrîh i Keyvân idüpdür gökde deng

4 a) salardı: salarki A

¹ Metinde "fatağ" şeklinde harekelenmiş.

12. O zamândan dağı olar itmedi ses

Târîh oldu söylenür dillerde pes

(17)13. Diñle imdi kıssa nedür nâme-ver

Vir şalavat kendüzinden bil haber

Der-beyân-ı temsilât-ı dâsitân-ı mâzî

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(18)1. Hâzretüñdür fi'l-mesel Sâm-ı süvâr

Tâb'î-i rûhuñ karası nâmüdâr

2. Nefs-i emmâre Semendün-i pelîd

(19) Şehr-i zerrîn göñlüñ iy baht-ı sa'îd

3. O Semendün'üñ çerisi bî-gümân

Zürriyât-ı İblîs olur añla 'ayân

(20)4. Cinnîler serhengidür dîv ü recîm

Göñlüñe gir cehd-i delîm

5. Ğurbete düşdi özüñ Sâm-ı süvâr

(21) Nefs-i cinle dâîm ider kâr u zâr

6. Diye kânden geldi özüñ bu menzile

Söyle kânden düşdük âb u gile

29b(1) 7. Hâzretüñden niçün ervâh oldu dîr

Zulmete niçün düşer ernevâr-ı nûr

8. Kaç' idüp menzil yürüdüñ neçe râh

(2) Pes ne gördüñ dünya içre kıl âgâh

9. Gâh zûlmet gâh gördüñ şems-i nûr

Gâh Hakk'a nezdik olduñ gâh dîr

(3) 10. Geh sebük düşdüñ yoluñda geh sakîl

Geh 'azîz olduñ yiriñde geh zelîl

11. Gâh sâkin gâh gerdiş eyledüñ

(4) Geh ferâgat geh cünbiş eyledün

12. Saña senden ne görindi di perî

Sâlih â'mâlüñ nedür vir aḥberî

(5) 13. Saña maḫsûd o seferden neyse bil

Aña göre Hakk'a tâ'at sen de kıl

14. Kendüñi bil itmegil 'ömrüñ telef

(6) Rabbüñi bil oḫuyuben men 'aref¹

Der-beyân-ı meclis-i âḫîr

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(7) 1. Hakk'a minnet k'ol ḥüdâdur ḥâlîk-ı rabbü'l-enâm

K'oldı iki yüz otuz iki meclisümüz uş tamâm

2. Çün 'inâyet itdi Allah söyledüm ahsen hadîs

13 a) Saña maḫsûd : Saña o maḫsûd B

¹ "Men arefe nefsehu fe kad arefe rabbehu" (nefsini bilen rabbini bilir) Tasavvufta sık kullanılan bir hadistir.

(8) Nesridür ahsen saḡun nazmı dūrūr emlâh kelâm

3. Bu emîrûñ himmetiyle söyledüm târih asah

K'emriñe me'mûr olupdur ḡalk-ı 'alem has u 'âm

(9) 4. Kem ḡalınuñ kemteri İskender i Dârâ dūrūr

Kim bahâdur kemteri Dâstân-ı Rüstem Zâl Sâm

5. Ḥaḡ Te'âla devletiyle 'ömrini itsün ziyâd

(10) Çerh-i eflâk itdigünce gerdişi her şubḡı şâm

6. Bu Süleymân-nâmesi olsun mübârek şâha ger

Bu kitâbile nâmın ki ḡala bâḡi her müdâm

(11) 7. Varamidüm devletinde âḡir idem nüşḡa

Ḥalmaya ebter cihânda oḡuya her mâh-ı 'âm

8. Müstem'iden bu dūrūr Firdevsî'ye âḡir murâd

(12) Yâd idüp ḡayr u du'âdan Ahmed'e vir selâm

9. İy cihân lafz-ı künden ḡâim iden ber-ḡarâr

Mâ ḡıynden Âdemî'yi durudup viren ârâm

(13) 10. İy şeff'ü'l-münzibîn iden Muḡammed Ahmed'i

Enbiyâ-yı mürselîne hem ḡılan â'zam imâm

6 b) ger: ki B

8 a) müstem'iden: müstem'idür A

10 a) şeff'ü'l-münzibîn: şeff'ü'l-münzibîn B

11. Ol Muhammed Nûr-i Hakkı rahmet it Firdevsi'ye

(14) Cürme göre 'adl iderseñi âh olur aña âşâm

12. Hakk Te'âlâ rahmet itsün müstem'iden kim bize

Hayrile yâd eyleyüben Ahmed'e vire selâm

(15) Süleymân-nâme'nüñ iki yüz otuz üçünci meclisinüñ zikrinde dürür¹

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(16)1. İy ma'ânî şehrine olan şehriyâr

Gir saĥun meydânına çâbü-k-süvâr

2. Söz topına kurulan meydân tenüñi

(17) Sunılan meydâna er çevgân senüñi

3. Gir saĥun meydânına çevgâmı tüt

Ma'nî dopun gözedüp meydânı tüt

(18)4. Söz topın 'arşa irürince felek

K'ide ahsen rûh-ı kudsime felek

5. Çek ma'ânî milkine feth ü kalem

(19) Çek kalemdeñ fark-ı eflâke 'alem

6. Söyle sözüñ biñde biri ĥûb ola

11 a) it: ider A

¹ dürür: dürürür A

2 a) meydân: meydâna A

6 a) biri: birin B

Kim cihân sözleri begüm ma'yûb ola

(20) 7. Söz gerek kim az hem mevzûn ola

Hûb ma'nîdâr der-meknûn ola

8. Şâf-ı altun sözlerüñ ki oldı derc

(21) Dirhemiyle tütüp eyle ma'nî harc

9. Çünkü söz milkinde sen saçıp külâh

Ger gedâsañ nola sensin başka şâh

30a(1) 10. Dil ki sözüñ mahzenine urdı kilîd

Cümle sözüñ ehline olduñ ümîd

11. Mahzeni lâ-reyb olur añlaya söz

(2) Gevheri yitürme nedür bil rumûz

12. Sözdən özge nesne yoğdur bil şerîf

Anuñiçün söz sever kâmil zarîf

(3)13. Diñle imdi yahşî sözün idem beyân

Vir şalavat Muştafâ'ya şâdmân

Giriftâr şoden Semendün-i (4) hezâryek-dest-beste¹ Sâm-ı süvâr

Loğmân İbn-i 'Âd ol² hakîm-i üstâd kavlince ve Eflâtûn-i³ (5) Yunânî yetmiş iki dilüñ tercümânı nağlince, râviyân-ı aħbar ve muhaddisânı ihtiyar ol vechile saħîf hikâyet (6) kılup, eydürler ki, kaçan kim Sâm-ı süvâr, cihân pehlevânı ol Kerîmân,

¹ Metinde "dest-be-dest" şeklinde yazılmış.

² "ol" A'da yok.

³ A'da "Eflâtûn" şeklinde yazılmış.

5.st. hikâyet: B'de 6.st. ; "ihtiyar" A'da yok.

Nerîmân oğlu sahib-(7) kıran Semendün-i hezâryek-dest'i ol kırk kez yüz biñ cinnîlerüñ serveri pîl-mesti (8) tutup biñ bir ellerini ol ejdehâ kemendileriyle muhkem bağlayup habs idicek, ol tarafından (9) Semendün-i cin leşkeri Süleymân cinnileriyle cenge meşgûl oldılar. Nite yetmiş pehlevân-ı nirre-şîrler, (10) üç biñ ser-firâz ademî zâd leşkeri ve yigirmi kez yüz biñ Süleymân cinnileriyle sürüp, ol kırk kez (11) yüz biñ kâfir cinleriyle ceng itmege, yigirmi kez yüz biñ Süleymân cinnîlerin alup cenge (12) girdiler. Ammâ kim Taktakuš-ı tekvînile Dâsirî tekvîn, Kıbtü'l-ebîlâk-ı tekvîn Sâm-ı süvâra yardım (13) kılup, ejdehâ post kemendi birle Semendün-i hezâryek-destüñ tokuz yüz toksan sekiz ellerini (14) muhkem dutup bağladılar, cân u cigerin tağladılar. Andan iki kulaqların hançer (15)ile delüp yardı. İsm-i â'zam yazılmış hâtemi Süleymânî nakış kazılmış iki altun mengüş (16) çıkarup, Semendün-i hezâryek-dest'üñ kulaqlarına geçürdi. Tâ kim Semendün-i cinnî, ol 'adû-yı sünnî, bendden (17) halâs olmaya. Çünkü Semendün'i Sâm-ı süvâr habs itdi. Andan ol üç tekvînleri üzerlerine (18) müvekkel koyup, kendüsi piyâde olup,¹ ol biñ bir kulplu Kahramân-ı Kâtil salıgın eline alup, dağı (19) kâfir cinnîsine girdi. Her yaña ki salığı salardı, biñ bir cinnî urup helâk iderdi. (20) Az vakt içinde bir tarafından üç biñ âdemî zâdile pehlevânlar kılıç salup kâfir cinnîsin

8.st. tutup: B'de 7.st.

9.st. Semendün-i: B'de 8.st. ; cinnîleriyle: cinnîleri A

10.st. üç biñ: B'de 9.st.

11.st. yüz: B'de 10.st.

13.st. kılup: B'de 12.st.

15.st. ile delüp: B'de 14.st.

16.st. çıkarup Semendün-i: B'de 15.st.

17.st. halâs olmaya: B'de 16.st.

¹ "olup" A'da yok.

19.st. kâfir: B'de 18.st.

20.st. Az vakt içinde: B'de 19.st. ; kırdılar: kıraralardı B ; ve bir A'da iki kez yazılmış.

kırdılar ve bir (21) şarafdan dahı melik-i Ahmer'le yigirmi kez yüz bin Süleymân cinnîleri kâfir cinlerin kırup helâk iderlerdi. 30b (1) Ma'el-kıssa, az zamân içinde gâh Semendün-i kâfir cinnîlerini, Süleymân cinnîleri, âdemî zâd leşkerin (2) sıyup, sürüp, kırup Sâm-ı süvâr 'âlemi üzerine iledürlerdi ve gâh âdemî zâd leşkeri Sâm-ı (3) süvâr pehlevânlarıyla Süleymân cinnîleri gayrete gelüp Semendün çerisin sıyup helâk (4) iderlerdi. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. İns ü cinnî kırışup eyledi ceng

Kândan oldı kum kayır la'lin-reng

(5) 2. Ceng-i çendân itdügince cinnîler

Düşdi mağlûb anda bî-had sünnîler

3. Lîkî sünnî dahı idüp gayreti

(6) Cine lâ-havlile buldı nuşreti

4. Cin deminden kızarupdı nüh felek

İns-kânda yüzdi leş pes çün semek

(7) 5. Bir 'acâib ceng olupdı iy fenâ

Eyle ki itdi salsalile lâ-fetâ

Nesr: (8) Hâkîm kavlince, Sâm-ı süvâr bunda Semendün cinnîleriyle cengde, bizüm kıssamız bu yañadan Süleymân (9) Peygâamber'e geldi. Şâltanat tahtında

21.st. şarafdan: B'de 20.st.

2.st. Sâm: B'de 3.st.

oturmuşdı. Yıl taht-ı Süleymân'ı götürmüşdi. Baħr-i Siyâh (10) üzerinden Medâyin'e
 ıođrı geçüp giderdi ve cinniler sulťânı Elhenc-i cinnî gördiđi bir 'acâfpleri (11)
 söyleyüp beyân kııurdu. Söz buraya gelmişdi ki Süleymân İbn-i Cân kavm-i Cebbârân
 vilâyetine varduğın (12) ol ıaríhi okudukların ki söyledi, Süleymân İbn-i Cân işidüp
 bildi ki bu köhne cihâna neler (13) gelüp gitmişdi. Nice Süleymânlar ve nice sâhib-
 kıranlar bunda kendüyi görüp devlet-i şalťanata mađrur (14) olup kendüzin bir şey'
 sandılar. 'Akıbet hâke yeksân oldılar. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(15)1. Çok Süleymân tahtını 'âlemde yile virdi bâd

Çok Sikender teşne-leb gitdi cihândan ki ziyâd

2. Kıanı şulťân fahr-i 'Osmân Beg Muhammed Hân Murâd

(16) Hâke yeksân itdi cümlesin felek kevn-i fesâd

**Der-beyân-ı ameden taht-ı Süleymâni ve şehri Tarabozan-ı âğâh (17) şoden melik-
 i Satvân-ı Türk**

Hakım kavlınce, Elhenc-i cinnî sözün kim bu araya getürdiler, yıl dağı taht-ı (18)
 Süleymân'ı Medâyin şahrâsına götürdi. Yâ'nî kim Tarabozan kal'asına getürdi. Ol
 vaktin Tarabozan pâdişâhı (19) Efrâsiyâb Şâh'ın 'ammûsı ođlu Satvân-ı Türk şulťân-ı

10.st. üzerinden Medâyin'e: B'de 9.st. ; bir B'de yok.

11.st. söyleyüp beyân kııurdu: B'de 10.st.

12.st. ol ıaríhi: B'de 11.st.

13.st. gelüp: B'de 12.st.

büzürg idi. Tahtgâh üzerinde oturup Kara (20) deniz'e nazır kıllup dururken, Medâyin Begleri sağ ve sol karşusunda ayağın tırurken, (21) şarâb içilerek, sözden açılırak Süleymân Nebî'nüñ şaltanatından, mezîd olan nübüvvetinden müyesser 31a (1) olan tâc u tahtından 'izz ü iqbâl bahtından söz açıldı. Zâhir ve bâhtından söylenürek seçildi. 'Âkıbet (2) söz aña irdi ki Keykubâd Şâh ve Efrâsiyâb Pâdişâh Süleymân'a muftî ve musahhar oldılar. Yıl tahtını felek (3) yüzinde götürür, yirle gök arasında diledüğü yire yitürür diyü haber virince Saftvân-ı Türk (4) eytdi: İy Medâyin begleri, bu nâ-ma'kûl sözi neye söylersiz. Bu kaçan ola ki yıl âdeme fermân (5) ola, yayıla tahtın götürdüp âdem oğlanı 'âlemi seyrân ide. Bu kaçan olacağdur diyüp (6) inkâr idince nâgehân Karadeñiz'üñ ğarbisinden beri yiller esdi. Karadeñiz'i kaynadup (7) taşurdu, emvâcı uci felek yüzine merrîh ılduzına aşurdu. 'Acabâ ne 'alâmetdür dirken Karadeñiz'le (8) gök arasından aklı, kızzıllu, yeşillü, sarılu bulutlar belürdi ve yir yir yılduzlar görindi. Ay u güneş (9) şavkı gibi şu'leler belürdi. 'Acabâ nedür dirken nâgehân taht-ı Süleymânî yıl kuvvetiyle gelürek (10) zâhir olup görindi. Gördiler kim bir 'azîm taht, ğâyet ulu, ftılı, arzı elli mil ola (11) içi mâ-halağa'llah toptolu. Üzerinde kuşlar pervâz urup uçarlar ve taht kenârınca (12) sağ ve sol envâf dürlü cinnîler dem çeküp uçarlar. Birbirin geçüşir

19.st. Kara: B'de 20.st.

2.st felek: B'de 3.st.

3.st. Türk: B'de 4.st.

4.st. fermân: B'de 5.st.

8.st. güneş: B'de 9.st.

9.st. gelürek: B'de 10.st.

10.st. elli mil ola: B'de 11.st.

11.st. kenârınca: B'de 12.st.

ve yine nübüvvet tahtınuñ (13) üzerinde İrân, Tûrân Şultânları yir yirin oturmuşlar, yigirmi kez yüz biñ (14) âdemî zâd leşkeri ayâğ üzerine tûrmuşlar. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(15)1. Baħr ı berrüñ içre her ne varsa bin bir ümem

San kıyâmet koptıñ anda gelmişidi her ümem

2. Hâki tutmuş ins ü hayvân gök yüzün dîv perî

(16) Kâtib-i çerħ-i felek defter kılup itmez raqam

Nesr: Hâkîm kavlınce, Saıvân Şâh (17) taht-ı Süleymân'ı görüp, barmağ ağızda urup, ta'accüb kılup tûrdı. Bildi ki bu gelen taht-ı Süleymân'dur. (18) Revân, beglerine hüküm eyledi: Süleymân'ı ziyâfet yaragına meşğûl oldılar. Meger kim (19) Medâyin'ün cânib-i şarkisinde ol zamân kim bir bağ varidi, bağ-ı İremden nişân virüridi (20) ve bahçanıñ öni şahrâ idi ve bir cânibi daħı deryâyidi. Fi'l-cümle ol mevâzi'-i cennet (21) ü'l-mevâ'yidi. Medâyin meliki beglere hüküm itdi, ol şahrâyı pâk itdiler. Bu cânibden Süleymân 31b (1) daħı nübüvvet tahtınuñ üzerinde otururken Medâyin şehrini kim gördi. Anuñ bağ u bahçasına, (2) tağ u sahrâsına, şehr-i kal'asına, leb-i deryâsına tahsîn kılup müvekkel-i bâda hüküm eyledi. Yil (3) taht-ı Süleymân'ı üç kez şehri çepçevre gezdürüp töländürdi daħı andan soñra ol (4) bağun şahrâsı üzerine

12.st. nübüvvet tahtınuñ: B'de 13.st.

13.st. biñ: B'de 14.st.

16.st. şâh: B'de 17.st.

17.st. Süleymân'dur: Süleymâ'dur A ; taht-ı Süleymâdur: B'de 18.st.

18.st. oldılar. Meger kim: B'de 19.st.

19.st. virüridi: B'de 20.st.

2.st. yil: B'de 3.st.

3.st. kez: gün B

taht-ı Süleymân'ı indürdi ve kondırdı. Andan Süleymân Nebî dahı nübüvvet (5) tahtından devletiyle kalkıp serîrinden aşağı indi. Ol mu'azzam bahçe kim Satvân-ı Türk'üñ idi (6) Süleymânî tahtı kondıgın göricek, Medâyin şehriniñ erkân-ı devletin ve â'yân-ı memleketin (7) cem' idüp, envâ' peşkeşleriyle, murassa' kumaşlarıyla, kıymetî la'l-i yâkût taşlariyle, maħbûb (8) oğlanlariyle, güzel qaravaşlarile sürüp Efrâsiyâb nazârına geldiler. Efrâsiyâb Şâh (9) dahı öñlerine düşüp, alup Süleymân nazârına geldiler. Peşkeşleri çeküp, Süleymân hazretiniñ (10) elin öpdi. Süleymân dahı peşkeşi kabûl itdi. Oturan Tûrân beglere bahşış itdi. Bir habbesin (11) kendü kabûl itmedi. Satvân-ı Türk Medâyin begleriyle görüp Süleymân'ıñ sehâvetin ve şaltanatına (12) tahsin ve âferîñ itdiler. Andan Efrâsiyâb Şâh ilerü gelüp eydür; yâ Nebû'llah bu yakın yirde cennet (13) ü'l-meva misâli bir lañif bagum vardur. Luñf idüp ol bağa kadem basuñ kim Medâyin begi (14) Saṭvân-ı Türk sizi ziyâfet itmek diler, diyüp du'â kıldı. Süleymân dahı Efrâsiyâb'ıñ dilegin (15) kabul kılup emr itdi. İshâk Peygâmbere'ñ atın getürdiler. Süleymân süvâr olup sağ (16) yanında Keykubâd Şâhile Efrâsiyâb idi ve sol yanında Yunân Şâhile Kayser-i Rûm yürüdi (17) ve Mısır Şultânı Celâle'd-dîn'le kayın atası Bağdâd Halîfesi Tubba' bin Asda' Süleymân öñince (18) yürüyüp gitdiler. Cemî' 'Arab [ve] 'Arbâ begleri; İrân, Tûrân begleri; Kayser-i Yûnân melikleri, (19) Benî Asfar'la Endelüs serverleri sağ ve sol Süleymân'ıñ yanınca yürüyüp gitdiler. (20) Gelüp ol bağ u bahçaya yetdiler. Süleymân nazâr kılup gördi kim, bir lañif bağ u bostân u

4.st. bağıñ: bağıñ B ; kondırdı: kondır A

14.st. dilegin: B'de 15.st.

15.st. getürdiler: getürdi B

16.st. Keykubâd Şâhile: Keykubâdile B

18.st. melikleri: B'de 19.st.

gülistân (21) dur kim bağ u cennetden uçmağ-ı iremden nişân virürdi. Çemenler arasında serv-i semenler bitmiş, lâle ve nu'mân, 32a (1) şakâik, zeymurân, sünbül, yâsemen, gülizâr, lâlezâr açılmış, kudret desti mıkırâz birle ezhâr-ı (2) naqqâş-ı felek selîmi ve rûmî yapraklar yetişüp âb u¹ revân olmuş. Akarsular, serviler sâyesi (3) Hızır seccâdesi gibi âb u hayât misâli, sular üzerine sâye salmış, tûfî ve bülbül, kumrî ve tûrrâc (4) dillü dilince Hâlık'ı tesbîh iderler. Naẓm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Hâki misk sengi gevher çeşmesi âb-ı hayât

(5) Kebk ü süglin ü bülbülile ötüşürler key o kât

2. Cennet-i Firdevs'e beñzer yâhû ol bağ-u irem

Eyle ra'nâ hûbçâdı her tarafından şeş cihet

(6) Dasitân Süleymân Kumrî münazara-i işân be-bağ-ı gülistân-ı şehîr

(7) Hakîm kavlince kaçan kim ol bağ-ı cinânı Hâzret-i Süleymân göricek, hînk-i İshâk'dan inüp (8) bağ içine girdi. Gördi ki bir Kumrî kuşçıgazı servi ağacınıñ üstüne oturmuş, “âh nidem (9) dost” diyü efgân ider. Yâ Kerîm, yâ Rahîm diyüp 'akabince elhân ider. Bu kez Süleymân hâzreti (10) Kumrî'ya sû'âl idüp eydür: Yâ Kumrî, murğ-ı laîf bu yanup yaqılup âh nidem didüğüñ (11) aslı nedür? Sende² ol 'ışk-ı hâkîkî, belki 'ışk-ı mecâzî yoqdur kim, 'âşık olup ma'sûk (12) yâd idüp, âh nidem dost diye. Evvelâ

21.st. nişân: A'da noktaları unutulmuş.

¹ âb u: A'da yok.

3.st. ve tûrrâc: B'de 4.st.

8.st. âh nidem: B'de 9.st.

9.st. Süleymân Hâzreti: B'de 10.st.

10.st. âh nidem didüğüñ: B'de 11.st.

² Metinde “senden” şeklinde yazılmış.

âh nidem bilmezsin ve dost nedür fark kılmazsın. Senüñ mislüñ (13) aña beñzer ki bir ‘Arab bir tûfî’i satun alup, muķâbelesinde tûfînüñ bir âyine var қor. ‘Arab (14) her âyinenüñ kafesi қafasına geçüp dil öğredir, âvâz ider. Tûfî-i âyineye nazар (15) қılıp, kendü ‘aksin içinde görüp, ‘Arab âvâzın nuķk-ı tûfî şanup, mütekellim olup (16) kelâm söylemege ta’lîm alur. Egerçi kim ol tûfî nuķka қâbil olur, ammâ ki söyledügi (17) kelimenüñ elfâz-ı ma’nisine muṭṭali’ olmaz. Nuķında kâmil, ma’nîden ğâfil ve bir mislüñ senüñ yâ Қumrî (18) ol hâfıza beñzer ki Kelâmu’llah’ı ezber oқur kırâ’at üzere, ammâ ki meṭn-i müfessirîn қavli (19) üzerine tefsîrin beyân қılamaz ve dahı senüñ mislüñ ol müneccime beñzer kim, kevâkib-i (20) seyyâre-i қarârın, kebîr-i devvâre’i bilürem diyü da’vî қılır ammâ ki kendü vücûd-ı ‘ilminde қâsir. (21) İmdi yâ Қumrî sen dostuñla düşmeni, râh-ı nidemden nedemi seçemezsin. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

32b(1)1. Hüsn ü fehm ü ‘aқl u idrâkûñ yoğiken bu zamân

Sen niçün da’vâ-yı ‘irfân eylesin murğ-ı cân

2. Dâ’viye ma’nî gerekdür ma’niye ‘aқl u ‘ilim

(2) Bu ‘abese sözdür ki idersin yoқ yire âh u figân

3. Dost düşmeni fehm idemezsin nedür dostum dimek

Kâmil-i insân olmadun ki añlayasın vasf-ı insân

12.st. Senüñ mislüñ: B’de 13.st.

13.st. bir âyine var қor. ‘Arab: B’de 14.st.

14.st. âyineye nazар: B’de 15.st.

17.st. yâ Қumrî: B’de 18.st.

18.st. қavli: B’de 19.st.

(3) Hâkîm kavlince, Süleymân hazreti böyle diyicek Kûmri eydür: Yâ Süleymânü'z-zamân her şey'e hakâretile (4) nazâr kılmagıl kim, her şey'de bir hâssa vardur. Şöyle ki, gedâyile şâhuñ ve filile üvezüñ farkı yokdur, (5) Süleymân eydür, nite. Kûmri eydür ki, yâ Süleymân üç nesnede gedâyile şâhuñ farkı yokdur. Evvel (6) hey'etde şâh, gedâ dahı âdemî zâddur. İkinci 'üryân toğmağda ve âhîr cemî' varlığı yirinde koyup (7) birer kefen alup gitmekde. Üçünci 'amel-i sâlihile cennete dâhil olmağda ve dizâr-ı Hağ görmekde (8) ve dahı 'amel-i kabîhile dûzağa girmekde ve bir dahı üvez, fil hey'etde ve sıfatda birdür. (9) Şöyle; filüñ hortumı var çâr u pây ve üvez sivrisiñegüñ dahı dört ayağı ve bir hortumı var (10) kaçan ki fil yürise iki kulağların depredüp yürür ve kaçan ki sivrisinek kanâdların (11) açar, uçar ve bir dahı filüñ kuvveti varise üvezüñ dahı kuvveti şol kadardur ki, şol za'ifliğla (12) hortumın âdemüñ cismindeki meşâmeşine ki soğar kânın içüben incidür. Görme misin ki Nemrûd-ı la'îni (13) bir üvezile helâk-ı bî-cân eylemişdür. Yidi kat yir götüren öküzüñ üzerine hallâğ-ı 'âlem pâsubân (14) eylemiş. Pes yâ Süleymân üvezile filüñ, gedâyile şâhuñ farkı olmadığı gibi belki Dâvud oğlı (15) Süleymânile bu za'if Kûmri'nüñ rây-ı fikirde, niyâz-ı zikirde farkı yokdur. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(16)1. Farğ arada 'ağılsa idrâkile fehm ü fikir

5.st. evvel: B'de 6.st.

6.st. koyup: B'de 7.st.

7.st. Hağ görmekde: B'de 8.st.

8.st. birdür: B'de 9.st.

9.st. var: B'de 10.st.

14.st. oğlı: B'de 15.st.

Cümleden maksûd olandur Hakk'ı aşıup itmek şükür

2. Şükür Hak'dan olmadum zerre kadar hânım berî

(17) Hakk'a tesbîh iderem Allah u dostdur zikir

Nesr: Hakîm kavlince, Kumr-ı kuşu (18) böyle diyince Süleymân gazaba gelüp eytdi ki: Yâ Kumrî sen ho hayvândansın 'akl u idrâkûñ (19) henden beri eyle hayvân ki, fark idemez. Zeydile 'ömri hemân âh nidem dost dimekle yile (20) virmişsin. 'Ömrine yavlağ nâ-hak da'vî, bî-ma'nî kılursın. Evvelâ eger insdür eger cindür (21) kendü vücûd-ı nefsini bilmeyen rabbini bilmez.¹ Rabbini bilmeyen ma'hlûk Hâlık'a lâyık 'ibâdet kılmaz. Hakk'a lâyık 33a (1) zikr,² 'ibâdet kılmaz. Hakk'a lâyık zikr itmeyenüñ niyâzi kabûl olmaz. Pes eyle olsa sen ne tarîkile (2) kendü vücûdını bildüñ, rabbiñe lâyık 'ibâdet kılduñ ki, benümle senüñ niyâzuñ bir ola ve dahı (3) rây-ı fikrûñ benüm zikrûme mu'âbık, râyına muvâfık düşe. Evvelâ işbu ma'hlûkât ki, benî âdemdür (4) “ve lekad kerramnâ benî âdeme”³dür. Sen hod bir murğ-ı za'if, 'akl u idrâkden bî-nasîb. Hak Te'âla (5) benüm atam Dâvud hakkında dimişdür kim “i'melu âle dâvude şükran ve kalîl min i'bâdîü's-şekûr”⁴ (6) Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Hak Te'alâ'ya yirince âdem itmezken şükür

Murğ-ı hayvân nite ide Hakk'a yirince zikir

¹ “Men arefe nefsehu fe kad arefe rabbehu” (nefsini bilen rabbini bilir) Tasavvufta sık kullanılan bir hadistir.

² zikr: B'de yok.

3.st. rây-ı: B'de 2.st.

³ Kuran-ı Kerim, İsrâ Suresi (17), 70. ayet

⁴ Kuran-ı Kerim, Sebe' Suresi (34), 13. ayet

(7) 2. Bu 'abes da'vî dūrūr K̄umrî senüñ bahsüñ tamâm

Sözümüñ ma'nâsını fehm eyleyüp itgil fikir.

Nesr: (8) H̄akîm kavlince, çün K̄umrî Süleymân sözün işitdi, feryâda gelüp, âh idüp ötdi. Onı (9) eytdi ki: Ey Süleymân İbn-i Dâvud ve şehri şultân, sâye-i ma'bûd iy melik-i Mahmûd 'akl-ı idrâkden, (10) zihn-i pâkden murâd oldur ki, ma'ksûd eger ins ü cindür eger ğayrı ma'hlûkdur, evvel kendü (11) nefsini bilmekdür. Andan H̄allâk-ı Vâhid'i a'flama'kdur. Ba'dehu hâl dilince rabbini zikr idüp, niyâz (12) ma'kbûl olma'kçün âh nidem dost diyüp zârî kılup ifilemekdür diyicek, Süleymân h̄azreti sũ'âl (13) kıldı ki: Yâ K̄umrî yâhû zeydsin yâhû zeydüñ 'ömri, velî bir dilde kalduñ ki, âvâz virmez (14) pes sen ne dilile h̄allâk-ı 'alemi bir bildüñ ve rabbiñe lâyı'k tã'at-ı zikri kıldıñ. K̄umrî eydür: (15) Yâ Nebîu'llah çün kim beyzeden baş çıkardıñ, bu 'âlem-i kâînâta ki nazâr kıldum, felegi bu yüceligle (16) ki gördüm ve ferş-i ğabrâya bu alçaqlığıla ki 'a'kul ve fikür idrâk ki, irgürdüm (17) ve yir yüzindeki nebâtât-ı esmârî ve gök yüzindeki kevâkib-i edvârî ki gördüm, (18) bildüm ki, bu kârgâhuñ bir sâni'i vardur. Eyle sâni' ki her seherğâh per ü bâl açup yevm-i (19) cedîd, rız'k-ı cedîd diyüp "men talebe vecedenâ" mûcibince rız'k taleb idüp nafa'ka ele getürmege (20) ki, aç bir daneye

8.st. onı: B'de 9.st.

9.st. İbn-i: u bin A ; idrâkden: B'de 10.st.

12.st. sũ'âl: B'de 13.st.

13.st. 'ömri: 'ömrivi A ; virmez: B'de 14.st.

14.st. eydür: B'de 15.st.

15.st. felegi bu yüceligle: B'de 16.st.

16.st. ki irgürdüm: B'de 17.st.

19.st. getürmege: B'de 20.st.

muhtâc giderüz. Ol Hâllâk-ı 'âlem ki bizi beyzeden çıkarup, (21) per ü bâl virüp, hevâ yüzinde uçuran ve ol râzık-ı â'zam ki kısmet itdüğü 33b (1) nafaqamuzı taqđır idüp, yidürüp içüren, bir nefes 'âlemde hoş geçüren Allah'ı bildüm ki; (2) birdür, ezeldür, ebeddür. Cemî' eşyâya rızkın virici râzık-ı sameddür. Zîrâ kim, eger ol bî-zevâl (3) Allah vâhid degülmissse bu kârıgâh-ı ber-çarâr şurmazdı. Tursa dağı ikisi bile 'âleme adl ü (4) nizâm virmezdi. Dünyâ pâdişâhları gibi birbirine zıd olurdu. Arada ceng ü cidâl (5) eksük olmazdı. Pes 'ilme'l-yakîn bildüm ki, cümle eşyâyı hılkat iden Allah birdür, (6) hâzırdur, nâzırdur, kerîm, rahîmdür ki gebr ü tersâya rızkın eksük itmez. Kerîm'dür (7) ve Rahîm'dür ki, birliğine ikrâr idene rahmet kılıcıdur ve âh nidem dost diyüp ötdüğim (8) bu ki "lâ"yı ortadan götürseñ "celâle"den "âh" kalur. Âh didüğimden maqsûdum Allah (9) dimekdür ve dost nidem dost, didüğüm bu ma'nîdür ki ol Allah ki, beni beyzeden (10) çıkarup bâl u per, cism ü sercân, dil virüp zuhûra getürdi. Andan özge baña (11) dost kim ola ki Rahîm'dür, Kerîm'dür ammâ ki nidem didüğüm. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(12)1. Yâ Süleymân aña dağı hem bu dem

Nideyin dost didigüm bu ola hem

2. Dosta lâyıq itmedüm nidem 'amel

(13) Zîrâ hayvân olmişemdür pür 'alel

20.st. çıkarup: B'de 21.st.

2.st. bî-zevâl: B'de 3.st.

3.st. 'âleme adl ü: B'de 4.st.

5.st. birdür: B'de 6.st.

8.st. Allah: B'de 9.st.

3. Gerçi itdüm nice 'isyân men delîm

Lîkî umaram rahmet ide ol raḥîm

(14) 4. Yâ Kerîm yâ Raḥîm oldu zikir

Âh nidem dost diyü kıldum fikir

5. Gerçi zikri içre oldum ḳâtı süst

(15) Lîkî umaram raḥmet ide baña dost

Der-beyân-ı 'azamet-i taḥt-ı Süleymân ve şalṭanat-ı üst

(16) Ḥakîm ḳavlince, çün kim Süleymân ḫazreti Ḳumrî ḳuşından bu vechile taḫḳîkâtдан ḫaber kim (17) işitdi, zihn-i idrâkine ve 'aql-ı pâkine tahsîn, belîg itdi. Andan gelüp nübüvvet taḫtına (18) çıkup ḳarâr eyledi. On iki biñ enbiyâ ve etküyâ saġ tarafında 'âc, âbnûs şandallar üstünde (19) ḳarâr itdiler ve on iki biñ vüzerâ ve ḫukemâ ve 'ulemâ ve server-i şelâfîn daḫı yir yir kim oturup (20) kim ṫurdılar ve pehlevânân rûy-ı zemînler daḫı polâd kürsilerde diz çöküp, ellerin ḳılıç ḳabzalarına (21) urdılar ve cinnîler daḫı saġ taraftan ve ehremenler sol taraftan ve¹ sîm, zerrîn kürsilerde ḳarâr itdiler. 34a (1) İns ü cin leşkeri yidi fersaḫ yirden divân meydânın ihâṫâ kıldılar ve ḳuşlar daḫı hevâ-yı fenâda ḳanâd (2) ḳanâda² çatup, baş başa çatup, dillü dilince Ḥâlîḳ'ı zikr idüp, Süleymân divânı üzerinde (3) sâyebân baġlamışlardı kim, güneş harı ṫoḳunmasun diyü. Meger kim ol hînde, ol iki (4) Bülbül ḳuşçuġazları hevâ-yı fenâda hubûbat yiyen ḳuşlar cinsi safında ṫururken, (5) Medâyin şehrînüñ baġ [u] baḫçasın, gül

¹ "ve" A'da yok.

² "ḳanâda" A'da yok.

3.st. iki: B'de 4.st.

5.st. Medâyin Şehri'nüñ : Medâyinüñ Şehri'ni A

ü gülistânın görüp, cûşa gelüp, irkegi çiftine (6) eytdi ki; 'acabâ varup bir lahza Süleymân'ıñ gülistânı içre diflensek, gülüñi (7) cemâl-i ber-kemâlin temâşâ eylesek, bizüm gitdügümüzden haberi ola, yâhûd haberi olursa (8) Süleymân'a kim diye didi. Dişi Bülbül didi kim kuşlar içre ğammâz çoqdur, Süleymân'a (9) senüñi gitdügüñ diyeler, destûrsuz gidincek Süleymân saña ğazab kıla, ta'ab ide, (10) gel gitmegil didi. Erkek Bülbül dağı bu sözi difilemeyüp defî uçup (11) gitdi. Dişisi dağı bile gitdi. Gelüp gülistânda gülzâr içinde hûb nefesleriyle, (12) elhân âvâzlariyle, 'uşşâk maqâmında ötüşdiler. Dinleyen 'âşıkları hayrân kıldılar. (13) Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Sadâsın Bülbül'üñi kim ğuş iderdi
Dil-i 'uşşâk gibi 'ışk-ı cûş iderdi
- (14)2. Döküp Bülbül gözinden kânlu yaşı
Gül öñünde dağı kırdı o başı
3. Ciger mecrûh olup gül âteşinden
- (15) Gözi pür-hûn olup bağı başından
4. Figân idüp güle karşı o Bülbül
Hezâr-destân gibi iderdi ğulğul
- (16)5. Gül-i şâha urup 'arz-ı niyâz ol
İçip ğonca dehen diyüp de râz ol
6. Güle didi eyâ 'âlem habîbi

12.st. 'âşıkları:'âşık A

5 b) râz: zâr B

(17) Kılûñ dil-şâd bugün bu 'andelîbi

7. Fakîr ü müstemendem ħor u âhķar

Firâķuñ odı yaķdı tende ciger

(18)8. Baña luţf it ķılıp 'arz-ı cemâlûñ

Benem 'âşık ümîdimdür visâlûñ

9. Yıl oldı kim cigerden intizârda

(19) Meni mecrûh ķılıbdur ħasm u ħârda

10. Pes ol bîçâre Bûlbûl söyleyü râz

Güle ķarşu iderdi ol ser-âgâz

(20)11. İşit imdi gül-i Bûlbûl ġamını

Salavât vir sürüp kıssa demini

Süleymân 'aleyhi's-selâm (21) ġurâb firistâden Bûlbûl-râ

Ĥakîm ķavlince, Bûlbûller ġulistânda gelüp, ötüp, şakıyup 34b (1) şâd ħurremlıkda bizüm kıssamız ezîn-cânib Süleymân-ı Nebî'ye geldi. 'Aleyhi's-selâm çün kim (2) iki Bûlbûl dişilü irkeklü uçup gitdiler, gelüp ġulistâna yitdiler, Süleymân Nebî[ye] anlaruñ turduġı yirden (3) ġüneş şavķı ųokunup, ıssıġâr eyledi. Andan soñra Süleymân 'aleyhi's-selâm gelüp ķuşlar şultânı (4) Sîmurġ'a sordı kim, ķuşlar şafında ķankı ķuş benden destûrsuzın gidüp dürür? Tefîş eyle baña (5) bildür didi. Sîmurġ daġı

21.st. şakıyup: B'de 34b 1.st.

1.st. kim: B'de 2.st.

4.st. sordı kim: ųıtdı kim B

teftîş ve tefeħħus eyledi. Kuzğun kim kuşlaruñ ğammâziyidi, câsûsiyidi (6) görüp, bilüp Sîmurğ'a, Sîmurğ daħı Süleymân'a gelüp haber virdi kim bir Bülbul çiftiyile (7) destûrsuz ğülistâna gitmiş didi. Süleymân 'a.m. hükm eyledi, Kuzğun'a kim, var Bülbul'i çiftiyile (8) tutup getürgil. Benüm ħâzretüme def'î yetürgil didi. Süleymân 'aleyhi's-selâm şöyle diyicek (9) Kuzğun daħı yirinden kalkup, uçup, şağ u řaħrâ geçüp, gelüp ğülistânları kûşe-ber-kûşe (10) seyrân iderken gördi kim, Bülbul dişisiyile bir servi ağacınıñ altında Ğül'üñ (11) bir budagında ħonmuş, ğoncaya karşı ağz açup dürlü dürlü ebyâtlarıyla, ilhân âvâzlarıyla, (12) şûrîdelikler ider. Ma'sûk cemâline karşı hayrân olup, dost řevķine giryân olup (13) öter. Bülbul sözile nevâdan söz didükçe Ğül-i ter budağdan tebessüm kııurdu. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(14)1. Çün nazır kıııdı Ğurâb da Bülbul'e

Gördi hayrân olmuş anı ol Ğül'e

2. Ğül zerrîn taht üzre hemçü şâh

(15) Ayağın ħayl ü ħaşem şurur giyâh

3. Ayağın karşı dürür serv-i semen

Baş yire ħomuş öñinde yâsemen

(16)4. Ħizmetinde serv-i 'ar'ar ergavân

Çevresinde lâle reyħân zeymurân

5.st. ğammâziyidi: ğammâyidi A

9.st. ber-kûşe: B'de 10.st.

10.st. Ğül'üñ: B'de 11.st.

5. Bağlanu dîvân-ı gülde ictimâ'

(17) Rağsa girmiş Bülbül urur hoş semâ'

6. Bağmayup Gül Bülbül'i görmezlenür

Gonca nâzla perdesine gizlenür

(18)7. Gördi Kuzgun Bülbül'i kıldı 'aceb

Diledi kim ide murgâ ol ğazab

8. Diñle imdi noluserdür Bülbül'i

(19) Vir şalavat Muşafâ'ya yâ velî

Hikâyet-i Süleymân âzâd kerden be-hizmet-i Bülbül

(20) Hâkîm kavlince, Kuzgun Bülbül'i ser-mest hayrân göricek ilerü varup eytdi kim; (21) yâ Bülbül seni Hâzret-i Süleymân dergâhına oğurgil, gidelüm didi. Bülbül-i aşufte 35a (1) Gül cemâline karşı anuñ gibi mest ü hayrân idi kim, 'ışk şarâbından anuñ bigi mest (2) olmuşidi kim, Kuzgun'ı fark itmedi degül kim, Kuzgun'uß sözün fark eylemek. Kuzgun anca kim (3) söyledi, seni Süleymân ister diyü, Bülbül didi kim; benem 'âşık-ı rûy-ı gül, benem şûrîde gülistân (4) ve kemîne kul, yûri fâriğ ol benden didi. Kuzgun gördi kim Bülbül sözün diñlemez, gelüp (5) Süleymân Nebî'ye 'arz eyledi. Süleymân 'aleyhi's-selâm didi kim; Bülbül'uß gözi Gül göricek (6) dergâh-ı Süleymân'ı unudur. Ğam degül, fâriğ oluñ, Bülbül hizmetini Bülbül'e bağışladum. Gülistân (7) vaqt-i devri geçince kim 'âşık-ı güldür, bir yıldan bir yıla derd-i Gül, hasret-i Gül çeker

kim (8) Gül'ün gökçek cemâlin görüp müşâhede kıla. Fâriğ oluñ, Bülbüller
hizmetimden vaqt-i (9) Gül geçince âzâd olsun didi. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Çün ki kuşlar itdi Bülbül ğaybetin

(10) Gör ne didi ol Süleymân hazretin

2. Dir yâ bar irişüp neyince Gül
Bülbül âzâd olsun imdi fâriğ ol

(11)3. Bil beş gün sürer ol Gül demin

Bifiden artuğ çeker ol hâruñ ğamın

4. Neylerüz gül 'âşıkıdur Bülbül'i

(12) Hizmet itmez şâha hiç 'âşık kulu

5. Âşık olan şâha hizmet kıla mı

Yârdan özge şâhsa hizmet kıla mı

(13)6. Bu meseldür şek şübhe yok dürür

'Âşıkıñ şâhı hemân ma'sûk dürür¹

7. Böyle diyüp pes Süleymân hazreti

(14) Oldı hâmuş vir şalavat key katî

Hikâyet nifâk-kerden murgân be-hakq-ı Bülbül

3 a) sürer: süre B

3 b) satır arasına yazılmış ve dizeler kaymıştır. B'de dizeler 13.st.'da biter.

6 b) 'Âşıkıñ: 'Âşık A

¹ Metinde "dur" şeklinde yazılmış.

(15) Hakîm kavlince, Süleymân Nebî 'aleyhi's-selâm böyle diyicek, Kuzgun bedeli ne kadar Süleymân dergâhında (16) cem' olmuş ulu kuşlar varsa, Süleymân'ı sözün diñleyüp hased iltüp, Bülbül'ün âzâd (17) olduğına gücenişdiler. Andan bir yire cem' olup didiler kim, Bülbül hizmet-i Süleymân'dan âzâd, bunuñ gibi (18) küstâh, destürsuz dañı gide, Süleymân'a dañı muñ' olup gelmeye, gülistânda Gül'ün cemâli (19) müşâhedesinde, biz bunda çiftümüzle dergâh-ı Süleymân'da bunca gelüp hizmetde olavüz. Bülbül (20) zevkle Gül sohbetinde ola, biz bu qahrı çekevüz didiler. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Bağda Bülbül Gül'le ider soñbeti

(21) Biz kıılırız şeh Süleymân hizmeti

2. Hâr-ı hizmet bağrımız toğrar bizüm

Bağda Bülbül Gül'le ider hoş bezim

35b(1)3. Mey içüp Bülbül görür Gül'den mihir

Oı şafâ sürer çekerüz biz qahr

4. Hüsrev-i Bülbül sürer şîrîn demin

(2) Hemçü Ferhâd biz çekerüz tağ gamın

5. Hiç birümüz çekmezüz bu şiddeti

Biz qahırda süre Bülbül işreti

15.st. Hakîm kavlince Süleymân Nebî: B'de 14.st.

16.st. cem' olmuş: B'de 15.st.

17.st. olduğına: B'de 16.st.

1.st. sürüp: sürer B

(3) 6. Cümleñüzle eyleyelüm ittifâk

Tâ kılavuz Bülbül'e bugün nifâk

7. Diñle imdi nidiser murgân dahı

(4) Vir şalavat Âhmed'e çendân dahı

Hikâyet nifâk-kerden Ğurâb be-haqq-ı Bülbül

(5)Hakîm kavince, pes kuşlar cem' olup Bülbül'ün hakkında böyle diyicek
 Kuzgun, ol kara yüzlü mağbûn (6) eytdi kim, eger benüm sözüm dutasız, Süleymân'a
 Bülbül'i çiftiyle helâk itdürem. Tâ kim anı görüp, (7) sâir Bülbüller vehm alalar,
 gülistân terk idüp Süleymân'ın hizmetinde olalar, yoħsa biz bu derdden (8) helâk oluruz.
 Eger kim Bülbül'i bu fikrile Süleymân dergâhında helâk itdürmeye, kül olursız (9) didi.
 Kuzgun böyle diyicek bağı kuşlar Kuzgun'a didi kim ne tedbîr idersin kim Süleymân ol
 (10) Bülbül'i çiftiyle helâk ide. Kuzgun didi kim, aña mekr itmek oldur kim, ben
 Bülbülüçün Süleymân'a (11) bir kaç söz diyem, siz dahı şikâyet kılasız kim, vâkı'
 Bülbül'den bu kelâm sâdır oldı ammâ kim, Süleymân'ın (12) hışmına uğramasun diyü¹
 nağl eylemedük diyesiz didi. Pes Sîmurğ bir kaç ulu kuşlarile şahid olup (13) Kuzgun'la
 kavlı-i karar eylediler. Çünkü bunun üzerine rûzigâr geçdi. Bir gün Kuzgun fırsat
 bulup (14) Süleymân'ın 'aleyhi's-selâm katına geldi, didi kim, yâ Nebî'llah ol âzâd
 itdüğün Bülbül'ün bir kaç düşünâm (15) sözlerin işitdüm, ol vakt şulğanuma anı arz

7.st. sâir bülbüller: Hikâyet Bülbülün B ; biz bu derdden: B'de 8.st.

8.st. kül olursız: B'de 9.st.

9.st. Kuzgun: Metinde "Sîmurğ" yazılmış ; ol: B'de 10.st.

¹ "diyü" A'da yok.

13.st. kavlı-i karar: kavlı ü karar B

eylemedüm ki, hışm u zarar degmeyedi. Bugün (16) fülân gülistânda Sîmurğile bir kaç kuşlar bile seyrân iderken ol Bülbül'i görüp, senüñ âzâd (17) eyledüğün diyicek, verhem idüp destürsüz gıtdüğünün günâhın bağısladüğün arz (18) eyledük. Eytdi kim ya'nî kim¹ ol demürce oğlı, zembîl işleyici, 'abâ-pûş Süleymân'ıñ bu gülistânda (19) minnetiyile mi yürürem veyâhüd ol iki başlu, iki yüzlü Sîmurğ'ıñ kulu mıyam ki, her gün varup (20) aña řapu kılam. Benüm andan ne bâküm vardır? Ben Gül'üñ bir yaprağın yüz anuñ bigi Süleymân nâmına virmezem. (21) Fârig oluñ diyüp bize verhem eyledi. Va'llah şulğanum cemî' kuşlar hizmetüñde 36a (1) minnetsüzün cânile kullık iderler, Bülbül âzâd olup yüriye, saña minneti dağı olmaya, verhem (2) dağı kıla. Biz bu sözi götürmeyüp hazretüñe 'arzyledük kim, haqqından gelesiz. Süleymân (3) ol sözi diñleyicek, hayli bârî güç geldi. Demürce oğlı, zembîl işleyici didüğine (4) 'arlandı. Dutup Kuzğun'a didi kim; yâ Ğurâb sağın cevâbuñda yalan çığmağıl, benüm zannumda şöyledür kim, (5) Bülbül şûrîde 'âşıkdur, andan cevâbuñ bigi nâ-ma'kül kelâm gelmez didi. Kuzğun eydür; benüm şâhidlerüm (6) vardır kim, bu sözleri söyledi didi. Kuzğun ol kuşları cem' eyledi. Cümle gelüp şehâdet (7) itdiler. Va'llah bu sözleri Bülbül söyledi didiler. Süleymân inandı. Ğazaba geldi. Şâhine buyurdi (8) kim; var, ol Bülbüli gülistândan minkâruñla kab getürgil, bu dem içinde dergâhuma (9) yitürgil ve² ammâ kim sağın minkârüñ içinde Bülbül helâk olmaya, benüm aña sû'âlüm vardır didi. (10) Süleymân bu vechile hükm idicek Kuzğun dağı kulaguz olup, ol gülistâna (11) geldiler. Bülbül'i şâhine gösterdi kim, ol Bülbül-i 'asî budur kim Süleymân taleb ider. Şâhin (12)

15.st. degmeyedi: degmeye A

¹ "kim" A'da yok.

² "ve" A'da yok.

dağı gelüp, Bülbül'i gördi kim, gülistânda güle karşı nâz u şiveyle terennüm eyler.

Gül goncası dağı Bülbül (13) âvâzın gûş kılup tebessüm eyler. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Hâke yüzün sürüp ol dem 'Andelîb
- (14) Didi iy hannân u mennân yâ habîb
2. Ol Muhammed Hakkı kim güldür deri
- Şâh Süleymân'a çünki çâker ins ü perfî
- (15)3. Kürsî-i Havvâ vü Âdem hakkıçün

Ka'be-i â'zâm u me'vâ hakkıçün

4. Yirde zahmet gören ol Cercîsiçün
- (16) Gökde hulle diken ol İdrîsiçün
5. Eyle yârab Bülbül'e şefkat mihir
- Tâ Süleymân etmeye baña qahir

(17)6. Dile gelüp itdi Bülbül çün niyâz

Diñleyüp itdi teraḥḥüm şâhbâz

7. Diñle imdi nolıserdür Bülbül'i
- (18) Lîkî virgil sen şalavat yâ velî

Hikâyet-i Bülbül-Süleymân

Hakîm kavlince, Şâhin (19) kuşu Bülbül'ün niyâzın diñleyüp teraḥḥüm eyledi.

Andan götürüp Süleymân dergâhına yitürdi. (20) Süleymân nazarında Bülbül'i yire

ğodı. Süleymân Bülbül'i görüp didi kim: İy bîçâre, ben seni âzâd (21) kılup, hizmetümden âzâd eyledümse sen baña ta'n idüp cevâb göndürdigün ve meni demürçi oğlı, 36b (1) zenbîl örücü, didigün nedür? Ben bilürem atam demürçiyidi, bensem zenbîl örücüyem. 'Âr itmezem (2) ammâ kim baña 'aşılığ idüp ta'n itmek neden gelür didi. Süleymân Nebî 'aleyhi's-selâm (3) şöyle diyicek, Bülbül dağı gulğul idüp, dile gelüp, Süleymân'ı devâm-ı devletine du'â (4) kılup eytdi kim; yâ Resûla'llah hâşâ kim men fakîründen bu kelâmlar gelmiş ola ve bu günâh (5) benden sâdır olmuş ola. Yâ Süleymân baña bu iş bühtân-ı azîmdür didi. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(6)1. Yâ Süleymân baña bühtândur bu söz

Olalum kuşlarile biz yüze yüz

2. Çünkü bühtân-ı 'azîm didi hağ

(7) İmtihân it gerçeğin bil aña hağ

3. Cem' olup kuşlar kamu gelsün beri

Hep benümle yüz-be-yüz olsun varı

(8) 4. Ben fakîrden bu kelâm dinmiş degül

Hâzretüfiden bu yüzüm dönmiş degül

5. Kara geysün baña bühtân eyleyen

(9) Dergehünde gaybetümi söyleyen

6. Böyle diyüp anda Bülbül ol zamân

20.st.âzâd: âd âzâd A

1.st. itmezem: B'de 2.st.

2.st. gelür didi: geltürdi B

İtdi alkış pes Süleymân'a hemân

(10)7. Diñle imdi nolıser Bülbül ağa

Vir şalavât şâd olsun Muştafa

Hikâyet-i Ğurâb-Bülbül

(11) Hâkîm kavlınce, Bülbül eyle diyicek, Süleymân 'aleyhi's-selâm hükmi eyledi, kuşlar cem' (12) olup geldiler. Andan soñra Süleymân Nebî Kuzgun'a didi kim: Sen ne dirsın Bülbül hakkında didi. Kuzgun (13) eydür: Yâ Süleymân ben Bülbül'ün hakkında ne diyem. Sözüüm bu kim Bülbül bir sefiyye kendüzin bilmez (14) ve senün eylügün yâd kılmaz kuşdur kim, 'atâñuzdan ğâfil, 'abes yire nâkil dürür. Bî-gâne ve mecnûn (15) dürür. İşi güci dîvânelik, mahzûn dürür ve sekâne, ta'n idici, câhil ve meftûn dürür didi. Bülbül Kuzgun'un (16) bu acı sözün güş idicek, 'itâb birle eytdi kim, iy Kuzgun, iy kara yüzlü necis yeyici (17) mel'un, cem'î kuşlar yuvasında şubhıdem du'a kırup zikr-i Hâkîk'a gün toğınca meşğûl (18) olurlar, sen şubhıdem necâset yimege gidersin. Yüzün karasın görmeyüp dahı bühtân idersin didi . (19) Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Didi Kuzgun¹ kuşına iy rû-siyâh

Sen nesin kim eyledün şöyle güvâh

(20)2. Her sehergâh turduğıca şubhıdem

12.st. Kuzgün: B'de 13.st. ; "olup" A'da yok.

14.st. kuşdur: kuşdürür

15.st. kuzgünüñ: B'de 16.st.

18.st. didi: B'de 19.st. ; "sen" B'de yok.

¹ kuzgun: B'de "kuzg" şeklinde yazılmış.

Meskenüñdür mezbele vü biş ü kem

3. Sen ne ehil cıfesin kim nâ-bekâr

(21) Kim benümçün söz diyesin âşikâr

4. Mühmelüñ sözi olur mechûl dağı

Sözi geçmez olmaz maqbûl dağı

37a(1) 5. Böyle diyüp verhem itdi 'Andelîb

Vir şalavât Muşafâ'ya yâ habîb

Hikâyet-i Bülbül-Sîmurğ

(2) Kuzğûn Bülbül'üñ sözin dinleyüp dağı nesne söylemege mecâli ve dem-i nefesi bağlandı. Buğur Süleymân (3) Nebî 'aleyhi's-selâm Sîmurğ'a eydür kim: Yâ sîmurğ sen Bülbül'üñ hakkında ne dirsin didi. Sîmurğ (4) didi kim: Yâ Süleymân ben bildüğüm budur kim, Kuzğun'uf¹ sözi haqdur ve Bülbül 'âkıl degüldür, nâ-'âkıl (5) dur. Eger kim 'âkıl olsa bir yıldan bir yıla dek Gül yaprağın görmege iştiyâk mı çekerdi (6) veyâ şubhıdem tırın gele Gül'e karşı nevâdan bî-nevâlık kıluben sözler mi iderdi didi. (7) Bülbül, Sîmurğ'un acı sözin dinleyüp eyitdi kim; iy iki başlu iki yüzlü ve iy kıza vü (8) kadere inkâr kılcı, ben taqdîru'llaha muft'em, sencileyin münkir degülem. Münkirüñ şehâdeti (9) sünnî üzerine maqbûl degüldür didi. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Didi Sîmurğ kuşına Bülbül hemîn

(10) Pes Süleymân dergehinde yâ emîn

¹ Kuzğun'uf: B'de vav harfi silinmiş

8.st şehâdeti: B'de 9.st.

2. Sen ki iki dillüsin iki başuñ

Olur iki yüzlü dahı hem işüñ

(11)3. Eyledüñ taqdîre inkâr yâ pelîd

Münkir olduñ emr-i Hakk'a yâ yezîd

4. Sen şehâdet itdügüñ maqbûl degül

(12) Kimseye münkir sözi ma'kûl degül

5. Böyle diyüp itdi verhem 'Andelîb

Vir şalavât Muşafâ'ya yâ habîb

Hikâyet-i Bülbül-Hüdhüd

(13) Sîmurğ Bülbül'üñ kelâmın dinleyecek mecâli kalmadı. Buğur Süleymân (14) dönüp Hüdhüd'e didi kim: İy Hüdhüd Bülbül'üñ hakkında sen ne dirsın didi. Hüdhüd eydür: Bu Bülbül (15) ser-mest kişidür, 'âşıkdur, 'ışk şarâbından içüp dürür. Egerçi kim senüñ hakkında (16) yâ Nebî'nillah ol sözleri söyledi ve illâ kim mest idi, söylediğin bilmezdi. Ma'zûr (17) dutasız didi. Bülbül, Hüdhüd'üñ sözünü gûş idicek didi kim: İy sûret uğrısı, sen (18) ol zâhîde beñzersin kim, taşını hırkayile tâcile düzetmişdür. Ol kimesne kim hırka vü tacı (19) kendüden geymiş, anuñ şehâdeti mesmû olmaz benüm üzerime didi. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

14.st. Bu Bülbül: B'de 15.st.

15.st. hakkında: B'de 16.st.

(20)1. Pür-riyâ bir zâhîde beñzer özüñ

Kim yalandur ne ki dirseñ sen sözüñ

3. Gerçi geydüñ başa tâc-ı Edhem'i

(21) Lîk şeyhüñ olmamışsın mahremi

4. Gerçi zerdüñ 'âşıkâne sîretüñ

Lîki yoğdur sâdıķâne sohbetüñ

37b (1) Hikâyet-i Bülbül-Bâz

Haķım kavlınce, Hüdhdü bu kelâmı Bülbül'den dinleyicek artuğ (2) söylemedi.

Buğur Süleymân 'aleyhi's-selâm Toğan'ı kığırup didi kim: Bülbül'üñ haķķında sen (3) ne dirsın didi. Ol söz kim söyledi vâķi' midür nedür didi. Toğan didi kim; vâķ'idür yâ Süleymân (4) ammâ kim Bülbül mecnûndur, divânedür. Dîvâneye kalem yoğdur, günâhın 'afv eylegil didi. Bülbül (5) Toğan'ıñ sözün diñleyüp eyitdi kim: Yâ Toğan senüñ ne sözüñ ola kim, sen bir zâlim (6) münkirsın kim, mazlûm kuşçığazlaruñ meleki'l-mevtisın ve hevâ-yı nefsine uyup hevâ gözlersın. (7) Zâlimüñ şehâdeti mazlûm üzerine mesmu' degüldür. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Didi Bülbül Bâz'a iy kâhhâr özüñ

(8) Bülbülem mazlûm velî cabbâr özüñ

2. Kuşlaruñ cellâdısn yoğdur gümân

Cümle murğân içre sensın bed-gümân

1 a) Pür-riyâ bir: Pür riyânî B

6.st. uyup: uyan B ; nefsine: metinde "sesine" yazılmış.

(9) 3. Kande mazlûm murğ olursa sayduñ ol

Nefsüñiçün cehd idersin kayduñ ol

4. Zâlimüñ sözi degül maqbûl tamâm

(10) Üzerine mazlumun bilür de 'âm

5. Böyle diyüp itdi verhem Bâz'a ol

Vir şalavât Muştafâ'ya pür-usûl

(11) Hikâyet-i Tûfî-Bûlbûl

Hakîm kavlince Toğan Bûlbûl'ün kelâmın gûş idicek hâmuş (12) oldu. Buğur Süleymân Nebî 'aleyhi's-selâm Tûfî³ye didi kim: Yâ Tûfî sen dahı Bûlbûl'ün haqqında ne dirsın (13) didi. Tûfî eytdi kim: Yâ Süleymân Nebî Bûlbûl'ün sözi ço kim, mecnûndur, Gül goncası anı şöyle (14) mecnûn kılupdur kim, söyledügi sözi ka'â bilmez ve ol sözüñ aslı neye varduğın (15) añlamaz. Bir vücûduñ kim 'aqlı kâmil olmaya, ne kim söylese 'âkıl anı ma'zûr tutar didi. Tûfî (16) şöyle diyicek, Bûlbûl eytdi: Yâ Tûfî¹ Sözüñi bilmezsin kim dilüñ ucından demür kafeslerde mahbûs (17) olursın dahı henüz uslanmayup dilüñe ne gelürse anı söylersin, egerçi kim fesâhatlü (18) söz

12.st ne dirsın: B'de 13.st.

13.st. anı şöyle: B'de 14.st.

14.st. varduğın: B'de 15.st.

¹ Yâ Tûfî A'da yok.

16.st. mahbûs: B'de 17.st.

17.st. fesâhatlü: B'de 18.st.

satarsın, velâkin sözüfde kat'â hiç melâhat yok. Dürûğ ğûysın, şehd ü şeker (19)

cûysın, dürûğ ğûylar rast ğûylar üzerine şehâdet itse mesmû' degül. (20) Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Didi Bûlbûl Tûfî'ye iy sebze-pûş

Kim degül içüñ şaşuñ gibi hoş

(21)2. Raṭb-ı yâbis ne ki var söyler özüñ

Aynâya bakup görürsin kendüzüñ

3. Oldıgıçün sözde az bilüñ senüñ

38a (1) Kendüñi ḥabs eyledi dilüñ senüñ

4. Togrı sözle âdemî bendeden çıkar

Dil ucından Tûfler Hind'den çıkar

(2) 5. Dil ucından bunca ḥabs çeker özüñ

Uş henüz ḥayr söylemezsin sözüñ

6. Sen şehâdet itdügün olmaz şaḥîḥ

(3) Kim cihân söyler yalan ehl-i fasîḥ

Hikâyet-i Tâvus-Bûlbûl

Ḥakîm kavlince, Bûlbûl'üñ Tûfî daḥı (4) sözini ğûş idicek, bir zamân fikre varup andan gördi kim, Bûlbûl'üñ sözine sözi yitmez, fâriğ oldı. (5) Buğur Süleymân 'aleyhi's-selâm Tâvus kuşına didi kim: Yâ Tâvus Bûlbûl'üñ hakkında sen ne dîrsin (6) didi. Tâvus eydür: Bûlbûl'üñ bu sözi vâki'dür kim, ḥazretüñüze dimişdür. Velâkin ol ve

18.st. şehd ü şeker: B'de 19.st. ; hiç A'da yok.

her 'âşık (7) ma'sûk katında lâf urmak 'âdet dürür. Bir sözdür kim, yâri katında söyledi. Yâ'nî kim gül ol¹ (8) nigâr-ı gül Bülbül'i döğeli, ğamdan şâd u hurrem Süleymân'dan âzâdile ğam degül, üç nesne hükemâ ma'zûr (9) dutarlar . Bir ol kim dehrî ola, ikinci ol kim er sözün 'avret katında söyleye, üçüncü 'âşık (10) ma'sûk katında lâf ura ma'zurdur didi. Tâvus şöyle diyicek Bülbül eydür; iy fâhişe 'avretler (11) gibi kendüzin murassa' câmeleriyle düzici ve nefsi-hevâsına uyup özünü görücü ve (12) Hağ Te'âla emrin şıyup, şeyfâna mahrem olıcak ma'âm-ı cennetden nefse uyup kizbi zâhir (13) olduğı ecilden mahrûm olup, ma'âm-ı â'lâdan ednâya gelici, Hağ buyrığın şıyıcı, var kendü (14) ayâğın 'aybın görüp. Yalan söylemekden âvâzuñ tütüldü dağı uslanmazsın ben cennetiyem, sen (15) cennetden çıkdıñ. Senüñ benüm üzerime şehâdetüñ dürüst degül didi. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(16)1. Didi Tâvus kuşına da 'Andelîb

İy cemâlin zen-sıfat düzen 'acîb

2. Tutmadıñ Hağ'ın emrin ol zamân

(17) Uyduñ İblîs sözine iy bed-gümân

3. Cennet içre hâcibiken hazretüñ

Dünyede şehlere oldı hizmetüñ

¹ "ol" A'da iki kez yazılmış ; B'de 8.st.

9.st. dutarlar: dutar B

10.st. 'avretler: B'de 11.st.

11.st. ve: B'de 12.st.

12.st. zâhir: B'de 13.st.

14.st. âvâzuñ tütüldü: ayâğın burıldı A

(18) 4. Urdığınca ravzanda cevlân özün

Kendüzün görürdün nâdân özün

5. Çün şehâdet eyleyen hod-bîn ola

(19) Olmaya maqbûl sözi bî-dîn ola

6. Böyle diyüp itdi cerh Tâvus'da

Diñle Bülbul hâlini de iy dede

(20) **Hikâyet-i Laqlâk-Bülbul**

Hakîm kavlince, Tâvus kuşu Bülbul'ün kelâmın diñleyüp söyledüğine (21) dahı peşmân oldı. Buğur Süleymân Laqlâk'a eydür kim: İy Laqlâk, sen dahı Bülbul'ün hakkında ne 38b (1) dirsın didi. Laqlâk eyitdi: Yâ Süleymân va'llahi gerçi kim ben dahı kuşlarile ittifâkda ve Bülbul'e nifâk (2) itmekde bileydüm. Ammâ kim ben 'ömrümde yalan söylemedüm, ne Bülbul'ün bu sözünü kuşlar işitdi, ne hod (3) Bülbul'den bu günâh şâdir oldı. Ne Bülbul'ün zâhirinde ben yaramazlık gördüm, ne hod bâtınında varduğın (4) bilürem. Ne diyeyin, ammâ ki ben bilürem, kuşlar Kuzgunile ittifâk kılup nifâk itdiler didi. (5) Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Didi Laqlâk yâ Süleymân bî-gümân

Bülbul'ün hakkında bu söz yalan

(6) 2. Cümle murgân eylemişdür ittifâk

2.st. ne hod: B'de 3.st.

3.st. bâtınında varduğın: B'de 4.st.

4.st. itdiler didi: B'de 5.st.

Tâ kim ide Bûlbûl'e bunlar nifâk

3. Hâşâ Bûlbûl söylese yañlış kelâm

(7) Gelmedi bu sözler andan iy hümâm

4. Bûlbûl-i şurîde-dil 'âşık dürür

'İşk yolında şâhum ol sâdık dürür

(8) 5. Rû-siyâh hâsid dürür murg-ı siyâh

K'eyledi Bûlbûl hakkında çok günâh

6. Yâ Süleymân muḩḩali' ol Bûlbûl'e

(9) Şâh gerek kim ola vâkıf kulına

7. Şâh Süleymân ḩâzretinde ol zamân

Böyle diyüp anda Laḩlâḩ ol falân

(10)8. Oldı ḩâmûş iy âmîr ü nâmüvar

Vir şalavât Muşḩafâ'ya tâcûdar

Nesr: Süleymân 'aleyhi's-selâm (11) Laḩlâḩ'dan bu kelâm-ı ma'ḩûlı difileyicek âferîn kılup, Laḩlâḩ'a ḩuşlaruñ şeyḩlıḩın virdi. (12) ḩuzḩun'ı ḩatından ḩovdı, yüzüñ ḩara olsun didi. Evvel ḩuzḩun aḩidi. Ol dem yüzi ḩara oldı. (13) Anuḩcün kim ḩuzḩun'uñ yavrısı aḩ olur. ḩırḩ günden soḩıra ḩararur ve bâkî ḩuşları daḩı (14) verhem

3 b) sözler: sözde B

10.st. s-selâm: B'de 11.st.

11.st. virdi: B'de 12.st.

12.st. ḩatından: ḩatında A ; oldı: B'de 13.st.

13.st. daḩı: B'de 14.st.

kalup, dergâhından kovdı. Bülbul-i âşufte'i âzâd eyledi. Dillerde maḥbûb, mergûb olgıl,
 (15) cihân sarâyında ḥalâyık içre maḥlûb olgıl didi. Ol cihetdendir kim Bülbul her
 yirde maḥlûbdur. (16) Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Şeh Süleymân Bülbul'e itdi du'â

Baḥr-ı Dâvud oldı ra'nâ hoş sadâ

(17) 2. Ol kemâl-i ma'rifetden 'Andelîb

Oldı maḥbûl-ı Süleymân pâdişâ

3. Ekl ü şürb olur ğidâ-yı ten velî

(18) Hûr-ı elhân olur ervâḥa ğidâ

4. Anıñçün kalup cân olur ferâḥ

Bülbul-i ğûyâ kılıcaḳ hoş nevâ

(19) 5. Lezzet âletidür cihânda üç et

Et koçup et yimegü ve¹ binmek et

6. Sîm ü zerdür dibhisi ola ğanî

(20) Hem beşinci yâr-ı dilber meh-likâ

7. 'Ömr olur altıncısı şıḥḥat bulup

'İyş u nûşı kıla dâim müntehâ

(21) **Der-beyân-ı murğ-ı Anıt âmeden be-dergâh-ı Süleymân 'aleyhi's-selâm**

15.st. cihân: cihânda A ; her yirde maḥlûbdur: B'de 16.st.

1 a) itdi: k'itdi B

¹ "ve" A'da yok.

Haķım kavlınce, Süleymân 39a (1) hazreti ‘aleyhi’s-selâm Bülbül-i mest ü şeydâyı âzâd itdise; Tûfı, Türrâc, Hezâr-destân, Kumrî hased (2) idüp cemî‘ kuşlarile Bülbül’e kın tıtdılar. Yine fırsatında Süleymân’a bir ğamz ideler. Tâ ki (3) Bülbül cinsini dağı Süleymân hazreti ‘aleyhi’s-selâm gök yüzinde sâyebân¹ tıtmaĝa kuşlar safına (4) getürmeye. Kuşlar bu hasedde ammâ ki bizüm kıssamız meger kim ol şahrâda bir çift Afıt (5) kuşı varidi. Süleymân’un evsâf-ı hamîdesin kuşlardan işidüp dergâh-ı Süleymânî’ye (6) varmaĝı ihtiyâr kılup dağı dışisiyle meşveret idüp eytdi kim: Cemî‘ kuşlar taiffesi (7) Süleymân dergâhına varmaĝda, hizmetin edâ itmekde. Lâyık budur ki biz dağı dergâh-ı (8) Süleymânî’ye varavüz diyüp, bir nûşâdır soĝanın aĝıza alup, dışisini uydurup, kanâd açup, (9) uçup, Süleymân dergâhına geldiler. Kuşlar safında gelüp Sîmurĝ’a buluşdılar. Sîmurĝ gördi ki; (10) bir çift kuş geldi nazarına ki, tüleri rengi ħunnâ yakılmış Rûm maĝbûbları saçına beñzer. Andan (11) Sîmurĝ Afıit kuşın alup, Süleymân nazarına getürdi. Süleymân ‘aleyh’is-selâm nazar kılup (12) gördi ki, maĝbûb renkdeki nârîhî² zemîn üzre saru dolu mûnaķķaş, harîr-ķaţife libâs (13) egnine alup ve Ĥıfâ-yi Ĥoten zurefâsı gibi siyeh ridâsın boynına şalup, gözlerine sürme-i (14) Sifâhânî çeküp nâz u şîve vü ħırķâtile maĝbûbâne salınu salınu kuşlar

1.st. Hezâr-destan: yanlışlıkla yazılmış olmalıdır ; Kumrî hased: B’de 2.st.

2.st. Tâ ki: B’de 3.st.

¹ Metinde “Süleymân” şeklinde yazılmış

3.st. safına: B’de 4.st.

4.st. kim: ki B ; Afıit: B’de 5.st.

5.st. Süleymânî’ye: B’de 6.st.

6.st. taiffesi: B’de 7.st.

8.st. açup: B’de 9.st.

9.st. gördi ki: B’de 10.st.

10.st. Andan: B’de 11.st.

11.st. nazar kılup: B’de 12.st.

² Metinde “târîhî” şeklinde yazılmış.

şafından çıkup dergâh-ı (15) Süleymânî'ye girdi ve¹ taht u pâ öpüp elde piyâz, göñülde niyâz diyüp, nûşâdır soğanın taht (16) merkezinde Süleymân nazarında ağzile kodı.

Andan kuş dilince medh ü senâ okıdı. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(17)1. İy emîr ü ins ü cin hâkim ü ra'd u bulut

Dergehüñe yüz sürüp geldi şehâ murg-ı Afîñit

2. Tuhfemüz ma'zûr kıl dilde niyâz elde piyâz

(18) Kudretüm aña yiter elden alup ihsân it

Nesr: Hakîm kavlince, Süleymân hazreti Afîñit'ı görüp piyâz (19) getürdigine ta'accüb kılup, "fe-tebesseme dahikân"² mûcibince gülüp, andan dönüp Sîmurg'a sù'al (20) kılup, eyitdi ki: Yâ şâh-ı murgân bu ne 'aceb şayr olur kim, libâsı nârinci ve sarı, ağzı, burnı, (21) ayakları kara ve getürdigi piyâz ve sûreti korkunç, âvâz ve cür'eti dahı mikdârına göre degül. 39b (1) Sanki budur eñyâr içinde ser-firâz. Sîmurg cevâb virüp eytdi ki: Yâ Nebîu'llah, buna Afîñit dirler (2) 'âdeti budur ki, çiftiyile yürüyüp uçar, âher kuşlar gibi cinsiyile âlây bağlayup şâf (3) be-şâf dönmezler. İllâ ki çiftiyile yiyüp, içüp, ırmaqlar kenârında yürürler. Haşşası budur ki, (4) çiftlü çiftinden gayrı âher kuşa muhabbet itmezler ve dahı kaçan ki geceyile duneseler çiftiyile (5) bir araya cem'

¹ "ve" B'de yok.

20.st. burnı: B'de 21.st.

² Kuran-ı Kerim, Neml Suresi (27), 19. Ayet

2.st. sâf: B'de 3.st.

3.st. -sı budur ki: B'de 4.st.

4.st. çiftiyile: B'de 5.st.

5.st. budur ki: B'de 6.st.

olurlar. Erkegi uyur, dişisi uymaz, yumurda basduğı hinde 'âdeti budur ki (6) vaktî ki dişisi yumurdlasa kalan kuşlar gibi yumurdaların altına alup, başup yatmaz, yumurdada (7) basduğı oldur ki, vaktî ki dişisi yumurdlasa erkegi yumurdanufı yanında turur dâim üstine sañlar, (8) anuñile yavrısın çıkarur. Yâ Nebû'llah 'aceb dahı bu ki, kaçan yavrısı yumurdadan çıkısa ölü gibi hiç (9) harekâtı olmaz. Erkegi görüp dişisine haber ider. Anası gelüp yavrucağınufı ağızına ağızyile (10) üfürüp teneffüs eyler. Allah'ufı 'inâyeti, ol Kâdir'ufı kudreti, ol Hakîm'ufı hikmeti birle (11) defî cânlanup hareket ider. Vaktî ki yavrısı büyük olsa, erkegi döğüp yuvadan (12) kovar, merhamet itmez. İllâ ki anası şefkat kılup besler, tâ kanatlanup uçuncaya dek ve dahı (13) yâ Nebû'llah bu Afıt kuşu rûzigâr-dîde, mücerred çiftini bir Dilgü yemişdür, ol cihetden derd ü (14) efgân içinde kalmışdur. Dâim eydür kim, Süleymân nazarına varsam ol başuma gelen âhvâlümü Hazret-i (15) Süleymân'a 'arz kılsam. "İnnallahe ye'muru bi'l-'adl-i ve'l-ihsân"¹ mûcibince hakkı andan alup, (16) 'adl ü dâd iderdi ve dahı Hak'dan hâcet dilerdi ki, hâk-i pâyüñe ire, hizmetüne yüz süre ve dahı (17) adı Hummere'dür ve dahı yâ Nebû'llah bunufıile Kurt ortasında gâyet düşmenlik vardur. Zîrâ ki kaçan (18) Kurt haste olsa Afıt yavrısın arar, bulur, yir; sıhhat bulur. Ol cihetden Afıt cinsi dahı (19) Kurt korkusından yuvasını nûşâdır soğanı bitdügi yirde, taşlu çakıllu yirde kaya kovuklarında, (20) mağâralar içinde yavrular. Zîrâ ki Kurt haste olup Afıt yimege inine

8.st. gibi hiç: B'de 9.st.

9.st. ağızına ağızyile: B'de 10.st.

10.st. eyler: ider B ; hikmeti birle: B'de 11.st.

11.st. yuvadan: B'de 12.st.

13.st. dîde: dîdede A ; dîlkü: dîlkülü A

14.st. efgân: B'de 13.st.

¹ Kuran-ı Kerim, Nahl Suresi (16), 90. ayet

16.st. hâk-i pâyüñe ire hizmetüne: hâk ü pâyüñü göre hizmetünde A

gelse, Kurt (21) ayağın nûşâdır soğanına başşa, defî ayağı uyuşur, yürümeyp düşer. Elinden gelmez ki, nûşâdır 40a (1) soğanı üstinden başup yürüyü gelüp, Afıt inine gire, ya yavrısın yiye ya kendüyi yiye. Nite (2) kim meşhûrdur Dilgü dahı çünki yavrılıya, yuvasına ol yaban soğanın getürür kor ki yavrılarına Kurt (3) mazarrat itmeye. Zîrâ ki yaban soğanından Kurt kaçır, meşhûrdur ol sebebden işbu Hummere ki (4) Afıt'dur, bunı katında 'âlemüñ gencinden yaban soğanı efdaldür. Zîrâ ki hem kendüyi (5) ve hem yavrısını düşmeni Kurt'dan saşınup hıfz ider. Ol cihetden bu Hummere-i hayvânî, murğ-ı mashara bilmez (6) ki, bunı bir nesne sanup hâk-i pâyüñüze piyâz maqbûl egledi, getürdi. Anuñ sehvinî yâ Nebû'llah ma'zûr (7) tut. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Böyle diyüp şâha 'Ankâ 'özüni diler tamâm

Şeh Süleymân ğuş idüben kıldı şâdî ol hümâm

(8) 2. Dinle imdi kıssa nedür şerh ideyim ben tamâm

Lîki virgil huş salavat Muşafâ'ya şubh u şâm

Nesr: Hakîm kavlince, Sîmurğ böyle (9) diyicek Süleymân hazreti Loqmân-ı Hakîm'e sû'âl kırup eytdi ki: Haber vir başa ki bu nûşâdır soğanınuñ (10) hikmetde hâsiyyeti nedür? Hakîm İdrîs-nâme'i eline alup ol maħalli bulup eytdi ki; şehâ (11) naql-ı İdrîs budur ki tabî'atı germ, huşkdur. Her kim bu soğanı şafi 'aselle ve ıssı

2.st. Kurt: B'de 3.st.

3.st. Hummere ki: B'de 4.st.

6.st. ki bunı bir nesne sanup hâk-i pâyüñüze piyâz maqbûl egledi, getürdi: bilmez ki idüp bir nesne sanup hâk-i pâyüñe bu piyâzı getürdi. B

11.st. soğanı: sa soğanı A

otlarile (12) perverde kılup her şabâh ki, aç karına iftâr itse, cisme kuvvet virüp. Ta'âm-ı sigirdür ve bevâsır (13) zahmetine üç nev'dür, fâide ider dahı şehveti arturur. Cimâ'a kuvvet virür ve beli muhkem, kavî eyler (14) ve yilleri tahlîl eyler ve eger ki, soğanı sığır yağıyla ki biryân kılup aç karına yiseler on yıllık kân (15) aklar. Nasûrı def ider. Her ki bişmiş soğanı yise balgamı defider ve dahı nûşâdır soğanın sirkeyle (16) mülemma' idüp hammâmnda bedenine sürse cem'î kirin giderüp tenine kuvvet vire ve her kim soğan tohumın (17) yağıla biryân idüp şeker i sürhile ye hâyadağı yili tahlîl ider ve her ki nûşâdır soğanın (18) zeyt yağıyla bişürüp uyuza sürse def'ide. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Böyle diyüp anda Loğman ol zamân
- (19) Oldı sâkin şâh öñinde pes hemân
2. Şeh Süleymân itdi tahsin özine
- Hikmet içre kılduğunca imtihan

(20)Nesr: Hakîm kavlince, kaçan ki Loğmân-ı hakîm piyâzuñ menfa'atin söyledi, andan Süleymân hakîme (21) tahsin kılup, dönüp, Hummere'ye hâtırın tesellâ kıldı. Mantıku't-şayrca eyitdi ki, yâ murğ-ı Afît 40b (1) getürdüğüñ piyâzuñ menfa'ati ziyadeyimiş, incinmeysin ki, kabûliyyete geçdi, ammâ ki saña (2) sû'âl iderem ki niçün cimâ'a harîs degülsin ve dahı niçün çiftüñile yürüyüp cemâ'ate (3) karışmazsın ki, “el-

14.st. kân: B'de 15.st.

16.st. tohumın: B'de 17.st.

21.st. dönüp hummereye: hummereye dönüp B ; kıldı: kılup B

cemâ'atu ve'r-rahmetu"¹ ve dahı niçün kalanı gibi dişilerünñize yumurda yumurdlayıcak altuna alup (4) basmaya, irkegi varup üzerine sañılamagıle yavru çıkara ve bir 'aceb dahı bu ki senden (5) ğayrı hıç bir kuş taş, çakıl, mağâra ve kuhsâr içinde yumurdlayup yavru çıkarmaz. Ya perî (6) kuşlar gibi ağaçlar başında yuva, ya bigane veya bahırî kuşlar gibi defñiz kırañında ve ırmağlar kenârında, (7) ağar bıñarlar yöresinde ve çayır çimen arasında mekân tıtsañı. Ne bu ne şenâ'atdür ki (8) idersin behîme gibi ve hâkî cânavarlar gibi taşlar kovuğına girürsin? Eger Kurt düşmendür diyüp (9) piyâza dayanursañ bu hamâkatdür. Kalan kuşlar gibi açık yirlerde yuva yapup Hıy u Hâfız u Perverdigâr'a (10) sığın. Sañıa ne kim taqđırde muqadder olan lâbüd gelecekdür nitekim eydür: Kazâ kim nâzil ola (11) def 'ine çâre yokdur. Rây-ı tedbîr ile red olunmaz kim dimişlerdür. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

(12)1. Def ' olunmaz iy müdebbir râyile çünki kazâ

Kâmil oldur emr-i Hağğ'a cânile vire rızâ

2. K'iki demden kaçmak olmaz er kazâdan bî-gümân

(13) Birisi yirse kazâ ikinci olmasa yına²

3. Çün kazâ nâzil ola kaçmagıla yokdur halâs

¹ Arapça ibare(cemaat rahmettir)

3.st. alup: B'de 4.st.

8.st. diyüp: B'de 9.st.

9.st. perverdigâra: B'de 10.st.

10.st. ola: B'de 11.st.

11.st. tedbîrile: tedbîr ne B

2 a) demden: demde A

² Vezin gereği "yine" yına yazılmıştır.

Olmasa nâzil neye kaçır kişi irmez belâ

(14) Nesr: Hâkîm kavlince, Süleymân hazreti bu vechile sû'âl idicek, Hummere ağız açup, dilince Süleymân (15) devletine du'â kırup, fasîh lisân, şirîn-zebân birle melîh beyân kırup eyitdi ki: Yâ Nebîu'llah (16) cimâ'a harîs olmaduğım budur ki, gügercin gibi ve keklik gibi ve serçe gibi şehvet-perest (17) degülem kim 'uçalâ eydür; cimâ' itmekden üç fâide vardur ve beş mazarrat vardur. Evvel üç menfa'atüñ (18) birisi bu cihânuñ lezzeti üç nesnedür üçü dağı etdedür. Müfred nazm:

(19)1. Lezzet ancak üç olur üçü de et

Hûb kaçmak eti yimek binmek et

Egerçi kim ete binmek, et yimek (20) bizüm cinsümüze nasîb degül ki, hûbûbât ve nebâtât yiyen kuşlar cinsindenüz, pes cimâ' itmek (21) egerçi gâyet lezzetdür ki nefsi emmâre cimâ'dan alduğı lezzeti hiç şey'den almaz ve bir dağı irkegiyle 41a (1) çiftüñ muhabbeti kendü icmâ'idur. Zîre ki erkegiyle dişi ortasında cimâ' olmasa nizâ' (2) eksük degül, dirlik lezzeti bulunmaz, kaç'â zindegânîlik olmaz ve dağı cimâ'uñ (3) üçüncü fâidesi bu ki, evlâd üremesine sebebdür ki, Müsebbibü'l-esbâb her şey'üñ (4) belki biñ bir ümmetüñ kuruda ve yaşda cem'i milletüñ zürriyatı üremege cimâ'ı sebep (5) komışdur. İllâ hâkî cânavarlarda karınca cimâ' itmez ve hevâî kuşlarda Kuşnûs cimâ' itmez (6) ve deñiz cânavarlarında lettîn ve kuru yirde yedi başlu evren cimâ' itmez ve âteşî mahlûkâtda (7) bir niçe cinsi vardır ki anlar dağı cimâ' itmez. Dişisi erkegi dağı

14.st. Süleymân: B'de 15.st.

15.st. Yâ Nebîyya'llah: B'de 16.st.

17.st. menfa'atüñ: B'de 18.st.

21.st. nefsi emmâre: emmâre nefsi A

olmaz. Âteşüñi hurrında (8) dürür. Nite kim evren ve Tennîn sığın geyikten mütevellid olur. Ba'zı balıklar tohumdan dürüyüp (9) ve ba'zı balıklar ve 'ifritden dürüyen sivrisinekler gibi. Kuru yire su salınsa bir niçe (10) yıl üzerine geçüp deryâ-yı 'azîm olacak, 'ufûnetinden balıklar dürdügi gibi. Zîre ki (11) Allahü Te'âlâ Kâdir'dür berkemâldür. Her ne kim ister kıılır ve Âdem'i hâkden hilkat iden (12) ve hevâ'ı emegüden düriden pâdişâh ve 'İsî-bâd'dan var iden ilâh, ba'id degüldür kim, (13) tohumuz, menîsüz zikr itdigümüz nesnelere sebebsüz hilkat ide. "Yef'alu'llahü mâyesâ' ve yef'alü mâ yezîd"¹ farklı (14) ammâ ki yâ Nebîu'llah cimâ'üñi yedi vechile mazarratı vardır. Evvel bu ki bedeni süst kıılır. (15) Zire ki hükemâ kavlince cân kândur. Şol kân ki kırk loğma hazm olan ta'âmdan, (16) bir kaatre kân ve kırk kaatre kândan, bir kâtre menî hâşıl olur. Anı dahı harc idicek beden süst (17) olduğına dâldur ve ikinci zarar bu ki, cimâ' 'ömri azaldur. Görmez misin ki serçe (18) vaqt olur ki dışisine günde yüz kerre cimâ' kıılır. Anuñ içindür ki, 'ömri iki yıla (19) varmaz, helâk olur ve fil-i Hindî ki yedi yılda bir kerre cimâ' itdügi ecilden 'ömri eksernüñ biñ (20) yıldan ziyâde olur ve üçüncü mazarratı bu ki cimâ' idüp gısl itmeden, bî-şahâret yire basañ, (21) yir andan encinüp, Kârûn gibi yutmağ ister ve melâ'ike incinüp helâk itmek ister heyhât ki, 41b (1) pâk olup gısl idince ve dördüncü mazarratı bu ki eger ki ol cimâ'ı dışisine ki ziyâde (2) itse,

13.st. tohumuz: B'de 12.st. ; mâ yezîd" farklı: B'de 14.st.

¹ Kuran-ı Kerim, İbrahim Suresi (14), 27. Ayet

16.st. bir kaatre: B'de 15.st.

18.st. vaqt: B'de 17.st.

19.st. varmaz helâk: B'de 18.st.

20.st. yilden: B'de 19.st.

lezzetine dişisi harîs olur. Vaktî ki erkekden ol hareketi dayimûn bulmasa (3) cimâ' ârzusından nefsinî kat' itmeyüp âhîr erkekden şehvet talep idüp fâhişe olur. (4) Zîre ki hûkemâ eydür, vakti ki bir dişî hatûnuñ mizâcî cimâ' dilemese, erinden kaçsa (5) gerekdür ki, ol evde gügercinler beslese, erkegi dişisine tevâzu' idüp kanâdçuklarıyla (6) biri birinüñ arkasın yepişdügin ve gâh biri birine hulk idüp gögüs gögse (7) virüp, sîne-ber-sîne, leb-be-leb öpüşdügin görüp, cimâ'a ârîzu ider ve beşinci zararî bu ki (8) eger neslüm üresün diyü cimâ' iderse ol dahî 'abes fikirdür ki, oğul-kız (9) zahmetden hâlî degildir. Evvel bu ki, beslemesinden 'aciz çekilür, ikinci bu ki, düşmenden sakınmaçlık (10) bir belâdur ki, giceler uyhusuz, gündüzün bî-huzûrluğla 'ömr geçürür. Vaktî ki kemâle (11) yitüp bülüğüyet 'alemine irse, fesâddan hâlî kim biñde birisi muqbil, sâlih olmaz. Ol (12) cihetdendür ki kişinüñ mâlî ve ehl-i 'ayâli kendüye düşmendür "innemâ emvalüküm ve evlâdüküm 'adûkan leküm fitne"¹ (13) Pes yâ Nebî'illah benüm cimâ'a harîs olmaduğuma sebep budur ki zikr eyledüm.(14) Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Böyle diyüp anda Añıt virdi şâha hoş cevâb

(15) Şeh Süleymân gûş idüben nuşhı görđi sevâb

2. Bu Süleymân kıssasını gûş idersen müstemi'

(16) Vir şalâvat cân u dilden Muştafâ'ya bî-hisâb

3.st. cimâ': B'de 2.st. ; olur: B'de 4.st.

4.st. kaçsa: B'de 5.st.

5.st. çuklarıyla: B'de 6.st.

7.st. bu ki: B'de 8.st.

9.st. lık: B'de 10.st.

¹ Kuran-ı Kerim, Enfâl Suresi (8), 28. ayet

12.st. 'adûkan leküm fitne: B'de 13.st.

Nesr: Hâkîm kavlince Hûmmere yine eyitdi ki, (17) Yâ Nebû'llah ikinci sũ'âlũñ budur ki, niçũn çiftũñile yürürsin, cemâ'ate karışmazsın? Egerçi ki, (18) "cemâ'at râhmetdür" velakin şerîrler tezvîrinden ve kizzâblar bühtânından ve câbirler cebrinden emîn (19) olmak isteyen, künc-i hâlveti, maķâm-ı 'uzleti ihtiyâr etmek gerek kim, halkdan râhat, ümîdin kesmiş (20) ola. Nite kim eydür: "E'l-râhatü ma'ü'l-ye's"¹ egerçi kim halkdan ırağ olup ziyâde vahşet itmek (21) 'acebdendür. Evhaşü'l-vahşetü'l-'aceb ve illâ ki biz cemâ'-i halk bir cinsimüzden, ı'râz 42a (1) itdügümüz 'acebden degüldür. Velâkin anlarũñ katında olan maķsûddan ümîd (2) kesüp, künc-i hâlvet ihtiyâr kı olup şurur ki, ümîd kesmek bir nesneden âzâdlıķdur. Nite, eydür; "e'l-râhatü (3) ma'ü'l-ye's." Yâ Nebû'llah cinsüm kuşlara karışmayup çiftümi ihtiyâr kılduğum bu ki yalnızlık Allah-ı Samed'e (4) yaraşur kim vâhid-i Ehad'dür. "Lem yelîd ve lem yûled ve lem yekünlehu küfuven ehad"² ve dağı yâ Süleymân çiftüme (5) yürümeği ihtiyâr itdüğüme iki sebep var. Evvel bu ki yâr bir olur, iki olmaz. Baña çiftüm yeter. Zîre ki (6) kişiyeye helâlınden sevgili nesne yokdur mâdâm ki ikisinũñ arasında zindegânî ola. Ammâ ki, kişi (7) helâlınden artuğın gözetmek fâhışalıķdur. Fâhışanuñ, hîzũñ hayâsı olmaz "men evtifi 'acane (8) kal hayâ bed' lisâne" ve ikinci sebep bu ki, lâbüd erkege dişi gerek. Anuñiçün Allahü Te'alâ (9) ekser hayvânı çiftiyeye yaratdı ki, kendinũñ

16.st. ki: kim B

19.st. olmak: B'de 18.st.

¹ Arapça ibare(rahat ümitsizliktedir)

20.st. itmek: B'de 21.st.

2.st. kesüp künc hâlvet: B'de 1.st.

3.st. ma'e'lyâs: B'de 2.st.

² Kuran-ı Kerim, İhlas Suresi (112), 3,4. ayetler

6.st. kişiyeye: B'de 5.st.

7.st. helâlınden: B'de 6.st.

vaḥdâniyetine delil ola. Pes ben çiftümile yürümesem (10) anuñ vaḥdâniyetine inkâr itmiş olurum. Zîre ki ol Allah vâhiddür. “lem yelîd ve lem yûled ve lem yekünlehu (11) kufuven ehad” dür ve daḥı yâ Nebîu’llah üçüncü sû’âlüñ budur ki niçün kalan kuşlar gibi yumurdanı (12) basmayup üzerine sañılsın. Aña daḥı iki vechile cevâbum var. Hem ḳâl yüzinden hem hâl yüzinden. (13) Ḳâl yüzinden bu ki, cimâ’a harfıs olmaduğum cihetden ve daḥı nesle, evlâde çiftümile (14) muḳayyed olmaduğum sebebden, künc-i ḥalvet ihtiyâr itdüğümüz ecilden, vaḳtî ki çiftümüz yumurdasın (15) yumurdlar, kalan kuşlar gibi beyzesin basup yatmaḳ ihtiyâr itmez, terk idüp gider. Ne ḳadar söylesem (16) eslemeyüp nizâ’ ider. Pes beyzenüñ vebâlınden ḳaçup üzerine ol ḳadar ters atup sañılam ki (17) ḥarâretinden yumurdadan müddetiyle yavrı çıkar. Nite kim, Mısır’da meşhûrdur ki yumurda ḳat ḳat terse (18) gömerler ve dört bucağında ol beyze-ḥânenüñ dört dişi tavuḳlara yumurda basdururlar. Yavrınuñ (19) yumurdadan çıkacak müddeti bilmegiçün ve imtihan ḳılmağičün vaḳtî ki tavuḳ altındağı (20) yumurdalardan baş çıkarsa, beyze-ḥânenüñ sahibi yürüyüp yumurdalarıñ uçlarını şikest ider (21) tâ ki ol ters harâretinden Ḳâdir’üñ ḳudretiyle, Sâni’üñ sun’ıyla yumurdadan yavrular çıkar. Pes 42b (1) benüm sañımdan ve ters ḥarâretinden müddeti yeticek vaḳt-i mu’ayyenin bilürem, yumurdalarıñ yavrı çıkacaḳ (2) yirlerin şikest ḳılup, delerem. Yavrılar vaḳtî ki çıkar anasına ḥaber iderem, gelüp yavrısın görür, (3) görüp meḥabbet ḫamarı cûş idüp. Cümlesinden yâ Süleymân bu ‘aceb-terdür ki ol ölmüş (4) yatan

9.st. ben: beni B

11.st. nı: B’de 12.st.

12.st. yüzinden: B’de 13.st.

15.st. yumurdlar: B’de 14.st.

20.st. ider: iderler A

21.st. tâ ki: B’de 20.st. ; harâretinden: harâtinden B

yavrularuñ ağızına teneffüs ider. Kâdir'ün kudreti birle her birisi, uşağı, irisi hayât bulup (5) hareket ider. Nite kim şol çürimiş pûsîde süñüklere nazâr-ı inâyet kılupdır, görüp cân virdügi (6) gibi nite kim kelâm-ı kadîm ve kitâb-ı m. içre gelür. “kâl men yuhyü'l-izâmâ ve hiye remîm”¹ (7) nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Ol Hudâ-yı lem-yezel Hallâk-ı â'zam müste'ân

Lafz-ı künden halk idendür kâfnatı bî-gümân

(8) 2. Nüh felekdür oña sâcid meh melekdür hâmidî

Yirde insân zikrin ider gökde şükrin cin cân

Ammâ ki yâ Nebû'llah beyze üzerine (9) sañladuğuma cihet kâl yüzinden. Nedügin diñledüñse hâl yüzinden beyân ideyin (10) diñle ki hikmet nedür yâ Süleymân. Benüm beyze üzerine daim sañladuğuma hikmet budur ki, beyzenün (11) hod aslı menîdür. Mâyile şehvet ki hayz kâni gibi habisdür. Pes haqîkat yüzinde (12) menî ve cîfe birdür. Belki dünyânı ba'zı ni'meti tersdür ve ba'zı murassa' hıl'ati dağı tersdür. (13) Süleymân didi ki nite. Hummere cevâb virdi ki, cihân ni'metlerinün lezzetlîsi ve menfa'atlîsi (14) pâk, muşaf ve şehd-i fâik ya'nî baldur ki, begler ni'metine lâyıq. Haqîkatde nazâr kılsañ bal (15) arusunuñ kusundısıdur ve dağı libâslaruñ kıymetlîsi

5.st. virdügi: B'de 6.st.

¹ Kuran-ı Kerim, Yasin Suresi (36), 78. Ayet

8.st. üzerine: B'de 9.st.

10.st. nün: B'de 11.st.

12.st. tersdür: B'de 13.st.

13.st. ve B'de yok. ; -lîsi: B'de 14.st.

14.st. bal: B'de 15.st.

latîf, ra'nâ, şerîf müntehâ ziynetlûsi murassa' (16) şevketlûsi, ehl-i dünyâ katında raġbetlûsi, beglerüñ hıl'atı, ümerânuñ libâs-ı (17) ziyneti harîr ibrişimdür ki, nefâis kumâşlar andan hâsıl olur. Pes haġikat yüzinden nazâr (18) kılsañ ol fahrî kumâşuñ harîr-i göñlünün aslı bir kurtçuġazuñ necisidür. Andan göñül (19) hâsıl olur ki, meşhûr ma'rûfdur ki zıkrî hâcet degül. Pes bu muġaddime'i zıkr itdüġümden (20) maġsûd bu ki, hayvânât ki, üç kısımdur. Bir sınıfı yüzicidür ki bahrîdür ve ikinci sınıfı hevâda yirde (21) uçucudur ki, üçüncü sınıfı yürüyücüdür. Pes üç bahş hayvânâtüñ daġı tâhatâ ki insânüñ 43a (1) daġı üremesi ve dürmesi iki kısımdur. Bir kısmı budur ki, yumurdadan hâsıl olur. Ol sınıfuñ (2) cinsi uçar da, yürür de, yüzer de. Kulaġlarınıñ yiri olur ammâ ki dölünüñ üstünde kulaġuñ (3) şabâkası olmaz. Hemân kulaġuñ yiri olur ve daġı ikinci sınıfuñ üremesi beyzeden (4) çıkmak degül foġurmaġdur qarından. Hayvânâtun üremesi ki menîdendür anuñ kulaġları (5) uzun olur baykuşile yarasadan ġayrısına ihtilâf yokdur. Anlaruñ kulaġları uzun olmamasına (6) sebep yirinde söylenmişdür, tekrâr lâzım degül. Pes bu muġaddimededen ma'lûm oldu ki (7) hayvânâtüñ daġı üremesi ba'zı hevâmdan ġayrîki 'ufûnetindendür, mâ-bâķisi menîdendür. (8) Tâhattı insân ki eşref-i maġlûķâtandır ol daġı menîdendür. "Sümme ġalaķnâü'l-al'akate muzġaten fehalkanaü'l-zaġata (9)'azamen fe-kesunü'l-'izâme lehmân"¹ Pes ma'lûm oldu ki

15.st. ziynetlûsi murassa': B'de 16.st.

16.st. libâs-ı: B'de 17.st.

17.st. nazâr: B'de 18.st.

20.st. yirde: B'de 21.st.

5.st. kulaġları: kulaġı B ; olmamasına: olmasına B

7.st. hayvânâtüñ: B'de 6.st.

8.st. Tâhattı insân ki: B'de 7.st.

¹ Kuran-ı Kerim, Mûminün Suresi (23), 14. ayet

menîden insân-ı kâmil ve ba'zî hayvân (10) dürüdüğü gibi yumurdadan çıkar. Anuñ dañı aşlı menîdendir zîre ki, bir kaç tavuğun hurûsı (11) olmasa egerçi ki, tavuk yumurdlar velâkin yavrusı çıkmaz. Hurûsuñ tohumı olmaduğı (12) ecilden. Pes bir menî ki qarında necâsetle mülemma' olup bevl yolından gele, cîfeden hâlî degül. Nite kim, (13) bal efdal ni'metdür ve harîr ki şâhâne hıl'atdır. Pes bu kadar sintük aşlı-ı haqîkat yüzinden (14) nazâr kılsañ cîfedür, anıñçün dünyâ cîfedür ve taleb olan kilâb haddindedür. "E'd-dünyâ cîfe (15) ve talebhâ kilâb"¹ ve dañı yâ Nebû'llah dördünci sû'âlüñ budur ki, yuvañı neçün kuşlar (16) gibi deñiz ve ırmaqlarında yuva yapmazsın veya ağaçlar başında mekân tutmazsın? (17) Cevâbum budur ki; 'âqıl gerekdür kim bir yirde mekân tuta ki düşmenden emîn ola. Egerçi ki (18) kazâ-yı âsmânî ve âfât-ı zamânî gökden nâzil olcağ göz bağlanur "izâ câ'e'l-kazâ 'ama'il-basırü"² (19) Pes haqîkat muqadder olcağ kazâ gelür, çâre yokdur. Ammâ ki göze göz yırtıcı kuşlar (20) uğrağında yüce ağaçlar başında ve ulu kayalar üstünde, taşlar taşında yuva yapmak, tehlukeye (21) qarşu varmak ihtiyâr görmedüğüm ecilden, zîr-i zeminlerde, sengistân arasında yuva yaparam 43b (1) ve cem'î yırtıcı, tartıcı kuşlardan perhîz kılıram kim,

10.st. menîdendir: menîdür B

11.st. olmasa: B'de 10.st. ; B'de "tavuk" un noktaları yazılmamış.

12.st. ecilden: B'de 11.st.

14.st. anıñçün dünyâ cîfedür A'da yok. ; cîfe: B'de 15.st.

¹ Arapça ibare (dünyâ cîfedür ve taleb olan kilâb haddindedür)

15.st. kuşlar: B'de 16.st.

18.st. kazâ-yı: B'de 17.st.

² Arapça ibare (kaza nâzil olcağ göz bağlanur)

bedenüñ şalâhı vera'dadur. Nite kim fesâd (2) şama'dadur. "Şalâhü'l-beden fi'l-vera' ve fesâde fi'l-şama"¹. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Böyle diyüp çün Añıt virdi cevâb
- (3) Kıldı âhsen güş idüp şeh kâmyâb
2. Diñle imdi hem kazıyya nitedür

Lik virgil hoş şalâvat bul sevâb

(4) Der-beyân-ı haqîkat murğ-ı işân

Hükemâ kavlince Hazret-i Süleymân 'a.m. (5) Añıt murğı'nuñ sözlerin müstahsin görüp. Simurğ-ı Kâf'a hükm itdi ki, bunlaruñ insâna (6) nefi' nedür sora, göre. Andan 'Ankâ mantıķı'ñ-ı tayrca hâsiyyetin sordı. Añıt Murğı dañı Simurğ'a cevâb (7) virdi. Eyitdi ki yâ şâh-ı eñyar Âdemî zâddan ki² bir kişi ki, kuşuz talasa, ol kişi helâke (8) yüz tutsa, üç dört dirhem miqdârı Añıt etin yise, halâş bula. Ammâ be-şart-ı ân ki ol (9) kişi yedi günden geçmemiş ola ve bir dañı bir kişinüñ yüreginde sancısı olsa, ıssı (10) otlarla etin kebâb itse, yise, şifâ bula ve dañı her kim, Añıt'ı bütüñle kebâb idüp, ayuñ (11) ilk çihârşenbih gicesi nişfü'l-leylde yese hergiz sihir aña kâr itmeye ve dañı (12) Añıt yüñini tütüzse, hiç aña haşerâtdan ol yirde nesne getürmeye. Her kim ki, Añıt kânın (13) miskile kendüzinde götürse, halk-ı 'âlem göñlinde sevgili

¹ Arapça ibare (bedenin kurtuluşu vera'da, fesâdı şama'dadır)

4.st. 'a.m.: 'aleyhi's-selâm B

5.st. Añıt: B'de 4.st.

6.st. nef i' nedür: B'de 5.st.

² "ki" A'da yok.

10.st. otlarla: B'de 9.st. ; otlarla: otlarile B

12.st. Añıt: B'de 11.st.

ola ve her kim evinde Añıt beslese ol (14) ev cinden zarar gelmeye ve câzılık kâr kılmaya. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Çünkü Añıt takrîr ider Sîmurg'a ol hâşiyetin

(15) Şeh Süleymân bildi cümle itdi aña 'izzetin

2. Hüküm ider Lokmân'a yezd-i nef-i zarrın nüshâya

Âdemî zâd añlamakçün okuyuben hikmetin

(16) Nesr: Hakîm kavline çünkü Süleymân Peygâmbere 'a.m. Añıt kuşınıñ hak kelâmın (17) ve emleh peyâmın ki işitdi, sıdıkına tahsîn kılup zihn ü idrâkine ahsend ü belîğ buyurup dağı (18) Añıt cinsine anı hâkim diküp, muqarrebleri içinde murğân cinsi arasında hâs itdi (19) ve Sîmurg kuşına tenbîh kıldı ki, dâim anı hoş tuta ve göre gözede. Süleymân (20) hazreti 'a.m. Añıt Kuşına bu kadar 'izzet itdügine bahrî kuşlar cinsi gâyet incindiler. (21) Andan soñra artuq Añıt cinsine qarışmadılar. Andandur ki Añıt 44a (1) cinslü cinsiyle yürürler. Gayrı âher kuşlar gibi murğân âlâyına katılmazlar illâ çiftiyle tenhâ (2) olurlar. Künc-i halvet, maqâm-ı 'uzlet sürerler. Nazm:

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Şâhâ etyâr içre gayet key 'acebdür murğ-ı Añıt

16.st. 'a.m.: 'aleyhi's-selâm B

17.st. dağı: B'de 18.st.

18.st. itdi: B'de 19.st.

20.st. 'a.m.: 'aleyhi's-selâm B

20.st. gâyet incindiler: B'de 21.st.

1.st. katılmazlar: katılmaz A ; tenhâ: B'de 2.st.

(3) Şekli gökçek tonı mergûb unı lîkin kâtı zıst

2. Cinsine qarışmaduđı bu dūrūr anuñ işit

Zemherîr irse semriyüp ħassa ki ola gūn bulut

SONUÇ

Firdevsî-i Rûmî'nin "Süleymân-nâme-i Kebîr" adlı eseri, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1530 ve H. 1531'de iki nüsha halinde kayıtlıdır. Eserin 47. cildinin 1b-44a arasındaki varaklarında metin tenkidi ve inceleme yapılmıştır.

Sunduğumuz çalışmada, gerek şekil, gerek muhteva ve gerekse içinde barındırdığı motifler yönünden metnin bir halk hikayesi olduğunu gördük.

Öncelikle, eser halk hikayelerinde olduğu gibi nazım-nesir karışımı bir şekle sahiptir. Nazım biçimi, türü ve vezni divan edebiyatından alınmış olmakla birlikte, hikaye başlangıç ve bitişlerinde, bir hikayeden diğerine ve mensur bölümlere geçişte kalıplaşmış ifadelerle başvurulmuş olması da bunun göstergelerinden biridir.

Muhtevada da özellikle 1. ve 3. hikayede konu kahramanlıktır. Buradaki kahramanlar, mesnevilerde karşılaşılabileceğimiz sembolik tipler olmaları yanında masallardan halk hikayelerine geçmiş tiplerin özelliklerini de taşırlar. Bu kahramanların yardımcıları at başta olmak üzere hayvanlardır ve diğer yardımcı tipler de (kardeş, vezir, şeytan) benzerlik göstermektedir. 2. ve 4. hikayede de; konuşan, akıl veren, olağanüstü yerlerden gelen, olağanüstü özellikler taşıyan kuşları kahraman olarak görürüz.

Geniş kapsamlı ve hacimli olan eserde halk hekimliğine ilişkin bilgilere de rastlamak mümkündür. Bizim incelediğimiz metinde 4c olarak adlandırdığımız hikayede "yaban soğanı ve anıt kuşu"nun şifalı olmasına dair bilgiler yer almaktadır.

Eserde, Arapça ve Farsça kelimelerin yanında, bugün kullandığımız veya kullanmadığımız pek çok Türkçe kelime yer almaktadır. Yazıldığı döneme ışık tutar mahiyette olan eserin üzerinde, halk edebiyatı alanında olduğu gibi dil alanında pek çok akademik çalışma yapılmıştır.

Firdevsi'nin, eserlerinde sözü gereğinden fazla uzattığı herkesin görüş birliği ettiği bir konudur. Bu durum Süleymân-nâme'de daha belirgin olarak karşımıza çıkar. Çünkü önceleri 366 ciltlik bir eser meydana getirmeyi amaçlayan yazar, doğal olarak sözü uzatma gereği duymuş ve bulabildiği bütün malzemeyi esere yerleştirmiştir. Bu da eserde sıkıcı bir üslubun oluşmasına neden olmuştur.

Tüm bunların sonucunda diyebiliriz ki; Süleymân-nâme'nin 47. cildi, divan edebiyatına ait unsurların kullanıldığı halk hikayelerini içinde barındıran özgün bir eserdir.

SÖZLÜK

- âbanûs (F): Aslı Hindistan'dan çıkan pek sert ve siyah ağaç.
- âc (A): Fildişi, bağa.
- âdes (A): Mercimek
- âdû (A): Düşman, yağı
- âfitâb (F): Güneş, güneşin ışığı
- ağmak(T): Çıkmak, yükselmek, aşağı inmek, ağır gelip aşağı meyletmek.
- âhen (F): Demir, zincir kılıç, sert, katı
- âhûr (F): Ahır, dam
- âkik (A): Çok kere kırmızı renkte olan bir cins değerli taş.
- âl (A): Aile, evlat, sülale
- âla (A): Daha, en, pek yüksek
- âlâik(A): İlgiler, ilişkiler
- âlef (A): Hayvan yemi, at, saman
- âlem (A): Alamet, nişan, işaret, bayrak, sancak
- âlem (A): Dünya, cihan
- alkış virmek (T) : Alkışlamak, övmek, dua etmek
- âmû (A): amca
- âmûd (A): Direk, sütun, yukarıdan aşağıya dik inen çizgi
- ânber (A): Ada balığının bağırsaklarından toplanan yumuşak, yapışkan ve misk gibi kokan, kül renginde bir madde, güzel koku
- anca (T): Nice, nicesi, birçoğu
- andan (T): ondan, ona, sonra, ondan sonra, oradan, onunla
- ândelib (A): Bülbül
- anılcağ (T): Yavaşça
- añramak (T): Homurtulu ses çıkarmak, haykırmak, kükremek
- âr'ar (A): Dağ selvisi, dikenli ardıç ağacı

- ârâste (F): Bezenmiş, süslenmiş
- arış (A): Arşın
- arğa olmak (T): Yardımcı olmak, destek olmak
- arçasın yepmek (T): Sırtını sığamak, okşamak
- ‘arz (A): En, genişlik, enlem.
- âsân (A): Kolay
- âsiyâb (F): Değirmen.
- ‘asker(A): Er
- ‘atâ’ (A): Bağışlama, bahşiş.
- aflas (A): Üstü ipek, altı pamuk kumaş, düz, havsız, tüysüz
- ‘avn (A): Yardım, yardım eden
- ayağın çurmak (T): Ayak üstünde durmak, ayakta durmak
- ‘ayân (A): Belli, açık, meydanda
- ‘ayyâr (A): Hilekar, dolandırıcı, zeki, kurnaz, çevik, atik
- ‘azâim (A): Afetlere ve hastalıklara şifalı olması için okunan dualar, tılsımlar
- ‘azm (A): Kasıt, niyet, karar
- bâd (F): Yel, rüzgar
- bağa(T): Kaplumbağa, kaplumbağa kabuğu
- bâk (F): Korku, kaygı, sakınma
- bâl (F): Kanat, kol, boybos
- balçık (T): Kılıç sapı
- bañ (T): Ses, ezan
- bâr (F): Defa, kere
- bârû (F): Kale duvarı, hisar burcu, sur; sığınak, siper
- bebr (F): Hindistan ve Afrika’da bulunan, kaplana benzeyen fakat ondan daha büyük ve pek yırtıcı canavar
- beçe (F): İnsan veya hayvan yavrusu
- behmen (F): Turpa benzeyen ve kavza kökü de denilen bir ot
- beliñlemek (T):Korku ile birden sıçramak, irkilmek
- bende (F): Kul, köle, bağlı

- beñiz aldurmak (T): Benzi atmak, korkudan sararmak
berk(F): Sağlam, sıkı, muhkem, kuvvetli, şiddetli, süratli, hızlı
bernâ (F): Genç, delikanlı, yiğit
bes (F): Yeter, yetişir, tamam
beste-dem (f.b.s.): Nefesi tutulmuş.
beşâret (A): Müjde, muştı, çirkin, kıyafet
be-şartı ân ki (F): Şu şartla ki
beşe (F): Atmaca
beyze (A): Yumurta
bî-gümân (F): Şüphesiz.
bil (T): Bel, yamaç, dağ beli
bile (T): Birlikte, beraber, dahi, de, ile
bilence (T): Beraberinde, yanında
bir neçe (T): bir çok, pek çok, birkaç
bîş ü kem (F): Fazla ve eksik.
bî-şümâr (F): Hesapsız, sayısız.
bu ara (T): Bura, burası
buğur: (T) Bundan sonra, şimdi, bu kez, bu defa
buhûr (F): Tütsü
câh (A): İtibar, makam, mevki
cahîm (A): Cehennem, tamu
cânib (A): Taraf, cihet, yön, yan
cebe (F): Zırh
cem (A): Hükümdar, şah, şarap ve içkinin mucidi
cenâh (A): Kanat, kuş kanadı, ask. yan, kol
ceng-cû (F): Cenk arayıcı, kavgacı
cerh (A): Yaralama, yaralanma
cerr (A): Çekme, sürüklenme
cevlân (A): Dolaşma, dolanma, gezinme
cevlân-geh (A): Dolaşılan yer, dönüp dolaşma yeri, savaş yeri
cevşen (F): Örne zırh
ceyş (A): Asker, ordu, ses, seda
cibâl (A): Dağlar
cîfe (A): Laşe, leş

- ciger-ḥûn (F): Ciğeri kanlı, çok acıklı
- cilf (A): Kaba, hoyrat, ayak takımından
- cu'al (A): Gübre böceği
- cûd (A): Cömertlik, eli açıklık
- cümcüme (A): Kafatası
- cünâh(A): Günâh
- cürm (A): Suç.
- çâk etmek (F): Yırtmak
- çâker (F): Kul, köle, cariye, yanaşma
- çarḥ-ı keş-rev: Kötü gidişli felek, iyi gitmeyen talih
- çatmak (T): Birbirine bağlamak, tutturmak, dokunmak
- çerende (F): Otlayıcı, otlayan
- çeri (T): Asker, savaş
- çetük: Kedi
- çîramak (T): Çınlamak, çingirdamak
- çigin: Omuz, omuz başı
- çigzinmek (T): Dönmek, dolaşmak
- çigzinmek: Dönmek, dolaşmak.
- çoğulmak (T): çoğalmak
- dâm (F): Tuzak, ağ, yırtıcı olmayan vahşi hayvan
- dâr (F): Beytin büyüğü, birkaç daireyi havi mesken, konak
- degşürmek (T): Derlemek, toplamak, bir araya getirmek
- degülmissse (T): Olmasaydı, olmamış olsaydı
- delim (T): Çok, birçok, fazla.
- dem (F): Soluk, nefes, an, vakit, saat, zaman
- dem urmağ (T): Nefes almak, nefes çekmek, üfleme
- der (T): Ter
- dersü (T): Hep, hepsi, baştan başa, tümü
- dest-beste (F): Eli bağlı, el kavuşturmuş, el bağlamış
- dest-gîr (F): Elinden tutan, yardımcı
- deyr (A): Manastır, kilise, insanlık alemi, bu dünya
- dınmak (T): Ses çıkarmak, söylemek

- dırâz (F): Uzun.
- dil (F): Gönül, yürek, kalp
- dil (T): Düşmanın durumunu söyletmek için alınan tutsak
- dilâver (F): Yiğit, yürekli
- dilîr (F): Yürekli, cesur, yiğit
- dil-şikeste (F): Gönlü kırık, kırık gönüllü, hüznünlü
- direm (F): Akça, para, dirhem, gümüş para
- direng (F): Bekleme, gecikme, tutma, istirahat
- dirîgâ (F): Yazık, eyvahlar olsun!
- duhân (A): Duman
- dûş (F): Omuz, dün gece, rüya
- dürûğ (F): Yalan, gerçek olmayan söz.
- dütüzmek (T): Koku vermek için bir şey yakıp tütürmek, tütsülenmek
- düzetmek (T): Yoluna koymak, tanzim etmek, tertip etmek, düzeltmek
- ebdân (A): Cisimler, vücutlar, gövdeler, tenler
- efdâl (A): Daha faziletli, en ala, üstün
- efgân (F): Izdırap ile haykırma, bağırıp çağırma, inleme, bağırışma
- efşân (F): Saçan, serpen, dağıtan
- egin (T): Sırt, arka
- ehremen (F): Şeytan, dev
- ekl ü şürb (A): yeme, içme
- eknâf (A): Canipler, yönler, taraflar, sığınacak yer
- el urmak (T): El atmak, el uzatmak, el sürmek, dokunmak
- elegimsağma: Alâim-i semâ, gökkuşağı
- elf (A): Bin
- elhân (A): Nağmeler, ezgiler
- elvân (A): Renkler, çeşitler, rengârenk, alacalı
- emlah (A): En melahatli, pek melîh, son derece güzel
- engeç (T): Yengeç
- engûşt ber-dehân (F): Parmağı ağzında (olan), taaccübden şaşakalan
- envâ' (A): Çeşitler, türler
- ergavân (F): Kırmızımtırak bir çiçek
- esb (F): At, beygir

- eslemek (T): Dinlemek
 ester (F): Katır.
 eşmek (T): Kazmak.
 et'ime (A): Yemekler, aşlar
 etkıyâ (A): Allah korkusuyla günah işlemekten çekinenler
 evren (T): Ejderha, büyük yılan
 ezher (A): Daha veya pek zâhir ve âşikar
 ezher mine's-şems (A): Güneşten daha âşikar
 fârig (A): Çekilmiş, boş, boş kalmış, işini bitirmiş
 ferd (A): Tek, yalnız olan şey, eşi bulunmayan
 ferseng (F): Fersah, dört saatlik yani beş biñ metrelik mesafe
 fesîh (A): Geniş, açık
 -feşân(f.s.):Saçan, saçıcı, serpen
 fevķ (A): Üst, üst taraf, yukarı
 ğabrâ (A): Yer, yeryüzü, arz
 ğam yimek (A): Endişelenmek, üzölmek
 ğamâm (A): Bulut
 ğâr (A): Mağara, in
 ğâv (F): Öküz, sığır
 ğaybet (A): Gıybet
 genc (F): Hazine.
 gendüm-nümâ ve cev-fürûş : Yüze gülücü, hilekâr
 gene (T): Yine
 gerdiş (F): Dönme, dönüş, dolaşma
 getürmek (T): Nakletmek, hikaye etmek, çevirmek, tercüme etmek
 ğill ü ğişş (A): Kin ve hile
 giyâh (F): Nebât, bitki, taze ot
 giyürmek (T): Giydirmek
 göge (T): Altı mavna üstü kalyon olan ve yirmi altı çift kürekle çekilen eski bir savaş gemisi.
 gökçek (T): Güzel, sevimli, hoş
 göndürmek (T): Uğurlamak, teşyi etmek, göndermek
 göyde (T): Gövde, vücut

- göydürmek (T): Yakmak
- göz kakmak (T): Gözle işaret etmek, göz etmek, göz kırpmak
- göz urmak (T): Dikkatle bakmak, göz koymak
- ğubâr (A): Toz
- ğubeyra (A): Üvez
- ğül (A): Hortlak, şeytan, karakoncolos
- ğulgul (A): Gürültü, şamata, bağrışıp çağrışma
- ğülüvv (A): Haddini aşma, ileriye gitme, aşkınlık, taşkınlık, hücum, saldırış
- ğurâb (A): Karga
- gûş (F): Kulak, işitme, dinleme
- gümân (F): Zan, sanma, sezme
- gümremek (T): Homurdamak
- güzer (F): Geçme, geçiş, geçen, geçici
- habbe (A): Buğday, arpa ve saire gibi ufak ve yuvarlak olan şeyler, taneler
- habîb (A): Sevgili, seven, dost
- hâcib (A): Kapıcı, perdecî, perde
- hadem ü haşem (A): Hizmetçilerle mahiyet halkı
- hadeng (F): Kayın ağacı, kayın ağacından yapılmış ok
- hâk-i pây (F): Ayak toprağı, tozu
- halel (A): İki şey aralığı, boşluk, bozma, bozukluk, eksiklik
- halvet (A): Yalnız, تنها kalma, tenhaya çekilme, tenhalık, تنها yer
- hamâîl (A): Kılıç bağı, kılıç kayısı, nüsha, tılsım
- hançer (A): Ucu sivri, iki yanı keskin bıçak
- hânif (A): Kûskün, dargın, gururlu
- hâr (F): Diken
- hâr (F): Eşek
- hâr-bende (F): Eşek, katır gibi yük hayvanlarına bakan, seyis
- hâss ü 'âm (A): Herkes
- haţar (A): Tehlike
- hâtem (A): Mühür, üstü mühürlü yüzük

- ḥayf (A): Haksızlık, cevir, zulüm, yazık ki, heyhat, vah
- ḥayl (A): At, at sürüsü, atlı sürüsü
- ḥazer (A): Sakınma, kaçınma, korunma, çekinme
- ḥâzık (A): Hazâketli, işinin ehli, usta, eli uz
- heft-kişver (F): Batlamyos'un ayırdığı dünyanın yedi bölgesi.
- Hem-çünân (F): Böylece
- hem-tâ (F): Benzer, denk, müsâvi.
- heng (F): Güç, kuvvet, ağırlık, vakar
- hergiz (F): Aslâ, katiyen, hiçbir vakit, hiçbir sûretle
- hezâr-destân (F): Bülbül
- ḥına (A): Kına
- ḥired (F): Akıl, us
- hışm (A): Kızgınlık, öfke
- hicâb (A): Utanma, sıkılma, perde
- ḥil'at (A): Eskiden padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan
- ḥilkat (A): Yaratılma, yaratılış, tabiat
- hîn (A): An, zaman, vakit, sıra
- ḥink (A): Kır at
- hoş (F): Güzel, iyi, tatlı
- ḥûb (F): Güzel, hoş, iyi
- ḥurrem (F): Şen, sevinçli, güleryüzlü, taze
- hûrûs (F): Horoz
- ḥümâm (A): Himmetli, azimli, bir işe sıkı sarılıp o işi başarma
- ḥüsnâ (A): En güzel
- ışığ (T): Demir başlık, miğfer, parlak, güzel yüzlü
- îber (A): İbretler, alınan kötü dersler
- iclâl (A): Büyültme, saygı gösterme, ikram
- içre (T): İçinde, arasında, içine, vaktinde
- idügi (T): olduğu

'ifrit (A): Zararlı ve korkunç mitolojik mahluk

iğvâ (A): Azdırma, azdırılma, baştan çıkarma, çıkarılma, yolunu şaşırtma, ayartma, ayartılma

iltmek (T): İletmek, ulaştırmak, götürmek

imâme (A): sarık

i'râz (A): Yüz çevirme, başka tarafa dönme, çekinme, sakınma

irgürmek (T): İrürmek, ulaştırmak, eriştirmek

irilmek (T): erişilmek

is (T): Sahip, malik

kabîh (A): Çirkin, yakışıksız, fena, ayıp (şey)

kaçan (T): Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vaktaki, nasıl, ne suretle.

ķâfûr (A): Hindistan taraflarında defneye benzer bir küçük ağacın sumağından ibaret olan pek beyaz ve güzel sert kokulu bir tıbbi madde, cabid bir yağ

kağan (T): Kızmış, kükremiş, çok öfkeli aslan veya kaplan

ķakımaķ (T): Öfkelenmek, kızmak, itiraz etmek, karşı gelmek, azarlamak, takdir etmek

ķalb (a.i.): Yürek, yürek hastalığı, gönül, her şeyin ortası, ehemmiyetli, alıcı noktası

kâm-kâr (F): İsteğine ulaşmış, mutlu

kâm-rân (F) : Arzusuna, isteğine kavuşmuş, mutlu

kân (F): Maden ocağı, maden kuyusu, bir şeyin menbaı, kaynağı

ķan ķaşanmaķ (T): Korkudan kan işemek

ķand (F): Şeker, şeker kamışının donmuş usaresi

ķanıya (T): Haniya, nerede

ķaravaş (T): Cariye, hizmetçi

ķaravul (T): Gözcü, nöbetçi, karakol

ķarı (T): İhtiyar, köhne, kocamış.

ķarşu varmak (T): Karşı çıkmak, istikbal etmek, karşılamak, karşılaşmak

kârzâr (F): Cenk, savaş, kavga

ķasd (A): Niyet, kurma, bile bile yapma, saldırma

ķatı (T): Çok, çok fazla, sıkı, iyice, haşin, şiddetli, kırıcı, sert

ķatre (A): Damla, damlayan şey

ķavs-ı kuzah: Ebem kuşağı, yağmur kuşağı

ķayır (T): Kum, kalın kum, çakıl

- kazgan (T): kazan
 kazmak (T): Atı kazık çakıp bağlamak
 kecim (T): savaşta insanların ve atların giydiği zırh
 kej-rev Eğri, çarpık gidişli, gidişi düzgün olmayan
 kelecî (T): Söz, laf, lakırdı
 kem (F): Az, eksik, fena, kötü, bozuk
 kemîne (F): noksan, eksik, aciz, zavallı
 kendüzin görmek (T): Kendini beğenmek, gururlanmak, kibirlenmek
 kerkes (T): Akbaba
 kevineyn (A): Cismani ve ruhani alem, dünya ve ahiret
 key (F): Ne zaman, ne vakit
 keyvân (F): Zuhâl (Satürn) gezegeni
 kığırnak (T): çağırnak, davet etmek, seslenmek, haykırmak
 kısac (T): Kıskaç, kerpeten
 kibriyâ (A): Büyüklük, ululuk
 kıl ü kâl: Dedikodu
 kişver (F): İklim, memleket, vilayet, ülke
 kolçağ (T): Kolçak, kola geçirilen kılıf
 koptmak (T): Ayağa kalkmak, haşrolmak, meydana çıkmak
 kûhistân (F): Dağlık, dağı olan yer
 kumrî (A): Kumru
 kûs (F): Kös, eski savaşlarda, alaylarda deve veya araba üstünde taşınarak çalınan büyük davul
 kuynak (T): Yırtıcı hayvan pençesi, oturak yeri, kaba etler
 küngüre (T): Kubbenin tepesi, en yüksek yeri
 lâ-büdd (A): Lazım, gerekli, gerek
 lâf urmak : Yüksekten atmak, atıp tutmak, böbürlünmek, övünmek
 la'în (A): Kovulmuş, nefret kazanmış, istenilmeyen
 la'l (A): Kırmızı, beyaz bir taşın insan ciğerinin kanına batırılarak güneşe bırakılması sonucu elde edilen kırmızı renkli, efsanevi bir taş
 leb (F): Dudak
 leng (F): Topal, aksak
 leşker (F): Asker
 lori (T): Balıkçıla benzer bir kuş

lülû (A): İnci

ma'âdin (A): Madenler

mağz (F): Beyin, dimağ, ilik, akıl

maḥall (A): Yer

maḥbûb (A): Sevilmiş, sevgili

mâsivâ (A): Bir şeyden başka olan şeylerin hepsi, Allah'tan başka olan bütün varlıklar, dünya ile ilgili olan şeyler

mehâl (A): Süre, vade, mehil

mehter (A): Yüksek rütbeli hizmetkar, çadırlara bakan uşak, at uşağı

mekes (F): Sinek

mekr (A): Hile, düzen, hile ile aldatma, maksadından vazgeçirme

mel'ûn (A): Lanetlenmiş, tardolunmuş, kovulmuş, herkesin lanet ve nefret ettiği kimse

mengûş (F): Küpe

merḳad (A): Mezarlar, kabirler

mest (F): Sarhoş

meymene (A): Ordunun sağ cenahı, sağ kanadı

meysere (A): Ordunun sol cenahı, sol kanadı

mezîd (A): ziyade, artma, çoğalma

micmer (A): Buhurdan, içinde tütsü yakılan şey

milḳ (A): Birinin tasarrufu altında bulunan şey

mu'arız (A): Muaraza eden, karşı gelen, muhalif

muḥtâr (A): İhtiyar edilmiş, seçilmiş, seçkin, dilediğini yapan, hareketinde serbest olan

muḳırr (A): İkrar eden, doğruyu söyleyen, kusurunu kabahatini gizlemeyen

muḳteza (A): Lazım gelmiş, iktiza etmiş

murassa' (A): Kıymetli taşlarla bezenmiş

murğ (F): Kuş

musaḥḥar (A): Ele geçirilmiş

mücevvef (A): Tecvif olunmuş, oyuk, içi boş

mühmel (A): İhmal edilmiş, boşlanmış, bakılmamış, bırakılmış

münfa'ail (A): İnfial eden, gücenen, gücenmiş, alınmış

- mürsel (A): Gönderilmiş, yollanılmış
- müvecceh (A): Tevcih edilmiş, yüzü bir tarafa döndürülmüş, makbul, münasip,
uygun
- nâ-bedîd (F): Görünmez, belirsiz, kayıp
- nacağ (T): Hançer, kazma, balta
- nâ-çâr (F): Çaresiz, ister istemez, zavallı
- nâfe (F): Misk ahusu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit misk,
koku
- nâgehân (F): Apansız, birdenbire
- nâhun (F): Tırnak
- nâkılân (A): Taşıyanlar, geçirenler, çevirenler, işittiğini anlatanlar
- nasb (A): Dikme, saplama, bir memurluğa tayin
- nay (F): Kamış, ney
- ne'am (A): Evet, pek güzel, hay hay, öyledir
- necef (A): Yüksek, sırt, tepe
- neheng (F): Timsah
- nerimân: Pehlivan, Rüstem'in dedesi olan Sam'ın babası
- nerre-şîr (F): Erkek aslan
- nesîm (A): Hafif rüzgar
- nışfü'l-leyl (A): Gece yarısı
- ni'am (A): Nimetler
- nihân (F): Gizli, saklı, bulunmayan, görünmeyen
- nîk (F): İyi, hoş, güzel, beğenilen
- nisâr (A): Saçma, serpmeye, saç
- nîze (F): Kargı, mızrak, süngü, harbe
- nûger (F): Kul, köle
- nu'mân (A): Gelincik
- nuşret (A): Yardım, Allah'ın yardımı, başarı, üstünlük
- nûh (F): Dokuz
- od (T): Ateş, kıvılcım
- oğumak (T): Çağırarak, davet etmek
- öküş (T): Çok, fazla
- öñdin (T): Önce, ilk önce, önceden, önden

- ötmek (T): Geçmek, aşmak
- öykünmek (T): Taklit etmek, taklide çalışmak, özenmek
- pâsbân (F): Gece bekçisi
- peleng (F): Kaplan
- pelîd (F): Pis, murdar, alçak, rezil
- penâh (F): Sığınma, sığınacak yer
- pend (F): Nasihat, öğüt
- per ü bâl (F): Kanat ve kol
- peren (F): Ülker yıldızı
- perende (F): Uçucu, uçan, av kuşu
- pervâz (F): Uçma, uçuş
- pes (F): Arka, geri, sonuç olarak
- peyk (F): Haber ve mektup getirip götüren
- pîçân (F): Büklüm büklüm, kıvrım kıvrım olan
- pîl-ten (F): Fil vücutlu olan, fil gibi
- pîr (F): Yaşlı, ihtiyar
- pîrûze (F): Firuze, mavi renkli ve değerli bir süs taşı
- pusîde (F): Çürük, çürümüş
- püşt (F): arka, sırt
- rahş (F): Binek hayvanı, at
- râviyân-ı aḥbâr : Haberleri rivayet edenler
- recîm (A): Taşlanmış, lanetlenmiş, melun
- rezm (F): Kavga, cenk, savaş
- ridâ (A): Belden yukarı örtülen örtü, hırka
- rişte (F): İplik, tire, ilgi, bağ
- rîze (F): Kırıntı, döküntü, saçıntı, ufak parça
- rub'-ı meskûn: Dünyanın kara olan dörtte bir kısmı
- ruḥâm (A): Mermer
- şaf-şiken: Düşman saflarını yaran, bozan
- sâhib-kırân: Her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar, kahraman
- şalâbet (A): Peklik, katılık, sağlamlık, dayanma
- şatık (T): Ucunda kısa zincirlere bağlı birkaç demir yuvarlağı bulunan sopadan ibaret eski bir savaş aygıtı

- şalmak (T): Sallamak, koymak, bırakmak, defetmek, sürmek
sanevber (A): Çam fıstığı ağacı, çam fıstığı kozalağı
şarşar (A): Şiddetli, gürültülü rüzgar
savlet (A): Şiddetli saldırı, hücum
şavm (A): Oruç
sâybân (F): Sayvan, gölgelik, büyük çadır
sehv (A): yanlış, yanılma
şelâtîn (A): Sultanlar
semek (A): Balık
seng (F): Taş
ser-firâz (F): Başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerlerinden üstün olan
serheng (F): Çavuş, kavas, yasakçı
serîr (A): Taht
sernigûn (F): Başaşağı olmuş, ters dönmüş, talihsiz, bahtsız
server (F): Baş, başkan, reis, ulu
sevr (A): Öküz, boğa
şığın (T): Geyik
sınmak (T): Kırılmak, parçalanmak, zayıf düşmek, yenilmek
şoykaşmak (T): Omuzlamak, sırtlamak
su'bân (A): Büyük yılan, ejderha
sunğur (T): akdoğan
süfli (A): Aşağıda bulunan, alçak, bayağı
süñü (T): Süngü, kargı, mızrak
süst (F): Gevşek, sölpük, tenbel
süvâr (F): Ata binmiş, binici, binen
şâh-bâz (F): Bir cins iri ve beyaz doğan
şakımak (T): Şimşek ve yıldırım gibi çakmak, parlamak
şeb-pere (F): Yarasa
şecâ'at (A): Yiğitlik, yüreklilik
şehd (A): Bal
şem' a (A): Mumlu fitil, muma batırılmış fitil
şems (A): Güneş
şevket (A): Büyüklük, heybet, azamet, celal

- şikâr-gah (F): Avlak, av yeri, avı çok olan yer
 şikeste (F): Kırık, kırılmış, yenilmiş
 şimşâd (F): Şimşir ağacı
 şîr (F): Aslan, süt
 şîrîn (F): Tatlı, sevimli, cana yakın
 şümâr (F): Hesap, sayı
 tabl (A): Davul
 tahsîn (A): Güzel bulup takdir etme, beğenip arkalama
 taht-gâh (F): Başşehir
 tamu (T): Cehennem
 tañ atmak (T): Şafak sökmek
 tañlamak (T): Hayret etmek, şaşmak, garip bulmak
 tapu kılmak (T): İtaat etmek, boyun eğmek, saygı göstermek, hizmet etmek, tapmak, ibadet etmek
 tavar (T): Binek hayvanı
 tayr (A): Kuş
 tazarru' (A): Kendini alçaltarak yalvarma
 tâzî (A): Arap, Arap kökenli
 tefahhus (A): İnceden inceye araştırma
 teferrüc (A): Ferahlama, açılma, gezinti
 tek (T): Gibi
 tekvîn (A): Var etme, yaratma
 telbis (A): Ayıbını kusurunu örtterek bir şeyi sahtelendirme, hile, oyun
 temcîd (A): Ululama, ağırlama
 teng (F): Dar, sıkıntılı, küçük, denk, sıkı, yapışık
 tıfımak (T): Ses çıkarmak, söz söylemek
 tıyn (A): Çamur, balçık
 tîğ (F): Kılıç
 tîr (F): Ok
 tîr-endâz (F): Ok atıcı, ok atan
 toqumak (T): Vurmak, çakmak, kakmak
 tûl (A): Uzunluk, boy, zaman çokluğu, uzun müddet, boylam
 tûl-ı emel: Hırs, tamah, tükenmez arzu
 turı gelmek (T): Kıyam etmek, ayağa kalkmak

türmek (T): Ayağa kalkmak, kıyam etmek, geri durmak

tüşe (A): Ölmeyecek kadar yenecek şey, azık

türâb (A): Toprak

türrâc (A): Eti gevrek, keklik cinsinden bir kuş, çil kuşu, turaç kuşu

tütün (T): Duman

uçmak (T): Cennet

‘üd (A): Güzel bir koku verdiği için odalarda micmerlerde yakılan Hindistan’dan gelen bir cins odun

uğru (T): Hırsız

‘ukâb (A): Karakuş, kartal, tavşancıl kuşu, Kartal takımyıldızı

usturlâb (A): Bir çeşit gözlem aleti

‘uzlet (A): Bir yana çekilip kendi kendine, tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme

uzumı (T): Uzunlamasına

ümem (A): Ümmetler

üstühân (F): Kemik

üşürmek (T): Üşüştürmek, musallat etmek

ütmek (T): Kılıplarını yakmak için alevden geçirmek, yenmek, oyunda kazanmak, yararlanmak

üyez (T): Üvez, at sineği, tatarcık, büvelek

üzülmek (T): Kopmak, kırılmak

vahş (A): Yabani, ürkek, ıssız, tenha

verhem etmek (T): Sövmek, inançsızlığını söverek ifade etme

vey (A): “ve ey!” şiirde “ey!”

yağrın (T): Sırt, sırtın yukarı kürek kısmı

yaña (T): Taraf, cihet, yön, tarafa, tarafta, yanda, taraftan, yandan

yarak (T): Hazırlık, levazım, techizat, silah

yarıcı (T): Yardımcı, şefaatçi

yârî (F): Dostluk, yardım

yat yarağ (T): Techizat, savaş levazımı, silah, pusat, hazırlık

yavlak (T): Pek, çok, gayet

yelek (T): Kuş kanatlarındaki kalemlî tüy, okun tüyleri, bir ok atımı uzaklık

yefmek (T): Dayanmak, tahammül etmek, karşı durmak

yepmek (T): Okşamak

- yetilmek (T): Büyümek, yetişmek, kemale gelmek
- yirinden turmak (T): Yerinden tutmak, yerinden geçmek
- yortmak (T): Koşmak, sürekli yol yürümek, sefer etmek
- yümn (A): Uğur, kut, bereket, bahtiyarlık
- yüriş (T): Yürüyüş
- yürümek (T): Gezmek, dolaşmak, hareket etmek, iş yapmak, dönmek, saldırmak
- yüzi sulu (T): Güzel, asil yüzlü, şerefli, namuslu
- zâd (A): Azık, yiyinti
- zâd ü zevâd (A): Yiyecek, içecek tedariki
- za'ferân (A): Safran
- zaḥm-nâk (F): Yaralı
- zeberced (A): Zümrüt kadar değerli olmayan ve daha açık yeşil olan bir taş
- zeymurân (A): Güzel kokulu bir bitki
- zinc (A): Büyük zil
- zîr ü bem: En ince ve kalın tel
- zir-i zîn: Eyer vurma
- zişt (F): Çirkin, kabih
- zulm (A): Eziyet, bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koyma
- zübâb (A): Sinek

BİBLİYOGRAFYA

AKAY, Asuman, Firdevsî Süleyman-nâme(44. cilt) Metin ve Fiiller Üzerine İnceleme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990

AKSOY, Mustafa, Uzun Firdevsî'nin Süleyman-nâme'sindeki Destan Unsurları, Ege Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2000

ALPTEKİN, Ali Berat, Halk Hikayelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara 2002

ALPTEKİN, Ali Berat, Türk Destanlarının Motif Yapısı, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı.65, Nisan 1990

BİCARİ, Hasan, "Süleyman-nâme'nin Budapeşte'deki Yazma Nüshaları", Bilimsel Bildiriler 1972, Türk Dil Kurumu Yayınları:413, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1975

BORATAV, P. Naili, Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği, Adam Yayınları, İstanbul 1998

BURSALI MEHMET TAHİR BEY, Osmanlı Müellifleri, 2. cilt, Haz. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul 1972

BÜYÜKKARCI, Fatma, Firdevsî-i Tavîl and His Da'vetnâme, İnceleme, Metin, Dizin, Tıpkıbasım ve Mikrofiş, Harvard University 1995

ÇATIĞKAŞ, Ata, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (Gramer-Sentaks-Lügat-Metin), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1979

ÇATIĞKAŞ, Ata, Firdevsî-i Rûmî'nin Şatranç-name-i Firdevsî'si, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı.37, Ağustos 1985

ÇATIĞKAŞ, Ata, Türk Firdevsî'si ve Süleymân-nâme-i Kebîr, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı.25, Ağustos 1983

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2001

DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 517, Ankara, 1995

DİLÇİN, Cem, Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 503, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1983

ELÇİN, Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993

ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı I-II , Türk Dil Kurumu Yayınları: 219, 3. Baskı, Ankara 1997

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ, Kühnü'l-Ahbâr'ın Tezkire kısmı, Haz.Dr. Mustafa İsen, Ankara 1994

GENÇ, Gülnaz, Firdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme(25ve26.ciltler), Giriş-Metin-Sözlük, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995

GÜLEÇ, Hamdi, Firdevsi-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si (42. cilt), Dasitan-ı ceng-i aheng-i Afrasiyab-ı Türk üzerinde bir metin incelemesi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1994

KINALİZÂDE HASAN ÇELEBİ, Tezkiretü's-Şuarâ, 2.cilt, Haz. Dr.İbrahim Kutluk, 2.Baskı, Ankara 1989

KÖKSAL, Hasan, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984

MENGİ, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 1997

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, "Firdevsî", İslam Ansiklopedisi, 4. cilt, İstanbul 1988

OLGUN, İbrahim – PARMAKSIZOĞLU, İsmet, Kutb-nâme, Firdevsî-i Rûmî, Ankara 1980

OLGUN, İbrahim, "Uzun Firdevsi ve Türkçeciliği", Ömer Asım Aksoy Armağanı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1978

ÖZTEKİN, Nezahat, Fazlı-Gül ü Bülbül, Akademi Yayınevi, İzmir 2002

PALA, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2000

REDHOUSE, Sir James W. , Turkish and English Lexicon, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001

SÜLEYMÂN-NÂME MUHTASARI, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih.316, Nesih, 349 varak

SÜLEYMÂN-NÂME MUHTASARI, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 715, 195 varak

ŞEMSEDDİN SAMİ, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 2002

ŞEMSEDDİN SAMİ, Kâmûsu'l-Aclâm, Ankara 1996

ŞİMŞEK, Esmâ, Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması, Ankara 2001

THOMPSON, Stith, Motif Index of Folk-Literature, 6 c. Indiana University, USA 1955-1958

TULUM, Mertol, Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl, Deniz kitabevi, İstanbul 2000

TÜRKMEN, Fikret, Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin), Ankara 1998

USTA, H. İbrahim, Süleyman-name-i Kebir (İnceleme-Metin-Sözlük), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1995

YILDIRIM, Celal, Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl ve Tefsiri, Tercüman Gazetecilik ve Matbaacılık, İstanbul 1982